

ב"ה

ספר בין השמשות

מבאר את עניני הנשף, מהותו ועניניו, ספקותיו ושטותיו.

ברורי ההלכות הנסתרות והקשורות בבין השמשות—

בכלל, ובארץ ישראל וירושלם בפרט.

ודיני היום והמע"לע והשעות הומניות.

ומצורף לו גם כל הטבלאות

של השעות הומניות—

הדרושות לירושלם

וארץ-ישראל.

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ז

בעזה"י

מאת

יחיאל מיכל טוקצינסקי

פנה"ק ירושלם תוככ"א
התרפ"ט

רפוס ציון ירושלם

This Sefer has been made available by:

5314 13th Avenue
Brooklyn, NY 11219

TEL. (718) 972-0777
FAX. (718) 972-0178

A deluxe bound copy of this sefer is available at:

Biegeleisen Hebrew Book Store

4409 16th Avenue

Brooklyn, N.Y. 11204

(718) 436-1165

הספר הזה צולמה על ידי אחים גאלדענבערג

וניתן להשיג ממנו טופס מכורך, במחיר סביר, אצל:

בימ"ס ביגלאיזן

4409 16th Avenue
(718) 436-1165

ספר בין השמשות

מביל :

- פרק א': מה בין נשף השחר לבין נשף הערב.
פרק ב': סימני הנשף ובאורים : (א) סימף הכסף, (ב) ג' רבעי המיל, (ג) סימן הכוכבים, (ד) זריחת הלכנה.
פרק ג': שעות הפוסקים בבין השמשות.
פרק ד': ברור השטה.
פרק ה': הדלקת חנר כמוצאי ש"ק.
פרק ו': הדלקת חנר בערב ש"ק.
פרק ז': נולד בין השמשות — לדין המילה.
פרק ח': (א) מילי דרבנן, (ב) זמן ק"ש וחפלת ערבית, (ג) תענית, (ד) ספירת העומר, (ה) שאיבת "מים שלנו" למצה, (ו) זמן כדוקת חמין, (ז) טהרה ומבילה.

- פרק ט': נר חנוכה.
פרק י': טריני היום והמעת לעת ובכללות, ובבר מצוה, ביולדת, בשבעה, ובדינים רבים ושונים.
פרק יא': שעות היום.
ידיעות לאורך היום, ולהפרשים בין ירושלים לשאר ערי א"י, ולהשענוים אחדות : (ערבי, אירופי, ושמלפנים).

- כללים למבילות.
המבילות : (א) עה"ש, הנה"ח, סוף זמן ק"ש, קו חצי היום ועפ"י השענוים הא"י, האירופי והשמש"י.

- (ב) שקיעה"ח, אורך היום, ואורך הנשף.
(ג) הדלקה"נ בע"ש ובמוצ"ש (וזמן ג' כוכבים קטנים).
(ד) המביל לשנויי השעון האירופי מן קו חצה"י.
(ה) השנוים הקטנים (לעה"ש והנה"ח והצה"י) בכל ד' שנים.
(כל המבילות הללו (מלבד מכלא ד' שהיא כללית) הן מאוסף ירושלים, וההפרשים בשאר ערי ארץ — מבוארים בהכללים).

מלואים : השממות מפ"ז ומפ"ח.

השקפה מאת הגאון רבי איסר זלמן מלצר שליט"א.
והערות :

אקדמות מליו.

כל החלמוד, המשנה והנמרא, שהם „דברים שבעים שאי אתה רשאי לאמרם בכתבי” — ושכתובם חכיל משום „עת לעשית להן, שלא תשחכת התורה מישראל (תסורה ידו ועור) — השאירם בשעיר ידוע כדברים שעליפה גם לאחריו שנכתבו. לדוגמא: בדבריהם הראשונים — במשנה הראשונה: מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, ופרך בנמי תנא היכא קאי הקני מאימתי (כי דרי טרם אמר שצריכים לקרות ק”ש) ומשני תנא אקרא קאי (כלומר שצריכים להקדים על דברי המשנה הכתובים גם דברים בע”פ, וכן שם הלאה: משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן מכדי כו’ ולתני משעת צאיהם כו’ והא קמיל רבסרה לא מעכבא (כלומר, עם הדברים הכתובים במשנה השמינית התנא גם עוד דין אחר שיש לאמרו בעל פה מתוך דיוק והבנה בדברים הכתובים).

הרי מיד במשנה הראשונה ובחובה הראשונה שחל על האדם למלא (כהכנסו לבר-מציה מיד בתחלת הערב) נכתבו הדברים כצורה כזו שבשעה שאתה קורא אותם מתוך הכתב עליך להעזר — להתחיל ולסיים — גם בדברים שבע”פ, ועדו בכל הש”ס. בזה נבין גם הרבה מכללי המשנה, כמו: הסודי מחסרי, אין סדר למשנה, ועוד. וכן הרבה מכללי ודרכי הנמרא, מה שדרבם לקצר ולדלו ולשנות ולהוסיף וכו’ (במובא בשארית יוסף ובכללי החלמוד) ומה שהם עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, וכדומה לזה. הטעם הסודי בכל אלה אחר הוא: דברים שבע”פ גם בהכתבם נשארו בכיו בשעיר ידוע גם דברים שבעליפה.

ובימי רבנו הקדוש אף שכבר נסלו מחלוקת וספקות בכמה מהקבלות (דור מפי דור עד מפי משה רבנו ע”ה והל”מ) — עוד טרם רבתה שכתת התורה שבע”פ, ודים היו הדברים הקצרים של המשנה שרבנו הקדוש סדר במעט הבמות ורב האיות, לבאים אחריו כבר עמקו דברי המשנה הקצרים הצריכים בליכך הוספות ובאורים בע”פ, ונעשו לגבי מדרגת הדור ההוא כדברים שבע”פ, ושוב היתה עת לעשות לה’ שלא תשחכת תורה מישראל, ובא תלמידו ר’ חייא והוסיף התוספתא, תוספת המשנה, וכן באי אהיך והוסיפו ר”ח ור’ אושעיא המתניתות (שהראשונים ידעו מן המשנה כאשר אמר אילפא בתענית כ”א), וכן הוסיפו הם וחבריהם וחכמים רבים עוד הבריתות השונות.

ובימי רבינא ורב אשי שנתרחקי הדורות עוד יותר ורבו יותר המחלוקות והספקות בהקבלות — מצאו לנחוק לסדר גם את חלמוד הנמרא שבו נאספו התוספות והבריתות

ובי נכתבו גם הפרושים, הוכוחים וברורי הדברים. בתקופות יותר מאוחרות שהדורות ידעו והמחות נחלדלו — מצאו עמודי ההוראה (הריף הרמב"ם והרא"ש) לנחין לסדר ולכתוב תמצית הלכה מדברי התלמוד, ובררך ויצערו אחריהם גם השו"ת והשו"ע וכל מבאריהם אחריהם.

ואחרי כל מה שכבר נכתב מחזרה שבעים, אף גם לאחר שלאטילאט דור אחר דור היתה גם היא כמעט לחורה שבכתב — לא חרלה ולא תחל מהות מה שהיא מעצם תינתה: גם תורה שבעל־פה, ע"י הפרטים יפרטי הפרטים המסופקים מכל הלכה והלכה, ורקדוקי חורה ורקדוקי סופרים (מה שגם הם נמסרו כלם למשה רבנו ע"ה מסין, מגולה י"ב, ובספרא בחזקתו כ"ט), ועל כל קץ וקץ חלי תלים של הלכות (עירובין כ"א) — הנשאים תמיד ברובם, תורה שבע"פ, והמשאירים תמיד עוללות רבות לכל רב ולכל תלמוד חזק לחדש, עד אין גבול. וכל הנחלים הולכים אל הים והים אינו מלא, ומה ים בין גל לגל גלים קטנים כך בין דיבור לדיבור רקדוקי ואותיותיו של תורה (ירושלמי שקלים ע"ו). וכמסמרות נשועות בעלי אסופות מה מסמך וכ"י ומה נשעה פרה ורבה אף דברי תורה פירן ורבינן (חגיגה ג"ז). ומה דר זה כל זמן שהתניק ממשמש בו (ע"ז) שממשמש בו) מציא בו טעם אף דית כל זמן (ע"ז) שאים הגה בהם מוצא בהם טעם (עירובין כ"ה).

ולא עוד אלא כל הדברים המיוספים להכתב ולהתבאר בכל דור ודור אינם ממלאים את כל חסרון היריעות ההולכת ומשתכחת ברבות השנים, ושכשכיל כך אין אתנו ההלכות הברורות כפי שהיו מלפנים בזכרון הדברים שבע"פ, וכדתנו רבנן: כשנכנסו רבותינו בדרם ביבנה אמרו: עתידה תורה שתשתכח מישראל שני ימים באים... יושטו לבקש דבר ה' ולא ימצאו, ותיא רשב"י אימר ח"י שתשתכח תורה מישראל שנאמר כי לא חשבה מפי ודעו אלא מה אני מקיים יושטו לבקש דבר ה' ולא ימצאו שלא ימצאו הלכה ברורה ימי שנה ברורה במקום אחד (שנה קל"ח). ובכל דבר שאלה עלינו לישוט לבקש דבר ה' בספרים רבים ושונים כי אין אתנו הלכה ומשנה ברורה במקום אחד. גם אפי' אחרי שזכה וזיכה מרן הב"י לאסוף את דברי רבותינו הפוסקים בחבירו כ"י והעלה גם ההלכות הכל על שלחן ערוך והאיר כאורו בשעתו ולדורות: גם אחרי שהחזיק החוקקו אחרינו לכוונתו הפוסקים שאחריו להסיף לאסוף את ההלכות, אנו משוטטים לבקש דרך ה' (במקומות פזורים) ואין אתנו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

וישנן הלכות הנראות לכלנו שמלכתחלה כתבן כחול רק בראשי דברים והשאירו לא רק כפרשיות אלא גם בעיקרן — לתורה שבעל־פה. אחת מאלו היא קביעת זמן הערב, הלכה הראשונה במשנה הראשונה. עם כל הבאור היסודי שנתנו לזה חז"ל בתחלת תלמוד הבבלי (ריש ברכות: וברתיא ובה השמש וטהר, וביאת שמשו וכו'), וממאי רה"א, ובה השמש ק"י וכ"י וזמן לדבר צאת הכוכבים כ"י שניא כ"י, ועם כל הדברים שהוסיפו ע"י חז"ל בהרבה שם בירושלמי — קשה לנו למציא בזה את דרשו

יאת רגלית, וגם רכותיו הראשונים ו"ל כאלו דברו ע"ז כרמזים ובאילו היתה גם הם את הרבר לתורה שבעים. גם לאחר שרבנו הגר"א האיר אור גדול בהנשף ואיו גדולים מהאחרונים הוסיפו אירית — אנו מנששים כבערב — בענין הערב.

וביחוד בארץ ישראל, מקום המורו שממנו יצאה הוראה לעולם, דקא בה אני פגשים ביותר בהרעות הקצוניות ותמיד אני שומעים ורואים חלוקי דעות וחלוקי מעשים בין רבניה וגדוליה ביחוד בקשר עם הלכה זו. רבים מהרבנים שבאו מארצות הצפון ששם נהגים להדליק במוצש"ק 1.12 שעה אחר השקיעה, צועקים ככרוביא על מנהג אר"י להדליק חצי שעה ומשהו אחר השקיעה, ומהם מרעשים עלינו עילמות על שאין אנו משתחים כספק הש"ע, כפרט שהוא אחר דמין המחבר החולך בשטח ד"ת באורך הנשף, ולעומתם כבר נמצאו רבנים באר"י שנהגו להקל עיר יותר ולהדליק לצורך מצות (כגון שבת הניכה ולצורך מצית אחרת) גם קודם חצי השעה נמצאים יהודים המהינים להקל גם בקרוב לשעור 18 דק, בשלש רבעי מיל אחרי השקיעה). ונתעוררתי בעזרה לבאר בספרי זה בבתי הרל, בה הנגם ע"ז הענקים, את הענין, ולהוסיף ק"י אור על דמדומי הנשף וספקותיו, ואקוה להיות"ש שיוכני לקרב ע"י ספרי זה את הענין בצעדים עיר אל ברורו. ויקים בנו ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי ורעך ומפי ורעך ונני.

כעתירת המחבר

יחיאל מיכל בחיר אהרן ו"ל טוקצנינסקי

הניני מרת טובא נ"ע הרבנית מנישוינו א' א"ת הנאון הנודע ר' יהושע ראבינביץ בהנאון הקדוש ר' אליהו ראנאלער מקאליש ולהיה.

יום א' י"ב אדר התרפ"ח

פעתיק ירושלם ת"ו

לשכת תח"ת הכללי והישיבת הק' יעץ חיים.

(*) ובכלל מצוי התרועעות הרעות ביותר — בחצרות ה' בתוכני ירושלם ת"ו מקום הפלטרין של מלך עליון, מה במקום הרכוז של נפשות ישראל מתרכזות גם התגורים שלהן לא רק בשפה ובמנהג אלא גם בדינים והלכות, לדוגמא, אני סוכר גם את החכמים התמידים בתלכת הסדרות כיום (בעת כתבי דברי אלה): דין קריאת הסגולה בשכונות ופרברי העיר שרבנים ידועים אומרים לקרא שם ב"ד ואחרים אומרים בש"ה ורבות כאלו, (וערכתי בעזרתי גם ע"ז קונטרס מיוחד שיכוא אירית בתור פרק אחר בספרי "עיר הקודש והמקדש").

בין השמשות

באורו והלכותיו בכלל ובאופק אר"י וירושלם בפרט.

יסוד הלכה זו נשבת ליד : ח"ר ביה"ש ספק מן היום ומן הלילה ס' כלו
מן היום ס' כלו מן הלילה מסילין אותו לחומר שני ימים, ואיזה הוא ביה"ש
משחשקע החמה כ"ז שפני מורח מאדימין, הכסף התחתון ולא הכסף העליון
ביה"ש, הכסף העליון והשנה לתחתון זהו לילה דברו ר' יהודא, ר' נחמני אומר
כדי שיהלך אדם משחשקע החמה חצי מיל, ר' יוסי אומר ביה"ש כהרף עין כו',
ושם הלאה : הוא גופא קשי' כו' אמר רבה אר"י א"ש ברוך ותני איזהו ביה"ש
משחשקע החמה כ"ז שפני מורח מאדימין והכסף התחתון ולא הכסף העליון
נמי ביה"ש הכסף העליון והשנה לתחתון לילה, ורב יוסף אר"י א"ש הכי קתני
משחשקע החמה כ"ז שפני מורח מאדימין יום הכסף התחתון ולא העליון ביה"ש
הכסף העליון והשנה לתחתון לילה, ואולי לפעמייהו דאחמר שעור ביה"ש בכמה
אמר רבה אר"י א"ש ג' חלקי מיל ורב יוסף אר"י א"ש שני חלקי מיל כו' באי
בינייהו סלגא דדנקא, ושם הלאה : אמר רב יהודא אמר שמואל כוכב א' יום שנים
ביה"ש שלשה לילה, תניה כוכב א' יום כו' א"ר יוסי לא כוכבים גדולים הנראים
כיום ולא קטנים שאינם נראים אלא בלילה אלא בינונים כו', א"ל רבא לשמיעה
אתון דלא קים לכו בשעורא דרבנן ארשמשו אדיש דיקלא אתלו שרגא כיום
המעונן מאי—בסחא חוי חרנגולא כו'.

פרק א.

מה בין נשף השחר לבין נשף הערב.

ראשונה עלינו להתבונן על המצוה : הלא נישף השחר והערב שניהם נקראים
נשף (ברכות נ"ז) ושניהם שוים—י"ח (או כיב והצי אי כיד) מעלות, שכלשון המזל
נקראת, עובי הרקיע נשבה שולחת החמה עוד את קרני אורה ע"פ האוסף ממעל—ומה
נשתנה הערב מן השחר : הבוקר יש לו גבול אחד ושעור ידוע, עלות השחר ג' זמנים
החמה ואין בו לא פרץ ולא צוהה ומה ה' לו להערב ישרכו בו הספיקות השאלות
והנפתולים : (א) יש בו בין השמשות, בו וביה"ש זה ס' מן היום ומן הלילה וס'
כלו מן היום וס' כלו מן הלילה, (ג) ובשעור ביה"ש גדולה המהלוקת : לכה אליבא דר'
יהודא $\frac{3}{4}$ מיל, לרב יוסף אליבא דר"י $\frac{1}{2}$ מיל, לר' נחמני $\frac{1}{2}$ מיל, ולר' יוסי כהרף עין,
(ד) וביה"ש דר' יוסי מספיל אס מיישך ישיך בדרי' או כד שלים דרי' מתחיל דר' יוסי

(שם) שבת ובירושלמי: ריש ברכות מרוב כך כלפי דרו' נחמיו) ובר' נקטתן בגמ' גם כד' גם כ"י יוסי לחמטא ושבתא דרו' יוסי הוא בחד' דשלים של ד' יחדא—הגנו כס' עוד אם הדרק עין דרו' יוסי תומי אחד ביהיש דרו' או מופלג ממנו, ה) ומתי מתחיל ביהיש נחלבטו עמודי עולם: להר' וסיעתו מתחילין ג' רבני המל' דביהיש אחרי ג' מיל ויבט משישקעה החמה, לישטת הגאונים מתחילין מיד שישקעה החמה, ולחוראים קודם ששקעה.

והחזיק הוה כשהוא לעצמו מגיד לנו שיש הפרש במהות היום בין שחר לערב. בבוקר מיד שמתחיל מאור היום—אף שהחמה עודנה בקרוב לילה (או כיד) המעלות מתחת להאופק והרקיע עודנו מלא כוכבי הלילה—כבר התחיל היום של התורה, כדאיתא ריש ברכות וריש פסחים, למאור ובא קרא יוסי כדכתיב (נחמיו ד') ואנחנו עושים במלאכה מעלות השחר כו' והי' לנו הלילה למישר וזה יום ל' לא א"ה, ובמשנה דיומא (כ"ח) הגיע זמן השקעה הריאת אומר ביקא, ויש בסוגיא ובמשנה דטעילה (כ"ג) וכלם שמצותן ביום שישקעה עמוד השחר כשר, ועיש הסוגיא אבל הערב אינו כן אלא אחרי שמתחיל מאור היום להאפיל כבר כלל היום, כמישקעות הכוכבי דבחס (כ"ג) ונעלות (כ"ג) וסוגות עוד, וכן מורה לישן התורה: והי' ערב והי' בוקר יום אחד, ולישן ערב נקרא עוד טרם באה השבת, הלילה לגמרי, כמישקעות לישני עיש ערבוב המראות והמאורות, יכדמוכה גם ממקראי עוד, כמנ: ותבא אליו הוונה לעת ערב שישקעו סמוך לערב בזמן שהעופות באות לקנן, וכדאמרו, במתא חוי חנינולא בדברא ערבדי, (וככל המקומות במשנה גמ' שמדובר בלישן ערב, לא בלישן לילה, המכונה הוא כ' יום ת' הלילה והוא ערב זה שאמרנו), ואעפ"י שהערב הראשון הי' עוד טרם נברא אור החמה ע"פ הי' גם הוא כמו הערב שלנו בראשיתו ובאחריתו דאל"כ היו משונים שלישה ימי הכדאיתא הראשונים מאדבעה הימים האחרונים, שהראשונים היו כלי ערב וכלי שחר, אלא בודאי היו גם הם בנישף של ערב ונישף של שחר (והיום התחיל מעהיש), שחר כמיב (מא ש"ס) העיר עדיו (כ"ג) שמהרמב"ן משמע שהערב הראשון הי' חשוך לגמרי ולהאברבנאל כשם הר"ן היה גם הערב הראשון בהדרגה כמו שלנו עיש, ויש לדבר עוד בזה.

ומדוע באמת הלוק הנישף בישחר (שכולו יום) מהנישף בערב (שחובו לילה) אנו מוצאים בירוש' ריש ברכות: הבריתק הרבנן בעי כמה דאת אמר בערבית נראו ג' כוכבים כו' ואמר אף בישחרית כן (שכל זמן שגראו עוד ג' כוכבים עדין לילה) איך אבא כתיב השמש יצא כו' ובא השמש כו' מקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו משייתכסה מן הבדיות אף יציאתו לכשייתודע לבדיות כו', ואם לא נאבה לפרש שדברי ר' אבא הם מהקושיא (כדמסדש) פ"ט שם) נראה שחזק מה ביאתו נקראת מיד משייתכסה אף שעודנו ניגש — כך ביציאת מיד לכשייתודע אף שעודנו לא נראה, עיד שאמר לקמן היה נלפינה מרא, (או אולי חזק מה ביאתו למחשך ובא קרא לילה אף יציאתו למאור ובא קרא יום אף שאין הומה לגמרי, דבערב משמתחיל להחשך אינו אלא ספק לילה (ביהיש) ובבוקר למאור ובא ודאי יום וכדאיתא בפסחים ב' ובמגילה כ"ג) איך בא כתיב הבוקר אור התורה קראה לאור (ולא ליציאת השמש) בוקר, תנא ר"י בבקר, בבקר לתן תחום לבקרו של בקר,

אר"י כי ה' בין אם אתה אומר ליתן עביו של דקיע ללילה בין בערבות בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה יתון ותני בתקופת נדית היום והלילה יתון, והכל מתקשים כאן בדבריהם הלא בתקופת נדית י"ב ישעות מהנחה עד השקיעה איך אדרבה אם אומר ליתן עביו של דקיע בין בערבות בין בשחרית ללילה או היום והלילה יתון, ופי' פ"ט על הירושלמי לא מוכן, ואפי' פירושו של פה"ט יש אף שמקשה גם הוא הקושי הנ"ל תירוצו לא מהנחה, והנה הפירוש מבעל סי' חרדים גרים בירושלמי הכי: אם אומר ליתן עביו של דקיע בין בשחרית בין בערבות ליום וללילה או לא קשה עוד, אבל פירושו יש איננו עולה כלל, הוא לישתו מפרש יש ישרי בר בין בא להוכיח (בשטת ר"ת) שער סוף הנשף יום (והאמוראים הקודמים לדעתו ס"ל שמעדיש עד הנץ לילה) וע"ז פירק ר"י בר בין בשלמא אם עובי הרקיע משחרית עד הנץ יום ועובי הרקיע בערב לילה ישפיר יום ולילה יתון, ופי' זה תמוה בתרתי: (א) הלא היום והלילה יתון בתקופת נדית דוקא אם נותנים כל עובי הרקיע גם בשחרית וגם בערבות ללילה. (ב) ובכלל לני ישרי בר בין בא להקשות ובנראה גם הוא בא ליישב האובי של חכיהון הרבני וכל האמוראים מן ר' אבא עד רב הונא כלם באו לנטק את החילוק מן הנשף של בוקר להנשף של הערב גם בעל הירושלמי הורה בכיאותו כאן כי אם היום מתחיל מעדיש והלילה משקעדות יתון היום והלילה בתקופת נדית, ובאמר אין זה נכון, והנה המ"ב (מ"א פ"ד) גורס, אם אין אתה אומר ליתן עביו של דקיע ללילה בין בערבות בין בשחרית (וגרסא זו אחת היא עם גרסת פ"י בעל חרדים אף שחלשון ישונה) ובפרא ביאר ישרי שאין רא"י מ"ז החמה ליום התורה, יום החמה (השבון י"ב השעות) היא אמנם מהנחה עד השקיעה אבל דין היום שאנו ביאר זה נכון הוא אבל מה שמסיים עם זה ישרי בר בין בא להקשות על האמוראים דלעיל האומרים שמעדיש עד הנץ הוא יום ורב הונא הוא שבא לתרין ע"ז ישרי מלכא נפיק כו', ר"ל ישום התורה מתחיל בבוקר מהנץ אבל בערב הוא נמשך עד סוף מאור היום (בשטת ר"ת) והמשל הוא בשחמלך בא מיד שמתראים חילותיו אומרים שבא וכשיצא רק בשנעלם לגמרי אומרים יצא — גם זה לא נראה בשתים: אחת, שלפניו שוב דב"י ר"י בר בין באו באמצע כל התירוצים להקשות ולא כן נראה, שנית, לפי דב"י ישרי הונא בא לאמר ישחום נגמר בסוף הנשף איך ישוב ישוה הערב לחבוקר, כמו בבוקר מבין ישיש רק קצת אור הרי הוא יום כך גם בערב כל זמן ישיש קצת אור הוא יום וכל הסוגי מוכיחה שישונה הערב מחבוקר, כן גם המשל מהמלך מוכיח שבהנכנסו לעיר מבין ישרי נראו ראשית חיליו אומרים בא המלך ובצאתו מבין ישרי מת כס ה' הוא אף שכל חיליו עוד נראים, אומרים שבכר יצא המלך, וכך גם בערב אף ישיש עדיין אור כבר שקעה השמש.

ולענין בעיקר כונת ר"י בר בין צדק המ"ב אך לא בכיאותו הוא, והנראה ישרי בר בין גם הוא משיב לר"ת חכיהון הרבני — הכי: אם אתה אומר ליתן עביו של דקיע ללילה, ר"ל אם אתה אומר כמו בערבות כשנראין ג' כוכבים לילה כמדת בשחרית שער ג' כוכבים אחרונים לילה איך הוספת על היום מיל ומהצד להפסיק (כ"פ ג' רכ"ט מ"ל)

בין השמשות

ופחתת מים שעות הלילה מל ומחצה והלא בתקופת נזירת היום והלילה ימים מהנהגת ועד השקיעה, אינך שאין ענין חשבון היום והלילה נוגע לדין היום והלילה, השבין ים השעות הוא רק מהנהגת ועד השקיעה ואין זה נוגע לדין היום, ותו אין להכריח מרעבית ג' כוכבים לילה כך בשחרית, דין הלילה מתחיל אמנם כשנראים ג' הכוכבים הראשונים אעפ"י שהחמה באמצע עובי הרקיע, ודין היום מתחיל מעה"ש, (עתה הראני הגאון רבי איסר ולמן מעלצער שלישי"א הר"ם הראשון, שגם בסדר זמנים כתוב בפירושו והגאון ועין בא רב הונא להוסיף: נלפינא מדיא מלכא נפק (התחיל המלך לצאת מפלטין שלו) אציג דלא נפיק אפי"ן דנפיק, וכך השמש מכין שעתהחל אורו להוסיף נקרא השמש יצא) שר' עליל (התחיל להכנס לפלטין שלו) לא אמרן דעל עד שעתא דיעול, דיל מכין שר' על ונתבסח הוא אעפ"י שחליו עוד נראים אומרים שכבר נכנס לפלטין, וכך גם השמש אעפ"י שאורו עדיין נראה מכין שנתבסח הוא נקרא, בא השמש, (ואעפ"י שקצת דחוק הלשון עד שעתא דיעול נכון יותר לשי' שר' מכין שר' הגיעה שעת הכנסה הוא—מלפני כואנסים אחרים ישקש' להולטם, ובפ"ז זה קרב פירושו לפירוש פני משה ומתאים גם לפירושו הר"ה).

הרי לנו טעם לחילוק הכוכב מהעיר, מקרא ומסבא, שבישר מיד שטרגישים אורו נקרא, יצא השמש, ובערב מיד שנתבסח נקרא, בא השמש, ויש לזכור עוד: השני שמתהווה מלילה ליום הוא האדם מיד שהתחיל אור הכוכב לזרוח וקרא לו, בא יום, ובערב מיד שהתחיל לגלוש אור מפני השך הוא שמעבר יום וסביא לילה וקרא—

בא לילה, (וכן הוא גם בסבב הרב: אדם הבא ממקום חשוך אל מקום שיש בו רק מעט אור מיר אור לו, ורואה הסביבה, ולהפך כשבא באמצע אור היום אל אותו המקום שיש בו אור בהת יומש ראשונה באפלה, כך כשאדם מלילה ליום מרגישים את האור במקום, לא כן כשאדם מאור יומם כאשר יגיע רק לזמן ג' כוכבים הוא לילה, וכן אדחוד כשהעירב לו הערב הראשון הרגיש מיד בהחשך ההולך ובהישר, ונתעצב, ובבקר מיד כשהתחיל האור ישוב לזרוח הרגיש בהחזרת היום, ובירושלמי ברכות (פ"ה ה"י) ה' לוי אמר בשם ר"ב, לוי שעות ישמשה אותה דאורה כו' כיון שיצאתה שבת התחיל לשמש החשך וכא ונתורא אדם ואמר כו' (ויתכן לומר שגם אדחוד מתחלת השקיעה לא ידע מה זאת עד שהתחיל להחשך יותר ויהי גם אצלו זמן, בין השמשות' שנסתפק במהותו) (ולפי הירושלמי הזה קרש אדחוד ליל שבת אף שהאירה אז האורח, וקצת סיוע מכאן לשאלת יושבי קטני העשן והדרום, שלהם ישנה חדשים יום, או לילה, כיצד יעשו עם השבת, ואילו גז' כוונת הירושלמי יוש' ברכות, נראה ג' כוכבים אעפ"י שהחמה באמצע הרקיע כו' שכלם מפרשים רחאי, באמצע' הסבון עובי הרקיע— ואילו גם הכוונה: אף במקום שהחמה שולפת באמצע הרקיע שמשבין השעות של ג' כוכבים מאופק ירושלם שמשם התחילה הברואה, ולקמן פ"ז נדבר בעוה"י באירובת בנוגע לטובה היום וירובר גם מפרט זה ועוד גם בנוגע לשובת באוירון).

ומכין שהלילה בא בעוד שישולט עדיין אור היום ומטעם שכבר נראה השני מגלילת האור מפני החשך—נפל הספק מתי בא דין הלילה, אם כבא השינוי או אם בבאה פ' עול ל' השני, ואם רק בשרואים אותו או דוקא בשמרגישים אותו, או אם בשמרגיש מקצתו או כולו, וזוה תלוים מני הספיקות בבידוי שנוולדו להכיל ושנפלו אחיך בין הפוסקים.

פרק ב'.

סימני הנשף ובאורם.

ולפיכך מכין שאין הלילה בא כמו היום, בזמן הנשיף לכל, אלא בזמן ערוב ויש בין השמשות אשר לו ספיקות הרבה לכן הדבר לתת בו סימנים: (א) משתשקע החמה כיו שפני מזרח מארצין וכיו שהכסף התחתון כיו הכסף העליון כו, (ב) ג' רבעי מיל או בי תלתא מיל, (ג) דלי נחמי האומר משתשקע החמה הצי מיל—סמנו ניה חמה כדאיש הכרמל יוד ויכול כיום ועלה, (ד) והסי של כוכבים כוכב אי כו ולא כוכבים הנראים כיום כו, וכירושלמי מסמן עוד: וכלכד דיתחמון תלתא כוכבים כד מן הדא כוכבתא גרסת הרין דרמיא כדרא כוכבתא, (ה) עוד הוסיפו (כיו והימא מהירושלמי) כשהלכנה וזחת ונתנין לאורה הוא לילה, (ו) ואחרי כל הסימנים איל רבא לשמעיה אתון דלא קים לבו בשעורא דרבנן אדישמיא אריש דקלא אתלו שרמא וכו'.

וצורך כל הסימנים הללו מורה גיב שחלילה בא לא בזמן מסום שני היום, ומפני שהסימנים האלה הם היסוד לכרזי ההלכות—נבארם בעזרי כפרטות.

א. סימן הכסף:

(א) ענין הכסף ופני מזרח מארצין הוא דבר ישלח נחביר לרבים, והאשונה עלינו להודיע שריבים וגם גדולים טעו וטעוים שסימן הכסף הוא בצד מערב מקום שהחמה יושקעת, וזו טעות דמנכרה, דא, במערב מכסף תחלה העליון ואחרי התחתון ובכריהא איתא להפך הכסף התחתון ביהיש ואחרי כשהכסף העליון והשוה לתחתון לילה. [אמנם ברשיו נדה (ג' ד"ה ביהיש) וביראים (רע"ד) ורוקח (גיא) נמצאה הגרסא הזוכה: "הכסף העליון ביהיש כו" אבל כלים פ"ט הוא וכאשר הגיהו ברשיו שם, ובכל הדפוסים ובכל הפוסקים מובאת הגרסא שלנו גם הדברים ביראים מוכיחים ש"ס נפל שם, דסיים והשוה לתחתון לילה" ולא "והשוה לעליון".] שנית: הלא אמרו שמן שקיעתה עד הכסף אינו אלא "דנקא" $\frac{1}{12}$ מיל, ובמערב הוא זמן ארוך מאד, אף גם אין "סם המציאות לכל שעורי הכסף, $\frac{3}{4}$ מיל לרבה, או $\frac{2}{3}$ לרב וספ. ועוד במערב כשהכסף התחתון כבר יצאו כל כוכבי לילה, ובגמ' מבואר ש"ס הכסף הוא קודם צאת ג' כוכבים, וברור הדבר ש"ס הכסף הוא במזרח (ולפך בשחרית קודם הנחה — במערב) וכן מצאתי אחרי ספורש כפי' רב ניסים גאון לקמן (ק"ח), וכן מורה לישן רש"י (ל"ה) ד"ה פנים, (ומתכרים אחרים בזמננו שגו בענין זה וישגיאות מ' וכן). הן אמנם בסוגיא דלקמן (ל"ה). אמרו אבי' חזי' לרבא דקא דאוי למערב איל והא חניא כיו שפני מזרח מארצין איל מי סברת פני מזרח ממש, לא, פנים המארצין את המזרח, מוכח שפני מזרח מארצין הוא ב' מ' ע' רב הנקרא אז, פנים המארצין את המזרח, וביה כפי הישר לרית שבי: משתשקע החמה כיו שפני המזרח מארצין האי פני מזרח מערב ונקרא פני מזרח לעת ערב כיו שמארצין עד שהשחרר התחתון כו, עכ"ל. ולכאורה דיל שניפת הרקיע באופן מערב נקראת אז מזרחת של שמש במעמדה ההוא, ועלתה על דעתו להאשונה שפני המזרח מארצין, והכסף התחתון הם ב' דברים נפרדים, דהלא באותו הזמן ש"ס

מאדמיין (הנמשך כשני רק אחד השקיעה) במרס הכסף התחתון פלגי בני רבה ורב יוסף, ואפילו אם הוא צד מערב נקרא כך ע"ש יש מאדים את צד המזרח וישם "מאדמיין" איננו יום תואר אי יום "פועל עומדי" כמוש הגאון הרשיש כמו אם "אדמו כחולע" אלא יום הפועל, ובכך כי המלים שם, אם יאדמו כחולע, הוא יום הפועל ואף ישם מאדמיין הוא במערב אבל יום הכסף הוא במערב, וזה אכתי למח הבינו על פ"מ מאדמיין במערב ולא על הכסף שבמזרח — אמרתי ליישב זאת בשני פנים: האחד, ישאבני רבא כנראה בשטת רב יוסף קיימי שכו' ישם מאדמיין עורנו יום דאם נרבה הלא בזמן ישם מאדמיין כבר ביה"ש והם הלא הבינו מערב שבת (כמ"ש רש"י) מסתמא כדי לדעת באפשרות מלאכה (תורן בן גם בהדושי הדוה ס"ה) ה' שאבני רבא בשטת רב יוסף קיימי) ובטה ה"י להם או ישעת הרחק והבינו במערב אם עוד פ"מ מאדמיין וא"א ה"י להם להסתכל מזרח על הכסף דאז גם לרב יוסף כבר ביה"ש, (ומלכר פריש"י אפטר גם לומר שהבינו לא דוקא ששם שבת אלא במקרה של לידה לרעת מהו למולן). הפן השני יל: שאלו גם רבה ס"ל כבר יוסף שביה"ש האמיתי, היינו הספק מהות, מתחיל אחרי פ"מ מאדמיין כשהתחיל התחתון להכסף אלא שילדעת רבה מן שקיעתה עד הכסף התחתון (בערך ב' דקים) מורה רובנו היא מישום שלא רבים בקיאים בס"י הכסף, וכו' הנה מתודעת בהתבנה קיימת הדישכא לרבה אליכא דר' יהודה למח ולאינו תועלת הוכיח בלל ד' יהודה פ"מ מאדמיין—מישום שילרבה יום שני מיני ביה"ש: ב' ישם מאדמיין—מדרבנן, ושהתחיל להכסף—מהות, ולקמן פ"ג ה' כתבתי שבמדרבנן יתכן למד הרמבם בסוגין.

אכן המסתכל מציא "שלא רק ס"י הכסף אלא גם פ"מ מאדמיין" — הנהו בעד מורה, ובצד מערב אין או (בשעת השקיעה) לא הכספה ולא אותה האדמומית המכספת, ואף אמנם האדמומית שבמזרח באה ממערב אבל המערב רק מאדים את המזרח ולא "אדום" בעצמו אלא מבהיק ומזהר (ולפ"ו פ"מ מאדמיין הוא יום תואר כמו אם יאדמו כחולע, ובמש"ש הגרש"ש, ואמרו בלישן כזה מישום שיה בא מהמערב המאדים, והנה לפנים המאדמיין נתנו חבול ס"י, בוותא ואין הבאור יל, בוותא מלמטה למעלה באופק דאין זה נמשל לבוותא, אלא ישבארו ממזרח למערב, היינו שקרני האור הודרים מן פני המערב דרך כל חלל האור ונופלים ע"פ, האדים הקטוריים התמידיים שבמזרח, וי"ט בפ"י ד"ה וכן בוות הש"י. והוא פשוט כמו בדרך חלק: כאלו נר דולק למטה מתחתון והאור העולה למעלה בתחיל (על האדים הקטוריים שבמערב) ישנגד החלק — הודר מן החלק הזה שבמערב (ער) אל הבותל שבמזרח, וכשתודר האור מן האדים הקטוריים שבמערב עד להאדים הקטוריים שבמזרח נעשה המראה במורה אדום באדמומית, דייטראוי, ואף אמנם כמובן המראה האמיתי הוא דוקא בזמן שהרקיע כשהור לא בזמן שיש עננים לחים או יבשים—מי"מ יש כמה פעמים בעת שעבים חלקים פזורים במקומות שונים ככופת הרקיע—שהסתכל יוכה גם מסמא העבים כמציאות המאדים ממערב למזרח במלוא החלל: בתחלה נראה אותה האדמומית (רוש-ראו) על חלקי העננים המכוסים לאופק המזרחי (וחלקי העננים אשר במערב או מראה אש) וכל מה שמושפח ההכספה לעלות מהאדמים (באותה האדמומית המכספת) חלקי העבים שבכופת הרקיע המרוחקים מפני מורה ער שלאחרונה נופל המראה (רוש-ראו) ע"פ חלקי העבים כצד

המערב, ובמובן לא בכל פעם שיש חלקי עבים יתראה המראה הזה כי הוא תלוי בנובה העננים ובכובדם ובלחותם. כי קרוב לזמן השקיעה נופלים זיהוריו החמה במלוא החלל ישר ממערב למזרח והארמוניות המדוברת נראית רק למזרח, וכל מה שיזרחת החמה למטה מהאופק עולים וזיהוריו למעלה בנפית הרקיע. (ראה הציור בדברי יוסף דף כ"ג אף שאין הציור התוא מדויק).

וכים קצת גם מפרשי ישישני הסימנים, פ"ט מאדרימן, להכסף ישינהם כעד אחד הם, מדב' (שם ל"ד) פ"ט מאדרימן עדין לא הכסף אפי' התחתון, וכן יצא מתירין הרשמיא שתיקין לרבה אליבא דר' יהודה למה איפוא נזכר בכלל פ"ט מאדרימן שהוא כדי לבאר מה זה הכסף, ועמ"ש בזה הלאה בעזרי' שביאור הכסף הוא הכספת הארמונית, ולשון המאדרי שבי' : "עד מערב קוראו פני מזרח מפני שאותו צד נאדים פני המזרח במערב כשהחמה נוטה לשקוע באורה הנכנסת בחלון שמהחכמת כותל שנגדו" י"ש לפרש נמי הכי ואפי' לשון דת שהבאנו לעיל י"ל כך.

והדרא הפליאה למה איפוא הבישו אבי' או רבא במערב, ואף אמנם "ל ישרם בחושיהם החוקים (ע"י למשל בנדה כ: מה שרמא ידע בחוש היות שלו להבחין בין דם לרם) הכירו וראו במערב את הפנים המאדרי מין—עבים למה לא הבישו למזרח ישיש הואם הכל את הארמונית בעצמה, וא"ל ישה' או פ"ט מעננים (הא דבי' רש"י על מאדרימן ישינראה ארמונית חמה בעבים' אין כוונתו עבים ממש דא"כ אין זה סימן אלא במקרה של עבים דקים, ופשוט שכונתו על האדים הקטורים התמידים העולים מן הארץ ישהם סבת המאדים והמכסף, וכמ"ש הרמב"ם בפיהם דייש ברכות : קרבת שטח אור השמש מן הקטורים העבים העולים מן הארץ המיד—דאכתי לא מוכן האד דבא חז' לאכ"י דקא דאני למזרח א"ל מי סבת כו, ומה הקשה עליו הלא ישיש הביש במזרח, ותו ראיתי גם כפי דברי יוסף להרהיג מנהגי שווארין ול אומר שאינו יודע לפרש סגיא ז"ל.

וראיתי לרב אחד (הרהיג מנהגיה ניסנואקן ישינראה כיום תושב ארץ) כחבורו למס' ישבת מפרש ששהתכלו באיו נקודה שוקעת החמה במערב למען דעת את הנקודה המקבלת בנגדה במזרח ישיש מתחיל להכסף ואכ"י בקושיהו חשב פ"ט ממש היינו שיה' כל צד המזרחי מאדים והשיב לו רבא פנים המאדרימן כו היינו הנקודה המקבלת להחמה, עבד, ואף ישה אמת ישעיקר הכי' הוא רק הנקודה המקבלת וכמ"ש הלאה בהגהה—אין כו' משיש הדעת, ומה שגלעניד יותר נכון לפרש שאכ"י או רבא הביש למערב לא כלל על פ"ט מאדרימן אלא פשוט על השקיעה וא"ל הא תניא כו' שפ"ט מאדרימן הוא יום (כששת רב יוסף) ול"ל להביש דקא על השקיעה וע"ז השיב לו, מי סבת פני מזרח ממש לא פנים המאדרימן את המזרח' ל"ל אילו הי' פני מזרח ממש היינו תקו התחתון ממעל להאופק (שהוא נקרא, פני מזרח' כמשיה דיומא ביה האד פני המזרח) ושיש הי' אפשר להביש על סי' זה אבל אחרי שאין הכי' פני המזרח אלא פנים המאדרימן (וממערב למזרח, כמ"ש לעיל) ואין האורם שבהמזרח בקצה האופק אלא ממעל לו (וכמ"ש הלאה), איך אין הסימן הזה ניכר לכל ולפיכך הבישו במערב פשוט לזמן השקיעה.

ב) ועתה נבאר זמן ההכנסה. ושמעו הדיעה שהעיר עליה ראשונה היתה ר' יוחנן שווארץ דל מה שמצא במחנותיו הרבות, שאורך ההכנסה הונו נמר הכסף, אינו משתנה בכל ימי השנה, ובטבת כמו בתמוז מכסף העליון באופק ירושלם עדך 14 דק אחר השקיעה, ע"ש דברי יוסף ד' מא. ואנכי הקרתי והסתכלתי בעוה"י ג"כ כ"פ באופק ירושלם ת"ו וראיתי אמנם כן שהוא סימן יסוד בקיץ כמו בחורף אלא שגם אחר 14 דק מהשקיעה אף ישלח אמנם האו"ם בכ"פ הרקיע עדין לא הושה העליון לתחתון ועד שהושה העליון לתחתון הוא בקרב ל"7 דק מהשקיעה (שהם ג' רבעי מיל) לפיכך כפי שאח"כ. והנהג ר"י שווארץ דל שם בהערה, מודה במקצת, שגם אחר 14 הרקים נראה עוד קצת אדמומית בהם כגובה הרקיע המזרחי ואין זה נחשב לבלום עכ"ל, ולדעתי אין לנו לבטל גם המראה הכהה הזה שעכ"פ אין עדין הושה העליון לתחתון לגמרי, ואף שלפ"ש המתרגם בערך בביאור, הכסף הוא מראה לזכר כהה ע"ש, כסף הנה ישי"פ, הושה"י וז"ל בירושלמי, הכספיו זהו ביה"ש השחרור והושה עליון לתחתון זהו לילה, ומשי"ש בירושלמי הכספיו זהו ביה"ש, ד"ל, גם לאחר שהוכסף העליון עדין ביה"ש השחרור אה"כ והושה העליון לתחתון זהו לילה.

אבל הוכספו פני זמן רב מבלי דעת מהי סתת ה"ל (פעה"ק) ההכסף ומה זה הוכסף התחתון, בהסתכלי באופק ירושלם הרבה זמנים על המראה מצאתי ראיתי כאן החיון הזה * 14—13 דק עוד קודם השקיעה מתחילין פני המזרח למטה באופק להשתנות, למראה אפר ולמעלה מאופק מתחיל הרקיע להבהיק, וזהו הקדמה ראשונה לסימן המראה. 8—7 דק קודם השקיעה החלו פני המזרח למטה באופק להכסף (במראה תכלת) ולמעלה מההכספה מתחיל להתאדם. 4 דק קודם השקיעה קבלה האדמומית את מראה, ריטראד, 2 דק אח"כ התפשטה ההכספה מטה למעלה במקום האדמומית בקרב למעלה אה"כ, ומאז הולכת ההכספה ומתפשטת למעלה ודוחפת את האדמומית המתפשטת והעולה גם היא למעלה למעלה, ועם זה הולך ומתחזק מראה האדמומית. 6 דק אחר השקיעה החל מראה האדמומית (בהתפשטו בשמי הרקיע) להבהות עד עדך 14 דק שאז כהה הרקיע בכל ישי"ש המזרח עד לנקודת הקדקוד. 17 דק הושה העליון לתחתון כג"ל.

וישנו דברי יג"ש בזמן 8—7 דק קודם 12 אף ישכר במקצת הוארמו ז"מ והוכסף התחתון אין זה עדין הכסף התחתון, דהא פ"מ מאד"מ קודם הכסף, וגם עדין

(*) וככל החיון הזה אנו רואים רק בעת שהרקיע כעצם השמים למחר ובקישורים החסידים השפתיים של אותו המקום (בהאקלים שלו) אבל לא בזמן שיש שינוים אורניים, לא בזמן שיש אידים לחים או יבשים ולא גם בזמן של חום בלתי רגיל שאז משתנה המראה בזמן ובדמות, רבמו שיש שינוים מאקלים אחר לשני יש גם שינוים באותו מקום בזמן שמשפטים הקשורים. עוד כלל אחד: שעליון להביט במקום המקביל של השקיעה: כגון בניסן ותשרי—כאמצע האופק המזרחי, ובטבת שהחמה שוקעת במערבית דרומית, עליון להביט במזרחית צפוןית, ובתמוז שהחמה שוקעת במערבית צפוןית, חבים במזרחית דרומית.

אין זו האדמונית המכונה. ובאתי ליד הכרה לפי השקפתי שבזמן 4 דק קודם 12 או הוא כאן, ש"ס מאדמיץ ובקרב ל"2 דק אח"כ שהחלה ההכנסה להתעלות נקרא כאן, הכסף התחתון. ולפי"ו שם, תחתון איננו ממש למטה באופק אלא התחתון של, שני מרח מאדמיץ (אף אמנם לשון המאור ליג בן דהוא כי כוה"ל: הכסף התחתון ר"ל שכבר הלכה הבחנתו של תחתון ר"ל תחתית כופת הרקיע הנראה לנו באופן הספריש בין חצי רקיע העליון לחצי האחר עכ"ל. משמע ממש באופק וע"ש כזה לקמן).

ועמדתו משהתאחד ומשתומם ע"ז שפי"ס מאדמיץ והכסף התחתון הוא כאן באופק ירושלם קודם שקיעתו, ולשטת הגאונים (אם לא שטת היואים) שהמאור בגמי משתקע החמה הוא פשוט שקיעת עיגול החמה (במרחב הלאה בעודי בפרקים הבאים) מוכה שהסימן בא משתקע החמה לא קודם, אף גם איננו מתאים החשבון: לפי המכואר בגמי מן ש"ס מאדמיץ עד הוישה עליון לתחתון — ג' רבעי מיל, והם בקרב ל"17 דק (בחשבון $22\frac{1}{2}$ דק המיל, עמ"ש הלאה בחשבון המיל), ואחרי שאנו רואים שהוישה העליון לתחתון ע"ד 17 דק אחר 12 לשעון ערבי, נמצא שבאן ש"ס מאדמיץ עד הוישה עליון לתחתון ע"ד 21 דק. (זה קשה לומר שהכסף מתחיל 6 דק אחר השקיעה שמאו מתחילה האדמונית בלה להבהות ופי"ס מאדמיץ הוא 4 דק אחר השקיעה וזה"ל ג' רבעי המיל קרב ל"18 דק בשטת הת"ה וסיעתו—דמלבד מה שאין לשון הכסף התחתון מורה בן אף גם לפי"ו הסי" ס"ס מאדמיץ איננו מסמן בלה).

ותליתי הסבה של הקדמת ההכסף פעו"ק בגובה של ע"ד קדישנו ירושלם ת"י יתר מן 750 מטר מעל הים, ושבישיל הגובה רואים ממנה מעלה אחת יתירה, והגובה הזה איננו מספיק בפני האופק ברחוק 90 מעלה ולכן רואים את הסימן בזמן בא, בזמן השקיעה האוסטרונומית, כי בעלות אדם על הד אף שהוא עדיין החמה לא ותאחד לו בישיביל כך סימן ההכסף.

ובאתי ה" לבי מהסס ממה שעדיין אינו עולה החשבון יפה, מכיון שפי"ס מאדמיץ בזמן השקיעה האוסטרונומית 4 דק קודם 12 ה" צריך להיות שיישה עליון לתחתון 18 דק (לא 17) אחר 12. אולם אם נאמר שהסי" איננו מתחיל מיד אחר שקיעתה נחא עמ"ש לקמן פ"ד ט"י, אך עם כ"ז אני נכזיב עדיין בפי"ס זה, דהא, אחרי שלא כל הויים רואים מה מעלה אחת יתירה ה" צריך הסימן להישתנות בזמן התחלתו ובסופו, ישנה: נתתי את דעתי להקדיד על הסימן הזה גם במוקד בהנ"ל באופק המערב והאיתי שאין חשבונו במוקד

(*) וחלוקים בזה המקומות השבער יומי השנה יש מקום וזמן שרואים את השקיעה באופק הים ונראה יותר ממעלה אחת עורפיה ויש מקום או זמן שרואים רק חצי מעלה יתירה. גם שונה בזה האופק המערבי מן האופק המזרחי, והאופק המערבי ארוך יותר מן האופק המזרחי, ובאופק המזרחי יש שהעודף רק כשלוש או רביע מעלה או גם פחות. כאשר מדרו ובהנו (בני וישובתנו הקודמים) הרב ר' נתנאל סופר ז"ל וחכריו, בבלי הרבעי שלהם, ולפיכך גם מצאנו (עמ"ש קו חצי היום) שחצי היום השני ארוך מה מעט יותר מן חצי היום הראשון, ובשכאל שלנו (בסוף הספר) חשבונו חשבון שזה (אמצעי)—בהפ"ש 3 דק.

מתאים עם חשבוננו בערב, דהא כמו שאנו רואים בעת השקיעה, שיש מאדמין והכסף
במזרח כך רואים בבוקר בחגין במערב, ולהפך מתחלה ההכספה הגמורה ואחרי
האדמומית הוודית: עד דק קודם הנץ יסוף עליון לתחתון אדום מתחילין והחורז הזה
בזהר כזה להבהיק בנפית הרקיע ואחרי 4 דק עוד—תחלה האדמומית ומתחזקת ודוחפת
את ההכספה למטה עד לאופק, ואם בערב מתחלה ההכספה עוד קודם השקיעה היתה
צריכה להיות ההכספה בבוקר גם אחר הנץ, ועינינו רואות ישנם רגע הנץ בלילה
ההכספה והוא אדמו מני מערב עד לאופק (אף אמנם כאשר אמרנו אין רואים במזרח
מעלה אחת יתירה כמו במערב, אך עכ"פ עפ"י רוב רואים גם ישמה יותר מן צי מעלתה).

ואמרו ע"פ לבי ישבת הקדמת ההכסף כאן תלוי בטח גם, בשבירת הניצוצות
שעל פיה אנו רואים את החמה גם אחרי שקיעתה ע"י שישולחת או את קרני אורה
אל העין בקיום בלתי ישרים, ומפני שישבירת הניצוצות אינה יסוה בכל המקומות
ומשתנה לפי מהות הקטוריים של אותו האקלים ולא יסוה גם של בוקר לישל ערב לכן
ישונה המראה כאן בערב, וישונה המראה בבוקר מהמראה בערב.

ונסתכלתי ביפו וראיתי ישנם שם מכסף במקצת קודם השקיעה וקודם שהוא אדמו
פני המערב אבל לא בשיעור גדול כזה של ירושלים אלא רק כשני דקים קודם השקיעה,
אז אחיל ישרים ישובות הניצוצות וישנו באים רק כשביל ישראים השקיעה באופק
הים, אלא יתכן ישנם האדים העולים במזרח מים המלה משפיעים ג"כ על המראה הזה.

עתה מצאתי ראיתי (בכירמל ימנה ששית, נומר 26, ובחברס תרמ"ח) מה שהביאו בינם
החוקר קעמטין (מורה הכמת הטבע בהאללע) שבהקדמותיו הרבות מצא גם הוא שם
הכסף משתנה ממדינה למדינה לפי איכות הקטוריים ועכ"פ, ומכ"פ שם ישנם ישובות
הניצוצות משתנות מאקלים לאקלים וגם משתנות בבוקר בחגין במערב בהשקיעה.

ואם נאמר שהכול דברו מהם" הוה באופק ירושלים [ומה שהוסף שם החורזי הח'
ר"י מראש ללמוד מזה שמשתנה הס"י הוה מוכן לזמן גם באותו המקום בגלל שינוי הארסה
בקוטרו' — לא נראה לו, ועינינו רואות עד ש" 17 דק אחר השקיעה חושית העליון
לתחתון מוכן לז' רבעי מיל' נצטרך לומר כמי"ש לעיל, שהכסף תחתון אינו יל למטה
באופק ממש אלא דיל תחתון של פ"ט מאדמין, ולפיכך הוצרכו גם לז' ג' רבעי מיל
מפני שהס"י הוה אינו מתחיל מהאופק ממש מלכד מה ישנם משתנה בהאקלים וכמי"ש

(*) כנודע דבר הנשקף דרך גשם שקוף כגון מים—יראה אותו דבר בקרני אור בלתי ישרים:
בהנחנו למשל משבע תוך כלי זיקם ודופן הכלי מפסיק באחוז ידוע בין העין לבין המטבע—כשיטלאו
את הכלי במים תראה המטבע שהיתה מכוסה מהעין כאילו צפה ועלתה, מפני שקרני האור הבאים
לעין דרך הגשם הסימי חוררים אל העין בקיום בלתי ישרים כמו ד", וכן גם האור המסלא את
חלל היקף כדור ארצנו ששכר את קרני האור, וקרני אור השמש חוררים בקו ישר לגמרי רק בזמן
שהשמש בנקודת הקרקר, אבל כשהיא בשולי הרקיע נשברים קרני אורה, ובזמן שקיעתה מתעקמים
קרני האור ולפיכך רואים אותה גם כידרת מטפה לאופק, כמבואר מזה בס' האלים ועוד, ועמ"ש
כזה להלן בס"ו בנוגע לשפת היראים.

ב. ג' רבעי המיל :

(ב) ובשקד המיל ג' ישנות: לדעת התנא הוא 18 דק (וכס משיש התנאים חיש ברכות שמעתיש עד הנץ (ומחשקיעה עד צאת כל הכוכבים) הוא 72 דק, ישנה חומש, ומדאמר ר' יהודא בפסחים שהוא ד' מיל—עולה המיל ד' דק, ולדעת הגר"א המיל $22\frac{1}{2}$ דק, והרמב"ם והרע"ב בפסחים פ"ג כתבו שהוא 24 דק שני חומשי ישנה, ובשו"ע א"ח (תני"ט) סתם המחבר בדעת התנא דבי שם שישקד המיל הוא הבעית ישנה וחלק מעשרים, שהוא 18 דק, והמקור לזה מדאמר בפסחים (צ"ד) מהלך אדם עשר פרסאות ליום, היינו 40 מיל ב"ב ישנה, נמצא כל מיל 18 דק ($40 \times 18 = 720$), שהם י"ב ישנה, והרע"ש ע"ז הגר"א (שם א"ח תני"ט) דהא מבואר שם בפסחים ש"ב השעות הן מהנה"ח עד השקיעה, ולעולם עולה חשבונן 30 מיל, דהא אמר שם מהלך אדם עשר פרסאות ביום מעתיש עד צאתה, דל ה' מעתיש עד הנץ ודל ה' מחשקיעה עד צאתה פשו להו תלתין, הרי עשר הפרסאות (ארבעים המיל) מעתיש עד צאתה שוקו מ"ו ישנה, וי"ב השעות מהנה"ח עד השקיעה הן שלושים מיל (וכי' ביום בינוני ובמזרחי שם מערב סתה) נמצא כל מיל 24 דק ($30 \times 24 = 720$), וכי' שם גם לרבא, ולפי מה שאתחבני שם עולה ורבא מ"ו יהודא האומר שמעתיש עד הנץ ד' מיל וכן מחשקיעה עד צאתה ד' מיל, פשו להו ל"ב מיל (ל"ב השעות מהנה"ח עד השקיעה) נמצא כל מיל $22\frac{1}{2}$ דק ($32 \times 22\frac{1}{2} = 720$), אבל 40 מיל ל"ב ישנה ליכא למד, תו תריין הגר"א לישנה זו ישלדעהת הא דאמר שם עשר פרסאות כו'—הביאור לכד הרי' (או ה') המיל שקודם הנץ ושאחר השקיעה, ומשיש לדעת ר' יוחנן אנא לא קאמינא כו' ישחזק אני לא אמרתי ישעשר הפרסאות מעתיש עד צאתה אלא מהנה"ח עד השקיעה—הינו 40 מיל מלכד ישמנת (או עשרת) המיל שקודם

הנץ ושאחד השקיעה. והוכיח בן גם מירושלמי ריש ברכות, וכי גם בשנות א"ל ריש ברכות, ומ"מ דעתו הוא כפשוטו הגמי' שמנהיגה עד השקיעה (ל"ה יהודה) ל"ב מ"ל, נמצא כל מ"ל $22\frac{1}{2}$ דק.

ודעת הרמב"ם בזה לא נתבררה לנו, והוא כסותר א"ע: מדבריו בר"ש ברכות שבי' שהנשף הוא שעה וחמש (1,12) יצא שהמ"ל 18 דק, ובפסחים פ"ג כ' שהוא כ' חומשיות היינו 24 דק, וכ' החק יעקב ליישב: דהנה הרמב"ם (ק"פ פ"ח) פוסק בעולא שמעדיש עד הנץ (והה"נ מהשקיעה עד צאתה) ה' מ"ל (ע"ש הה"מ והכ"מ, והוסף הגר"א שיתכן שלא התה' לפני הרמב"ם גרסתנו בגמ' שאותותכו עולא ודבא) א"כ ל"ב השעות מהנהיג עד השקיעה שלשים מ"ל, ועולה אמנם חשבון המ"ל 24 דק, היינו כ' חומשי' שעה כמ"ש פסחים פ"ג, ולפי' היה צריך להיות מעדיש עד הנץ כ' שעות, כחשבון ה' מ"ל ($120 = 5 \times 24$), והא דכ' הרמב"ם ריש ברכות שמעדיש עד הנץ רק שעה וחמש והו' לענין קיש שאין לזה שיעור ד' מ"ל, דשעור ד' (או ה') מ"ל אמרו רק לענין הלך בנ"א שמשכימים ללכת מתחלת עדיש, והמחלוקת אם נהו ד' או ה' מ"ל שלגותהם מה זה הלך אדם בינוני ועד שכתבו ה"ס (שנה ל"ה) שחש' של ביהוש' לקוח ג"כ מהפסק מה הוא אדם בינוני.

והגר"א א"ח רס"א מתיר את סתירת הרמב"ם באופן אחר: דשעור הנשף (בשחר ובערב) אינו שוה בכל האופקים אפילו בזמן שיום ולילה ישרים, (דברחק מקי השנה מחלק החמה, עלתה ושקיעתה, הוא כאלכסן), ו"ל שמי' הרמב"ם ריש ברכות שמעדיש עד הנץ שעה וחמש והו' על קו המשינה (ויש' ואו א"ך הנשף חלק עשירית מהיום כסוגיא בפסחים י"ט, עובי הרקיע א' מעשרה ביום), 1,12 שהוא $\frac{1}{10}$ מן 12 שעה, (דברי ר' יהודה שהוא ד' מ"ל נאמרו על אופק אר"י, אולם א"כ אמנם קושטא דמלתא היא בן שהנשף אינו שוה בכל האופקים מכ"ש לא בכל ימי השנה—עדין לא זכתי לעי' להבין, הא הרמב"ם פוסק בעולא ה' מ"ל ולשטתו שכל מ"ל (כ' חומשי' שעה) 24 דק צריך להיות באופק אר"י מעדיש עד הנץ כ' שעה שלמות והמצאות איננה בן אלא שעה וחצי, וכמשיש גם הגר"א.

ולחלכה: אחר' שלפי גרסתנו בפסחים יש' אתותכו עולא ודבא ונקטינן ברי' יהודה, שמעדיש עד הנץ ד' מ"ל, ואחרי' שמשטות הסוגיא יש' מוכיחה שיעור הפרסאות הן מעדיש עד צאת כל הכוכבים ודל ד' מ"ל קודם הנץ וד' מ"ל אחר' השקיעה נשארו ל"ב מ"ל ל"ב שעות—נמצא כל מ"ל $22\frac{1}{2}$ דק, ובפמ"ל.

ולפ"ש שהנשף משתנה לפי האופקים ולפי ומני השנה הרי גם שיעור ג' רבעי המ"ל משתנה לסהדיה, וג' רבעי המ"ל (מן ד' המ"ל) הן כל פעם $\frac{3}{16}$ מאורך הנשף, ובתקופה נז"ת ובקו השוה שאורך הנשף 1,12—ג' רבעי המ"ל $18\frac{1}{2}$, ובאר"י שהנשף 1,30 עולה חשבון ג' הרבעים 17 דק פחות $\frac{1}{8}$, (והוא מתאים עם חשבון מראה ההכסף באר"י ובפמ"ש לעיל), ובכל שאר ימי השנה והאופקים לפי חשבון זה.

וכבר אמרנו לעיל מה שמצאנו ראינו יש' הפסק איננו משתנה בזמן השנה לפי

אורך היום (בלתי בשיעור אקלימי) ואם הישכון ג' רבעי המיל משתנה נמצא ישי' הכסף אינו אלא קנה מדה להשכון האופקים וס' הכסף מתאים רק בתקופת נדוד ובאופק אחד (בגון בארץ) ובשאר ימי השנה והאופקים משתנה ההשכון לפי שני ארך הנשף. [ולכן נדבר בעזוזי שאפשר גם לומר שלר' יהודא אין אכנס שעור משתנה כלל וביה'ש שלו חסיר רק ג' רבעי מיל].

ג. סימן הכוכבים:

והסימן היותר בדוק בכל האופקים ובכל ימי השנה, והמוסכם מכל הפוסקים ואם מצד שהוא לכוין או מצד שפסקין גם כר' יוסי להוטרף, עמיש הלאה בעזוזי—הוא צ' את ה כוכב ב' ים, וס' זה שהוא הכרית התיכון להלכה ולמעשה—צריך ת' ל מ' ד רב' ב' יתור: א) דברי רב' יהודא אמר ישמאל כוכב אחר יום ב' ביה'ש ג' לילה—מוכנס הפשוט הכי: כל זמן שנראה כוכב א' ודאי יום, אם נוסף עליו עוד כוכב שני כבר ס' יום ס' לילה, וכשנוסף עליהם השלישי—לילה, איך ג' כוכבים לילה כתובם הראשון הנראה ביום, וביה'ש שלישי ריש בדבות (א') כוכב א' יום כ' שנים ספק הא כתיב עד צאת הכוכבים מעוט כוכבים ישנים, ומשני קדמאי לא מתחשב, דיל הא דכתיב עד צאת הכוכבים שמישמעתן ישנים היינו מלבד הכוכב הראשון, שאותו לית מפני שהוא נראה בעוד יום. מבואר שני כוכבים לילה בכללם הראשון הנראה ביום.

ומתעצבת לכאורה סתירה מפורשת, הלאה בירושלמי (ב') אמרו הדא דתימר באילין דלית אורחתהון מתחמאי ביטמא ברם באילין דאורחתהון מתחמאי ביטמא לא משערין א"ר יוסי בר בון ובלהוד דאתחמין תלתא כוכבין בר מן הדא כוכב בת א עכיל ולפי גיסתנו זו שהיא גרסת הירושמי בשבת הרי הני ג' מלבד הכוכב הנראה ביום, עוד צנב מכין שאמרת באילין דמתחמין ביטמא לא משערין וכן בבבלי א"ר יוסי בר אבין לא כוכבים גדולים כו' (ולא עוד אלא ישכנראה ר' יוסי בר בון האומר בירושלמי בר מן הדא כוכבתא והו' ר' יוסי בר אבין שאמר בבבלי לא כוכבים גדולים כו' ויש להתוכח בזה)—כיצד אמרו, קדמאי לא מתחשבי שהוא נכלל בהשלישה איך חו אתה חושב גם את הכוכב הנראה ביום, וא"ל ישמיש, באילין דמתחמאי ביטמא לא משערין הוא רק על שני הכוכבים הנוספים—הלא מלבד מה שנראה בבבלי שאמרו בן על כל ג' הכוכבים אף גם מדאמרו, צאת הכוכבים ישנים מלבד הראשון שהוא ככלל השלישה משמע ששלישתן סוג אחד, אכן עלינו להבין בכלל, מה זה שאמרו, כוכב א' חד יום' הלא יש כוכבים הרבה הנראים ביום, כדאמרו, לא כוכב ב'ים גדולים הנראים ביום וידועים הכוכבים הנראים ביום מהם כוכבי הלכת: נוגה, צדק וכו', וכשישה עשר עוד, מכוכבי (השבת) המזלות' הדדועים כשמותיהם ישנם הם מהגדולים.

וניכר ונראה הדבר שיש גם כוכב ב' ינוני הנראה בסף יום, ושאינו מסוג הכוכבים הגדולים הנראים ביום, וכי תשאל אם הוא נראה ביום היה גדול וכמוכן מלשונם, לא כוכבים גדולים הנראים ביום, אף אני אישיבך: איך ישאל ישאלה יותר פשוטה: כשיצאים כוכב א' כינוי מדוע לא יקראו אז שאר כל הכוכבים הכינונים, ופשוט הדבר

שאין כל סוג כוכבים במדה אחת, לא כל הגדולים והבינוניים והקטנים יוסי במדתם, וכאשר ענינו ראות שאין כל סוג מופיע בפנים אחת, דככל אותו סוג עצמו מדות רבות וישונות לכוכביו בגדלם ויפעת אורם אלא ישחלקום הכדור לג' סוגים, ויש כוכב גדול בבינונים שהוא קטן בגדולים ישכנוהו הכדור לבינוני, והוא נראה בסוף יום ובעוד יום, וחמישי כוכב א' יום כיו שנראה אותו הכוכב הבינוני לבדו עדיין יום, והוא מצטרף לבי הכוכבים המופיעים אחריו לסי' הלילה. תו ראיתי במהדלכית (קחית פ"ב) שבי גם הוא שיש כוכב בינוני ביום, והרב מהור"ש ז"ל בספרו דברי יוסף דחה דבריו בשביל קושיתו הגו' אם נראה ביום היה גדול, ולענין אף שכל מה שהוא גדול נראה ביום אך לא כל מה שנראה בערב הוא גדול. ויש מתקשים אם הראשון הוא בינוני אמאי באמת קדמאי לא מתחשב, וממניס אם מיעוט כוכבים שנים אמאי ליבעי שלשה, והמ"כ (פ"א ס"ג) אומר מיעוט שריק שלשה עושים חזקה, וחזקה זו לא ידעתי מה היא, ולענין שנפל להכדור הספק על הכוכב הראשון אם הוא מסוג הבינוני או מסוג הגדולים, וכל הספק של בדיח' שבין כוכב ב' לג' בא להם מיעוט שנים שלא ידעו אם אותו הכוכב הראשון הוא כבר בינוני ובהופעת הכוכב הכ' הוי צאהיב (ומיעוט כוכבים שנים) או שהראשון עדין מסוג הגדולים, ובאמרם, קדמאי לא מתחשב דיל לא מתחשב הלילה הודאי. ויש מי שחפץ לשער שהוא, כוכבתא" הוא כוכב נוגה שפעם הנהו כוכב השחר ופעם כוכב הנשף, והרב מהור"ש ברבנו יוסף (דף פ"ב) הוסיף שהוא, כוכבתא" זהו הכוכב שעליו אמר ר' יוסי בר בון הלאה יום בירושלמי (ד"ה) מיד אילת השחר כוכבתא טענה הוא, ולפעמים מקדים ולפעמים מאחר, וגו' לא מתנור לי דהנוגה הוא מן הגדולים הודועים, ואיזי להשמיענו בו וכמיש לקמן, ואיל שמדובר בזמן שהנוגה מופיע בערב בעוד אינו מאד ואז הוי מקום להתספק בו מדאמרו, לא כוכבים גדולים הנראים ביום כבר מוכח שהכוכבים הגדולים נחשבים לגדולים גם בעוד אור יום.

ומעתה אין עוד סתירה לגירסא, בר מן הרא כוכבתא, דהאי כוכבתא הוא כמח מן הגדולים, וחזק יש בלבד שידאו ג' כוכבים (ישאחד מהם יום ושנים הנוספים נקראים בקרא צאהיב) בר מן הרא כוכבתא הנחשב כודאת לסוג הגדולים, ולא זהו הכוכב שעליו אמרו כוכב אחד יום.

אלא שעדין קשה: הרא אם האי כוכבתא הוא מסוג הגדולים מאי קמיל הא כבר אמרת ישכוכבים הנראים ביום לא משערין, ועוד מדאמרו תלחא בר מן הרא כוכב משמע שהם סוג אחד, גם קשה הלשון בר מן הרא אחרי שיש כוכבים רבים נראים ביום, והמובן הוא שיש כוכב אחד (לא מסוג הנוגה) ידוע להכדור ביום, כוכבתא שעליו הוי מקום להסתפק אם הוא בכלל הבינונים וקמיל שהוא כודאי לא מהבינונים. עתה ראיתי בהגהת הגאון מהרי"ט אורנישטיין זצ"ל על הירושלמי אומר ליישב הגירסא עסמיש במ"ש שאם רואים כוכב א' גדול ועוד ג' קטנים ממנו—מכורד שג' הכוכבים הם לא מהגדולים דהרי רואים אחד גדול מהם וחמיש ר"י בר בון, בר מהד כוכבתא כלומר בלבד כשרואים שלשה בר מן כוכב גדול מהם עכ"ל, וגו' אינו, דמלבד מה שבאורו

אינו הולם בדבריו ד"ר בר מן וגם לשון, בר מן הדא' מוכיח שאינו מדבר על מדת הכוכבים אלא על מספר הכוכבים—אף גם כבר אמרנו שמה שרואים כוכב א' גדול יותר אין זו כלל עדות על הקטנים ממנו שהם לא מסוג שלו דגם כל סוג מיוחד (גדולים ביניהם קטנים) לא במדה אחת הוא.

ויתכן שבישביל הקדמי הזה ישנו ימותינו דל את הדגא' בירושלמי, ובלהוד ישתתמין תלתא כוכבים כמין חד כוכב א', והיא גרסת הרין והגהמין, והרמבין בהודא' גרס עדיו, בר מן הדא' מוכתא' דיל רצופין דרמין להרא' (ולפי גרסת הרמבין מוכן על נקלה כיצד נפל השימוש בירושלמי: מן, כד' נכתב בר ומן, הדא' נכתב בר אן, ועדיו גרסת הגר' ומהר"ש סידליאו בפרושו ועוד מרבותינו.

אמנם גם גרסא זו איננה חלקה: דככל הסוגיא בכלל ובסוגיא הקודמת בירושלמי אמרו רק הכלל, ג' כוכבים (בעונות) לילה ואין ימו לרצופים ולפי הספח זו של ד"ר בר בון אפי' ג' בעונות אין עוד לילה בין שאינם רצופים, וקשה לומר ישרי' בר בון סליג על כל האמור לעיל, ושגם הוא בעצמו משתתף בהמימראות הקודמות, וגם קשה לחדש ולפרש כוכב א' יום ר"ל כשנראים הכוכבים אחד אחד, ושנים ר"ל שנראים שנים שנים, ושלושה ר"ל ג' ג' היינו רצופים, הו' דאית' בהגהמין (שם שבת פ"ה) אמנם אימר כך ישרי' בר בון סליג, וזה דוחק גדול.

ב) והנראה לענוד שבישביל כך כתבו הפוסקים שבני רצופים רק לתוספת שבת, כמיש הכי' שם הרין וכה' רמבין בהודא' ומה' בהגהמין ומנא ועוד, ומבין שזהו בישביל, תוספת שבת' לזמן הוסף הרגמי' שם רצוג שלא בעי' דוקא שיראה הרצופין אלא די כשנראים ג' כוכבים קטנים ומסתין מעט ישמחד לעשות מלאכה, שהרי הוסף מעט לתוספת.

ומה שאפ"ל עוד דהנה רצופין ממש, נראים כהדא' אין רואים כלתי' בנתיב החלבי וכשנראה נתיב החלב לא רק, ג' (רצופין) נראים כהדא' אלא הרבה כוכבים למלוינים נראים במחוכידי' ואנן שנקטעין ג' רצופין' היינו לא דוקא נראים כהדא' ממש אלא קרובים וליו' וכמיש הרשב"א (רי"ב ב' ד"ה יכול וכו') כוה"ל: פירוש שיראי' שלושה כוכבים רצופים כאילו נראים תק' אמה אחת ויהי' תק' איבע' אמות, עכ"ל. והרצופים אפילו בשעור ישי' הרשב"א, נראים רק בזמן הופעת הכוכבים הקטנים וכמשמעות לשון הרשב"א שם, (והרב מהר"ש שם דף מ"ח מתקשה באן יותר מדי), ויש מקום לומר לפיו שהומרת רצופים זוהי הומרת, כוכבים קטנים' יראה לא דוקא משום תוספת אלא כדי להוציא מספק גדולים, אלא שהפוסקים בכללם הרשב"א שם לא כתבו כן.

ולולא יראה' מחדוש יותר מדי' הייתי גם אומר דלגרסת הרשב"א בר מהדא' מוכתא' אפטר שיהו' הכוכב העפוני', הוא הכוכב הדוע העומד תמיד על עמדה אחת והכל כוכב סביבו מפני שהוא נמצא בהקדוש' (וכל אופק ואופק רואה אותו תמיד במקום אחד לפי מעמד האופק לרוחב צפון או דרום), ולפיכך אמרו בר מן הדא' כו' מפני שהוא הכוכב

היהודי הקבוע והמסומן, ולוא היה אפשר לפרש בן אינן חולקות שתי הגרסאות בירושלמי לא בזמן ולא בדגא בלתי רק בשני לשון, כי אחרי הופעת ה'הכובבים' הכבדים שאתה הכובב הצפוני (והכובב הצפוני ודאי לא מהגדולים אלא מהבינוניים) או גם הופעת הכובבים הקטנים, ומעתה הטימרא של ר' יוסי בר כון, ובלחוד דאתחמן תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא' היא לא מדינא אלא להומרת הקטנים והטימרא כוכב אחד יום כו' וגו' הכובבים הם בהדי הכוכב הראשון ודו' ט' ד' נ' א' . אבל אינו קובע כזה מסמרות, חדא דהאי כוכב הצפוני מוכן 'שהוא מהבינוניים ותהדר הקיושא אמאי' באמת קדמאי לא מתחשב ובעי' שליטה הא מעוש כוכבים שנים ועל הכוכב הצפוני קשה לומר (מה 'שאמרנו לעיל) 'שנפל גם עליו ספק אם אינו מהגדולים, עוד ק'ק דלפי חדושו הנל הומרת כוכבים קטנים יש לה מקור בירושלמי, ומתפוסקים שהביאו הומרא זו לנ' 'שיש לה מקור. והשערה יפה (אך לא מבוססת) ראיתי עתה בס' אור היום 'שאם צריכים לתקן הלישון בירושלמי יש לגרוס, תלתא כוכבים כד הדא כוכבתא' וצריכים להגיה רק תוכה אחת ופרושו 'שיתראו ג' כוכבים מזה הסוג 'שהראת להם בעל המאמר בירושלמי, וגו' איא לעיל כמובן.

(ג) עתה עלינו לבאר יסוד עקרי 'שהנהיגוהו רבותינו בתורה תמונה בפנינו הטימרא הו' של רב יהודא איש כוכב א' יום כו' אליבא דמאן אמרה אם רק אליבא דר' יוסי או גם אליבא דר' יהודא, ולכאורה ע"כ לתרווייהו נאמרה דמסתמא הכל מודים 'שצ"ח לילה דסתמא דגמ' היא סתמים (כ) ומגילה (כז) וכ"ס בריש ברכות, נפיל מקרא דנחמיה, והקשו תוס' (שם ובסוגין דשבת) איכ כמה פליגי ד' יהודא ור' יוסי ותירצו 'שפליגי במהות הכוכבים ולר' יהודא מיד אחר השקיעה מתחיל הס' מצאה"כ, ומינה משמע 'שכל הטימרא דרב יהודא איש כוכב א' כו' גם לר' יהודא, וכ"ה בדבריו הראשונים של הגי'א (שם רס"א) 'שג' הכוכבים נראים בהכסף העליון ולפי 'שצריך בקצות במהות הכוכבים לפיכך נתן (ר' יהודא) ס' בהכסף' וכ"כ גם הכ"ס (שבת ע"ה) 'שס' הכסף וס' הכוכבים חד 'שעורא הוא' (ראית לר' יהודא ליל כל הטימנים הרבים: הכסף, ג' רבעי מיל, כוכבים וזרחת הלכנה — ליל הכוכבים לתוך אן ד' מפני שלא ידוע לנו מהות הכוכבים, וגו' רבעי מיל לא נספיק מפני 'שישעור זה משתנה בימי השנה והאופקים אף גם בהסיון מודה השעור איא לרובם להבחין בו, והכסף גם אם נאמר 'שאינו משתנה (עמ"ל בזה) ג"כ לא כווע בקצין כו' וכן למד כנראה המאירי בבאבארי באן: הוא מתקשה הלא הלכה כר' יהודא לענין שבת וישי' כוכב א' כו' נראה שאינה הלכה כו' ואפשר 'שלא הביאורו אלא לג' לילה וסמיס: וממה 'שראיתי לגדולי מחברים שבי' בשיעור ביהוש' משתשקע החמה עד 'שראו ג' כוכבים בינונים 'שלא ראית ג' כוכבים בינונים והכסף העליון אחר הוא ומתוך 'שאין הכסף עליון ותחתון נכרת להמן נתן ס' ג' כוכבים ע"ל, והוא תימא 'שיהא ס' כוכבים בדרך להמן יותר מסי' הכסף ועמ"ל בזה.

אבל לאדך גיסא ביצר 'תכן לומר 'שנאמרה אליבא דתרווייהו: (א) הלא ר' יהודא ור' יוסי פליגי בזמן ביהוש' ושל ר' יוסי מאוחר בג' רבעי מיל ואיך יאמרו 'שעור אחר לביהוש' (כ' כוכבים) אליבא דתרווייהו, וגם תוס' עצמם כתבו (לקמן להו) 'שישעור דר' יוסי מופלג

משעור דר' יהודא (וכמיש הרמב"ן) ואין שעור אחד לתרווייהו גם בס' הלילה (ב) מהמגזיא מוכח שר"י איש מדבר סוכבים בעונם מדאמרו תניה ב' לא סוכבים גדולים ב' ולר' יהודא שמתחיל ביה"ש אחר השקיעה הוא דבר קשה לומר כוכב א' יום קודם השקיעה ושני כוכבים ביה"ש מיד להשקיעה, ואפילו לרב יוסף אליבא דר' יהודא שמתחיל בשני דקם אחר השקיעה אכתי קשה הדבר (וקושיא זו היא כמובן לשיטת הגאונים לא לרית עמיש בעוה"י הלאה פ"ד) (וא"ל שהמכונן שאז נראו לשוכי רואי דודאי כל השעורים נאמרו כמיוניס, ועל דבריו מהר"ם בר ברוך תשובה ר"ט כבר התקשו והתוכחו האחרונים, כן גם א"ל שראו או לכמע במקום אצל כגון ככור עסוק דג"ז אין ס' הואיל ואף גם ככור השמש על הארץ אפשר לראות כוכב ככור עסוק ואפול) (ג) ולרבה אליבא דר' יהודא אין צורך בהם כלל בהמירא כוכב א' יום שנים ביה"ש—דחבי כעור שהשמש על הארץ צריך להשמיענו שעדיין יום? (תו דאחי קושיא זו גם ברין בהדושי כמובא הלאה) (ד) ואפ"י לרב יוסף שביה"ש מתחיל בשני דק אהב עדיין קשה להבין ישמן השקיעה ועד הכוכב הראשון והשני דק זמן $\frac{1}{2}$ מל' זמן השני עד השלישי היה $\frac{1}{2}$ מל' (2/3) מל' שמונה סעמים ככה! אדרבה כ"ז שמתאחר הזמן מופיעים הכוכבים ביותר תכיפות, ולוא אפ"י תאמר שהכוכב הראשון מופיע הרבה קודם השקיעה ונראה להוד"י עד $\frac{1}{2}$ מל' אחר השקיעה שהוא מופיע הכוכב הב', באופן שגם בין כוכב א' לב' מתמיד לא פחות, אם לא יותר, מן ב' תלחא מל'—אך בכלל נאמר שהמירא הוא דק לרב יוסף הלוא רבה רב יוסף שניהם אמרו למלתיהו בשם רב יהודא אמר שמואל וא"ך הוחלט באן שר"י איש דבר דק לרב יוסף ולא לרבה. (ה) בפרט לפי גיסת רבנו הגנאל אמר ר"י איש כוכב א' כ' תניה ר' יוסי אומר כוכב א' כ' ולא כוכבים גדולים כ', ישמרושי שר' יוסי הוא שאמר לרין זה ומדאמרו תניה מוכח שרב יהודא אמר איש אמר אליבא דר' יוסי. (ו) ור' יהודא הלוא אמר ס' אחר לביה"ש וללילה: כ"ז ששים מאדומין כ' הנספה התחתן כ' הנספה העליון כ', ורבה רב יוסף בארו לר' ר' יהודא בשעור המיל.

וכ"ז אומרת שמימרא זו רב יהודא איש היא דק אליבא דר' יוסי, וכן מפורש בהדושי הרין: שנים ביה"ש כ' ואח"כ אליבא דר' יוסי כ' דלר' יהודא כוכב א' יום לא משכחיל אלא קודם שתשקע החמה ומה קמ"ל כ"ז, וכ"כ ברמב"ן בתוהא ממש"ש בזה"ל: ובשלמא אליבא דר' יהודא ל"ק דאמר הישחר העליון לילה וזו הישעה ודאי אינה צאח"כ כ' אלא ישעה שהישחר העליון מופלג מעט מזמן צאח"כ והוא ביה"ש דר' יוסי עכ"ל, וכ"כ המדרכי שבת פ"ב (ובשפתו הוא עמשיל פ"ג): כמתא הוי לתרגוליס פ"י כשהולכים לישב אע"ג דאמר"י שעור ביה"ש ג' חלקי מל' ולא יותר הינו לר' יהודא כ' אבל אנו ק"ל עד צאח"כ לילה ואמר"י בסה"ס משקיעתה עד צאח"כ ה' מל'. וכ"כ דעת חיראים והמובאה בהגדת מדרכי ישם וכמדובר לקמן פ"ג, וכן גם ס"ס הגד"א בסוף דבריו ישם שמימרא זו דק לר' יוסי, לכן דק במסקנת הגמ' אה"י אמרם בר שילם ביה"ש דר' יהודא מתחיל ביה"ש דר' יוסי ושהלכה כר' יוסי תרדומה—אד"י איש למלת"י כוכב א' כ' לאמר שאם הלכה גם כר' יוסי עליו לדרקדק גם על סמן הכוכבים, ולעיל

(לדג) מכאן אותו רב יהודה איש לסי' ר' יהודה ואין לסי' ר' יוסי, וכן הסי' נחנה בהן
מא פיה ואפילו מן הכים (שנת פיה) שהביא בשם הרד"ק שחד שעודא הוא הכסף
וכוכבים — גם הוא בהלכותיו (רצ"ג וכו' בדבריו וס"א) כי ישיב רבני מיל (לשיטתו)
הוא אלק (תק אמה) הוא רק לרי' יהודה ושעור ר' יוסי מופלג קצת, וכן בבית
ובפרישה י"ט.

אלא שצ"כ הלא ר' יוסי אומר בדיש בהרף עין ואילו לרי' איש מחמיש בדיש
מן הופעת הכוכב הרי להג' והנה הנריא הוסף אמנם שחבי' דהי' מופיעים ואח"כ זה
תימה אם אין בין זה לזה אלא הרף עין הו' אין לצ"ח את זמן בדיש ע"י כי הכוכבים
גם הבאנו בעוה"י הלאה פיה את הזמן שיש ביניהם. וכי' ישר' יוסי הרף שיש שעור
הרף עין לבין השמשות וא"א לעמוד עליו מתי הוא אלא שהגהו בין כוכב ב' לג' הלא
גם לרי' יהודה זמן התחלפות היום להלילה רק הרף עין וא"א לעמוד עליו מתי הוא בכל
מט"ק זמן בדיש י"לו (ועי' חוסי' לדג' דה' ר' יוסי שגם לרי' יוסי יש דע שהוא בספק
בדיש ועי' רק בהרף עין). גם א"ל ישר' יוסי דע אמנם זמן דע בדיש שלו אלא
שלרי' איש נולד הספק מתי ההרף עין בכל הזמן שבין הכוכב הרי להג' — דמבואר
מבחי'תא גם ר' יוסי עצמו מסכים לד"ק כוכב א' יום ב', מבי' לגדסת דרי' ישר' יוסי
גופ' הוא דאמר בן. וזו ראיתי עתה בדיש (וכי' ספ"א) אומר שספקא דרי' יוסי נפיש
מהרף עין ולרי' יוסי מספיל אותו הרף עין אימת הו', והחילוק בין ר' יהודה (ור' נחמ"י)
לבין ר' יוסי הרי הוא: לרי' יהודה (ור"ג) בכל משך הזמן שיהיה רק ספק אחד אם
בולו או הצוי יום או לילה, ולרי' יוסי על כל משהו ומשהו ספק זה עתיד, ולא זכיתי
להדור לבנות דבריו.

ומה שנועמד דהנה עי' צ"ב מה שהוסף ר' יוסי, שא"א לעמוד עליו אפי' אם
נפיש שא"א לעמוד על בדיש זה מהו אם יום או לילה—תקשה גם הלא גם בדיש
הארץ של ר' יהודה הוא בן ומה הוסף ר' יוסי בבדיש י"לו, כמ"כ לפשיטא חוסי'
שא"א יבאור, הרף עין הוא שאין לדרי' בדיש כלל והעד ע"ז המהר"ם היאך ה"י
סד בן אי' מה זה שאמר, שא"א לעמוד עליו ותי' שלפ"ז ה"י ביאורו ש אין לו
ש' יעור — תהדר גם על זה הלא גם לרי' יהודה חילוק המישר מיום ללילה אין לו
שיעור אלא שלא ידוע זמן חילוק המישר ופשיטא שאם לא ה"י בדיש אין לדרי'
שיעור, ולכן נ"ל בביאור, א"א לעמוד עליו היינו שא"א לבני העולם לעמוד על שיעורו
בטביל השנים שבמערב צבא השמים בתקופת השנה יש שחילוק מישר זה הוא
מיד להופעת הכוכב הרי ויש שהוא סמך להופעת הג' ויש באמצע הזמן שבין כוכב ב' לג',
ואם כנים אנהו כזה מוכנו של דבר כך הוא: בדיש דרי' יוסי הנהו אמנם רק בהרף עין
לאלה הודעים במישר צבא השמים בכל תקופות השנה ובכלל הוא בין הכוכב הרי להג'.
ד) ולהפוסקים האומרים שמימרא דכוכב א' יום ב' היא רק לרי' יוסי עי' עליו
לומר שלרי' יהודה ליל כלל הסי' של צאח"כ, דאם צאח"כ לילה וסי' פלג על הכלל
כוכב א' יום שנים בדיש ג' לילה עי' אתה אומר לדעת ר' יהודה ש ג' כוכבים

לילה (דמיעוט כוכבים ישנים וליל קדמא לא מתחשב) ובידוש מתחיל עוד קודם לזה ותחתיו הקושיא כיגר נולד ס' לילה קודם כ' כוכבים הלוא אין כוכבים סתת משנים, ואלא שהאמר שמחלוקת ר' יהודא ור' יוסי ב' סתת הכוכבים ופלגי באיזה מין כוכבים נקראת, צאת הכוכבים (כמיש חוסי ליה) הו' אין אתה צריך לומר שפלג ר' יהודא על הכלל כוכב אחד כו' ושפד האמר שסתרויהו כ' בידוש ג' לילה (וחס' של בידוש לקוח מהס' בכוכב הראשון אם הוא מצטרף או לא) ור' יהודא ור' יוסי פלגי בגודל הכוכבים, ומדאמרו הרין וסיעתו שליל לר' יהודא המימרא דכוכב א' כו' עיב דעתם שליל כלל צאח' לילה, וכן מפרש לשון הרמב"ן בתורהא שכן שם בזהל: רר' יהודא דאמר השתד העלין לילה וזו השעה ודאי אנה צאת הכוכבים דאל"כ היכי אמר ר' יוחנן דלא אכלו כהנים תרומה כו' אלא שיש השעה שחשדור העלין והרשעה לתתן מוסלג מעט מזמן צאת הכוכבים עכ"ל. (אלא שיש לחשוב אך אפיל שר' יהודא ליל צאח' לילה הלא הוא גופי' אומר בפסחים (צד) מהלך ארס ביום כו' ומשקיעה עד צאח' כו', וא"ל שהם לא מדובר מדון לילה אלא מהלך ארס וכמיש הנריא לתרין קושית דית, דבשלמא הנריא לשטתו שפיר ה' שהם בפסחים מדובר מצאת כל הכוכבים ולא לדון חלילה אבל הרמב"ן לשטתו מלבד מה שא"א שיהי' צאח' מאוחר מזמן ר' (או ה') מול—אף גם הלא כל עיקר שטת דית והרמב"ן בנוי על יסוד מימרא זו בפסחים שצאח' היא סוף ר' (או ה') מול, איך לא חלקו מן צאח' בפסחים לצאח' דעלמא, אכן מתמיה זה כמו מכל ענין צאח' אין בירינו עיב' להציל את שטת דית וכמיש לקמן ערך). וכ"ד המרדכי המוכאס לעיל שר' יהודא ליל צאח' לילה, וכ"ה במנחת כהן מא פ"ה, ועוד.

וכ' תקשה הקושיא הגדולה הלא מקרא דנהמיה ילפי' לה דייט פסחים ומגילה (וכ' שצאח' לילה—עלינו להתקן ולומר שלר' יהודא אין זו ילפיתא גמורה (וכמיש במנחת כהן ישאנה אלא אסמכתא) דר"ל שבאמת הו' מקדמי ומחשבו בטלאתם, ומה שמתחיל היום מעדיש לר' יהודא לא מהם יליף אלא מהחלפות בידושלמי דייט ברכות, המוכאות לעיל פ"א, וב"ה מכין שעכ"פ ילפי' שחזם מתחיל מעדיש איך לא קדמו (הפועלים דנהמיה) ולמה נאמר שחשבו—ע"ז ר"ל דאח"כ פועל בבגסותו (ולביתו ממלאכתו) משלם, וביציאתו (מכיתו למלאכתו) מבעה"ב, דאמרו בב"ש (פ"ג) ועדיש רש"י (תוס'.) ועד"ז כ' גם ס' סדר הומנים.

ותידי קא חזינא גם בשטה זו דלפי' תהינה הסוגיות הסתומות בפסחים ומגילה ודיש ברכות דלא כר' יהודה, והלא בסוגין לא הכריחה סתמא דגמ' בינום נקטה לחומרא כתרדויהו. וכמיש אומר אתר' ישמשיך ר' יוחנן דלחומרא נקשי' גם כר' יוסי לכן אמרו בשאר סוגיות שקרל צאח' לילה היינו כר' יוסי לחומרא, וזה הוא דוחק, ולא עוד אלא שכ"ז אפשר ליישב בלשון הסוגיא דמגילה, והא קי"ל עד צאח' לאו ליל ה' ישראל לאו לילה גמור, אבל בפסחים שפריך, עד צאח' י"ט א' משמע ודאי יוסי וקשה להתקן ולאוקמי, וסמא לחומרא ולענין שבת הוינא למיגוייט. ובס' אור חיים (דף פ"ה) מוסף מה שצראה לו שר' יהודא איש ס"ל לגמרי כר' יוסי ובאמרו כוכב אחד כו' דעתו כן להלכה כן לקולא וכן לחומרא, ומדוקדק מה שאמר ר"י איש לעיל שם בידוש ר' יוסי

יהודא כהנים טובלין בו שמפריש כגש' ישטובלין לה' וזכי אף שהוא אחר בן בסתמות משום שדעתו בן להלכה, ולפי' אפילו בדריש פסחים שהקשו והא קרל עד צאה' וזמא הקניטא היא ישם על דב יהודא שהוא לישטמו סיל ב' וזכי.

וכו' אינו משבע רצון, ואפי' סוגיא דריש ברכות קק, ובשלמא מה שאמרנו שם מאמתי כהנים קאכלי תרומה משעת צאה' יספי' חל משום שבתרומה פסקי' ב' וזכי לתומיא אבל ישם כדרייתא מפורש ישנם הביא, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן סי' לדבר צאה' וקשה לאמר ישנם סתם הכמים אלה אומרים כך מספק ולהוציא. (ד) ובנראה שביטול כך ישיכלו כאן דמותנו בעלי תרומה את ידעם (בישניר) ממה שהבאתי לעיל אות ג' מהמאמר (והכיס), מצד א' הם אומרים שמיטרא דרי' איש כוכב א' בו' היא גם לה' יהודא (כדמוכה מדבריהם לה' דיה תרי) ומצד שני מודים שמוסלג' שיעור דרי' יהודא שיעור דרי' וזכי (כפי' חוב' ליהו דיה מלא) דמיטרא הראשונה של ד' איש (ליו' משתשקע בו' ודאי רק לה' יהודא במובן שלשון חגבו' וכו' וכו' בחוס' פסחים יורה). ויש מסתכרים אומרים מדב' חוס' שיש הפלגה בין דרי' לה' וזכי עוב לדעתם האי כוכב א' וזכי בו' לאו אליבא דרי' יהודא, וכן הנה ליסוד גדול גם סי' אור חזק, ותמיהני הלא בפירוש בו' חוס' ישנם ד' יהודא מודה בצאה' לילה דרי' וזכי פלגי במהות הכוכבים, ותו עוב לישטמו מיטרא זו' בו' ביהוש' ג' לילה גם לה' יהודא דאית' שלדרי' בו' לילה חזרת ונעזת קישיתנו אך יתכן שקודם שנים יהי' ספק לילה הא אין כוכבים סהות משנים. נמצא שלדעת חוס' אף שהמיטרא הראשונה של דרי' איש ודאי רק לה' יהודא (ויש הפלגה ביניהם) בכל זאת המיטרא השני' שלו—לתרומתו נאמיה, כי גם ד' יהודא מודה בצאה' אלא שפלגי בגדול הכוכבים. וזכי ברא'יש, וכן מוכח מדברי הר"ת (שם כפי' הישר אות קפ"א). גם דעת הרמב"ם מוכנה כך שיש הפלגה בין ד' יהודא לה' וזכי ועם כל זאת האי מיטרא דכוכב אחר בו' לתרומתו אולא דרי' יהודא דרי' וזכי פלגי במהות הכוכבים (ואלא שהרמב"ם תוס' לאו בשיטה חדא קיימי בבאור, שיקע' החמה, שלחוס' זו' היא שקיעה ישנה והרמב"ם דעתו בהגאונים, וכמו שנבאר בעזרת כפיד), דהלא הרמב"ם כי בשבת פ"ה שמשקעת החמה מתחיל ביהוש', כדכא אליבא דרי' יהודא, וככו' בו' (בפסחים ובהלכותו לקוחה פ"ב) שכוכב א' יום וכמיש לקמן פ"ד.

אך גם לשיטה זו' אחי' נשאר פירכות (א) אפי' אם לא גרסי' גרסת הר"ת תמה ד' וזכי אומר בו' משמע גי' ישר וזכי הוא דאמר לה', (ב) ואך אמר דב' יהודא איש סי' א' חד לה' וזכי אחרי' שיש הפלגה ביניהם ואף שביא מהם מדבר בסוג כוכבים מיוחד לא מספר הדבר שיאמר סי' אחד בסתמות לתרומתו, (ג) ולהרמב"ם האוהו בשבת הגאונים קשה במשיל—הצריך לספר כוכב א' יום קודם השקיעה (ועל דרך שהקשה הר"ן בהדושו אליבא דרי' יהודא) ולמה צריך לומר בו' בין השמשות במקום שיש סי' יותר ניכר, שקיעת השמש, (ד) ומדכתיב בקרא צאה' ולא שקיעה כיצד נפל בכלל ספק לילה בזמן שקיעה. ועמיש בעזרי' לקמן פ"ד כישוב שימת הרמב"ם כזה.

ה) ובאשר אחזה אני בעניי שיטת הגדיא כאן היא שיטה רביעית וחדישה: ישרא' מיטרא רכובכ אי יום ב'י' הוא אמנם רק לר' יוסי' (כמו ישמסקי הגדיא לאחדונה) ובכ"י דעתו כנראה ישר' יהודה מודה ישצאה"כ לילה, מרכבב רק שריש סוגיא דבריכות הוא אליבא דר' יוסי' ולא הוכרז מסוגיא דריש פסחים ומגילה, ועל כונתו שדוקא הסוגיא דריש בריכות האומרת יזמן אכילה תרומה בצאה"כ היא דלא כר' יהודה דלישיתתו ולגירסתו (של הגדיא) אוכלין תרומה בבית"ש, אבל כנגד לדן הלילה לא פליג ר' יהודא שהוא בזמן צאה"כ, וכדי שיהא"ם שיעור דר' יהודא עם שיעור דר' יוסי' הוסף לו"מ יזמן צאה"כ בא מיד אחר זמן הושתר העליון, ושיעור דר' יוסי' לא מופלג משיעור דר' יהודא, ולתתין קושית תוס', וכי בשביל הרף עין אמר' הלכה כר' יוסי' לתרומה' הדש הגדיא ישבדוקא אמרו כאן, הלכה כר' יוסי' ל' תרומה' יטבוח דוקא יש הפרש בין ר' יהודא לר' יוסי' בכל שיעור בית"ש, דלדעתו אוכלים תרומה בבית"ש, ומחדש גימטא חדשה כגמ', דלא אכלי כהנים תרומה עד דישלים בית"ש דר' יהודא' משום דלר' יוסי' עדין יום הוא, אבל כנגד למצינ' אן אמנם נ"מ אלא הרף עין.

ושטה חדשה זו הקילה אמנם הרבה חומר אולם מצד אחר הכבדה חומר יתיר קשה: הלא זמן הוספת ג' הכוכבים משתנה בכל ימי השנה, ובכ"י גם הגדיא, ושהנשף משתנה באופקים ובכ"י השנה — ובהכסף אין אני הו"ם ישנוני הנשף ובמשל פ"ב א' וכיצד מקשר ג' הכוכבים בהכסף העליון? ואח' שגם רבנו הגדיא חק' שרף מתקופת נחת מתאמים איכ' תו תקשה מה זה שאמר' שבדוקא אמרו, לתרומה' הלא יטב יבולים לאמר' הלכה כר' יוסי' במצינ', שיש הפרש גדול בזה בין ר' יהודא לר' יוסי' בכל שאר ימי השנה שמופלג בהם שיעור דר' יוסי' משיעור דר' יהודא, אם לא שנאמר' לישטת הגדיא גם בבית"ש דר' יהודה משתנה בכל ימי השנה ור' הכסף שאננו משתנה אינו אלא קנה-מדה לדעת ממונ' החשבון בכל ימי השנה לפי שינויהם, וקצת נראה כן גם בדעת תוס' (ל"ה) שהקשו וכי משום הרף עין אמר' הלכה כר' יוסי' ואם נאמר' שרף שיעור דר' יוסי' משתנה ולא שיעור דר' יהודא מה זו קושית הלא יש הפרש גדול בכל שאר ימי השנה, אך י"ל לפי תרגום שישעור דר' יוסי' מופלג—עדיפה מנה תרגו' שיש הפרש גם כיום המדובר בתקופת נחת.

ואילו הייתי כדאי הייתי מחדש ואומר' ששיעור דר' יהודא אין אמנם משתנה בכל ימי השנה כי על כן הוא נתון רק ס' הכסף, וכי ע"כ אמרו אליב"י וט"ן ק' ב' ע' לכיחוש שלו, ג' חלקי (או כ' חלקי) מיל', רק לר' יוסי' שהס' שלו ג' כוכבים משתנה שיעורו בכל ימי השנה, ואודה לה קושית תוס' וכי משום הרף עין אמר' הלכה כר' יוסי', דיש חלוק בכל ימי השנה, ויש להוסיף עוד וישבד מתחלקת ר' יהודא ור' יוסי' לקח כמאמר' ערב, ור' יהודא מסביל שמא מיד ושתתחיל לערוב השמש הוא לילה, עששיל ס"א. וכי תשאל שאלה גדולה אם לר' יהודא לא משתנה הערב בין הרף לקין והר"ע שאננו משתנה באופקים דהד' טעמא הוא—כיצד איסור יה' לדעתו זמן שנה בכל האופקים ובכל הזמנים הלא יש מקום וזמן יבשיעור ג' רבעי מל' חשך הלילה ויש מקום וזמן שגם

בעבור ד' מיל עדיין יש מאור יום, וטרדע ותחיל הערב במקום אחד בעוד יום ובמקום
אחר בחשכת הלילה? אף אני אשאלך: ומה תענה לרובב צפון ודרום צפון לקטב וששם
ג' חדשים יום או לילה מכיש בקוטב עצמו ושהצי שנה יום וחצי שנה לילה ושם אין לך
פלא אם תבנים שמחשבין דין היום והלילה ע"י חשבון ירושלים (עמ"ש"ל פ"א ולקמן פ"ה),
והו' אל תתמה גם אם נאמר שדעת ד' יהודא שבכל אופק ובכל זמן אנו הוי"טבים חשבון
ירושלים מתקופת נזית. אלא שבמובן א"א לומר דבר כזה בלתי כבוד השערה.

ואפי' נאמר שגם לר' יהודא משתנה הניסוף בהאופקים: וכימי השנה לא מובנה
ישנה דבנו הגר'א, אם ישעור דר' יוסי מתאים לישעור לילה דר' יהודא לל' לרב יהודא
א"ש לחדש בלל לר' יוסי כ"י של ג' כוכבים, ומה חסר לו כפי' הכסף, והלילה לר' יוסי
כיו' שמכסף התחתון יום, הכסף העליון והיושנה לתחתון ביוש' כהרף עין, מכיש
להגר'א שר' יוסי הוא בעל הטימרא בהבחי'תא תמה. ואפ'ית שגם כ"י הכסף אינו
בדוק כלום (עמ"ש לעיל כאן אות ג) כי ע"כ צריך גם לר' כוכבים - אין זה דוקא לר' יוסי
וטרדע רק בשמיטתו הלבנה כיו' יוסי בא ד"י א"ש לחדש אלכ"ו (כמ"ש הגר'א) את כ"י
הכוכבים.

ועל כולם הלא בכל הגרסאות הישנות והחדשות וכן גם בכל הפוסקים מובאה דק
הגר'א יטלנו בגמ' עד דישלים ביה ש דר' יוסי י"י שלפניו הא דאמרו, והלכה כר' יוסי
לחורטות ע"כ פירושו א"פ ל' לחורטות וכמ"ש למע"ש (כמ"ש ה"ס' ותרין עמוד) והו' אאל
ישתאים ישעור דר' יוסי עם ישעור הכסף דתהדר הקרי'א הענומה (שכחבילה הכהן דבנו
הגר'א לשיבש הגר'א בגמ') מה מקום לומר הלבנה כר' יוסי כהרף עין.

ומה גם שאחרי החומרא בגמ' ואחרי הבאורים שר' רבנן דהראשונים עלתה ביד
האחרונים לסמן את מהות הכוכבים הבעונים והקטנים וענינו דר' י"י שהופעת ג' כוכבים
בעונים בירושלים גם בתקופת נזית מאותה מונח הו'טת העליון: הכסף העליון הוא
לשיבש 17 דק אחד השקיעה וג' הכוכבים הבעונים לא מקרם כן 24 דק אחד השקיעה
כמ"ש לקמן פ"ה.

(ו) ובכן אף שנהדוך לנו בזה שכלי דבנו הגר'א בעיקר ששתה' ששת הגאונים,
(באשר נאמר בעז"ז במדקום הבאים) אנו מביחים לומר בפ"ט אחד מדינו וללכת
בדרך כל שאר רבותינו הפוסקים: שישעור דר' יוסי מ' פ' ל' ג' משעור דר' יהודא וכמ"ש
תוס' ורשב"א ועוד, וכן מוכרז גם ליטת הרץ וסיעתה, דכן להטיטה וטימרא דכוכב
אחד יום גם לר' יהודא, ור' יוסי ור' יהודא פליגי במהות הכוכבים, וכן להשיטה שהא'
מיטרא דק לר' יוסי ע"כס מולחו מל' שישעור דר' יוסי מ'סלג מר' יהודא, וכ"ה גם
כפי' ובכ"ה (אלא שדעתם ההפלה מעט היא), וכבר העירו האחרונים שגם הסוגיא
דנדה (נ"ד) מוכחה שיש איזה ישעור בין ד' יהודא לר' יוסי, מכ"ש לשטת המידכי
שיש הפ' ל' ג' ר' ב' ה' כן ג' חלקי מל' דר' יהודא לבין זמן הכוכבים דר' יוסי.

(ז) ולא עוד אלא שלענד למעשה מודה גם הגר'א שצריכים להיות לכוכבים
קטנים, וכמ"ש רבנו יונה שצריכים להקפיד דוקא על כוכבים קטנים משום שלא

הכל בקומים בין גדולים לטענים, והביאו הכי ישיש, וכן פסק מין המהבר ככד, והרין כי ישמשיל תוספת שבת בעי' רצופין והוא מהחזיקלמי ריש ברכות והביאו גם הגרא רצין ועוד, וכבר אמרנו שאין רואים רצופין בלתי כוונת הופעת הכוכבים הקטנים (וכאשר הביאנו בשם הרשב"א בריה (פ') שרצופין היינו כמו בתוך אמה אחת), וכוונת יש ליישב גם דברי הלבוש האומר, בשיחיו רצופין ודאי לילה והקישו עליו הלא רצופין בעי' רק משום תוספת שבת, עי' ב"כ רצין, וכוונת נחא, ועמיש לעיל ישיהבן שהומרת רצופין זו היא הומרת כוכבים קטנים, ואחרי שנביל גם רבנו הגרא מודה שחלומרא מקפדין לכוכבים קטנים איך למעשה אין להקפיד גם לדודי על הכסף אלא על הכוכבים, דאם הכסף לחודי כג' אין מקום להחמיר לכוכבים קטנים להוציא ספק מכוכבים גדולים, הלא יאמר הכסף מגיד על מהות הכוכבים המופיעים כוונת שיהכסף העליון, ועוד שיהכסף העליון מתאים עם ג' רבני מיל ישיש לו זמן קבוע קרוב ל 17 דק, (עמיש לקמן בס') ודחת הלכנה שהיא מתאים עם זמן כוכבים קטנים ועמיש גם לקמן שיד ופה שלמעשה נעשה שלום במרחקים בין כל רבותינו הפוסקים שלכלם ג' כוכבים הוא כי הלילה).

ובזמן לפיכך מה שהרמב"ם והשושיע ועוד לא הזכירו כלל מהכסף משום דאעפי' שפסקי' גם כ"י יהודא אין נ"מ מהכסף: החללה בדיש הוא משהחזיק החמה (כנוגע לערב שבת), והלילה הגמור (כנוגע למצויש) הוא צאהים ככל אופק ואופק וכל ימי השנה ועוד ידובר בעודי הלאה לאינו תועלת הביאו הר"ף והרא"ש לפי הכסף, (עמישיל סו) כנוגע ללילה ופה כנוגע לתענית וסיד רבנן).

הו המורם מכל האמור כאן: שטבל הפוסקים צא ישיעור ג' רבני מיל נאמר רק לרי יהודא ויעור דרי יוסי מופלג ישיעור דרי יהודא, ולא רק לישטת הרין והרמב"ן וסיעתיהו ישי' צאהים (ומסרדא דרב יהודה איש כוכב א' ז"ס ב"י) הוא רק לרי יוסי אלא אפי' לתוס' והרמב"ם וסיעתיהו שגם לרי יהודה ג' כוכבים לילה—הוא כך, אלא ישי' שמופלג רק מעט ורא שלא ידוע כמה מופלג (עיי' תוס') ורא שגם ד' יוסי עיגור מספיל איסת הוא (ריש זכ"ס ועמיש לעיל כוונת) ולהמרדכי ידוע שמופלג הרבה, והוא כי יוסי רבני המיל הוא לרי יהודא ולרי יוסי הוא צאהים (היינו צאת כל הכוכבים) אחר ד' המיל ויש ביניהם ההפלה ג' מיל ורבני, ולהוראים ישקדים ג' רבני המיל קודם שקיעה—שעה ההפלה הוא ד' (או ה') מיל! וישטת רבנו הגרא המחזיק בסוף דבריו שאין אמנם רב יהודא איש כוכב א' כי מדבר רק לרי יוסי, ורי יהודא ורי יוסי פלגי כוונת ובאורך ב"ה ש' מ"ט דעת שניהם משהיה כוונת הלילה, מפני שמד בהרף עין בתוס' ג' רבני המיל מופיעים ג' הכוכבים — שטח זו היא כמעט נגד כל הפוסקים, גם לפיה הוצרך לחדש בנ"י גרא חדישה שלא ככל דפוסי קראי ובתרא, ולמעשה מתאימה גם דעתו של רבנו הגרא לדעת ישי' ובמשיל, נמצא שלהלכה אין לנו יעור ג' רבני מיל כנוגע למצויש וכדומה, והו כלל יסודי לכל הענין הזה.

(ד) וריחת הלבנה.

עוד אמרו: משהלבנה זרחת ב כ ח ומאירה על הארץ כ" ללילה (בי' ודמ"א תקס"ב כ"ש הגהה הראיש פ"ק דתענית וכ"ש הגהמ"ן, וא"י לא מצאתי בהגמ"י שלפנינו, וכ"כ הגר"א ופוסקים ע"ד), והמקור בירושלמי ברכות: ה' אומר הלבנה בתקופתה תתחיל לגלגל חמה לשקוע ותחלת לגלגל לבנה לעלות והו' ביה"ש, אריה סוף גלגל חמה לשקוע ותחלת לגלגל לבנה לעלות, ותני שמואל בן אין הלבנה זרחת בשעה שבהחמה ישקעת כ"ו. ולמדו מכאן שאין הלבנה זרחת באופן שנתה"ן לאורה בטרם שקע מאד החמה והו' חס"י ללילה. ולכאורה מ"ן לרבותה"ן ללמוד משם לזריחת הלבנה ב כ ח' ולמה לא נאמר פשוט שמדובר בירושלמי מעלות עגול הלבנה (דהלא מדברים בזמן התחלת ביה"ש) ולד"כ מתחיל ביה"ש בזמן ש ה ה ה' ל קצה החמה לזרחה ולר"ה כשישקע כל עגול החמה, ונ"מ ביניהם בערך $2\frac{1}{4}$ דק (קרבן ל"ז" מעלה).

אכן בכאור הירושלמי הזה יאמרו ילומדים ומחברים אחרים ישנו בו דש שרבונו כאן דברים שאין להם שחר ואמרתו להקדים כאן הקדמה ידועה: הלבנה בתקופתה כלומר בזמן הנגוד, עולה היא בזמן שקיעתה, ולוא ה"י מאדע יזמן הנגוד יחל במבין בזמן השקיעה ממש או ברגע שאמצע החמה ישקע — בו ברגע עלתה הלבנה בחצי הקיסה, אבל במבין ממש הוא מקרה עולמי בשנות היצירה, וכל פעם יחל הנגוד או קודם השקיעה או אחר השקיעה, ואם הנגוד הוא קודם השקיעה תעלה בטרם ישקע החמה, ואם הנגוד אחרי השקיעה תתאחר הופעת הלבנה לפי התאחרות הנגוד, (וכ"כ תל"ו כנודע בחשבון המולד והנגוד האמתי, לא חשבון אמצעי שלנו), ושעתה בין אם נאמר שידת תנא ופליג על רבי בין אם נאמר שהוא אמורא ולפריש בא דברי רבי — מה מקום לכל הריבוי הזה אם התחיל לגלגל חמה כ"ו או אם סוף גלגל חמה כ"ו ששפי' ישתכנו אלה המהברים הריבוי הוא אם כשעולים השקעים במבין זה עם זה או אם כשזה גמר לשקוע תתחיל זה לעלות והלא במבין לא יאדע בדיוותו ובכל פעם או שעולה קודם או שעולה אח"כ, וע"כ לא מדובר כאן לא מעלות עגול הלבנה אלא מזריחתה על הארץ שנתה"ן לאורה, ונלגל לבנה לעלות אין זאת עגול הלבנה אלא זריחת הלבנה, וכמו שסימנו, ותני שמואל בן אין הלבנה זרחת כ"ו ושפי' הוכיחו הפוסקים מהירושלמי חס"ן מו"ק הלבנה כח"י. ונפלו בבירא ויכוחים שונים מחברים אחרונים בדברי הירושלמי כאן, ואין לומר שדבריו אמנם מעלות עגול הלבנה ור"י ד"ק הלבנה בתקופתה כ"ו כלומר בעיור לוא ה"י חל נגוד הלבנה עם דע שקיעתה (כשעגול החמה מתחיל לשקוע ועגול הלבנה מתחיל לעלות) — בעיור זה הוא ביה"ש, וד"כ אומר (פליג או מפריש) סוף גלגל חמה כ"ו, כלומר דוקא בעיור שחל הנגוד פעם אחר השקיעה כשסוף עגול החמה שקע ועגול הלבנה התחיל לעלות — הגו' ביה"ש, דמלבד מה שתמוה אך ניתן ס"י בעיור שאיננו ביטוי, אף גם תקיפה אם המדובר מעגול החמה והלבנה ליל כלל לפי הלכ"ה אחרי שיש חס"י משקיעתה, ואמר רבי בשעה שהחמה התחילה לשקוע ור"ה יאמר בשעה שהחמה גמרה לשקוע, ועוד הלא מפורש סימנו, ותני שמואל בן אין

הלבנה וזחת בשעה שהחמה שוקעת ולא שוקעת בשעה שהחמה וזחת ואם המדבר מעלת הלבנה הלא היא עולה גם בעוד החמה וזחת ושוקעת גם בעוד שהחמה וזחת, אע"כ מדובר כאן מזהירות הלבנה על הארץ, תדע עוד שא"ל ישרי ויה מדברים מעולי החמה והלבנה ראינו משמע בשמתחילה הלבנה לעלות עם התחלת שקיעת עגול החמה גומרת לעלות עם גמר שקיעת החמה—והלא עגול הלבנה קטן מעגול החמה ואין עליון ושקיעתן במלואן—מתאימות וע"ז.

אלא ישאם קשיא הא קשיא לי הלא רבי ויה מדברים מביה"ש ולא מהלילה, ובשלמא לר"ת וסיעתו שקרוב לסוף שקיעת אור החמה מתחיל ביה"ש—ניהא, וכן אמרם הכי הדמיון בתורה ראה מנא לששתם, אבל לששתנו ישנה הגאונים, אך נוקמא להדיושלימי שמתחיל ביה"ש בזמן וזחת הלבנה? אכן היה לא ובר כלל ביה"ש אלא, סוף גלגל חמה לשקוע ותחילת גלגל לבנה לעלות וז"ל: לא יתכן שיהיה הלבנה וזחת ומאידך על הארץ בשעה שגלגל החמה החל לשקוע כלתי רק בשעה שסוף גלגל החמה שוקע ובששקע מאידך היום ותחל לשלוש מאור הלילה או הוא לילה (לא ביה"ש בדאמר רבי), ומקום חל שרבי מדבר אמנם מעגול הלבנה בשמתחיל לעלות הוא ביה"ש (בדעת ר' יהודה) ויה מתקן (סטעס 'שאמרנו') שמדובר משקיעת מאור החמה ומס' הלילה. אבל יותר נכון שגם רבי מדבר משקיעת מאור (לא עגול) החמה, אלא מתחילת השקיעה, ואי שסיל סוף ז"ל שביה"ש הוא אחר פ"ס מאדמין או שפ"ס מאדמין הוא ג"כ אחר וכן מועט אחר השקיעה, עמיש לעיל (פ"ב) בס' הכסף ועמיש להלן פ"ג בששת הדמיונים. הו ראיתי דברי רבנו הגריא הקרב ישי ג"כ ירדה סליג ואומר שאין מתחילה הלבנה לזרחה עד שקיעת מאור היום והוא לילה לרד"י עיי"ש, ומה שכתבה להגריא לאמר ירדה סליג ולא מס'ש נראה ג"כ מד"ש משום שרבי אומר ביה"ש. ונעטערתו גם על גאון נודע כבעל הדיוש' הדחה שגם הוא ישנה כביאור הדיושלימי שרבי ויה סליג בזמן עלית עגול הלבנה וזחת להקשות על המ"כ האומר שמדובר כאן מזרחת לבנה ממה שכתבה אמרו, סוף גלגל חמה לשקוע ובלבנה אמרו, וזת חילת גלגל הלבנה לעלות ולא, סוף גלגל לבנה לעלות, ונכרא דא קהונא ותיבא לא קהונא, רק בחמה שירך סוף גלגל חמה היינו העלם אורה, לא כן בלבנה.

הדרנא לקמיתא שכתבה מהדיושלימי שזרחת הלבנה היינו בשנתנן לאורה והו ס' הלילה, וכ"ס מהקרא, המאור הקטן למ"ש ל"ת הלילה שבו בזמן שהחל המאור חוה למשול באורו הוא לילה.

חזן וזחת הלבנה על הארץ מתאים עם זמן ג' הכוכבים מופלג משעור דר' יהודה (ג' רבעי המיל), ובלשונו של הגהה הרא"ש בתענית והרמ"א שם, עד שיראו ג' כוכבים או שזרחה הלבנה בכח. ולפמיש לעיל שכתבה פוסקים ס' הכוכבים הוא אליבא דר' יוסי—נתנו כ' מינים לכארא—שנים (הכסף וג' רבעי מיל) לר' יהודה, ושנים (ג' כוכבים וזחת הלבנה) לר' יוסי. ולר' יהודה אין ר' כשעור ג' רבעי מיל כמיש לעיל משום

שזוכים לא בקואי בשעור זה כלו כלי מורה לשעות וס'י הכסף לחוד ג'כ לא מספיק משני שאיננו אלא רק בזמן שהרקיע כענני השמים לשורה גם איננו בדוק בכל האופקים משום שינוי הקוטריות של האקלימיים השונים, גם איננו מתחיל ממש באופק וכמ"ש לע"ז ס"א א', ולר' יוסי צ"ד נ"כ ל"ב ס"א משום שבעת וריחת הלכנה אין הופעת הכוכבים בזמנם והופעת הכוכבים בזמנם איננה בזמן שהלכנה זורחת.

ונסתכלתי לזמן וריחת הלכנה בזמן הנגוד [בזמן לא מכון ממש כשעת הנגוד דהו מקרה לא בימינו אנו אלא בקרב לזמן הנגוד] וראיתי שמתחילה לנדה (היינו שערישה צ"ל) ערך 24-22 דק אחר הישקיעה (והדושה לזו בקאות שלא לשעות בהצל ישמעד מערב המאיר עדין ובהן בבית ישיש לו רק חלק מזה). אבל ישיה נהגן לאורה בשבט הוא 34-32 דק, ובכל כח וריחתה קרוב ל 40 דק. יש גם כזה שיעוים קטנים לפי אורך הנשף מעין אותם השינויים שכתבנו הלאה פ"ה בזוכבים הקטנים, ולפיזו הזמן ישבן התחלה על הלכנה לבין וריחתה, בכח' היא אותו הזמן ישבן הכוכבים הבטונים לבין הכוכבים הקטנים (האמר לקמן פ"ה), ואחרי שאנו מהמדין לזמן ג' כוכבים קטנים החי' להומא אנו מקפדין למיטיל המאור הלילה, בכח'.

ומעתה חי' נלענד שמה ישכתב הגהת הראיש, וריחת הלכנה בכח' מה שלא נמצא לשון זה בירושלמי, וכן ישוהו בשביל ההומא לזמן ג' כוכבים קטנים, אלא שרא מוכן לפיזו מה שגם הראש (תקס"ב) כ' גם הוא לשון, בכח' וכללו עם ג' כוכבים בינונים וברין התענות.

פרק ג'

שמות הפוסקים בבין השמשות.

(א) השמות החלוקות בזמן כיהוש—במללן שליש חן : (א) ששת הר"ת שג' רבני המיל של ר' יהודא מתחילין אחרי עמוד ג' מיל ורבע מתושקעה ובכללות ג' רבני המיל של כיהוש — כלו ר' המיל הנקראים עובי הרקיע, (ב) ששת הוראים שג' רבני המיל הם קודם ישקיעת החמה, וכושקע עגיל החמה מעל האופק הוא לילה לר' יהודא, (ג) ששת הגאונים המזוהים אצלנו ע"ש הגרא שג' רבני המיל מתחילים מיד אחרי שקיעת עגיל החמה ואחרי ג' רבני המיל (לששתו 17 דק פחות ¹/₂) הוא לילה לר' יהודא.

(ב) ושלשת השמות הכלליות הללו חן מסתעפות לדעות חלוקות עוד : אם מושג ועד כמה מושג ישעור ר' יוסי משיעור ר' יהודא, וס'י הכוכבים ס"י הכסף, כ"י מה שביאנו לעיל (פ"ב) הר"ת תוס' ורשב"ן אף שבכללות בהרא שמה קריש—חלוקים הם בשיטות, לרשב"ן ס'י הכוכבים רק לר' יוסי (וכ"ז הר"ן ועוד) ולר"ת תוס' צאת הכוכבים לילה גם לר' יהודא, ופליגי במהות הכוכבים, וכולם מודים שישעור ר' יוסי מושג משיעור ר' יהודא, אלא שלרובם לא בירא שיעור ההפלה בדוק, והגרא החליך בששת הגאונים מחדש בסוף דכיון חרשה שישעור ג' רבני מיל מהאים עם ג' כוכבים, וזכ"ח גם דעת הר"דך הסובא בכ"ס שכת' היה ומהרל"ה קה"ח פ"ב, גם המאורי מסביל קצת

בזה וכח"ש לעול פ"ט סי' ג' (ג) והרמב"ם וי"ט האוחזים גם הם בששת הגאונים דעתם כסו"ב שישעור דר' יוסי (ג' כוכבים) מופלג משיעור דר' יהודה (ג' יב"ע מ"ל) והמדרבי אם כי משי"ש שיקעוהו בהגאונים מ"ל שילדעה דר' יוסי בעי צאת כל הכוכבים ומופלג לילה דר' יוסי מלילה דר' יהודה בהרבה היינו ג' מ"ל (או ד' מ"ל) והביע (ובח"ש דר' יוסי מופלג עוד יותר מבח"ש דר' יהודה מבי"ש להראים סי' ק"ב והמובא בהגהת מדרבי שם פ"ב, ג) דעת ד"ה הוא ישה"י, שמשחשקע החמה באורה סמוך לסוף ישיקעה אור החמה,

ומהאמור בספר הישר לר"ח (בתח"א להדמכין ובח"ש בסוגן דשבת ופסחים (ע"ה) ובח"ש (נ"ה) ובגהת (כ"ה) — יוצא לדעתו: א) שישקעה החמה אין זו ישיקעה עולה אלא ישיקעה אורה, וכן זמן ישיקעה עולה עד העלם אורה, הנקראת בלשון החז"ל עובי הרקיע (שבאותן המעלות שולחת עוד את נצוצות על האופק) — הכל ככלל ישיקעה החמה ב' ולשון משחשקע החמה להור' שישקעה החמה לחז' ישיקעה החמה האמור בפסחים הוא תחלת ישיקעה, ומשחשקע' ביאורו בסמוך לסוף ישיקעה, היינו ג' רבעי מ"ל קודם כלות עובי הרקיע, ג' ויש גם לשון ישיקעה החמה שביאורו סוף השקיעה לגמרי בכלל ד' השל' כמו המנה הפלג אחד ישיקעה החמה עובי בעשה אי בלאו (מנחות ל"ט) ובה"ג בתענית (י"ב) כל תענית שלא ישיקעה עליו החמה כ"ה, אבל כל סתם ישיקעה החמה היא תחילת השקיעה כמו דם שנפסל בשקיעה (שם ובח"ש ג' ובגהת פ"ה) עוד כדומה וכת' אמאי באמת נפסל דם בתחילת ישיקעה (ושלישטו עדין יום אסילו לר' יהודה) והו' מידו דקרא וכח"ש ח"ס.

ויסור זה לקח הר"ח מהקדושי' הדומה: הכא בשבת אומר דר' יהודה משחשקע החמה עד הלילה אתו אלא ג' יב"ע מ"ל דר' יהודה גופי' בפסחים (ע"ה) אומר משקיעה החמה עד צאתו ד' מ"ל, ובשביל כך אומר ד"ה דפסחים מיהו בתחילת השקיעה וכן משי"ש ש"ק ע בסמוך לסוף ישיקעה, וחמה דר' בתוס' (בסוגין וב"ש פסחים) ובמאי פלגי דר' יהודה דר' יוסי חלא לתווייהו בשעת צאתו לילה (ותרצו דלר' יהודה נפסל כל כוכבים הנראים בשקיעה, ואב"י הקשו (בתוס' כתבו ועיקר) ולפי המובן דר' יוסי ואב"י קשיא) הא דר' יהודה נתן השיעור ד' מ"ל וצ"ה א"כ הילוך ד' מ"ל מן שקיעה החמה ומה ספק יש כאן מ' רבעי השל' ותירצו שנספג סוף אדם בינוי ושעור חלומה וישטת ד"ה התוק גם הדמכין והביאה גם הר"ן בסוגן ובמאי (הדו"ש נזיל אצ"ל שתרין בהדו"ש) בסוגן דעתו דעת הגאונים דאומר יש שיעור המימא כוכב אי יום כ"ה לר' יוסי חל"י יהודא לא יתכן כוכב יום בעוד שהחמה נודת ומנחת שדעתו דעת הגאונים) ודמותו בעלי החוס' אם כי הביאו לשטה זו לא באו לר' הסכמה בזה ע"י חוס' ע"י (לר' ד"ה מחנני) בבאר כל תענית שלא ישיקעה עליו החמה, וישטה זו הביא גם הד"ם (פ"ה) והרשב"א בסוגן מתקשה בה, ובשיטה זו תסמו פוסקים עוד, וגם ט"ח המחבר סתם כמותה משי"ש דמ"א.

ד) דעת הרא"ם להפך שלשון משחשקע' באורו שהחמה נוטה וקרובה לשקיעה ועדין לא ישיקעה וז"ל שם סי' ק"ב (וסועתק לשונו גם בהגהת מדרבי שבת פ"ב) משחשקע

החמה דר' יהודא ור' נחמיה משתתחלת לשקיע משננטה מעט ומכריז העולם שיהיה לבנם בעובי הרקיע דהינו מעט קודם שקיעתה ולשון משתשקע משמע הקדמה ואותה הקדמה נקראת ביה"ש ושעורה לרבה תלתא יכני מיל ולבן זוסף תרי תלתא מיל והוא קודם שקיעתה אבל שקיעת החמה (מזמן שנכנסה בעובי הרקיע) מהלך ה' מיל קודם צאה"כ והוא לילה מדאורייתא כו' ור"א מסבחים ציג כו' משקיעתה עד צאה"כ ה' מיל ס"י משקיעתה ישתתחלת לשקוע שנכנסת בעובי הרקיע וכשהחמה נכנסת מלמטה מתחילין לעלות הכוכבים כו' נמיה החמה ועכ"ה עובי הרקיע גמרו כוכבים יורדת ונראים כלם ואותה עלית החמה יורדת הכוכבים מהלך ה' מיל ואותם ה' מיל הוא לילה גמור מדאורייתא שהרי דם זבחים נספלין בשקיעתה (והו' סליגא על ההנה דר"ש) ולפי' צריך למהר מאד בניסת שבת כו', כוכב א' זוס, עדיין לא התחילו הכוכבים להכנס בעובי הרקיע לדרת (להראות) ואל תחוש כו' גם פעמים רבות בחצי זוס נראה כו' ב' ביה"ש יש לך לחוש שנכנס שיעור חמישה מילין ישכבר התחילו הכוכבים להכנס בעובי הרקיע ולדרת (ולראות) שלשה לילה ור"א התחילו הכוכבים כלם לדרת ולמשול בלילה עכ"ל. ודבריו אלה לבאוראין אף להם שום חבור: אחרי שהחליש שביה"ש הוא באותה ההקדמה שקודם השקיעה, ואחר השקיעה (בכל שיעור ה' מילין שקודם צאה"כ) כבר לילה גמור – כצד הוסף אח"כ לומר שנים ביה"ש יש"ש לחוש שהחלו ה' המילין הלא אמרת שביה"ש הוא קודם ה' המילין? ועוד שמסיים שלשה לילה שהחלו כל הכוכבים למשול ואף זה מתאים עם שקיעתה? והנה הלאה הבאתי שהנאון היום הראשי ר' איסר זלמן מלצר שליט"א הפך לחקק שם לילה משם ערב וכוה ביא' דבריו אלה של היראים. אבל כאשר אסימו הלאה קשה לבנות דין על יסוד זה, וביותר הוא לדעתי שהוראים כמו המרדכי (בפנים חבורי) למד יטא' מימרא כוכב א' זוס הוא לר' זוס ובתחלה כו' דין ר' יהודא ואח"כ דין ר' יוסי (ישפסקין בשניהם לחומרא). ויתר ישגם מן הגריא (שם רס"א) הבין ג"כ כך בדברי הוראים וברוך ישכונת:

ישפיר הרעיש עליו הגריא דאיכ' שיעור דר' יוסי מופלג משיעור דר' יהודא בכל כך הרבה זמן יותר משיעור ה' מיל ובגמ' לא משמע כן. עוד אי' להבין שיתא דבינו בעלי הדינים במיש, שנים ביה"ש יש לך לחוש שנכנס שיעור חמישה מיל והתחילו הכוכבים לדרת כו' הלא התחלת ירדת הכוכבים (לפי' לישונו שמכנה זאת ירדת הכוכבים) והתחלת ה' מיל הוא זמן שקיעתה ומה כאן מקום לפקפק ולמה צריכים לזה סימן אחרי שרואים שקיעתה. ועוד שלפי' מתמשך ביה"ש של ר' יוסי ה' מיל והו' דבר שלא ישוער כלל (אפי' להדיש סופיא דובן שגם ר' יוסי מספיל בומנו). אף גם כל הסוגי' מהבסף התחתון והבסף העליון אי' בישראל להסביר עפי' שטת הוראים וכן הקשה עליו הגריא שם מהבסף התחתון והעליון שאאל' קודם השקיעה וכן הקשה עליו מאבי' דהו' דאורי' כו' וכן מדהגן וביה מהירין עם השמש שמוכת שכו' שנראה עוד השמש עדיין מותר. ועמ"ש בזה בעוה"י הלאה ס"י ו'. (ויש הסכים להרחק בדבריו שהם מכוונים עם שטת הגאונים אבל לא עלתה זאת בידם ומתוך מששות אף צורך לבאור).

(ה) והשטת השלישית המיוחדת ע"ש הגרי"א דעתה שמשותקע' (שקיעה) אחת היא, ואחר שקיעת עגול החמה הוא ביה"ש של ר"י יהודא במשך ג' רבעי מיל' וקושי'ת תוס' מר' יהודא על ר"י יהודא תירין הגרי"א (שם רס"א ובשנות אליהו ריש ברכות) דאין צאחוב האמור כאן הוא צאחוב האמור בפסחים, הוא בשבת מדובר מדין הלילה וזהו צאת ג' כוכבים בעונם הראשונים ובפסחים מדובר לא מדין הלילה אלא מעובי הרקיע ומהילוך בניא והוא זמן צאת כל הכוכבים, דעובי הרקיע מוכן שהוא ישוה בערב כמו בנזק, כמו בשחרית מעדיש עד הנין כך בערב משקעת החמה עד כלות עמוד האחרון מאור החמה.

וכפי הגרי"א מבייש רבנו הגרי"א לישן שקיעת החמה וכן משתקע החמה, שקיעת עגול'ה (בנקרא, 'שקיעה' בלשוננו אנו) ויש להשתומם: (א) מסוגי דמנחות (ה) אריא כל המנחם תפלין אחר 'שקיעה'ה עובר בעשה ורי"א בלאו, ותר' תינה קחונא הכא: הרי'א לר' יוסי עדיין יום גמור הוא ואפי' לר' יהודא אין זה אלא ביה"ש ולשון עובר בו מביח שאו לילה גמור (ובמ"ש תוס' ברכות ומנחות כו), ובפרט ישמש לעיל אמרו ס' השכה ס' לא השכה לא תלין ולא מנח, בו ומסוגיא דוכחים ומנחות יש מנן לרם שנפסל בשקיעה'ה ונא' כיום הקריבו בו וקשה ג"כ כהל' ובשלמא לרבות שפיר כתבו שם תוס' שקרא מותר פוסל אחר 'שקיעה'ה אף שהוא יום, וכן יש ליישב אליבא דר' יוסי לישטת הגאונים, אבל לר' יהודא שהוא ביה"ש ממנחם אם אחת מרבית מדבריו דקרא תו אחת יודע שאו עדיין יום ואם לא בא הכתוב לרבות ע"ז כיצד נפסל מנח'ה בפסק ביה"ש, וקצת יל' דלר' יהודא נפסל אמנם רק מדרבנן, כישטת אחת שכתבו שם תוס'. ג) במ"ש קשה מהענין (ו) כל הענינה שלא שקעה עליו החמה בו' שלישטת הגאונים וזהו שקיעת עגול החמה, וכמו שנדבר בענין לקמן (פ"ה) ויבואר הענין הרבנן מלבד ת"כ ספקי מותר גם באפוקי' זמא (לא במ"ש הפוסקים לישטת דת' והמחבר) ואין זה אלא לר' יהודא ולא אליבא דר' יוסי.

ישכתי ואמרת' ישנם להגרי"א נקראת שקיעת החמה כל זמן שישוקעת בעובי הרקיע (וע"ש הגרי"א שם שיש ג' מיני 'שקיעה'ה כאשר הבאנו הלאה פ"ד י"ד) אלא שילדעתו כל פסח 'שקיעת החמה', ומשתקע החמה' המכונה ה' הל' 'שקיעה'ה רק במקומות ידועים יש יבארו סוף 'שקיעה'ה כמו כדם שנפסל בו ומבייש במנחות שישם אמרו המנחם תפלין אחר 'שקיעה'ה שהוא בכלות השקיעה, ע"י'ל שנכל דוכתי ישאן מרבית מדין ביה"ש והלילה לא נחתו יש כלל לגבולי זמני הלילה ובאמנם המנחם תפלין אחר 'שקיעת החמה' עובר בו יל' בזמן לילה לכא' כדאית לר' ונקטו לישון 'שקיעה'ה כדי להזהיר מלהכנס גם לספק איסור, וכן גם מה שאמרו דם שנפסל בשקיעה'ה לא נכנסו שם במחלוקת ובפסקות של ביה"ש (ישאן שם מקומם) אלא יל' ספק איסור הוא מיד לשקיעה'ה והפסול מזה' לכל חד כדאית לר' (ואודה לה קושי'ת תוס' שם).

והלא גם לישטת דת' כבר הזכרנו לעיל ישאן לישון זה שוה בכל המקומות, דאילו הוא בשבת משתקע החמה הוא אחר ג' מיל ורביע וכן בשבת (כא) בניה שאמרו

משתשקע החמה, ואלו כמנחות (ל) עד מה מניח עד שית שקע החמה—פירושו תוס' (כמנחות ב:) לשטתן שהוא סוף שקיעתו וכן הם המנה תפלן אחר שקיעתה עובר בזה חוקן שגם לדבריו יש שלשון 'משתשקע', ושקיעתו הכל אחד והוא גמר השקיעה, בכלות ד' המל, וכן מוכחים ומנחות, מחשבין כדמן משתשקע החמה כתבו יש תוס' שאין זה כמו כל 'משתשקע' שדגל דת לפיש בו, גם כל הענין שלא שקעה עליו החמה כתבו יש, שקבלה בידו שהוא סוף שקיעתו.

(ז) וכשנת הגריא היא גם ששת חוב הראשונים (גדולי האחרונים): הראשון בספרו (חוב) ומובא בבית, ומתקין אלשקר (משו ציו) הבא יטוהי ששת הגאונים דבנו שירא גאון רב האי גאון ורבנו ניסים גאון והרב אברהם חסד בן הרמב"ם, ובתשובת הרב אברהם חסד ב' בזה"ל: ובידיו כו' משתערים השמש עד שיראו ג' מוכבים כו' ואפי' רב עגולת השמש באוסק ולא נשאר ממנו כל רבי מעט כל עוד שלא שקע כל עגולת הרי הוא יום כו' וכשיראו ג' מוכבים אחריו עיבת השמש הוא לילה והזמן שבין עיבת השמש ובין ראות ג' מוכבים מעטים הוא זמן ביחוש עתיד, וכי יש עוד הרמ' אלשקר יטוהי גם דעת רש"י והר"ף והרמב"ם והרא"ש, והנה הרא"ש מסביל אמנם בזה ובמיש הבין, דאלו בשבת הבא משתשקע החמה בסתמות ואילו בתענית הבא דעת דת כד' לחמדי ביציאת התענית ומביש ביציאת שבת, אבל הר"ף בודאי דעתו בדעת הגאונים דהבא לישון הגמי משתשקע החמה כו' מפלי שום ביאור וכל שהם לישון זה מוכן שהוא שקיעת עגול החמה (או תחילת השקיעה) ואין דאמר ביה הלוי צריך מפורש להוציא את הדבר משימעותו, ואף שהדיוט בישג ב' שהר"ף והמיש לא פירשו דעתם אבל הלא סתמן בפירושו יסמכוהו מסתם 'שקיעת החמה' וע"י גם סדר ומנים (ס"ו) מה שהוכיח מרש"י יסביל בדעת הגאונים, ועפ"י נלענדי ליישב במקצת קיושית תוס' על רש"י בספק דביצה מיש במהלך בדרך אסרו שקעה עליו החמה ומיש ביושב בבימדי שאמרו קריש עליו חיים—מישום בדרך הואה את השקיעה לא בן בבימדי, ותוס' לשיטתם בבאור השקיעה יספיר הקושה, ובבאור הלכה למיב (את וס"א) הבא ישגם הרישביך ב' בן בדעת הר"ף והרמב"ם, אכן מה שהביא בן גם מיס דעת הסמיג אין זה נכון ובפשיטא לקמן פ"ג. (וכבר הבאתי ההדושי שאפי' הר"ן שבסוגין וביזמא הבא את ששת דת הנה בחדושיי בשבת ב' יעצב האי מוכב אי יום כו' הוא לרי יוסי דאלו לרי יהודא לא משכחיל אלא קודם שתישקע החמה ומה קמיל הלא בעוד החמה על הארץ ודאי יום—ומוכח שטבאר באור הגמי פישוש בדעת הגאונים, ואף שגם יש לעיל הבא קיושית דת ותרוצו מיש דעתו הוא אינו כן). וכיה גם דעת הש"ך בירד ומהר"ל מפרג על שבת (כמובא בבאור הלכה למיב ישם) וכיד גם הגאון בעל התניא בחדויו (אף שבחבורו לא כיה הנה למעשה החליש משת החמה), וכיד פוסקים אחרונים עוד, וכך הוא מנהג ישראל, ומה ב' הגאון הדיא בברכ"י שמנהג ישראל עפ"י ששת הגאונים תורה היא.

(ז) אכן פולמוס גדול אנו מוצאים בסכים לדעת הרמב"ם: בשבת (פ"ה ג' ד') ב' בזה"ל: צריך להדליק טבעור יום קודם שקיעתה כו' משתשקע החמה עד שיראו ג.

בוכבים כינונים ביהוש בכל מקום בו, הרי כאן ברור מללו שפוסק כרכה אליבא דר' יהודה שמשתישקע החמה מתחיל ביהוש וגם כר' יוסי להתמיר ישני בוכבים כינונים הוא לילה, כנפסק בגמ', וכן דבריו הלאה וספיה) תקיעה ראשונה בו והשלישית קרוב לשקיעת החמה ובמצינו אחר צאת יב, (ומה שכו' הרמב"ם, הוא ביהוש בכל מקום) כי כר' נראה שר"ל בכל אופק ואופק ובכל זמן וזמן מימי היטנה סי' לילה הוא ג' הכוכבים הבנונים וכמש"ל). וכל עיקר הקושי הוא ממש הרמב"ם בפיה"מ (שנת ע"ב): ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראה כוכב בו ועד שיראו שנים הוא ג' יום, משיראו שנים עד שיראו שלשה הוא זמן ביהוש, ובשיראו ג' הוא לילה, עכ"ל. הרי מפורש כי שאחר ביאת השמש עדיין יום והוא כר' יוסי וא' לכה"ס כר' יוסף אליבא דר' יהודה וזה סותר למיש בהלכותיו כרכה אליבא דר' יהודה. ויש מסתמכים מכאן לומר שדעת הרמב"ם כד"ת אבל (מלבד מיש לעיל שלד"ת לא מובן כלל כל ענין כוכב א' יום ב' ביהוש) לשון הרמב"ם בהלכותיו בולט מפורש בדעת הגאונים, והנה מההלכות (בפיה"מ) על רמב"ם קה"מ פ"ב) מביא נוסחת הערבי בפיה"מ בזה"ל: ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראו ג' כוכבים בו זמן ביהוש, אבל מה נעשה ישנם בפיה"מ כרכה (פ"ג) כי כגרסתנו בפיה"מ בשבת, וז"ל כרכה: הריה שיראה בזמן יום כ"ט ערבית ונשאר מן היום כר' שיאמרו מקדוש קודם שיראו הכוכבים כי זה מותר אע"י שהערב השמש כי הלילה אצלנו אינו אלא משעת צאתו בו שלא תחשוב שקדוש התורש לא יהי אלא יום שלשים כי אפשר שהיה קודם ליל שלשים, עכ"ל. וכן מפורש כי בהלכותיו (קה"מ פ"ג): ראוהו ביד כסוף יום כ"ט אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים ביד אומרים מקדוש שעדיין יום הוא ואם ראוהו בליל שלשים אחרי שיראו כי כוכבים למחר מושיבין ביד בו, עכ"ל. והנה מיש אם עדיין לא יצא כוכב בו לא מובן כלל דמישמע שאם יצא כוכב א' תו אין מקדשין ואח"כ מסיים רק אם יצאו ב' כוכבים למחר מושיבין בו, ומובן שיש כאן ט"ס וכמש"ל מההלכות שצ"ל אם עדיין לא יצא רק כוכב אחד, ולענ"ד שצ"ע לשיבש כי על כן דקדק הרמב"ם בלשונו כאמרו, אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים יום, וכוכב ליל שלשים אינו הכוכב הראשון דהרי אמר רב יהודה אמר שמואל שכוכב א' עורנו יום (העבר) ורק ישני כוכבים מראים על סי' ליל הכא איכ כוכב ליל שלשים הנהו הכוכב השני. עכ"פ הרי מפורש כי גם כאן ישנם אחר ביאת השמש עדיין יום.

ותר"ס הראשי לשיבתנו הראשית (עין ח"ס) הגאון הגדול ר' איסר זלמן מלצר שלישיא בהציע לפניו תמידתנו זו על הרמב"ם, וגם קושיתנו הגדולה (המבואה לקמן פ"ד י"ד) על שבתנו שטת הגאונים מהא דאמר, "צאח"כ לילה" והוא מקרא ונחמה וכיצד נולד הספק מוזמן שקיעתה—הציע כאן לפני שטת חדשה אשר על ידה יבואו גם דברי הרמב"ם על נבין, לדעתו יש כאן ב' ענינים: א) צאח"כ הנקרא לילה, ב) וצ"ע"י שאף שנחמ"כ עדיין יום (בנוגע לר"ן יום ולא לילה)—הנהו כבר מתחם ליום הבא, והנה בכל הנוגע לשבת ויר"ט וכן לכל הנוגע ליום קבוע הלא מתחיל היום מערב כאשר אמרנו לעיל

ס'א וכדכתיב, 'ויהי ערב ויהי בקר' ובשם ערב נקרא תחילת יום הבא אעפ"י שעדיין שולט מאור היום מיום העבר, ומעתה בנידון השאלה למי מתחשב תחילת הערב אם ליום החולף או ליום הבא ישפיר אנו אומרים כי מיד לשקיעתה הוי כבר ספק יום הבא כאשר היום הבא מתחיל, מערבין אבל בנידון דבר שבני"ח לא ליל'ה, ואחת היא לנו לאיזה יום הוא מתחשב אם לעבר או להבא—ליל'ה שנקרא יום עד צאתה, דעך או אין עדיין שם לילה, ובזה תירין קושייתנו על ישטת הגאונים מה שבכ"מ וספחים ובגילה אמרו, צאה"כ לילה' ששם מדובר משם ליל'ה ושפיר פריך בגמ', אלא מעתה למחשיך ובא קרא ליל'ה והא קר'ל עד צאה"כ ישמא' דעך או שם יום הוא, ומתורצת בזה גם קושיית תוס' מ"י יהודא דספחים (צ"ה) שאמר ד' מיל' הוא צאה"כ על דבר אליבא דר' יהודא האומר ג' רבעי מיל' וכן קושיית תוס' כמה פליגי ד' יהודא ור' יוסי הקא לברע צאה"כ לילה — דאין ענין הפלוגתא בביהיש בסוגין נוגעת לדין לילה שהוא צאה"כ, ועפ"י מובנה ישטת הרמב"ם שבהלכות שבת ישפיר כי משתשקע החמה כו' היום הבא (השבת) מתחיל, מערבין, אבל בקדית שחתם ההקפדה דוקא ביום משום דמשפט כתיב כו' מה משפט ביום כו' ישפיר מקדשין גם אחר ביאת השמש קודם צאה"כ דאעפ"י שהוא אז כבר ספק יום הבא מקדשין ממנו בין אם הוא יום כ"ט מקדשין ליום התענית בין אם הוא כבר ערב השיך ליום הבא אכתי' שם יום עליו לקדשו, והא רבי' הרמב"ם בפיה"ט בריה' שלא תאמר ישקדושי החדש אינו אלא יום שלשים כו' יל' גמ' שחזק שלא תקשה אך אפשר לקדש אחר ביאת השמש שהוא ביהיש וספ' יום שלשים ע"י קאמר, ושקדשין ממנו ובגל' ובפיה"ט בריה' ובשבת מפריש הרמב"ם את שם לילה, ולא מדין השבת שבוה מדבר בהלכותיו עוד הוסף הגאון הר"ם שלטיא לומר שעפ"י זכנו יותר דברי היראים (המובאים לעיל) משתשקע החמה הוא זמן קודם לשקיעה וכמו כי שצאה"כ היא ה' מיל' אחר השקיעה וחל'א לדעתו אחר השקיעה הוא כבר לילה, ובזה נחא שגם דעתו היא שאחר השקיעה הוא הדין לילה בתור ערב יום הבא אבל לדין עצם הלילה הוא צאה"כ הגמור (ובזה איצ' לדברינו שאמרנו לעיל שיהודאים הוא מהפוסקים שסל' שצאה"כ לילה אליבא דר' יוסי ובאמרו אחר השקיעה לילה זהו לר' יהודא וכדבריו המרדכי בפנים הכוזב) הו' מצאנו בס' סדר זמנים מחדש ג"כ עדין ליישב ישטת הרמב"ם שדין ערב יום הבא לתור ודין לילה לתור.

אבל אף אמנם המצאה יפה היא זו אי' לבנות עלי' דין, ריש לשדות מה הרבה נראה : (א) לפי החדוש הנ"ל כל האי' מיסרא דכוכב א' יום כו' לא, נאמיה כלל לענין שבת אלא לענין שם הלילה ובסוגין דשבת נראה דרב יהודא אמר שמואל אמיה לענין שבת, וגם אחר דבריו אר"י כה זכידא העושה מלאכה בני' ביהיש כו' (ב) לשון כל' הספק של ביהיש איננו ספק יום ספק ליל'ה אלא ספק יום ישעבר ספק יום הבא וקשה לשונה של הבריתא, ביהיש ספק מן היום ספק מן הלילה, ספק כלו מן היום ספק כלו מן הלילה, ועלינו להחזק ולאמר שבאמרם, מן הלילה ר"ל מן היום אשר לו שיך הלילה, ומובן הדוחק, (ג) הא כתיב, ולעבורתו עדי' ערב, ונראה האי

עדי ערב" זהו עד צאהיב של עבודת היום שבנחת" שם ותי משמע שצאהיב הזה יש לו גם שם ערב. (ד) גם לפיו נפל בכ"א ביאורי הנכון בדברי הרמב"ם בקדוח, אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים שירל הכוכב השני שרק הוא כוכב ליל שלשים הלפי הנ"ל גם הכוכב הראשון הוא ספק כוכב ליל שלשים אלא שאין עדיין אלא הערב של השלשים ומה איכפת לו זה לקדוש החדש? ונצטרך שוב לרש לישנו שירל אם לא יצא אלא כוכב א' ב' ובמשיל. (ה) וכענין ה"י נראה דהא דאמר"י בכ"ד, והק"ל צאהיב לילת המזון לסוגיתו דשבת דהנה תוס' פסחים (ב"י ד"ה וז"ל) כתבו דפשיטא להו שער צאהיב יממא טיטוס דמסק"י במגילה מקרא ואנחנו עושים במלאכה כ"י והקשה הסהרשיא והלא בגמ' אמרו הא ק"ל דער צאהיב לאו לילה עוד ט"ס ששינו מהקרא ואנחנו עושים במלאכה כ"י ואמתיי שהא' והא' ק"ל כ"י מסב על סוגיתו דשבת, ולפי הנ"ל אא"ל כן ועלינו להדק ולחזק יגב מעיקרא דקאמר והא ק"ל כ"י מסתמך על הקרא אלא שלא ידע לילך לעמוד הושרי דישמא אינהו מקו"י כ"י ועמשי"ש צליח בספחים. (ו) ובריש ב"ב כתב איתא מאימתי קורין שמע בערבית משעה שהכתנים נגמסו לאכול בתרומתן ושם בגמ' כהנים אימת קאכלי תרומה משעת צאהיב כ"י וכא השמש וטהר כ"י וממאי דהא' וכא השמש באת השמש וטהר טהר יומא וע"ש הלאה בסוגיא— שכולה משמעה שדין ק"ש דערבית ודין תרומה התלו בהערב שמש קשה בצאהיב של לילה. (ז) עוד פירכה חוקר הסוגיא דמנחות (ל"א) תפל"ן כ"י ועד מתי מניח עד שיקיעהה ואמרו שם שלא ס"ל כרבה בר רב הונא שמצלי בהו באורחא דלילה לאו זמן תפל"ן הוא מטיעוט דקרא מימין ולא לילת יע"ש — מבוואר שאחר שקיעת החמה מתמעט מימין ולא לילת.

(ח) ואם יש לנו הכרח להרש כאן הייתי אני בעניי אומר החדשה שהוכרתי לעיל (פ"ב ס"א א'): שהרמב"ם למד שרבה יש שני מיני ביה"ש, דהנה יש לדקדק בסוגין דשבת איזה דקדוקים: (א) לרבה שתדירן ברוך ותני מלכד הרוק בשביל מה אמרו בברייתא לישן שכזה שנצטרך לאמר ברוך ותני -- לא מוכן למח איפוא הוכירו כלל כיו שפני מרח מאדימין, שאין לזה שום צרך לרבה והוליל משתשקע החמה עד שהבסוף העלין ביה"ש. הו ראיתי כי שביא שהקשה בן ותי שהוכיח פ"ס מאדימין כדי להסביר מהות ההבסוף שהוא מבסוף הארמוניות שנתהוה מפני מרח מאדימין (וזה מוכן יותר לפי שירל פ"ב ס"א א') שיתכן שהבסוף הרוי הכספת הארמוניתא (ב) ולמה אמר רבה כ"י פעמים בין השמשותיו איזהו ביה"ש משתשקע החמה כל זמן כ"י ולא הבסוף העלין גמ' ביה"ש כן, ומה זה לישן גמ' ביה"ש ומצאתי הערה זו גם בס' מהר"ל (ג) ולפמיש לעיל שאבי ורמא שהביטו למערב ע"כ ס"ל רב יוסף ולא כרבה, נמצא שהרמב"ם ויש' שפסקו כרבה והדשלא באני ורמא זה ק"ל, ולכן אפ"ל שרבה מודה לרב יוסף וביה"ש האמתי הספק מהות מתחיל אליבא דר' יהודה לא מיד עם שקיעת החמה דהלא מקרא ילפי צאהיב לילה ומדכתוב בקרא צאהיב ולא ביאת השמש אין לנו ספק שמה מיד לשקיעהה הוא לילה, אלא שלדעת רבה משתשקע החמה כל זמן שפני מרח מאדימין נ"ס י

ביה"ש מדרבנן, משום דלרוב העולם לא ידוע הסימן של הכסף גזרו מן ישקעיהו, ולפיכך מוכר רבה ישני מיני ביה"ש א' ביה"ש העקרי $\frac{2}{3}$ מיל שהוא ספק של תורה, ואחד $\frac{1}{12}$ מיל משתשקע החמה עד הכסף התחתון שהוא מדרבנן, ובה מדישב לישן רבה, משתשקע החמה כו' נמי ביה"ש, ואבי' ורבי' ישהבשו במעריב יל' ישה' זה בשביל ערובי תחומין שלא הותר בביה"ש האמתי, או ישה' בשביל לידה שלא גזר בביה"ש דרבנן לדרתה כיום השמיני.

וכנה גם יל' מה שבידו שלמי מוכר לישן הכריחא מפדוש כדב חסד: תני משתשקע החמה כל זמן שפי' מאדמין יום' ותקשה מינה לרבה, ולפי דברינו יל' שהתם דברו מביה"ש האמתי של תורה, ולפי' גם מדויק מה 'אמרי דיה בדי' רבב יהושע מטילן אותו לחומר ישני יום, לענין מומאה ולא הזכיר גם לקרבן כמו בהמשנה, משום שהתם מדובר מביה"ש הא' שאחר השקיעה, ור"י כו' זכרוא האומר, העדשה טלאכה כו' ביה"ש חייב חטאת' אמר זאת רק לאחר המיטרא של כוכב א' יום כ' ביה"ש שהוא ביה"ש של תורה.

ומעתה מי' הרמב"ם בביה"ש כוכב א' יום ר"ל הכוכב המתראה בזמן שפי' מאדמין, וניחא מי' בהלכותיו (בקה"ת) שמקדישין בזמן כוכב א' עד הופעת הישני משום שלגבי קדוש החדש (עיי' הסנהדרין) לא גזרו בזמן שפי' מאדמין, עתה ראיתי במהרל"ב שם כ' ג' ערו' ביישוב דברי הרמב"ם שייש לרבה אליבא דר' יהודא כ' מיני ביה"ש, אלא שהוא כ' זאת כאופן אחר שביה"ש הלוי בהופעת הכוכב הכי ריש פעם מופיע עם השקיעה ויש שמופיע אחר השקיעה ומפני שלא ידוע לרובם מתי מופיע קבעו ביה"ש משתשקע החמה מספק ישא כב' הופיע הכוכב ואחר זמן פי' מאדמין ביה"ש גמור לר' יהודא, ודבריו דחוקים ביותר.

טו) ואם הלב מהם כהדושים כמו אלה שלא שמענתם מרבותנו הראשונים אפשר ליישב דעת הרמב"ם שלדעתו גם מן זמן שישקעה החמה ממטה לאופק עד פי' מאדמין—יש ג' אלה ישעיה, כי כל זמן שהחמה בראש אילנות או הרים עדין יום גם ליבא אליבא דר' יהודא, ועפ"י הא' כוכב א' יום הוא כן ישקעיהו לבן פי' מאדמין, וערו' כ' גם כ' אור היום, וכי תקשה לי' הלא לעיל (פ"ב סי' א') עשינו החשבון ועולה בדיוק כ"ד דק מן ישקעיהו עד הכסף העליון והנושח לתחתון אי' ג' רבעי המיל הוא מיד להשקיעה—אף אני אישיכר: וזכור ואל' תישבת גם מה שהודענו לעיל שם את אשר ענינו ראות פעה'ק ישה' בא כ"ד דק קודם השקיעה ותלנו עיקר הדבר בהגובה של הייחלם (וסבת יעני' המראה בישינו הקיפודים) והרבה נפתלנו שם מדוע הוא זה (כאן) ישנן פי' מאדמין עד גמי הכסף קרוב ל"ד 21 דק, אכן אם נאמר שפי' מאדמין הוא לא מיד אחר השקיעה אלא כ"ד דק אחר השקיעה—נאמר שבייחלם עיקר חסי' מפי' מאדמין הוא שעה 12 ערבית, הינו 4 דק אחר השקיעה האסטרונומית, שאז נתחוק יתר המראה הארמונית, ולכן עולה החשבון יפה ישנן שעה 12 עד ההבסף הגמור הוא 17 דק כשעור ג' רבעי המיל. איבא שלפי' נמצא שהכסף התחתון הוא

2 דק אחר 12 והלא (אפי' אם נאמר שפי' הובסך היא הנספת האדמונית) ענינו יאות ישעור בשעה 12 כבר נחששה בשער מסים ההנספה במקום אדמונית. ואפ"ל שפי' שלא באה האדמונית במדאי' ההוק (ושגבלתו תכיל ודאי בקיאות בו) לא נקרא הבסוף ההחתוק במקום האדמונית המכוננת.

י' ומה ישדחק להרמב"ם להחזיק בשטה זו—זהו משעם שאמרנו לעיל (פי' סי' ג' דין) שילדעתו מימדא דרב יהודא איש כוכב א' בו צאהוב לילה הוא גם לדי' יהודא (ולא המוסקים שזו היא רק לדי' ויחי) באשר הוכחנו לעיל מדברי הרמב"ם, ובישטת תוס' בפרט זה, אלא שלתוס' נראה יותר כוכב א' יום דלדידהו האי מיתשקע החמה הוא אחר ג' ט"ל ורביע בשטת דיה.

וקצת נדחמתי מלישון הרמב"ם בתרומות (פ"ו כ) אין חטאים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמישן ויצאו ג' כוכבים אחרי שקיעתה שטא וכו' השימש ומה עד שיטהר הדקיע מן האור ואחר יאכל מן הקדשים, עכ"ל. ומלישון זה משמע קצת שיהיה אחר שקיעתה של רוח, חרא משיש עד שיעריב שמישן ואחרי הוסף ויצאו ג' כוכבים אחר שקיעתה משמע שיעריב שמישן לחוד ושקיעתה לחוד, שנית משיש עד שיטהר הדקיע מן האור, אולם אין הפירוש עד שיטהר הדקיע לגמרי מן האור דא"כ לא הו"ל להאריך בהעריב שמישן וג' כוכבים וכו' ואמר רק, עד שיטהר הדקיע מן האור, אלא ישדחק אעפ"י שיעריב השימש ובקרא בתיב וכו' השימש מיט בעי' גם צאהוב מדכתיב וכו' השימש ומה שפירושן שטא השימש וגם ומה יומא שטהר הדקיע מן האור (וכמיש לקמן פ"ד י"ד במאור הגבי' ודברות) היינו ביטת הדקיע אך לא כל הדקיע דבצד מערב עדיין האור נראה.

ומי' יודע תורת הרמב"ם יותר מבני הרב אברהם הסיד ולזהו וכמיש המהרי"ם אלשקר (שם בתשובתו) שידוע ישכל דבריו (של הרב אברהם הסיד) הוא מדברי אביו דל, ובנו הרב הזה מסורש כתב שבוהיש מתחיל אחר שישקע עגול החמה מהאוסף.

פרק ד.

ברור השטה.

ומן שלשת השטות היסודיות הנזכרות—שטה הגאונים (המיוחדת גם לישטת הגרא) היא המתוורה והמבורה לנו: כי שטת הנראים הלא יהודאה היא ומקשה מכ"ד במיש הגרא ומוסקים עוד, וכמשיל סג, וכל עיקר הויכוח הוא רק בהשטות של הר"ח ושל הגאונים.

אבל גם שטת ר"ח אף שכמה מגדולי רבותינו ההויקי כה—אי' למצוא בה דינו ודגלנו כלל וכלל:

א) להר"ח הלא בא הלילה בעת כלות העמוד האחרון של אור היום, כמו קודם הרגע של עלות העמוד הראשון של אור היום הנקרא, עמוד השחר—ותהדר ישאלתנו

העצומה: מה נשתנה נשף השחר מנשף הערב, מדוע בכוך אין פזין ואין צוהה אין ביהוש ואין ישאלותיו ספקותיו ומחלקותיו ומה ה' זה לערב? ומי ומה הולך להבדיל את ה' של ביהוש וספקותיו הפרישות, כשלמא לשבת הגאונים שהלילה כא בזמן ערב מעורב בזמן כל ענין ביהוש וכמיש לעיל (ומה שנוכח ה' מיד לתחלת השקיעה לרבה אליבא דר' יהודה עמיש לעיל ולקמן) אבל לשבת דת מאל.

(ב) ולוא אפי' נולד ספק ביהוש מסבה נעלמה מאתנו—לא מוכן כלל למה לנו כל הסמינים השונים לביהוש וללילה, לישטח זו אדרבה בכל מה שהרבו החז"ל להסמינים הוסיפו להאפיל בפנינו את הנשף של הלילה, והולל ג' רבעי מיל קודם כלות עמוד אור האחרון—ביהוש.

(ג) וכדברינו לעיל (פ"א) גם לשון, ויהי ע"כ ב' מורה שיום הבא מתחיל לא בזמן חשכת הלילה אלא בזמן שיש עוד מאור היום, ונקרא ערב ע"ש ערוב המאורות ובמשמעות כמה מקראי ומשניות וברייתות.

(ד) ומה ביאור לשם בין השמשות? כשלמא לשבת הגאונים באורו בין אור, השמש' לבין אור, קרני השמש' (ועמיש הלאה פ"ד ע"ד שם זה לשבת הראים) אבל לרית הרי' בין אור לחשך' לא בין השמשות'.

(ה) עוד פרכא שאין עלי' תשובה אנו רואים כהוש: דר' יהודה אומר משתשקע החמה כ"ז שפני מורה מאדומין והבסך התחתון הוא ביהוש, וכבר בארנו לעיל (פ"ב) שפשוט' ובכור הוא ששמן הבסך הוא ב' מ' ז' ח', וענין כולנו רואות שעם שקיעת ענול החמה מתחיל להבסך התחתון, היינו האופק המורח' (וממיל לאופק מאדים), והשוה העלין לתחתון בקרוב לשעור ג' רבעי מיל, ולרית שהוא רק אחד ג' מיל ורבעי הרי עוד מקודם כבר הושחתה כל כיפת הרקיע וזלת (להסך) התחתון שבמערב' שעדיין לא הושחר עד עכור עוד ג' רבעי מיל, ואין עצה אחת בלתי אם נאמר שהרית היתה לו הגרסא החפוכה בגמי' (שהכאנוה לעיל פ"ב ס"א א') הבסך העלין ביהוש, הבסך התחתון והשוה לעלין לילה, ולמד שהכל הולך על הצד המערב', ולפיכך הבינו אב"י ור"ב במערב ולא במזרח, אולם פשוט' וכידור שהגרסא שלפנינו ושהיתה לכל הפוסקים היא הנכונה (וכבר הגיהו ברש"י נדה ובבבבב, שמים, גפ"ל שם).

(ו) כן גם א"א להבין לפיו מ"ש חז"ל ישלל ביהוש דר' יהודה לר' זיס ז"ס הוא ורבותינו בעלי התוס' (ל"ה) ד"ה אלא—וכנראה גם שם דברו ע"י ששתם שבת ר"ת) כתבו שישעור דר' זיס מופלג משיעור דר' יהודה, וכ"כ פוסקים ע"ד במשיל, ואם נאמר שעם ג' רבעי המיל כלים—הרי המיל של עובי הרקיע—הלוא שולש—אזי כל חשבת הלילה ואך יתכן שלר' זיס יהי' או עדיין יממא ומה נחדש אח"כ בחשבת הלילה שיתחזה רק אח"כ הלילה? (ולא עוד אלא דר' זיס הוא עצמו האומר: שבת קיח) והא' חלק' עם מציאי שבת בצפור, והחבן שגם אחרי עכור החמה כל עובי הרקיע—החמי' עוד לעצמו?!

(ז) עוד תיובתא רבתא שהכל נתקלן כה: הלוא או אחרי דר' המיל כשעברה החמה כל עובי הרקיע (22½ המעלות שבהן שולחת עוד קרני אורה על אוסקנו)

כבר כלה גם העמוד האחרון של אור היום ונתמלא הרקיע בכל הכוכבים ומה ענין שלשה כוכבים בינונים לסי' הלילה, ומה כיאור הסוגין ככבלי וכו' וישראלמי, כי כוכבים כדושי ג' לילה כו' ולא כוכבים גדולים הנראים ביום כו', הכי נראים או רק ג' כוכבים בינונים? הלא או נתמלא הרקיע בכל כוכביו, גם איך תעלה או על הדעת לאמר, כוכבים גדולים הנראים ביום, גם לא מוכן כלל, כוכב אחד יוסי אחרי שגם קודם כלות ג' מיל ורביעי (עוד ישעה אחר השקיעה) כבר מלא הרקיע כוכבים מכל הסוגים, מביש למשייל להרבה פוסקים שטימרא זו היא אליבא דר' יוסי—שהוא קודם כלות כל ד' המיל! ובעיקר קושיא זו הרעישו הרבה אחרונים כמו בעל הדושי הריזה וסדר חומטים ועוד, וגם רבנו הגדול רמז עליה ישם בארץ ומשנות אליהו כאמרו ישם: הלא ענינו דואות שביציאת ג' כוכבים עדיין האור גדול במעט ואין צאחז אחר השקיעה ישיה כמו מעדושי עד הנץ, ושמעתי מהרצים שהדחת מדבר על הארצות הצפונית ערך 60 מעלות דרום צפון ישם מופיעים כי כוכבים בינונים בקרוב לר' מיל, ותי' זה הכל אין בו ממש: הלא היתכן שתכחול כהרז לדבר על איפק דוקא כמו פטרברג לטשטל! ישנה אם מדברים מאוסק פטרברג הלא אין ישם עובי הרקיע רק ד' מיל אלא ככפלים וכל כנץ רוח הוא מר' המיל של עובי הרקיע האמורים כפסחים (וצד) גם יתר הנפתולים שנתפתלו כאן איזה מחברים אחרונים לא העלו ארובה לקושיא עצומה זו.

(ה) גם מה שארז יוסי כ"א, ולא כוכבים הנראים כל יל' ד' ספוריש שצאחז ישר ערב אים הכוכבים של הלילה אלא קודם חשך הלילה.

(ט) ואם מעט לנו כיו מנחול הדעיון מה שמהרמב"ן האוחז בשטת דת' אומר שר' יהודא יסיל ג' רבני מיל לא מיל צאחז לילה כי צאחז מאחז מזה, ואך יתכן ישם אחרי ד' המיל עדיין איננו צאחז, אף גם תמה הלא כל עיקר ישטת דת' בנזה מזה שאמר ר' יהודא כפסחים מהלך אדם כיו ומשקיעהה עד צאחז כו' איב ר' יהודא עצמו האומר ישעה הכסף, שהוא ישעה ג' רבני המיל, הוא נופי' אומר שצאחז לילה, וכשלמא לשטת הגאונים ישפה מתדין הגריא שבפסחים מדבר ר' יהודא לא מדן הלילה אלא מעובי הרקיע לענין חילוך אדם, שהוא צאת כל הכוכבים, אבל מהרמב"ן לשטתו ישטת דת' מאי איבא למימר?

(י) גם כל לשון הירושלמי ריש ברכות (המוכא לעיל ס"א) אומר בולו שיש חילוק בין בוקר לערב, בבוקר בא היום מעלות השחר לא בן הלילה, ר' אבא ליק' מהשמש צא כו' ביאתו משי' כס' ה' מן הבריות וציאתו לכשתודע לבריות ור' בא ליק' מהבוקר אור ותנא דבריי' מבוקר בבוקר, ור' בון ורב' הונא ילפי' מסברא, (ובארנו שם לעיל בעזרי' את דברי' הירושלמי, ואילו לר' שבא הלילה בעת כלות עמוד האחרון הלא אין הפרש מן בוקר לערב, כמו שהבוקר בעלות עמוד הראשון, כך הערב בא בשקוע העמוד האחרון, ואף שמהרמב"ן כתוהא נראה קצת שמכאן הירושלמי באופן אחר לא זכינו להבין באורו, תו ראיתי שגם הרשב"א בשבת הקשה מהירושלמי על שטת דת'.

(יא) ועל ישטת דת' מהו עוד מאה עובלי בעוקלי, והנה מה שאמרו שישטת זו

בנויה על יסוד מוסר, והחטה אינה מהלכת בעוני הקיע—לדעתו זו אינה פריא, דבאר
עוני קיע' הוא כמו שכבר אמרנו כי המעלות והצי שבתן שולחת החטה את קרני אורה
על האוסף [גם מה שרבי אומר ססחים (צד)]. ונראה דבריהם היטב אשר דברו כזה גדולי מחכמים
שהיו: הנה דא' בהחוש הוא כדבריהם אבל אין זה נוגע למה שראו הם ברוח קדש דברים
שאין עין האדם השיגה אותם עדיין, ועדין אנו אומרים, ובוקע חלוני קיעי' וכאמור בזה (תשא)
„פתח שמשא לכל כווי שמיא כווי, והם גם שמי' החלונות (הכווין) שדברו חכיל כנגד שמי'ה
המעלות הידועות, וגם להחטה במסלולה שמי' מסלות (קדש למעלה וקדש למטה מברור העולם)
לכל שמי' ימי שנת החטה במסלולה. כי גם המציאות מברור הארץ גלו לנו חכיל בעור פרס
נגלה הרבה לכל שאר בני חלה. עי' זה ויקרא ובראשית]. אבל מה שהקשו עוד: (א) להרית
ישמעיה' עד הנץ שוה כמו משקיעה' עד צאה' נמצא ישבט' דנות הצבונות ישעלות
השחר מתחיל בקיץ בחצי הלילה אין יש צאה' כלל בקיץ (הגריא שם). (ב) והלא
איל רבא לשמע' אתק רלא קים לבו' בישע' דרבנן ארשמשא אריש דקלא אתלו
שרגא — ואלו התחיל ביה' אחר ג' טיל ורביע, ערך שעה אחד השקיעה, מה כל
התורה להרליק בעוד נראה השמש, ועוד שלששם ה' או עוד קודם זמן קבלת שבת
עמי' רמבן, ובס' מ' פ' ד' וס' נדהק ע' כדורצים וכבר כ' גם הדושי הרה' (ס' ב)
שהדוק (כ' ונראה. ג) עוד הקשו (הגריא ועוד) מהא דאמרו (שבת ע"ב) „ובכולן ביה
מתירין עם השמש' וישמא דלשנא משמע' שבי' מתירין רק עם השמש' ולשבתיהו
גם הרבה זמן אחר ביאת השמש' מותר, אמנם מהמחזיקים ביטת' ה' יש שארבה מאן
נסתיעו לשבתם שאילו מיד לשקיעה' מתחיל ביה' ב' צד התירו עם השמש', היינו
עם קצה השמש' אי ליכא תוספת שבת, אולם אי משום הא לא אדריא וכבר תירץ
הגריא שתוספת שבת לית להו כמי' חוס' פ' דרה וכו', ולעניד נראה שמי' תוספת
שבת שאינו אלא משהו שפיר נקרא „עם השמש' ר' ר' ר' קודם ביאת השמש', ואולי
גם לזה כיוון רבנו הגריא כציוו לחוס' (פ. ר' ר' ור' י' שבתנו יש כזה'ל: כפ' במ' ס'
השכה כו' ושמא משום דסגי בתוספת משהו נקט הבי עכ"ל, עורל לשמש' (פ'ג)
בישוב שטת הרמב"ם) ששקיעה' האמתית היא השבון השקיעה מראשי הרים והאלנות,
אי' מן שקיעה' מעל האוסף עד השקיעה מראשי אילנות והרים זהו שיעור תוספת שבת
ועדין תי' גם ס' אור היום, אף אמנם יש לפקפק עי' אי' אך איל רבא לשמע' ארשמשא
אריש דקלי' אתלי' שרגא—הא אז כבר נכנס הזמן מן תוספת שבת ויל' שהוא אמר זאת
לשמע' שה' תוך העיד ושם כל זמן שרואים השמש' בראש דקלים לא שקע עדיין
גוף השמש', עורל פשוט, שעם השמש' פירושו עם רוב עגול השמש' או לכהפח עם
חצי עגולה והשקיעה היא כששקעה לגמרי (כמי' מפורש הרב אברהם חסיד בן הרמב"ם
בתשובותיו) ויש תוספת שבת זמן שקיעת חצי עגולה. ובס' הדושי הרה' (סס' ב')
מתיר עוד: דמלאכת שבות לא אסרו בזמן תוספת שבת. (ד) עוד העירו המי' והדושי הרה'
מסוגיא דמנחות (כ"ה) אין לי אלא דברים שדרבן להקרב בלילה כו' שמעלן ומקמורן
מבוא השמש', עי' פרש' והסוגיא, ופשוט הלשון מורה שהוא מיד בבוא השמש',
ולרית ודאי מדובר גם שם מסוף שקיעה וכמי' תוס' בנכחים ומנחות (כ) במהשבין

כדמן משחשקע החמה, ואין לשון ביאת השמש נראה כן, (ולענין זו איננה כיב קושא דבריש ברכות משמע גיב שביאת השמש היא צאה"כ, וע"ש באן הלאה), וע"י בסדר ומנס מה ישפך בדבריו השאגיא (ס"י י"ז) ישבאי ראיות בזה שדם נפסל בשקיעתה היינו צאה"כ וסתר הראיות של השאגיא והוכיח אדרבה להפך, ע"ש.

(ב) ולכאורה יש פירא גם לשטתנו שטת הגאונים, ראשונה יש להתקשות מסוגיא דירושלמי (שהבאנוה לעיל פ"ב ס"י ד"א) הלכנה בתקופתה כו' סוף גלגל חמה כו' שפ"י מ"ש לעיל ע"ב הפירוש לא עגול החמה אלא מאור החמה וע"ז אמרו שהוא ב"ה"ש, משמע שביה"ש מתחיל לא עם שקיעת עגול החמה אלא בשקיעת אורה, וזו הראיה הביא הרמב"ן לישטתם, ומה שחדושי הרד"ה מבאר את הירושלמי שמדבר משקיעת עגול החמה כבר דחענו זאת לעיל באמת הבנן. אכן כבר אמרנו לעיל שם ישנם הגר"א מרא דשמעתא הרגיש בזה וכו' שד"ח פ"ל י"ג על דבי ואמר שהמצאות היא שהלכנה זורחת לא בשעה שתחילת גלגל החמה שוקע, ובשעה שהלכנה זורחת הוא לילה לא ביה"ש ובמשיש לעיל, וכן כל הפוסקים ישבאו ס"י ויחת הלכנה הביאנוהו לס"י לילה, ואסילו הביי שדעתו בריית הביא (הקד"ס) ס"י זה ללילה, ואחרי שהמצאות היא שנהגן מאור הלכנה בזמן הופעת הכוכבים הראשונים (ובמשיש"ל) הרי אדרבה גם מכאן הוכחה לישטת הגאונים.

(ג) עוד צ"ב קצת לישטתנו לשון המשנה (שבת פ"ב) ס' השכה כו' והוליל פשוט שקעה החמה, (ומה שיש להעיר עוד הלא צריך להוסיף מכע"י ומה זה דוקא בס' השכה — כבר הקישו תוס' ברה ותרצו במ"ש לעיל), גם מה שאמרו לשון, ס' השכה ס' אינה השכה"י כתב הביי שבאו להשימיענו שאפי"י יש כו' ספקות, הספק של ביה"ש וגם ס' אם כבר הגיע זמן ביה"ש אפיה אסור, וכ"ז נחא יותר אם ביה"ש מתחיל זמן מאוחר אחר השקיעה אבל אם ביה"ש מתחיל מיד לשקיעה ק"ק איזה ספק יש או אם הגיע זמן ביה"ש, הלא הכל הואים החמה ושקיעתה, וק"ל בגין כיום מעונן או במקום עמוק וכדומה, ע"ל שלפיכך אמרו בלשון בזה עפ"י, בתוספת הדשים" (שכמשינו"ת) שבונו להשימיענו כו' מיני ביה"ש אי מערב שבת וא' ממוצאי שבת, ס' השכה — כע"ש, ספק אינה השכה — כמנ"ש, ואע"פ שם מנ"ש חמור יותר ובמ"ש מנ"ש (שמי"ב) שיש חוקת אסור יל זו ואצ"ל זו קתנ, או שקתנ בשביל מעשרין דמאי, וכן ראיתי גם בהגהת מלא הרועים בשבת, אמנם התי' היותר פשוט הוא שבישאר המקומות שדברנו מביה"ש לא נחתו ישם להכנס בהמהלוקת, (של ר' יודא ור' יוסי ורבה ורב יוסף) ותפסו בהרבה מקומות לשון, השכה"י, וס' השכה"י שהוא מכליע ביותר את הענין של המהלוקת וההפיקות, ואפי"י בלשון שקעה חמה כתבנו לעיל (פ"ג ה) שיש שלא נחתו ישם בענין המהלוקת כמו המניה תפלין אחר שקיעתה ועוד כדומה שהבאנו לעיל.

(ד) ועלינו להבין גם סוגיא דרי"ש ברכות: אימת קאכלי בתרומה מיעשה צאה"כ כו' וטמאי דהא וכו' השמש ביאת ישמשו והא וטהר טהר וטא דלטא ביאת אורו וטא וטהר טהר גברא כו', חזון, שביאת שמש"י וזה צאה"כ ואו טהר וטא, ולא משקיעתה.

ואם לנרסת הגאונים המוכנה בנעדרים ממא' שהא' ובא השמש ביאת אורו שהוא צאה'כ וטהר טהר יומא דלמא ביאת שמשו שהוא שקיעתו וטהר טהר גברא—אחתי אנו רואים ישטה' יומא בצאה'כ. ואף אמנם כבר כי הגריא שסוגיא זו כר' יוסי ונחא מה שאמרו שאוכלים תרומה בשעת צאה'כ אך עכ"ם אנו רואים שלשון ובא השמש אינו שקיעת ענול החמה, אמנם גם את זאת יתכן שמישכ הגריא באמרו שיש' ג' מיני שקיעות: שקיעת ענול החמה, ביאת שמש זמן צאה'כ, וביאת אורו ושקיעת כל האור בצאת כל הכוכבים.

ולענין כד דיקנן עוד אדרבה מהתם גם דא' לשטתנו. דלכאורא לא מוכן האי וטהור טהר יומא' מה מוסף זה על ובא השמש, ולאיה צורך הוסף ישטה' יומא, והנראה לי שיש להוכיח מכאן שכל מה ביאת שמש היא שקיעת ענול החמה ולכן הוסף גם וטהור טהר יומא' היינו לא רק שבאה השמש אלא גם וטהר יומא, אע"כ שמשא וגם ארבי יומא' וכי תקשה לפי הגריא שהא' ביאת אורו הוא שקיעת כל האור מה ענין טהרת גברא לזמן צאת כל הכוכבים (לשטתנו הוא)? י"ל שהוא גופא מקשה בגמ' מגיל לומר (בשטתנו) שיהיו נביאת השמש דלמא באמת (בשטת ר"ת) הלך בזמן צאת כל הכוכבים, כים שדברי הגמ' בכלל צבא אמאי אם אנו אומרים ביאת שמשא מפורשים, טהר יומא' ובביאת אורו אנו אומרים, טהר גברא', אולם בר מן דין קשה כאן קושיית הצליח ליל בכלל וטהור לטהר גברא' אחרי שמפורש כתוב, ואחד יאכל מן הקדשים, ולכן הולעניד רבאמת משמעות הקרא וטהור טהר גברא' אולם ביטול קושיית הצליח שמפורש כי ואחד יאכל כיו הוכרחו הכול לכאור האי וטהור טהר יומא'. ומעתה כשאנו אומרים ביאת שמשו ישאשר לפרש שהוא וטהור להוסף בא (שגם טהר יומא) אנו מפרשים לטהר יומא, אבל אם אנו אומרים ביאת אורו (וכדמסדרש הגריא) זמן צאת כל הכוכבים איא לומר עוד וטהור טהר יומא דשישא הוא שאז כבר טהור היום ואצל וטהר יומא אע"כ וטהר גברא, ובאמרו, טהר גברא' אין זה סגור דזה ידענו מאחר יאכל כיו אלא שהוא הנאי אם טהר גברא והק' ובא השמש וגם וטהר אע' ואז יאכל מן הקדשים, וע"ז דחו בגמ' שאם הוא מתנאי המעשה הוליל, וטהר ואחרי שנתנו וטהר תו אמיל טהר גברא אלא טהר יומא ומכיון שהא' וטהור טהר יומא איא עוד לפרש ביאת אורו אלא ביאת שמשו והאי וטהור להוסף בא שהי' גם צאה'כ, (וכמ"ש לעיל סעי' בבאור הרמב"ם בחרומוס). [ולענין קקיל לנרסת הגאונים דביאות אורו הוא צאה'כ האי וטהר טהר יומא—ליל להוסף כלל שטהור יומא, וקשה לאמר שהא גופא קמיל שכונן צאה'כ טהר היום הרא דמלבד מה שגיו ידענו מן ואחר יאכל כיו ליל לילוי שצאה'כ לילת מקרא דנחמיה חמ"ל מכאן גם לפירוש חס' כאן יש להתקשות אך אין כאן הסקוס להאריך בזה]. ולוא כנים היינו כסידורו שהא' וטהר יומא להוסף בא טוכה שסתם ביאת שמש הוא ענול השמש.

מ"ו ומה שיש לתהות ביהוד היא מהסוגיא דריש מסה'ס ומגילה (כ) שקמיל שעד צאת הכוכבים יומא וכבר רמזנו לעיל שבישלמא להסוקים שכל ענין צאה'כ הוא לר' יוסי

ע"כ הני סוגיות נמי לר' יוסי הן אבל להסוסקים ישע"כ גם ר' יהודא מודה בצאתה"כ ובפסרטי
שק' לאוקמי סתמא דסוגיות דק' לר' יוסי ולא לר' יהודא ע"כ עלתו לתרין כתידין תוס'
בסוגין שרי' יהודא פליג על ר' יוסי בגדול הכוכבים, ומעתה לשטתנו ישטת הגאונים
סתער כאן קושיא גדולה כיצד נולד לרבה אליבא דר' יהודא ספק ביהיש בזמן שקיעהיה,
הלא מרבתיב בקרא, צאת כוכבים' ולא שקיעת שמש ע"כ אינו מתחיל הלילה משקיעהיה.
אמנם כבר הבאנו לעיל (כס"ג) תירוצים ישונים על שטת הרמב"ם: (א) יתכן שרין, הערבי
לחוד ורין, לילה' לחוד, (ב) ואפשר ישנם רבה מודה לרב יוסף שיעקר ביהיש חס' מהית
מתחיל אחר ס"ט מאדמין, (ג) ויש"ש גם לאמר שמן שקיעהיה עד ס"ט מאדמין יש
ג"כ איזו שהות ובכל מה שכתבנו יש לעיל (ועמ"ש לעיל ס"ב ס"א וס"ג ס"ד) וטו' וטו' שבת
גם קושייתנו זו.

(טו) מסקנא דמלתא, שישטת הגאונים היא הברורה והמוכרחה וא"א לזוז ממנה,
ולסמ"ש לעיל בס' הקודם בן דעת רוב רבותנו הראשונים והאחרונים ז"ל וכל כך ברורה
הישטה עד שיש מרביתנו האחרונים (כמו הגאון בעל התניא ועוד) האומרים ישנם מרן
הב"י בירד חזר בו [או אולי שהר"ת נותן ב' סימנים לילה או ר' מיל (להרחוקים ברוחב עש"ו)
או ג' כוכבים בינונים אף שאין ר' מיל—מה שגז' חסות מאד עמ"ש לעיל אות ו']. וסוף חז' גם
מאי עמא דבר' שכל ישראל ובמעט כל ראשי ישראל (וולת יח"ס המתמידים לעצמם)
נוהגים כשטת הגאונים, ואס' הברכ"י ההולך ברוכ הדינים בדרך מרן המחבר ושה"כ באתרא
דמרן—כותב (בברכ"י ובמחבר ובקיא שם) שמנהג העולם כשטת הגאונים ומנהג ישראל תורה.
(יז) והופעה גדולה מוצא המעין כאן: ישבכל המחלוקת העצומה בין ר"ת וסיעתו
לבין הגאונים וסיעתם—לא נמנעו מלהתנהג במנהג אחד וישובו יד הם כנוגע להלכה
למעשה ה: דהנה כל המחלוקת היא בזמן ג' רבעי המיל לא בהסימנים חסנים וכולם
באו לעסק השוה שצריכים להביט על סימן ג' הכוכבים (ובין אם נאמר יש"י הכוכבים
הוא גם לר' יהודא בין אם נאמר שהוא אליבא דר' יוסי והלכה כר' יוסי לחומרא), ובא
ודא"ה שלא הזכיר מרן המחבר את ענין ג' רבעי המיל דק' כס"י רס"א אבל כ"כ ל
הדינים הנזכרים ללילה בין כנוגע למוציא ש"י רצ"ג) בין כנוגע להסלת
ערבית (רצ"ג) ולהשלמת תענית (תקס"ב) ולמילה (וידר רס"י) — בכל המקומות האלה לא
הזכיר כלל משעורי המיל, אלא דק' ס"י ג' הכוכבים, וכן הוא בשאר הפוסקים. איכ
נקוט כלל זה בירד: זמן לילה הודאי הוא ג' כוכבים בכל האוסקים ובכל ימי השנה,
וכמ"ש הרמב"ם (שבת ס"ה), שידאו שלשה כוכבים בינונים הוא הזמן הנקרא ביהיש כ"כ ל
מקום, ה"יו בכל אוסף ובכל זמן לפי אורך הנשף שלו בזמן שנראים ג' כוכבים באוסף
וזמן ההוא—או שם הלילה.

וממ"ש שאין אנו בקיאין בכוכבים בינונים אנו מקסידין לכוכבים קטנים (ורצופין), אם
כשביל תוספת ישבת או אם כמ"ש לעיל.

ולסיכך אנו רואים שאס"י באתרא דמרן הב"י נהגו ונהגין מאז ומעולם לא להקסיד
על שטת ר"ת, וז"א ישנם מרן הב"י למעשה הקסיד רק לג' כוכבים הקטנים.

ומרן הגדיא שבסוף דבריו אמר להשוות ג' רבעי המיל עם ג' הכוכבים גם הוא לא השונה למעשה על זמן ג' רבעי המיל (וכי הכסף) דמלכד מה שאמרנו לעיל (פי' סי' ג') אחרי שגם הוא אמר שמישתנה הניצח בימי השנה ואחרי שהציאות שמי הכסף איננו משתנה ע"כ גם לדברי נאמר סי' הכסף וגי רבעי המיל רק בתור קנה מדה — לבר מן דין הלא מחמיר גם הגדיא לכוכבים קטנים וגם הוא הביא הירושלמי, מצאנו איך למעשה דעתו משתנה עם ישר הדעות שישעור ד' יוסי מופלג משעור ד' יהודא — הלא בשביל חומרת הקטנים ושנית אלו ה' סי' הכסף וזמן ג' רבעי מיל ספק וקצו למעשה לא ה' מקום בכלל להוסיף הקטנים (כדי להוציא מלב הספק בזה) הכוכבים) דהא חזון של ג' רבעי מיל ידוע, והכסף העליון מעד ומגד ג' על הכוכבים המופיעים אז ישם המה הכוכבים הבינונים, איך למעשה מקפידן לברר בעיקר על סי' הכוכבים לא על ג' רבעי המיל וסי' הכסף.

וזה לך אות עוד אחד שריבותינו המחולקים באו לעמק השנה בנוגע למעשה ישרי בעלי ישרי הדעות הכי הרמ"א והגדיא, שלשון הביאו וזוהת הלכנו בתור סי' הלילה, ובשמיים לעיל (פי' סי' ד') סי' זה נחמדים עם סי' ג' הכוכבים (לא עם סי' הכסף), ואפי' בערב ישק שיטת מפורש כי מרן המחבר בהרה"ל למעשה נהגו גם בסד ונהג גם הוא להדליק קודם השקיעה, ובשמיים הורדא במחוב בקא, דהלא גם ר' דוד המאחר את זמן ביה"ש הוא עצמו אמר והא, הלך עם מבנים ישבת במבד"י (שבת קריה) ובזהותו הוא בצפורי קבל ישבת כמו במבד"י קודם שקיעה, וכן אמר רבא לשמע"א אתן דלא קים לבו בשעורא דרבנן אדשמישא אריש דקלא אתלו ישרא בו, ומרן המחבר הביא גם זה להלכה, מי שאינו בקי בשעור זה ידליק בעוד השמש בריש האילנות כי (וכי א"י) ובשמיים לקמן (ע"י), ולפיכך לא הביאו הפוסקים להלכה, כוכב א' יוסי בלתי רק ג', כוכבים לילה משום שעל יום אנו מכינים לשקיעת החמה, והר"ף והרא"ש שהביאו המימרא כוכב א' בו לא הביאוה אלא בשביל סיומא דמלתא ג' כוכבים לילה, גם הכי לא הביא כוכב א' יום וכי"ר רציג שחמה על המזר שלא הביא מימרא זו תמה ואפי' בזה"ל, שהר"ל הביא זאת ללמדנו שג' כוכבים ודאי לילה וקודם לכן אמרנו בעשיית מלאכה ולא כתב שהר"ל הביא כוכב א' יום לדין החיתר בעשיק.

נמצא שלמעשה — יש להו' במבד"י עליון!

פרק ה.

הדלקת הנרות במוצאי ש"ק.

א) ואחרי שהעלנו בעודי שלמעשה הכל מודים שג' הכוכבים הוא ה"י הסדוק והמוסכם לכל האוסקים ולכל ימי השנה איך בנוגע להדלקת הנר במוצאי ש"ק עליו להדק רק לזמן ג' הכוכבים לא לזמן ג' רבעי המיל, ועלינו מעתה לדעת זמן ג' הכוכבים אמת

ובשאר ערי ארץ הישנים לא הגדולים מירושלם—בזריחה ושקיעה (וממילא באורך היום) תמצאו בסוף—בהכללים, וההפך באורך הנישף שלהן מן הנישף הירושלמי—דקים אחרים, וההפך בהופעת הכוכבים עפ"י רק עד דק אחד (ובאופקים רחוקים משתנה) החשבון בהרבה לפי שינוי אורך היום ואורך הנישף.

(ב) ויושבי ארץ נמצאים כמו בין סמיש לסדן. מצד אחד: יש רבנים צועקים כבדו כיא למה נטו כאן בארץ אתרא דסדן הכי מן ספק הישרע הפוסק כרית ולמה אין מסתיין פה בהדלקת הנר במוצשיק על ע"ב דק (1,12 שעה), ומצד השני נמצאים להפך איזה מרבני ארץ המקילין להדליק בשעור 20 דק אחר השקיעה, ושעורם שישעור ג' רבעי מיל הוא לכל הדעות לא יותר מן 18 דק ושני דקים לתוספת שבת. אבל שני הצדדים (הגדירים) המתלוננים והמקילין אינם צודקים: המקנאים קנאת שבת רית יקבלו תשובתנו הכסולה: (א) כבר ביארנו בעזרי (בס"ד) שיששתנו שבת הגאונים היא המכרחה והמבוררה וא"א להניע יד והגל בלעדה, (ב) וגם האוחזים בשבת רית (בביאור הישקיעה)—להלכה ולמעשה כתבו ס"ג הכוכבים בתור ס"י לילה והוא הס"י הברוק, בכל מקום וכל זמן, והמסחידים המה ביהוד רבנים ותיח שמקרב באו מארצות הצפון מקום שיטע הנישף ארוך יותר, והופעת ג' הכוכבים מאוחרת והינם אחרי ישהותם בארץ והוא המציאות באופקו סה מתישבת דעתם.

ולעומתם הצד השני אשר להפך מקיל בשעור ג' רבעי מיל מסכן א"ע בספק חלול שבת: המקפיד לג' רבעי המיל אינו אלא מן המתמיהין, וכמה תשובות לדבר: (א) כבר ביארנו (לעיל ס"ב ס"ג יס"ד) שישעור ג' רבעי מיל המצאים עם ס"י הכסף עליון הוא רק לר' יהודא ושעור דר' יוסי מוסלג משעור דר' יהודא ואחרי שנקט' בגמ' כשניהם לחומרא עלינו להקפיד אך ורק לג' הכוכבים, (ב) ורבנו הגריא המחדיש בסוף דבריו שג' כוכבים הם בהפך עין אתר הכסף העליון, כבר ביארנו שש' שוור' נגד כל הפוסקים ורק עפ"י הגרסא שחדש בגמ' שאיננה בכל הגרסאות וכלל הפוסקים וגם הרבה יש לחסות בסגנון לשון רבנו הגריא כאן, והמלש כתב בהקדמתו שדרכו "באורי הגריא" נאספו עפ"י מסקנות מיוחדים. וביוחד דבריו בס"י זה רס"א" ומי יורע אם על ידי הלכות לא נפל איזה שבוס. (ג) ואפי' לדברי רבנו הגריא אלה א"ל שג' רבעי המיל הוא זמן קבוע תמיד דהא גם הוא אמר שש' שאורך הנישף משתנה בהאופקים וההי' בימי הישנה וא"כ אחת משתי אלו או שלדעתו גם ס"י הכסף משתנה (ולפי"ז אין אנוהו הבקאים במהות הכסף שלפי ראות עינינו איננו משתנה) או שס"י הכסף איננו אלא במקום א' וזמן א' ובשאר הימים והאופקים משתנה לפי החשכון. (ד) אף גם כבר הערינו לעיל (וכמש' גם ס"י אור היום) שאין אנו בטוחים כלל אם ג' רבעי המיל מתחילים מיד אחר שקיעה וזמן, פני מורה מאד יסמן מתחילת תיבך אחר השקיעה וכפמשיל (ס"ב ס"י א' וס"ג ס"י). (ה) בפרט לפמשיל שגם הגריא ס"ל חומרת כוכבים קטנים וריצופן וא"כ ליל ג' רבעי המיל למעשה.

ומעתה אפי' אם תמצא עוד איזו דעה יהודה האומרת להשוות ג' רבעי מיל עם ג' כוכבים [כמו מהר"ב' בקה"ת ס"ב והר"ד' המובא בס"ס שבת פ"ה וכו' הבאנו שהבי' בהלכותיו לא כי כן]—חלילה לסמוך ע"ז למעשה ומהר"ב' עצמו הרגיש במה קושי יש

בדבריו עד שהוצרך להוציאים החוקים שנוכח שלא יושבו גם את דעתו הוא (ועמ' ע' על דבריו גם ס' אור היום ס"ג ג').

ג) ונסעמתי לכאורה לראות כאבודיהם בהסלת עיכית של מציג'ש כתב לאמר: ומש' זמן יציאת השבת להיות מותר במלאכה הוא ג' חלקי מיל אחר שקיעה'ח' לטי שהוא אנוס ויכול להתפלל מסלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד אבל לא יבדל על הנר ובמלאכה אסור עד הלילה עכ"ל. הרי לכאורה מקיל האבודיהם להדליק בשעור ג' רבעי מיל והוא דבר שלא יאומן, הלא אפי' אלה היתירים החושבים שיציאת ג' הכוכבים הוא מיד אחר ג' רבעי המיל ולילה דר' יוסי מיד אחר לילה דר' יהודה גם הם לא התירו למעשה במלאכה בג' רבעי מיל. וחלילה לומר שהאבודיהם נקט דעת ד' יהודה ולא של ר' יוסי. והגיל שהאבודיהם הולך בשטח דת כנראה לי מלשונו בערב שבת במשיש' וכתבו החוס' שמשלג המנחה ולמעלה כו' ואם הוא יום הטעון וקסבור ששקעה חמה וקבל השבת יכול להדליק כו' מטעם שהקבלה היתה באענות, עכ"ל. והנה עוד שכן הרמב"ם בהורא', ומעשה הא דאמר הכא ג' חלקי מיל אחר שקיעה'ח' דל אחר, משתשקע' של הדין, וגז' ב' דק, לטי שהוא אנוס' שזה יכול להתפלל מסלג המנחה ולהבדיל והיינו סלג המנחה של הדין שהוא בקרוב להשקעה שיכול האנוס או להתפלל ולהבדיל בלבד שלא ידליק ולא יעשה מלאכה.

ורב אחר מרבני ישיבתנו הק' עי'חיים בא עלי' בטענה ישגם הסמך הלא אמר שהלילה הוא 20 דק אחר השקיעה דבתיכומות (לית רינז) כי בזהל' אין הסמך אונל'ן בתרומה עד שיעריב שמשן ויצאו ג' כוכבים כינונים והנה העת כמו שליש שעה אחר שקיעה'ח' שנא' וכו' השמש וטאר ואחר יאכל מן הקדשים עד שיטאר הרקיע מן האור עכ"ל, אבל מרב זה נעלם שהסמך (מיע ל"ב) סיל כהרית איכ באמר'ו כאן, עשרים דק אחר השקיעה'ח' אחר ג' מיל ורבע מן שקיעת עגול החמה שהוא יותר משעה וחצי אחר השקיעה (בחישוב ד' מיל, בשביל מיל $22\frac{1}{2}$ דק, ואם ה' מיל הוא יותר) ובטענות זה טעה גם א' המגיהם ברמב"ם (תרומות ע"ז) כמשיש' בהגהה: בס"א: וזו היא עת כמו שליש שעה אחר שקיעה'ח', וזה ס"ס ע"ז בעל ההגהה: וש"ס הוא ואינו מדברי רבנו אלא מלשון הסמך, תורה שנאון ידוע בחבורו המפורסם שגה גם הוא שדעת הסמך היא שמרליקין 20 דק אחר השקיעה ונעלם גם ממנו לפי שעה שהסמך סיל בדין ושכונתו 20 דק אחר שלשה מיל ורבע.

ובכן הדרגא לקמייתא שעלינו להביש דק לזמן צאה'ח' שבנשף היותר קצר (וכמש"ל איננו ביום הקצר אלא קרוב יותר ליום כינוני) והכוכבים הבינונים 22 דק וקטנים 32 דק, ובנשפים ארוכים הבינונים—28, וקטנים—38 דק (ולמרב' 40 דק), ובדרך הממוצע: הבינונים—26 והקטנים—36 דק, ובמוצאי שבת עלינו להקפיד דק על זמן הקטנים נוכפי המבלא שלנו.

ד) ויש לנו כאן חקירה אחת אישר בעיקרה נוגעת היא בענין המדובר הלאה ס"ז ובמקצת גם לדון זה האמור כאן.

עיר בירושלים הקדושה היו אם הושבים בה הישקיעה והנשף הנדרה
 כאותו מקום או יעלינו לנכות את הגובה ולהשוב חשבון הישקיעה והנשף האוסטרונומי.
 הדרך משל: ירושלם היו גבהה ערך 750 מטר מעל הים והואם בה מעלה אחת יתרה
 ומתארת הישקיעה ערך 4 דק (עמשיל פי ס"א), ומתיצבת השאלה: אם בירושלם
 מחשבים הישקיעה והנשף בחשבון האוסטרונומי ומוקדם קרוב ל-4 דק או דלמא שמחשבין
 הישקיעה והנשף המקומי בלי נכין הגובה, והנה בצד החומרא פשוט הוא שאין מנכין
 הגובה דהא א"ר יוסי (שבת קי"ח), "הא חלקי ממכניסי שבת בטבר" וממציאי שבת בצפור"
 ואם אפי' על יושבי הישרן אמר "יהא חלקם ממציאי שבת בצפורי ק"ו בצפורי עצמה,
 ובי קא מבעיל מדינא מהן דלכאורא אמר ר' יוסי דבריו ע"ז "שאנינו בטבר" ולא
 בצפורי כ"א במשורר שמשונת הוא כשמקדם הישבת בטבר" ומאחרו כבצפורי, אבל
 בטבר" גופה לכאורא צריכים מדינא להקדים בעיש וכמרב בצפורי גופה לאחר כמציטיק,
 וההני בירושלם שהוא מדינא, אולם הישי" כ', שבטבר" סבורים ישקיעה החמה
 מוכה שבטבר" עצמה היא חומרא, ואכתי נלענ"ד שרק הקדמת שבת בטבר" היא
 חומרא משום ששמי החרים אינו מקדים הישקיעה, דהאם יושבי עומק שאינם רואים
 החמה אלא בקרוב לחצי היום החשבו את הישקיעה משעה שנעלמה החמה מעניהם
 הם? והר"ו כמחצית חומה (והרב בעל הנכדית דל בירושלם היו התוכח בכסו הרי
 ירושלם בנוגע להנין והישקיעה בדברים שלא לצורך וללא עיקר), אבל האחר בצפורי
 בשביל שעדיין רואים מאוד הישמש, והנשף וכוכביו מתאחרים, יש אפשר שיהא כך
 מדינא, ריש להוסף עוד שד' יוסי שהי' בצפורי על עצמו אמר כך "הא חלקי (אני איש
 הצפורי) שאהי' ממכניסי שבת בטבר" אף "שאני ממציאי שבת בצפורי, והא' "הא
 חלקי קאי רק על הכנסת שבת, כפרט לשמי" הריי מגאיש (השונה מ"ה) לפי
 שטבר" וצפורי תוך התחום אמר כך וי"פא אמרו שכוונתו על החר ההרומי של טבר" ולא
 זו הצפורי הירועה לנו הרתוקה מטבר", גם קצת רמז אפשר להביא שבצפורי הוא מדינא
 מהמדרש המובא בסמיג (פ"ע סוף כ"ט) וכו' כ"ט ושמור בימישה פ"י כ"ט אין יש על כו'
 ובעיר כו' וכיוצא בה בעיר היושבת בראשי החרים ככנסתו לקבל שבת מבעוד יום ושמור
 כלומר המתן כו' ביציאתו האחר כו'.

אבל נרתעתי מדברי רבנו נסים גאון במ"ש (שם שבת קי"ח): לפי שטבר" נמוכה
 כו' ויושביה מקבלים שבת משיקיעתה אצלם קודם שקיעתה ממקומות הגבוהים כו' והוא
 משוכח ומעולה מהושבים במקומות הגבוהים וכנגדם ביציאת שבת בצפורי כו' והיו
 מקבלין שימור הישבת עד שמכסיפין בו ולפיכך הם משובחים כו' הענין יותר מאנשי
 טבר" עכ"ל, הרי כו' שכמו בטבר" הישבת מה שיושביה מקדימין כך גם בצפורי
 השבת מה שיושביה מאחרין, והנראה מזה ישמער הדין צריכים היו לנכות הגובה,
 אכן דברי רבנו נסים גאון צ"ח מציע: למה אמר שבטבר" משובחים בעיש
 מן המקומות הגבוהים ובצפורי משובחים במציטי מן יושבי טבר"
 הולל יותר שבטבר" משובחים אפי' מן אנשי הישרן וכן אנשי צפורי מן אנשי

השוקן, ולפיכך יצונו לומר ישנם לרין גאון יסוד מדינא צפורי ליושבי שוקן דר' יוסי (כמשיל) על עצמו אמר כך יהא חלקי שאהי ממקבלי שבת בשבירי (או כבשבריי) אף ישהני ממקבלי שבת בצפורי ובאמרן שבטבריי משובחים ממקושות הגבוהים ובמקום הגבוה משובחים בטבריי דר' מאלו הייתי נשאר (או כנשאר) במקומי האחד גם בעישיק גם במוצי'ש.

וכן קצת נראה כדברינו גם מדברי הנ"ל בכרכות (פ"ה ד' ל"ט), ד"ש כ"ו: ה"י מהלך בשוקי טבריי כו' אבל ד"ש פ"ו כו' ובצפורי מתוך שהיו עומדים בחד לא היו מקבלין השבת כל כך מבעוירי אבל היו מאחדין כו' שמתוך שהיו בחד אין השמש נסתר כו' עכ"ל. ואם בצפורי היו צריכים מצד הדין לנכות הגובה כיצד אמר שאחרו מלקבל שבת בשביל שהשמש עודנה נראה שם, והחזק לפרש בזהו שהיו מאחדין בצפורי רק יותר מאנשי טבריי (אך לא יותר מאנשי שוקן) דא"כ לא הוליל מתוך שהיו עומדים בחד אלא הוליל מתוך שאין עומדים בעומק שבטבריי, ומשמע מלישונו שבקבלת שבת הביטו בצפורי על ההטת שלהם, ולפי"ז מה שאחרו בצפורי במוצי'ש גז' מדינא לא מוסימא.

גם הסברא מסתברת שמצד הדין אין לנכות את הגובה (כו' של ירושלם ד"ה), והנה כנודע יש הפרישים גדולים בכל אורך היקף כדור העולם בהקדם ואחרון וכן קבלת השבת, בכל מעלה אחת למערב מתאחרת קבלת השבת כ' דק ע"י אחרון שקיעתה, באופן שב' 90 מעלה מירושלם למערב העולם מתאחר השבת ישי' שעות, ובק"ס מעלות — י"ב שעות, וכוננוע לגבול הארצית המזרח האריכו בזה ימותינו הפוסקים דל' יומים כתבו ויחזאו 90 מעלה למזרח ירושלם ע"י הדיקה דה כו' וכי יסוד עולם י"ב פ"ו ובבבירי י"ב כו' ועוד, וכיצד מקבל שבת כל אופק ואופק לא בזמן ישיבת השבת כמבאר האר"ן? מכא"ם הדבר נכח: ישנם היצירה והשיבתה הראשונה חתה בכל היקף כדור הארץ כגון ההיקף היום, דרך מיטל: משאמר הברא ית"ש דה אור התחיל האור באופק אר"י (שמי"ש נברא העולם) להקיף את הכדור וזהו ערב וזהו בקר בכל המעל'ע בהיקף הכדור כפי שהוא כיום, וכך חיתה היצירה בכל ישיבת ישי' המעשה בהיקף הכדור בכל משך המעל'ע, ולמיטל באמרן, תרישא הארץ דשא התחיל הדישא כמבאר האר"ן והקיף הראשון את הכדור במשך המעל'ע כפי ההיקף היום, ולפי"ז גם ישיבת השבת הראשונה דקיסת את כל הכדור באופן שכל אופק התחיל השבת כפי שמקבלים אותו היום.

נמצא שכל אותם המקומות הגבוהים (ההרים שהיו מתחילת הבראיה) ישרואים משם מעלה או מעלות יתירות הרי גם אז כישבת הראשון נראה שם היתרון ושקיעה שם החמה באחרון, והגובה של ירושלם מסתבר שהוא בזמן בריה"ע (והפעתה ויש להוסיף עוד במש"כ הדין גאון שבצפורי היו משוכים מ"ס — מלבד מ"ש לעיל ככוננוה אפשר גם לומר שהגובה של צפורי איננה מתחילת הבראיה ולכח"פ מסופקת היא וצריכים לזייל בחד העלמא ויש לחתוב ולדבר עוד בזה).

וכי חקשה ממי' בירושלמי ברכות פ"ה ג' (והמובא לעיל פ"א ד' ל"ו בשם ר' בודה אמר ל"ו שעות שמשעה אותה אורה, י"ב בעי' י"ב בליל שבת וי"ב בשבת כו'

כיון שיצאת שבת התחיל משמש החשך כיון הרי חזקן יאעפ"י שלא ישקעה החמה
הי' לילה שבת—לקיטת התם הקיפה החמה את הקיפה שלה והיא אמנם ישקעה אלא שלא
החשיך לאחריו בשביל שישמשה או, אותה האורה ישבעידה הראשונה דהלא נכרא
האור בעצם עוד קודם שנתלו המאורות [כנודע קרני האור הם בעצם ובמציאות לא מהשמש
אלא מהשמש (ובזוהר אנפין כל נר מאור) מועזת את קרני האור אל גרעין העין, כידוע היום גם
לחוקרי הטבע]. ומכיון שנעלמה החמה מהאופק אפ"על"פי שהאור עדיין קרני האור
העצמיים (ואותה האורה פי הרבה מאור החמה) בא יום השבת ספני שעצים כבר
שבתה היצירה של הקביה. ואחרי שאמרתי תירוצי זה חרתי נפשאי לטנא בביר פ"א
שאמר שם בחול: כיון שישקעה חמה בעיש ביקש הקביה לגנוז האור וחלק בכור
לשבת ההד ויבדל בו כינו באורה כיון שישקעה חמה בלילה שבת התחילה
האורה והיתה משמשת כיון כיון שנסתכל בו עמר וגזזה כיון הו' אמר לוי שעת
שמש אורה האורה כיון כיון שישקעה חמה במציג התחיל החשך משמש
וכא כיון הרי מפורש שישקעה או החמה אלא שהאורה, אותה האורה שהיתה בתחילה
היצירה.

וכן נמי מרעה כשהי' במרום אמרו במדרש תנחומא (חשא לוי): נהרא עמו ישרא
כו' ומנן ה' ידע משה אימתי יום ואימתי לילה בשעה שהקביה סלסלו מקרא כיון,
מוכח שישמר שבת עפ"י מנן הימים אפ"י שלא הי' לו לילה (דהא דפריך יש ומנן
הי' ידע אימתי יום ואימתי לילה הקישו בן גם (או ביהוד) בשביל קבלת שבת לא דוקא
בשביל קיש וכו' כמשיש פ"י עקב יוקף) — והיינו נמי ספני שמעגל היוםי גמר עיכס
הקישו על הארץ.

ולכאורא קצת רא"י לשטתנו מהא דאריביל בע"ז (ב"ה) שעמדה חמה ליהושע בנ כיד
(ולרא לוי ולר"ש בנ—מ"ה) ישעות, ובפדר"א פניב איתא ישה"י ע"ש, וראה יהושע בצרתן
של ישראל שלא יחללו את השבת (ואית שבמלחמת מצוה מותר עשמיש ע"ז הסודש
על פדר"א), מכאור ישבו ישראלים החמה לא הל השבת—יש לרחות פשוט התם שאני
ישעמדה החמה במקומה ולא גמרה הקיפה. וכה"ג באושכבתי רבי בירושלמי כתובות
פ"ב היג ר' נתן בשם ר"ם מעשה נסים נעשו באותו היום ערב שבת הי' ונכנסו כל העירות
להספידו ותלה יומא עד שיבאוי הגיע לכיתו וכו', וכי תקשה הלא התם בירושלמי
סימו כיון שישקעה חמה וקרא הגבר הישו דלמא הללו שבת יצאת ביק כל מי שלא
נתעצל בהספרו של רבי מבושר לחי עוה"ב בר מן קצרא (ישעיה טלאכתו) כיון ששמע
בן כו—משמע שהאי קצרא חלל שבת—לעניד אין זה בשביל חלול שבת כמשיש
פ"י הקע אלא בשביל שלא הי' בהספרו של רבי כמשיש פ"י פ"ט, והא דחישו בויע
שחללו שבת ר"ל שבהא גופא נסתפקו אמנם בתחלה בראותם שעמידת החמה לא עשתה
שום שינוי בחשבון מהלך הימים ועם השקיעה קרא הגבר לא ידעו אם נקראת זאת
עמדת החמה וצאת ביק שהם מבושרים לחי עוה"ב וידעו שהיתה אמנם עמדת
החמה ממש.

הוצא מכ"ז שבס"ה לענין איצ' מצד הדין לנכות את הגובה ומתחשבין עם השקיעה והנשף המקומי, ובירושלם ת"ז שבס"ה שמסתבר הגובה ישרה היא מתחלת הבריאה צריכים לאחר במוצאי ש"ק את אותם ארבעת הדקים של אחור השקיעה וצאדי"ב—בשביל הגובה—לא רק מצד חומרא אלא מדינא.

ה' ורובם נוהגים אמנם פניהם ובהם להתפלל ערבית במוצאי ש"ק חצי שעה אחר השקיעה (12.30 לשעון ערבי) ומדליקין הנר אחר ערבית. אבל רע עלי המעשה שראיתי אחרים ורבים מקלין להתפלל ולהדליק אפי' קודם חצי השעה, גם בבתי כנסיות שמתפללים בזמן חצי השעה נודגים השמשים להדליק מיד אחר כרכו מכלי הנדל בין חורף לקיץ, והוא מנהג שלא הי' נהוג כשנים קדמוניות באר"י, הברכ"י (רס"א) אף שבי' גם הוא ישפסקין כישט הגאונים אומר, ושהכל ממתנין שנים שלשה מיל אחר

(*) וכן בכל רוחב צפון (מקומות שיש שם ישוב העולם) יום השבת זמנו וארכו חלא הוא לפי אורך היום של אותו האופק. הגם ששבת הראשון הי' בזמן שיום ולילה שווים (לר"א בתשרי, לר"י—בניסן) אבל בכל אותה השנה הראשונה נתארכו הימים בכל רוחב צפון בקיץ ונחצצרו בחורף (ולחפך בררס) וכל שבתות השנה הם כפי שבתות השנה הראשונה. וגם באר"י ובירושלם כל שבתות השנה בחורף ובקיץ הם כפי שבתות השנה הראשונה.

אלא שבקושבי הצפון ודרום מקומות שאין שם שקיעה וזריחה ויש שחרשים אחדים (ובקוטב עצמו—ששה חדשים) הכל יום או הכל לילה—שם וראי מסתבר שמחשבים המעליע השנה—כ"ד שעות, ומונה ששה ימים וישובת השבוע, כמ"ש רוב האחרונים עיי' שיעת אורח שרימ ועוד, וסיעתא גדולה לזו מירושלמי דברכות פ"ה שהבאנו לעיל. ובס"ה רב"י יוסף (חלק שו"ת סי' ח') שהביא דברי הגאון הגדול ז"ל בפירושו על פד"א פנ"ב המסקנא בזה מהא ראב"ד בנס יהושע שיכון שלא שקעה החמה עדיין לא בא השבת—ויפה העיר בזה החצי בעל רב"י יוסף (כמ"ש לעיל) ששאני התם שעמדה החמה במקומה, לא כן ביושבי הקשב שהחמה מקיפה את הקיפה, ומכ"ש עוד מהירושלמי מאשכנזא דרבי כבד העירנות בזה בעוה"י לעיל כאן. חז"ר בקונס' מרת חיים (חבורת אהל תורה שנה ג' תרש כסלו) שהרב האב"ד ר' דוד שפירא כ"י מושיב את משה שהביא כן גם בשם המחבר ובשם סי' כף חיים שרימ, וגם בעל הקונס' הג"ל העיר לנכון על דברי הגדול ולהיה לחלק בין עמדת החמה (של משה ויהושע ונקדימון בן גוריון) לבין יושבי הקשב וכמ"ל. כמובן הביא בעל הקונס' הג"ל הראי' ממדרש התנחומא (שהבאנו לעיל) מיומו של מרעיה בארבעים היום שישב במרום והביאה גם בשם הגאון מוה"ם רב המעלים ח"ב, ומכ"ש שענין זה איננו נוגע הרבה לענינו—העירו בזה רק בקצרה.

והספק היותר גדול שיש אצלן הוא בשבת באוירון (או כנגדל גבוה או כנגעה עשוי). ולוא היתה כבר המציאות שהאוירון יעלה לגובה כל כך עד שהיו רואים ממנו את החמה כל הלילה, כגון דא אנו חוזרים לדברינו הקודמים שמסתבר שמונה כ"ד שעות ליום והראי' מביש במדרש תנחומא במשה רבנו ע"ה, וכי קמבעיל באוירון שלנו שרואים בו השקיעה בזמן מאוחר בכמה מעלות, כי אמרו' כיון שבאור ההוא ראו גם אז כימי בריאת העולם את אותן המעלות היתירות הרי שבת גם השבת הראשון באור ההוא בזמן מאוחר, או דלמא שהלא עיקר היצירה (יצירה הראשית והחיות וכו') היתה בכדור הארץ ובהי השביתה בארץ ולא באויר, וכמובן מצות השבת נתחב' ליושבי הארץ, ולפיכך אין להתחשב באיחור השקיעה שרואים שם באויר, וכתבתי בספק זה בקצרה רק בחור הערה.

השקיעה, הרי מעיד שביטוי נהגו כא"י שאף המקיל לא הקיל בפחות מבי מיל (הינו) לא פחות מן 45 דק אחר השקיעה (! וההצגה י' יוסף שוורץ בספרו דברי יוסף (ר"נ) צעק בכחובא ע"ז שיאה גם הוא בירושלם מדליקין 30 דק אחר השקיעה ואפי' בקיץ, ובראש ספרו כמה הסכמת הרב הגאון הראשון הנודע הרב אגן ז"ל וכותב ישם הרב הראשי הירושלמי כוחל: ,שהאמת הוא שאין איש בארץ הכנענה מלאכה בעת ההיא (שכותב הרחמים) אלא אז בעת ההיא מתפללים ערבית כו"י וגדולה היא גם עדות הרב אגן שלא היו מנהג כזה בירושלם.

ביחוד אנו מצטערים הרבה על, המהדרין בשבת תנוכה להקדים תפלת ערבית ולחלוק נהג עוד קודם חצי שעה אחר השקיעה, ומתם שמספרים בינם זה וגאון אחר ידוע מרבני ירושלם שהתפלל ערבית בשבת תנוכה 10 דק אחר השקיעה, ולוא אפי' נאמן לשמועה כזו נעלם מהם שקראו או לשקיעה שעת, מוגדעם שהיתה 10 דק אחר השקיעה (כמובא בדברי יוסף להרב י' יוסף שווארץ ובס' דרך השמש שי"ל בירושלם יבואר גם לנו משנים הקודמות) איך התפלל גם אז אותו הרב והגאון 18-20 דק אחר השקיעה ותפלת ערבית במשך שלו נמשכה להפסיק 15 דק, נמצא שהחלפת נהג אחר תפלה בלחש, היתה 33-35 דק, ועמ"ש כזה לקמן גם בפי".

פרק ו

הדלקת הנר בערב ש"ק:

(א) בירושלם עדין ובע"ז א"י היו נוהגים משנים קדמוניות להדליק גרשבת בערב 40 דק קודם השקיעה, וכן נוהגים בקהלות ישונות כה"ל, ובכ"כ תפוצות ישראל מדליקין חצי שעה קודם השקיעה, ובאצות הצפון (בערך 50 מעלה רוחב צפון והלאה) ישנם הנשף ארוך הרבה—מדליקין דק רבע שעה קודם השקיעה, ובפחות מרבע שעה אין אף קהלה אחת מקיולה, וכבר אמרנו (ספ"ד) שגם הפוסקים ברת — הנהגו למעשה לקבל שבת בעוד השמש זורחת, וכדאמר ר' יוסי (אף שביח"ש ישלו מאוחר) הוא חלק עם מכניסי שבת במכריא, וכדאמר רבא לישמע' ארשמישא אריש דקלא אתלו שרגא וביזם המעון כו"י, וכזה מוכן מה שגם המחבר החולק בשבת דת הביא (בפי' רס"א) ד"ז: מי שאינו בקי בשעור זה ידליק בעוד שהשמש בראש אלנות ואם הוא יום מעון כו"י, שלכאורה דבריו מתמיהים בעת שאין עננים מה מקום לומר, שאינו בקי בשעור זה (של ג' מיל ורביע אחר השקיעה!) אע"כ ברור שכבר נהגו גם בימינו לקבל שבת מבע"ר, וכמו שמשער רבנו הירש'א במה"ב בק"א באמרו שם שגם הוא מרן המחבר דע שנהגו כך ומיזב קדושתו לא הזכיר.

(ב) ומה שאנו מדליקין כל כך במקדש הנה האחרונים מתחבס ואת לשבת היראים שג' רבעי המיל הם קודם שקיעת החמה וכד' הכ"ה (רס"א), מדחביא המדרכי והאגודה

לדברי הוראים אלמא שדעתם להורות להוסיף בנותי באיסורא דאורייתא והוסיף הבית עוד: ישעיהוים להקדים הבית בהכנסת ישת מרמי שקיעה וכדמשמע ממש מהריו בזה דבימי הקדמונים בקדושים היו מקדושים תפלה ערבות וקדושים גם סעודת ישת ביעד היום גדול וסיום הבית שנחגגו כך לפי שחפסו דעת הוראים בשעור ביהושע ועוד הוסיפו מחול על הקדושים עייש. ולא דוקא קהלות אישכנזים מחמירות עפי' ישת דבם (רבנו אליעזר משיין) אלא אפי' קהלות הספרדים נוהגות כן, ולא עוד אלא שהספרדים נוהגים עוד היום (כמו בימי הקדמונים בקדושים שהביא הבית) גם להתפלל ערבות ולקדש מבקע, וכמו רב ישעיהי של ישת בעיש, ועי' מגיל (יטו) טיש בזה.

(ג) אבל אם נאמר שהסכמת העולם להדליק במקדש היא בשביל ששת הוראים הלא עלינו להבין (מלבד הקושיות הרבות שהקשו על הוראים וכמש' לעיל) כיצד אפשר להסביר ישת כזו ישעיהי החמה והחת עדיו — יהי כבר, בין השמשות' ספק לילה? והגיד לי יודנו הרב ר' ברוך ולדוין היו מניסוק מה ישמעע אומרים ישעיהי זו בני' על יסוד היריעה של ישת הנעוצות' שעל פי' אני הוראים את החמה גם אחרי שקיעתה (וכאשר הבאנו לעיל בס"פ סי' א' במאור הכסף ויש בהגהה) ויתכן שישפיק נפל (לדעת הוראים) כי יום גם בעוד השמש נראה מפני שבזמן שבת הנעוצות כבר נמי צללי ערב בעצם, עי' ואף אמנם מבטת שבת הנעוצות הלא הוראים את החמה גם בשחר במקדש, והצי היום נחשב קו האמצעי' שבין תחלת מראה החמה לבין סוף מראה החמה איך כיום שזמן שבת הנעוצות כהנן נחשב להיות (כדכיים הצריכים הנחת) כך גם זמן זה בשקיעה צריך להתחשב להיות הגמור — אבל הלא יונה הבוקר שהערים הבוקר מתחיל מן תחלת ראות האור הראשון והערים בא גם בעוד האור יולט, וכמשיל פ"א, ואפ"ל ישפיק יונה גם דין שקיעת הנעוצות בערב מבוקר.

ועי' פ"ז ה' אפשר לפתור לגמרי את השם, בין השמשות' : את שם זה בארנו לעיל (ע"א) בבי אופנים : או שפתונו בין מאור היום לבין מאור הלילה, או בין עגול השמש לבין אור השמש, ועפי' המל' יש בין השמשות' מוכן פשוט : בין השמש הנראה בקרני אור ישרים לבין השמש הנראה בקרני אור בלתי ישרים (וישיתכן שיהיה מראה היותר כמו עי' השמשות', והיו בין השמש בעצם לבין השמש במראה). אבל גם ישבת קרני האור אינה פותחת חדר ישת הוראים, דשעור שבת הנעוצות יונה בהאזורים השונים ועי' אינה אלא 6 דק, וכא"י עוד פחות מזה, וזה ישעור ג' רבעי המל' קודם השקיעה? וכמובן אפ"ל שדברנו כבוד באוסף זמן שבו שבת הנעוצות מאריכה בהיכת, כן גם אפ"ל שדברנו אמנם מאוסף הירושלם אלא שהתחלת שינוי המראה במורה בשעור 14—13 דק קודם השקיעה כבר נחשב בעיניו לפ"ס מאדמן וכי דק אחיז חושב להכסף התחתון (עיי' בזה לעיל ע"ב סי' א') והוא חשב את המל' 18 דק וג' רבעי הם 18½ — כי' אינו וכמשיל לעיל סי' שהמראה הוא דק ההקדמה למראה פ"ס מאדמן והכסף.

ד) וכשאני לעצמי לא הייתי אומר כלל ששנים הקדם הדלקת הנר שלנו היא בגלל שבת היראים, דמלבד מה שישנה זו לא מוכנה עוד שי"א שגם רבנו בעל היראים כותבו כי שבת הנאגוים) ולא נתקבלה להפוסקים, אף גם לפי"ו ה"י אפשר רק להבין המנהג של הארצות היותר צפוניות שישם מדליקין 15 דק קודם השקיעה, היינו $13\frac{1}{2}$ דק לג' רבני המיל ודק וחצי לתוספת שבת, ולמחצה שליש שעה קודם השקיעה מחושי שמש המיל הוא 24 דק וג' רבעי הם 18 דק וישני דק לתוספת שבת, אבל מה מקום למנהג רוב ישראל להדליק חצי שעה, וגם 40 דק, קודם השקיעה?

וזמן קצת אמרתי לטעור 40 דק שלנו מפני שהשינוי בשביל זמן הארוך ברחוב צפון בקרוב לשישים מעלות שישם ישני עוד ישוב (וליותר מן 60 מעלות לא חיששו מפני שאין עוד ישוב מפני הקור הגדול) וישם זמן הארוך י"ח שעות ופולג המנהג 1,52, ולהפוסקים שמישקיעה עד צאתה 1,12 נמצא 40 דק קודם השקיעה הוא פולג המנהג, וע"י גם סדר דרך החיים עדן, וכשביל זמן הארוך שבסוף הישוב נתקבל ברוב מושבות ישראל שיעור קבוע לכל ימי השנה 40 דק קודם השקיעה, אכן במזמן לא נתקדד הדעת גם בזמן ישוב כזה, בפרט ישנו הוא להוסיף שהחשיבים פולג המנהג מן צאתה לא מן השקיעה.

אבל מה שניראה לענוד יותר פשוט הוא: מפני שמשלמים נהגו לבטל את העם במלאכה בשלוש תקיעות: הראשונה בין מנחה גדולה לקטנה לבטל מלאכה עם שבשורות, שניה בזמן מנחה קטנה לבטל המלאכה שבע"י שלישית אחרי באוזה זמן לשלוק הקדרות ולהשמינה ולהדלקת הנרות, אחרי שהוא מעט שיעור צלית דג קטן ותקנו לקבלת שבת (שבת לה: ד רמב"ם, ופושע אית רמ"א ועי"ש מג"א וערוך השולחן), וכיום שאין אנו נוהגים בתקיעות ויש שמהאחרין במלאכות ובעסקים נהגנו להקדים בהדלקת הנרות כדי להפסיק את המלאכות האחרונות בזמן שלוק קדרות והשמינות, וכפי הגר"א כגמי' נהגו גם אז (בזמן הגמי') להדליק בזמן שלוק קדרות והשמינות, והדלקת הנר היתה קודם לקבלת שבת, והיו במנהגנו אנו להדליק במקדש ואחרי קבלת שבת במזמור שיר ליהודים, וברוב בתי המדרש קבלת השבת (במזמור של יהודים) הוא אמנם ברבע שעה קודם השקיעה, [וקהלות הספרדים הנוהגות גם בקבלת שבת במקדש, והו מפני שיכולים להוסיף מחול על הקודש כרב שצלי של שבת בע"ש, (ובנוגע לזמן ק"ש עמ"שיל בס"ח), ועל אלו שמהאחרין קבלת שבת אחר השקיעה ראה מה שקובל עליהם השליח הק"ן].

ולבאורא מנהגנו הוא הוציא דאיתי לדיקולא דהלוא מי שקבל שבת קודם פולג המנהג אין קבלתו כלום וכמו שהביא המג"א רס"א סק"י כישם מהר"ם, ולשטת המחבר (כרית ורמב"ן) תוספת שבת מן זמן השקיעה והרמ"א יהוסיף, ואם הוציא להקדים לקבל שבת מפולג מנחה הרישות בידו דל מן שלישית הדקים שקודם השקיעה דלישטתיהו פולג מנחה 75 דק קודם צאתה, ואחרי שצאתה לישטתם 72 דק אחר השקיעה נמצא פולג מנחה הוא רק 3 דק קודם השקיעה, אולם מצד אחר אפי' המג"א אינו קובע כזה מסמרות דבסי' רל"ג סק"ג הביא דעת הלבוש וליה שפולג המנהג משיעור מהנחה עד

השקיעה אף שהוסף יש, ושם יל' שהוא נגד הקרבת מנחתו ושם הלבוש בנותו סוף השקיעה, גם כפי' רס"א שם מסים ומיהו כיון דלא דחשיבין (לבושים) מתחילת השקיעה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה במשיל בשם הכיה עכ"ל, הגם שכו' רק יש לא לעשות מלאכה, לא לגמרי בשבת הכיה, עכ"ל חזקן שלא כדורא ל"י מלתא ומצד השינוי הלא כבר בארנו בעוה"י (לעיל פ"ד) שכל העולם תפסו את שבת הגאונים המחמירה להלכה למעשה אפי' למוציאין וק"ו בנוגע לעריש ולפג המנחה, ולשטתנו אנו הושבים את פלג המנחה מן הנחה עד השקיעה, ואפי' מהפוסקים האוחזים בשבת דית' (בנוגע לביה"ש) יש מהם שחושבים את חשבון פלג המנחה מהנחה עד השקיעה, ובמנחה כהן הביא ע"ז דא"י מכרכות (כו'): במעשה דאכידן פ"א נחקשו "שמים בעבים כו' וע"כ ה"י המעשה אחר פלג המנחה (וכדכתב גם הב"י רס"ג) ואם ה"י פלג המנחה קרוב לשקיעה אך תצור העובדה יש, וכן מוכיח המ"ס מ"ש המחזיק (וע"ש בזה ס') חדושי הדור ס"י יג, וכבר כתבתי לעיל שמה שאומר ישיב השעות חושבין מעלדיש עד השקיעה אצל כו'.

ובכ"ז שנתקבל בכל קהלות ישראל להדליק במקום לזן אפי' רפוסקים כדית כתבו: מי שלא הדליק בע"ז אסור לו להדליק עוד את הנר, וכמו שפירסם הגאון בעל התניא בשריע יטלו. ומפני שהדבר תלוי בקבלת הקהל לזן כ"י המחבר: אם חזק הקהל קבלו שבת המע"ש נמשך אחריהם על כרחם (רס"ג י"ב), ויש לדון בזה גם מטעם נדר כמ"ש הלבוש (רס"ג) ומוכח בהגהת הגר"ע רמ"ג ורס"א ועמשי"ש בשם א"ח, אכן אחרי שאין להמנהיג זמן מדויק ויש שמאחרין במקצת אין כאן קבלת נדר לזמן הקבוע 40 דק קודם, כלפי כזמן הקרוב לשקיעה ויש לדון אז לא רק משום תוספת שבת אלא גם משום נדר, ובמזיד חסין לב אין לאחר גם מן הזמן הנדון 40 דק.

פרק ז.

נולד ביה"ש—דרין המירה.

וכל עיקר הקריש אנו פוגשים ביהוד בנוגע לזמן המילה, אשר כשיביל מצות ביום השמיני לא נוכל להיות ותרנים יותר מראי ולהחמיר לכל הדעות, כמו בנוגע לשבת, ועלינו לדקדק בכנות דא עד כמה אנו מחויבים ויכולים להחמיר: (א) והנה בנוהל רגע קודם שקיעה ה"ז כאלו נולד בבוקר ונימול ליום השמיני. ואפי' אם רק צ"א ראשו קודם שקיעה אף שנשתתה צ"א גופו עד אחר השקיעה נקרא נולד בשעת צ"א ראשו, וכבר הוזכרו הפוסקים להזהר למילת שתשגח על זמן צ"א הראש, מ"ש כשנולד ביה"ש של ע"ש הנכנס בשבת ויש פ"מ טע"ס וחושבים את הלידה בשבת בזמן צ"א כל גופו אף שיצא כבר הראש בזמן ביה"ש, ובמקרה שכזה נהוין להודין בשעון מדויק או בהעמדה על המישר להסתכל באוסר המערב כרי לדעת בדיוק באיזה זמן צ"א ראשו של הולד.

ומה ישיא (וכן ב' בעל הנדרשת) שהשקיעה נקראה בזמן שקיעת הצי' עגול
החמה דקן הצי' היום הוא נחצי עגול החמה בהנחה עד לחצי עגולה בהשקעה—
דבר זה אינו קו הצי' היום הוא מתחילת הנחה עד סוף שקיעתה, וכל זמן שקעה
החמה נראה עוד על האופק הרי' קודם השקיעה, וכן נפודש בדברי רבנו אברהם בן
רבנו הגדול הרמב"ם דל' (הטובאים) בתשוב' מהר"ם אלשיך יש ס' צ"ו שבי' בזה"ל:
ואפי' שקע רוב עגול השמש באופק ולא נשאר ממנה כ"א דבר מועט כל עוד שלא
השקע כל עגולה בכללה תחת עגולת האופק הרי' הוא יום, עכ"ל.

נמצא אם צא ראשו קודם שעה 12 לשעון הערבי שבארץ ישראל—נמול לשמיני
וחו עפי' השעון המדויק בשעון השמיני, ואפילו בירושלם שהשמש מתכסה עשר 4—5
דק קודם 12 בשביל ההרים (הרי קסטאל) שבמערב העיר—אין הוישבים את השקיעה
האמתית אלא אחרי שנתכסה השמש במקום שרואים את אופק הים והיא שעה 12
בשעון השמיני [ויש כמה ימים ירועים בשנה שרואים בירושלם מסקנות הגבוהים שבעיר את
שקיעת החמה בן ירמיהו ההרים באופק הים ימיש] ואת חשבון השקיעה באופק הים
הוישבים בכל ימי השנה אף בדושים שאי לאת השקיעה בהם בשביל הפסק ההרים.
(ב) הן אמנם גם כאן יש לכאורה איזה ספק המטילן ספק אם בשעה 12
היא אמנם השקיעה האמתית: (א) בשביל ששת הדאים המקדימה בזה"ש קודם השקיעה,
(ב) בשביל שיבדת הנצוצות הנראות את החמה גם אחרי שקיעתה מתחת לאופק, (ג) וכיחוד
באופק כמו בירושלם אשר יש קצת להסתפק אם אמנם בן שאין להתחשב עם מכסה
ההרים והוישבים את השקיעה כאמור דק בזמן שקיעתה באופק הים (והיא 12 בדיוק),
אי אולי מתחשבים גם עם ההרים המספיקים והשקיעה עשר עד 4 דק קודם 12,
(ד) כמיום אפסר לפקפק בשביל הגובה של ירושלם אם עליו לנכות הגובה ושבו
יזה השקיעה האוסטרומית עם השקיעה מתחת להרים (עוד 4 דק קודם), או שבאמור
לעיל מתחשבים עם השקיעה שבאותו מקום, ולענין לכל איבעת הספיקות פתרון אחד
הוא שאינם מקדימים ואינם מאחרים את זמן השקיעה הנראית באותו אופק (במקום שרואים
את האופק האמתית):

לששת הדאים ודאי אין לחשוב לכגון דא, ואפילו אם נאמר שהקדם קבלת
היבנת הוא בשביל השיש ישנה זו (מה יגמ' בזה ישרנו נרגא לעיל פ"ו) ע"פ ודאי אין
לחשוב לה בנוגע למילה ישהיא לא דק הומיא אלא גם קולא, גם זמן שכינת
הנצוצות איא לחשוב לבה"ש ואין לנו אלא מה שענינו דואת, וכמו הנחה במקור
דק גם שקיעתה בערב כל זמן שנראה עגול החמה, לוא "ה" אפי' מסכת שיבדת קרני
האור, הרי' הוא יום, וכפמישל, וכיו פשוט.

גם כסר ההרים לדעתנו כיור שאינו מעלה ואינו מוריד, השקיעה מתחת ההרים
הרי' זו כמו שקיעה מתחת לחומת העיר ואין הפרש בין מכסה של תולדה לבין מכסה
העירי סכנא וכמישל שלא יתכן לומר יזה ויחשב בעומק עמוק החשב לו לשקיעה
גם בשעה אחת אחד ההרים למשל כששוקעת לו החמה אחרי ההרים הגבוהים ואחרי

כשיעלה אותו האיש על ההר יחזור אליו ישוב היום והו דבר ישרא יסוער, עתה ראיתי גם בסדר גאון ישראל בעל הזמנה בהנחת שבת כותב: ישרא ישנכס החמה בערך 5-4 דק או השקיעה האמתית, ולדעתי דיבר גם הוא באופן כמו יהושע.

ובנוגע להספק מנכס יהושע כבר הבאנו לעיל ישרא פשוט הלשון של רבנו נכס גאון נראה אמנם לכאורה שנגד הדן היו צריכים לנכס הגובה ומה שנצטרך אחריו במצויש זו היא משיש הומיא—ולפינו בנד ישעריים להקפיד רק על הדין הי עליו להתחשב ביהושע רק עם השקיעה האוטומטית, שהוא באמור ערך 4 דק קודם 12, אולם גם בזה נלעגד בפשיט לעיל ישגם בנות דין גאון אענה כך ונשתמכתי גם מדברי רבי בביתו שאין לנכס הגובה וזמן השקיעה הוא בשעה ישראום את שקיעתה באופן הים, והוא 12 לישעין ערבי ובמשיטל.

ג) ואם הלב מהסס עדיין בפרט זה יש להוסיף עוד סדר קטן: ישעלנו להחזיק את הודאות ישרא יום קודם 12 מפני שיש כמה ספקות הטענות לחוקת היום: ספק אי אם כבר הגיע הזמן ליש ביהושע, ספק כי ישל ביהושע עצמו שהוא ספק יום ספק לילה, עוד ספק לנו אם כד יהודא אם כד ישרא (ואפי' לדי יהודא ספק ביהושע כי כד ישרא ועי' דק וראש ועוד), אלא שבהפירוש בין דבר דבר ישרא הוא רק כפחות מן 2 דק, הגם שיהיה (הוא ישרא) כי בנולד בעיש בערב וספק אם כבר הי ביהושע לא אמר ישנכסל ביום וי סמס ובי עין הפרט (ישליא כי) אפילו משיש דאוקי אחזקה שקודם ביהושע עדיין היתה מעובת ואוקפי על חוקת מעובת — פשוט הוא ישנכס שידן רק כשהספק חל על זמן הלילה שאין אנו יודעים מתי נולד לבישל אם קודם 12 או אחר 12, ישעיו ישנכס אמר ישחוקת מעובת משיעה שנוולד אחר אבל אם ידע שנוולד לבישל 2 דק קודם 12 אלא שבהספק הוא אם או נחשב כבר לביהושע פשוט הוא ישעל כגון דא ליש לומר חוקת מעובת, אף אמנם אין כאן דין סים גמר מטעם שהם משיש אחד, ספק יום ספק לילה, ויש שקראים לזה גם ספק בדיעה שאינו מצטרף לסם, דהלא גם בנולד 1 דק לבישל אחר 12 יש לנו כמה סם, כי ביהושע כי כד ישרא כי כד יהודא כי כד ישרא ויש ביהושע עצמו—ופשיט הוא ישרא ישרא אי עישה ואת לסים מטעם שאמרו גם אחרי שנקטנו לבישל ביהושע אפילו לדי יהודא ישרא גופה מפורש אמרו הלכה כד יהודא להומיא ישוב אין זה נכנס בנולד כי, בכוז אם גם נוסף ספק עוד אחר לבישל אם כבר הי ביהושע או לא, אף אמנם ישגם בזה אין אנו אומרים שהוא סים גמר, בכוז דבר ספקות יש כאן (ובמשיש הים) חולין " דיה סבן ואיכא ספיקא טובא והו כסס, ועדיו דעת הרמב"ם כבודים סים הביא ועיש דאכיד וביט ועוד).

ובמקום ישעריים נוסה הדעת לחתור גם בלא הים כגון בנד שמשכתי ישרא צריכים לנכס הגובה—יש לצרף גם רבוי ספקות כגון אלה וישעיו איזה פוסקים החליטו גם אותם כמו סים, עוד יש להוסיף שיש כאן גם חוקת יום עיר ישכתי תוש' בביתות (י"א) שפניה"ש בשבת נקרא איקבע איסורא, ואף אמנם אין בחוקת זו לקבוע מסמיות

כי אינה חוקה מעליה עמיש לקמן כדן תענית כמי כחתי גם אותה לסוף בעלמא להדבר שגם בלעדה מסתבר הדן בן.

(ד) גם כשהיתה הלידה כיום שיק הוא כך: 'שם נולד (אי רק יצא יאשו) רגע קודם השקיעה נימול במיב לשמיני כיום שיק, וכפי מה שאמרנו גם בירושלם הוא כן, שהגובה של העיר מכיש הפסק ההרים לא מעלה ולא מוריד, אף אמנם בנוגע לשבת קשה יותר לצרף חוקת האם ויכוי הפסקות הלילה, דהוקה במקום חישש איסור כרת ושיטה לא כמיש הפרמג כפתיחה לטרפות והוכיח מחולק קלוד מנר שנתגיר בחיוב חלה, וכמי ברש"י שם, והביא הפרמג שם מיש חמלם שגם סיס ליא בחיוב כרת ומיתה, (והתוכחה בזה האחרונים ועי' גם מה שהביא בזה ירמיה ערך ח' כלל כ' ובדרך ד' כלל' סיס), מיש במקום שאין חס' שקול מסתבר שמצטרף אצלו מין סיס וחוקה כזו.

(ה) וכשנולד כ"ד 12 בדיק, מכיש רגע אחרי, הדיו נולד ביהוש ונימול לתישעי דהא פסקי' כרבה אליבא דר' יהודא לחומרא משתשקע החמה ביהוש. ואפי' בזמן, פיס מאדסיק' (קרב ל"ד דק אחר 12) 'שישם רבוי ספקות כמו שאמרנו לעיל ספק כרבה ס' כרב זסק, ס' כר' יהודא ס' כר' יסי וס' ביהוש עצמן, וגם המחלוקת בין ששת הגאונים לרית וסיעתו—כל אלה אינם עושים סיס, דאחרי 'שפסקי' כרבה (כמיש הדרך וכן משמע מהרמב"ם ואפי' הראי"ש לא הכריע) ואחרי 'שנקטינ' בששת הגאונים הבהורה—אנה נכנסת ששה אחרת בגדר ס' (מלבד מיש לעיל שהוא סיס ביש א' וכו'), גם יש לצרף מה שראיתי עתה בסי' כרית הברית (סי' י"ב) שעפי' האמור במדר תבא שמילה בשמיני הוא כר' שיה' בו בח א"כ בסי' שמיני אין מלין מישום סבנה ולפי' גם אין חולקין כתר סיס כמו שאין חולקין כהג בתר, ויש לדקדק על טעם המדרש מאיזה מקומות ואיזו.

(ו) ואם נולד ביהוש (מן ישעה 12) של ערב שבת הנכנס לשבת נימול לעישרי ביום א', ובמתני' פירא: קטן נימול לשמיני לתישעי לעישרי וכו'.

(ז) והנה בירושלמי שבת (פ"ט ה') איתא: 'יעקב אי"ש כסר (בזריא שאל לר' חגי מעתה נולד ביהוש נימול ביהוש איל אילו הוינן אנא ואת עלין בחד תדע דלמא הוינן יכלין מכוונין, וביאור הדברים שישאל מר' חגי בנולד ביהוש למה לא יהא נימול בבדיהוש ליום ה' (לפי הקע אף בשבת ולפי' הפיס כחול) ממניס אם רגע זו זיס הרי נימול בזמנו (בשבת) ואם רגע זו לילה הרי נימול ג"כ בזמנו (כחול) ועי' השיב לו ריה 'שא' לבזון ודלמא מקדים או מאחר רגע, ודברי' הירושלמי הם כהרה כתומה: כיצד 'שאל שיהא נימול בבדיהוש הלא אז ספק לילה ואין מלין בלילה, וקושי' זו מצאנו גם בסי' קע' שבדפוסים 'שנים ותי' דישאל למד מילה שלא בזמנה מלין בלילה, ובתירוצו זה החמיר עוד יותר הקושי': איכ בהס'ד שסב' 'שאפי'ר לבזון למולו באותו רגע שנוולד הרי אם מכון נימול בזמנו, ובזמנו לכרע אין מלין בלילה, גם תשובת ר' חגי קשה בתרת, חדא מה שאמר 'שא' לבזון משמע 'שאם ה' אפי'ר לבזון היה נימול בבדיהוש הלא אם ה' אפי'ר לבזון מכיש 'שאינו נימול בסי' לילה, שנית ומה איכפת לן אם איא לבזון הא אפי' אם מאחר רגע או רגעים אין קסידא אם מילה שליב כשרה בלילה,

אמנם בפירוש פס' הוסף דלמא מקדים רגע, וז"ל דלמא טולד בינע הלילה וזמא
ניטול בהנע של זמא אבל אי משום הא ח"י יכול לאתר רגע או תעיס להוציא מספק.
והוא הוסף גם, "שטא יאחר" וזה כנך אם יאחר ממניס אם הרגע שגולד לילה אין
החסרון מצד "שטא לבון אלא משום" שאין טלן בלילה דהא או זמנו הוא ואם רגע
הגולד זמנו אין האחר חסרון דאפי"א אם עיינו ח"י "שלא בזמנו טלן בלילה".

אח"כ מצאתי בסי' עמק יהושע (סי' כ) ושהקשה קושיתו הראשונה על סי' הקדע
א"כ בהסדר שאפשר לבנות הדיו בומני ואין מלך בלילה, ומחדש הגאון בעל עמק
יהושע ואומר שדברי הירושלמי הם כאן שלא במקומם ושאלת יעקב אי"ש בפר נפדיא
צריכים להיות בזה דקאמר התם אין עילה אלא מיום השמיני ועד ליל ישימני מהו
ופשיט ושם ליל ישימני נקרא עילה ועי' שאל י' חגי' מעתה אם הלילה לאו מהוה
ומן אם נישול או אף שלא בחוג נקראת עבים מילתו מילה (לא בפתק ומנ) א"כ מילד
בחדש יתא נישול בחדש מבין שאפי' אם הוא לילה בדעבד מילתו מילה וישולו אותו
או מיום סי' יום השמיני, ואז ישול הירושלמי בדעת הפוסקים בנישול בלילה שאפי'
לחגי' ד"ב או ישראל למחר ימים טובים מצות המפת ד"ב ועי' השיב לו ד"ח בין
שאינו לבון דלמא יקדים יגע ואולי ישולו בתוך ומנ עכ"ל, וגם על תירוצו זה
אבתי ק"ק קושיתו, הלא יש עצה שיאמר יגע או הגע, ועד כאן לא אמר אלא
שאינו לבון לאותו יגע ממש אבל אם החשיב הוא רק יש מא יקדים ישוב אין
א"כ לבון דוקא אותו יגע גם אם יאמר יגע או יגעים אין קפידא ותו אין מקום
לחבול, איא למצטט, עתה ראיתי בסי' ברת הברית חלק נחל ברת (וי"ט ה) הפס'
לע"ב את הירושלמי שמדבר במילה הנמשל, לע"ב והק' מעתה אם אותו בן המשיחה
מילד בחדש הוא נישול ח"כ בחדש הנמשל מנשול אף בלילה, אבל מלבד זה
יש גם אותו הרב הגאון בעל ברת הברית הדגיש בעצמו בקושי תירוצו והביא דבחרת
ובירושלמי אמרו סתם, כ"ל הנימולין, נישולין רק ביום, וכ"ס קצת גם מבחינת
דכמות (ע"כ) מיוחד ג"י שנתגבר בו משמע שאף מילה דרבנן אינה אלא ביום, וגם
הביא משיב בזה הגאון בעל סי' יצחק (סי' כ"ז)—מלבד כ"ז קשה לחלוט דבריו דא"כ
למה ישאל דוקא מבחינת ולא מכלילה.

וכמדומני שיעלתה במצודתי בסדר לכאור דברי ההיגיון בנאור נאן : ישישאל
יעקב איש נבואה קאי על המיטנה נולד ביהושע נטול לתשיעי ועני שאל למה נטול
לתשיעי יהא נטול לשמיני כאותו רגע של ביהושע ישבו נולד משום , דהודאי מטעות
מילה בזמנה ההא דוחה את , ספק לילה, דאם יכול כאותו רגע ממש מקיים מצות מילה
בזמנה בוראי והישיש לילה אינו אלא ספק ואין סי לילה מוציא מידו ודאי מצות בזמנה
ועני הושב לו דוח אילו הוי יכול לבנות הרגע אחרי אבל איא לבנות הרגע ואין כאן תו
ודא מצות בזמנה דכן אם יקדים רגע בין אם יאחר רגע אין עוד ודאות של בזמנה, (ואולי
גם בנת הגאון בעל עמק יהושע עדיו ואודה לה קושיתנו הנני) ומה שאיל במשל זה , אלו
היינו אנא ואת עליו בדר הרע כו' לששת הפוסקים שגם בידי אדם איא לצמצם (עיי' רמב"ם

רוצה ש"ש ומ"ש ע"ז) מוכן ששם שאל אפי' נרצה שנינו לבנון לא תעלה בידנו לרקק בכחוש השערה. ולהפוסקים שבידו אדם אפשר לצמצם חזק שבתד הרע איז שהתא הכניסה של שנים בכונן ממש דא"א יהיו' שער הכניסה בשני צדדיו שזה בכחוש השערה וישם זה יכונו שחמא נפיה הראש של שנותם מתאימה בכחוש השערה ובמ"כ הכא בנולד ביה"ש שרגע בנסח הלילה אינה אף שני' אחת (חלק ששית) של רגע, ועם זה הרגע ביום המילה איננה מכוונת עם הרגע של יום הלידה בשבול שנוי' אך הנשף במשך שמונת הימים, באופן שאפי' אם יכוון את אותו הרגע ואותו החלק הקטן של הרגע קשה שגם יכוון עם אותו החלק הקטן של שנוי הנשף, ואולי ג"ו מכוונת ר' יוסי בביה"ש שלו באמרו "וא"א לעמוד עליו, דאפשר שלוי יהודא יש לחילוק משמר היום מהלילה איזה זמן משהו באפ' שבני אדם מרקקים יכולים לבנון עליו מיום ליום, לא כן לדעת ר' יוסי).

ה) ומנה אנו באים לדון על דין עוד אחר: מהו אם אחרו המילה ביום השמיני והגיע זמן ביה"ש אם מותר ואם צריכים למול או בביה"ש, וממה שהעלנו בענין מדברי הרמב"ם יצא שיק אם היתה ודא' בזמנה ה"ו נרחה ספק הלילה בשבול הדוא' בזמנה, אבל אם היתה מצותה ביום ונתאחרת עד ביה"ש אינו אלא ספק ביום השמיני וספק לילה ואין טלן בספק לילה, והנה שאלה זו העלה בשאלת "עב"ן היא ודעתו נוטה שבבחי' טלן בביה"ש משום ש' מצות ביום השמיני דאפי' אם הוא לילה בדעבד כשר בלילה שלא בזמנה והא נמי בדעבד דמי עבדו, וכן כתב אותו גאון "ישראל לישטו הוא שם בס" הקודם שפסקי' מילה שלים בלילה כשהיה בדעבד, כנראה מתוך קדושת (ליא) ויבמות (ע"ב) ע"ש, אולם בנודע הרבה פוסקים ס"ל שאף שלים לא יצא בלילה ע"י ב"י וד"ס ורמ"א ט"ז ושיך בווד דס"ב, גם אם כנים אנהנו כפירושונו בהירושלמי ל"נ בספק הגאון "עב"ן.

ט) מ"מ בדעבד אם נתאחרת המילה ועשו מעשה ומלווה בביה"ש גם לדעת א"צ להט"ף ד"ב, והה"ע בשנולד בביה"ש ומלווה בביה"ש דיום השמיני ואחרו רגע או רגעים כדי להוציא ספק מחיש הקדמה — שבדעבד איצ' להט"ף ד"ב, דיש לצרף גם דעת הפוסקים ש"מילה שלים כשרה בלילה.

י) ובס' בורת הכרית (שם בנחל כרית דס"ב ה') חקק בשעלו סמך לביה"ש והגיע ביה"ש קודם הפריעה מהו שיקיימו מצות פריעה בביה"ש, והביא כ"סם ס' משכן בעל"א (אות א' ס"י וליא) שהוכיח משבת קל"ג, אם לא הלכט ח"יב כרה' שפירושו כשפדע במצו"שק משמע שהנימול מתוקן אלא שה"יב כרה' על מעשה שבת, ודחה דאית, הביא גם מ"ש מהה"ש (שליא) ישגם הפריעה פסולה בלילה, ותו מצד מהירושלמי (פ"ב ד') מל ולא פרע בו' ממך ואינו חושש' שאפ"ל יקאי' על ביה"ש, ולענין אם בדעבד נימול סמך לביה"ש למעשה עושים הפריעה גם בביה"ש שה"יב כמו דעבד, ולדחות הפריעה ליום מחר א"א אחר שנצטרך המילה (וע"ש גם במחז"ש שם שליא ד') ולחכות ימים רבים עד שיכריא לגמרי ותתמשך העילה ולמולו מחדש הרי מלבד מה שגורמים שיהי' שוב עיל משך כמה ימים אף גם גורמים שתהינה הכריות לבטלה.

ואם העובדא היתה בשבת ישמלוהו בשבת לשנות ערב סמך לשקעה"ח—אמתי

לראשונה שקיו הוא שבביתו היו כדעבד ישעיהוים לפרוע אתר השקיעה דאלר לא רק שיקולקל הנמול אלא גם המהלל הלל שבת, תו התבוננתי אתר ישעיהוים הוא ספק לילה אם עושה הפדעה בכחיש דרי אם או כנר לילה עכ"פ הלל שבת שטל ולא פרע בשבת, ואיל אתר ישעיהוים עכס הפדעה לוא אפי' בלילה שוב היתה המילה שבים בתקונה (למפרע) ותרי המילה עצמה בומנה - זה אינו, שמילה שלימה (הינו מילה ופרעה) הוא הרוחה שבת אך לא מקצתה, כדמוכה בסוגי ישם פריא, אם לא הלוקט עניש כתי ומקי נגמי' כגון דאתא ביהוש דשבת ואיל לא מספקת כו' ואשתכח דהמורה הוא דעבד, ולשון, לא מספקת' משמע שלא ספק לגמור כיום וגמר בלילה, דדוק לומר ולחלק שיהתם מדוברי שלא גמר המילה עצמה (לא הפדעה) הרא שאין שום סברא לחלק כזה ועוד ישנם קשה המציאות היא שתהי' החילה המילה כיום וסופה בלילה בעבור כל זמן ביהוש, ובנראה בסוגי' גמר בלילה לא בכחיש וכיו אפיל בהפדעה או שהיא קשה מעשה בפדעה או יותר נכון כגון שהמחל אינו יכול לפרוע ותתרו בו שיעמרכו להמתין על האיש הפרוע עד זמן הלילה, גם כפי מושבן בעלאל אומד שהפדעה היתה בנוצישין ויש חיוכ כתי על המילה שיהיה כיום טעמי שבישבת עשה חצי דבר. והעיר לי ידורי ההגה רשיו ולונק היו שבוחר מוכח כן מלישן הרמבם (שנענה פ"ב ע"א) אומן ישכא לטול כו' אם לא השלים אלא עד צאת השבת הרי חיוכ הטאת עביל (ולעז אנו מבין משיב הגאון ר' אלעזר משה הורבין וציל בהגהותיו בסוגיא הנל שחיוכ הטאת אין כזה משום ישחשב לעשות מצוה וכי עכ לא חיוכ מיתה כדכ' רש"י דרן, והלוא מסודש כי הרמבם ישיש חיוכ הטאת, ומה שאמ' מיתה וכו' משום שלא התיר איע למיתה (וכד' הרין) הרי מוכח מלישן הרמבם שביציאת השבת גמר המילה (מדכ' אלא עד צאת השבת) ומה חיוכ הטאת משום שבישבת עשה חצי דבר, ועשיו הוסף ידוריו הרב הנל לומר שאפשי' שאדרכא ישאם מל בשבת ממך לביהוש שלא יעשה הפדעה כמצישי כד' ישיה' מעשה המילה מקולקל ומקלקל בחבורה פטור (בספק הרמבם שבת פ"א ופ"ח ישנם מקלקל בחבורה פטור), אולם לעמד אכתי יש להתוכח כזה הרבה, חדא כישיל ספק לקולקל המוחל אין לקלקל את הנמול בודאות וטעם לגמור הפדעה בכחיש (והא דאמרנו ישאם פרע בלילה חיוכ הטאת על המילה שבים אין זה אלא כישפרע בזמן ודאי לילה אך לא בכחיש כמובן, אלא ישאם אותו המוחל לא יאבה לעשות הפדעה בכחיש כד' ישיה' מעשהו מקלקל בחבורה - העשה הפדעה על ידי אתר, ועוד אפיל שמעשה המילה הי' עכס תקן דאפי' אם לא תעשה הפדעה בכחיש והעדרה התמישך אינה מתמישבת לגמרי כמו שהיתה ויעכס היתה קצת תיקון, [ולכאורה נרמח להוסיף שעכ"פ הי' תקון המילה מצד דין התורה אתר שאמר] (יבמות ע"ב) שמשוך נמול רק מדרבנן ואיכ' גם כאן אותו החלק שמתמשך מוחליו רק מדרבנן, אולם ז"א עד כאן לא אכרו כן אלא כנמול גמור שמשך אך לא כשלא פרע שהיו כלא נמול כלל] ויש לשלפל עוד.

(א) וכל עיקר הכוונת ישיש כאן בנדרן הדין הוא הכוונת עד כמה מתמישך הכחיש בנוגע לנולד ביהוש הנכנס לשבת.

והנה עד זמן שהכסף העליון והשנה לתהנון, היינו עד 17 דק אחר השקיעה (12.17 לשעון הערבי), הלא פשיטא שאו כידעיש הגמור, וכשנולד כעיש הנכנס לשבת בין 12 לבין 12.17 פשוט הוא שנמול לעישרי (כיום א') וכאמור במשנה. ואם נולד בזמן שהופיעו ג' הכוכבים הבינונים ודאי לילה גמור מדינא ונמול ביום ישיק, דלדון מילה אין מחמדין לכוכבים קטנים, וכדמוכה גם ביוזר רסיס וכמשיש יד הקמנה, וכמובן מציע. ודי בכוכבים המוסכמים אצלנו לסוג הבינונים עשמיש לעיל פיה.

וכבר הבאנו לעיל (שם פיה) שזמן הכוכבים הבינונים באוסף ירושלם לשמיש הרב ר' יהוסף שווארין ז"ל הוא 28 דק אחר השקיעה ולדעתנו זהו כימים האחרונים אבל כימים הקצרים הוא 22—23 דק. ויש ביארנו ישימי הגשף הקצר אינם כימים הקצרים אלא קרובים יותר ליםים הבינונים (ראה שבלא ג') בסוף הספר לומני הכוכבים הקטנים ולסי' תשס"ו: שבהרש יוני וחצי יולי זמן ג' הכוכבים הבינונים 28 דק אחר השקיעה, וסוף ספטמבר ואוקטובר וכן בפברואר ורוב מארץ 22—23 אחר השקיעה, ובדרך הממוצע 25 דק אחר השקיעה (שש"ת הדקס שבין 22—28 תחלק להימים שבין הניסה הקצר לבין הגשף הארוך לפי החשבון). כשאר האופקים לפי"ח אורך הנשף שלהם.

אלא שנקודת כל המובד ביותר—היא בין זמן הכסף העליון לבין זמן ג' כוכבים—מהו אז לדין המילה, דאף אמנם כבר ביארנו ביה למדי ישי' הכסף המתאים אם ג' רבעי מיל איננו אלא לר' יהודא ושיעור דר' יוסי מופלג (עמשיל פ"ב וספ"ד ופ"ה) עולה לכאורה על הדעת שבינו ייש לומר בבטחה בנוגע למצוינות וליוהכנסת ולקיש וכדומה אך לא לדין מילה שכל הומרא היא גם קולה כמי' דיום קיטוני, והרי לפיכך אין אנו מחמדין בנוגע למילה לכוכבים קטנים (אף ישלענוד ייש מקור לחומרא זו בירושלמי ברכות בפשיטא) ואולי צריכים לסמוך בדיו על שמה רבנו הגדול ישמשים לאהרונה שזמן ג' כוכבים בינונים מתאים לזמן ס" הכסף, והמעין ברבדיו באותה רסא וביוזר רסיס מוצא שלדעתו מדינא דיו ס" הכסף והכוכבים המופיעים בו בזמן שגמר להכסף העליון הם המה ג' הכוכבים הבינונים הראשונים אלא שלחומרא מחמדין גם הוא במצוינות וכדומה לכוכבים קטנים, ולענין מילה מעמיד הדבר על דינא, ולכן כאן ביוזר ב'הליקוטי (בין אם נאמר שרבונו בעצמו שרשט וכתב הדברים האלה כאן על המקום בין אם נאמר שהגאון המלקט דקדק להציג הדברים במקומם, עמיש תלמיד רבנו הגדול הגאון בעל המסדר ביאר הגדול בהקדמתו לאהרן)—בפירוש כ', דאין אנו בקיאים בשיעור הכוכבים ולפיכך העיקר תלוי בהכסף, וז"ל בנוגע לדין המילה, וכבר הבאנו לעיל (פ"ב ס"ג) שכן גם דעת הרד"ק מוכחה ככ"ס שבת פ"ה ומהרלב"ח קה"ח פ"ב שש"י הכוכבים וזמן הכסף זמן אחד הוא, וכן ה"י אפשר לדון גם בדעת הר"ף והרא"ש שהביאו ס"י הכסף להלכה דאם ס"י כוכבים מופלג מסי' הכסף לאינו תועלת הביאו את ענין הכסף (ולקמן פ"ה אמרנו שהביאו דין לדיני ריבנן ע"ש).

סי' לדינא יכולים אנו לומר בהחלט כעוה"י שגם בזה, דין המילה, אין לזוז מהכלל היסודי שזמן ג' הכוכבים הבינונים המוסכמים אצלנו—הוא המסמר הקבוע לדין

הלילה. מכיון שהסכימו במעט כל הפוסקים (בין מהמחזיקים בשבת דת בין מהמחזיקים בשבת הגאונים) שישעור דר' יוסי מופלג משיעור דר' יהודא (ולפיכך לא הביאו כלל הרמב"ם והראשונים ופוסקים עוד מעטין הכסף משום שאינו נוגע להלכה) וטעין שאפי' רבנו הגדול מפורש כ' שישעור ג' רבעי המיל משתנה ולחומרא מהמדי גם הוא לכובדים קטנים (כדמוכא שם ובס' ר"ל"ה ועוד) וגם מודה לחומרת "רצופין" בשביל חוספת שבת ותרצופין מופיעים בזמן, הקטנים ובמיש לעיל) איב' למעשה מהמדי גם הגדול לא לסמוך על ג' רבעי מיל (וגם הוא מהמדי שמה שיעור הכובדים מופלג משיעור הכסף דאליב אין מקום לחומרת קטנים ובמיש לעיל)—הוא איב' לסמוך על ג' רבעי מיל אפי' בנוגע למילה שהיא שוב חומרא דאתא לרדי קולא אפי' בחול שמה נמול תוך זמנו במיש בשבת מחשיש הלול שבת, ולפיכך דעתו שער זמן הכובדים הבינונים המסבכים אצלנו נקרא נולד בבין השמשות, (ובס' נדרשת הביא בשם ח"ו מור הגאון ר' שמואל סלאנט זצ"ל בענין נולד ביהוש בשבת דברים לא מחזורים ולא כרוזים כלל ואין לסמוך על שמועות כאלו).

ואיב' שנולד בין יעשה 12 לבין 12.22 (לשעון ערבי)—בימי הנשף הקצר, או לבין 12.28 בימי הנשף הארוך (והממוצע עד 12.25)—נראה גם שיש לו דרין נולד ביהוש, וכשהוא זאת בעיני הנכנס לשבת נמול לעשרה.

פרק ה'

מילי דרבנן. תפלת ערבית וק' ש' לילה. תענית. ספירת עומר. שאיבת מים שלנו. בדיקת חמץ. טהרה ומבילה:

א) מילי דרבנן:

והנה כי כן כבר נתבאר למדי בעוה"י שבכל הנוגע לדרין תורה כמו מוצי'ק וזבים וכדומה, הכל מורים למעשה ישעריים לדרקדק רק לג' כובדים, וקטנים. אולם למילי דרבנן לא רק שלא צריכים להחמיר לקטנים אלא שיש להקל גם בשיעור ג' מיל. ודמנו לעיל שלפיהנו בשביל כך הביאו הריף והרא"ש את ס' הכסף להלכה משום שהוא נוגע לדיוני דרבנן שסומכין על שיעור ג' רבעי מיל.

ומקופא עולה על הדעת כי גם בביהוש גופי' ה"י אפשר להקל בדרבנן וכמו כל ספיא דרבנן לקולא, אבל זה אינו, עד כאן לא אמרין ספדי' לקולא אלא אם כבר נעשה מעשה של ספק אבל לכתחלה ודאי אין מתירין להכנס בספק גם מדרבנן, דרך משל: בסומא דרבנן אם ירד וטבל בספק מ' סאה ספי' טהור (עירובין ל"ה) אבל מיטות הוא שאין מתירין למבול לכתחלה בספק מ' סאה, וכן מפורש יוצא ממחנות דרין (לר', ספק חשבה אין מעשרין את הוראי ואין מטבילין את הכלים) אפי' שזהו רק שבות דרבנן אין עושין אותו בביהוש וליא ספדי' לקולא לעשות בן לכתחלה, רק בדמאי (טפני שרובם מעשרים) הקלו בו בביהוש, אולם אם כבר עשה מעשה בביהוש סומכין עליו, כמו בהנח

עירוב תחומין בביה"ש שבדיעבד סומכין ע"ה, וכל כה"ג ע"י סוגן דשבת וכו' בטושיע איה
תתן סעי' ב' וע"י ערובין ליה ואי"ח שיעור, ולפיכך כתבו חו"ס' (ל"ה ר"ח הקשה) שמשמענו
שאפי' בתרומה דרבנן מהמיר ר' יוסי דלא אכלי אכלי כהנים עד דשלים ביה"ש דרד"ה, וע"י
זכרים ס"ב וגדה ס"ז ושנראה ר' יוסי ס"ל תרומה כוה"ז דרבנן, (והגרי"א שמחירש גירסתו
שלפ"י אוכלין תרומה בביה"ש שאני התם משום דכתיב וכו' השמים וכמשי"ש), בפרט
שיש לר"ה גם מטעם חוקה יום שהוא כמו חוקה איסור ע"י ש"ך י"ד ס"י ק"י ס"ק כ"י
ופ"ח ישם ומל"ט בכוזות פ"ד, וכו' הר"ן, בספדת העומר (ובא לקמן ברין פ"ח"ט) שאין
נכנסין לכתחלה לספק גם בדרבנן ובכ"הג בביה"ש.

ואנחנו דואים מימים ימימה מה ע"ה ואר"ן הקדושה נהגים במילי דרבנן להקל
בשיעור ג' רבעי מ"ל (וכאשר נדבר בעז"ה בפרשות הל"ה בפרק זה), וכן ישמעתי וראיתי
עושים עפ"י הוראת המורה הדו"ש"ל ח"ו מ"ד הגאון ר' שמואל סלאנט זצ"ל, ובנראה
גם עפ"י מנהג שאר הגאונים מ"סרי הישוב האשכנזים ושורי התורה כמו הגאון ר' וונדל
סלאנטער זצ"ל והגאון ר' יעקב ברד"ק זצ"ל, וכן גם גאונים הספרדים רקמאי—שהטבעו
חיתום על המנהגים בארץ הקדש (והגאון האד"ר מוה"ר' ד"ס"ק זצ"ל כפי ששמעתי
לא הביע דעתו כזה אלא שלד"ה התורה כמו כמצי"שק ההמיר לעצמו לנהוג כפי
שנהג בתורל כששת ר"ה ומבלי הורה בן לאחרים כמוכ"ה), וצ"ל שכלל אותן השנים
שוכתי לשמש את ח"ו מ"ד הגאון הגדולים זצ"ל ולהתאבק בעפר ז"ליו לא נחתה
בעמק הלכה זו.

וכיום שנתתי את לבי לענין זה נדמה לי בראשונה שדעת גאונים אר"י היתה
שבמילי דרבנן יש לסמוך על דעת ר' יהודא ישרי בני רבעי מ"ל, נחמתי ואמיתי ענין
שמשורש אמרו נכמי הלכה גם כ"י יוסי לחומרא ה"י הסכימו בב"ל שיעור שיעור ד"ה
יוסי עדין בספק הוא וח"ו אין להתיר לכתחלה להכנס בספק דרבנן, והר"ע החלא חו"ס'
(בזכמות ס"ב וגדה פ"ה) מסביל כדעת ר' יוחנן מה דעתו בקדושת אר"י אם בטלה כיום
ודעתם נוטה שס"ל ל"י יוחנן תרומה כוה"ז דרבנן (ויש לשלש בזה ע"י מלא חרועים ע"ה
קדושת ראשונה אות פ', ואכ"ס) וס"ס אומר הבא בסוגן, דלא אכלי כהנים תרומה עד
דשלים ביה"ש דר' יוסי וליא לסמוך בתרומה דרבנן על שיעור דר' יהודא, ואף שר"ל
שה שיעקרו מה"ע ע"י ערובין לה ומתירשים י"ד קל"ד וכו' י"ד ק"י מ"ל"ט בכוזות ועוד.
והנהיר מחזור בטעם מנהגי דו"ש"ל"ס שבכל ר"ה דרבנן כדאי הוא רבן של ישרא"ל
הגרי"א ולה"ה לסמוך עליו ושיעור דר' יוסי הוא מ"ד אחר שיעור דר' יהודא אף שהעלנו
שגם הגרי"א לא סמך ע"י למעשה כ"ז כנ"ע למצי"ש וכו' ומה א"ך לא במילי דרבנן.

ב) זמן קיש ותפלת ערבית:

זמן קיש של לילה זמן תפלת ערבית—מסודר לפנינו בשולחן הערוך בשני
זמנים נפרדים: כפי' לילה כתוב לומר: זמן קיש כלילה משעה יציאת שלשה כוכבים
קמנים כ"י ואם קראה קודם לכן חוזר וקורא, והוא בסתמא דמתני' ריש ברכות מאמתי

קדיין את שמע בערבות מיעה שהחננים נכנסים לאכול בתרומתן, ופירשו בגמ' שזהו זמן יציאת הביכורים, וכיס' הריף והרמכים ורוהים עוד, ומפני שאין אנו בקיין ככוכבים בניונים החמירו לכוכבים קטנים (כמו בנוגע למיצש'יק) וכמוכא בכ"י בשם רבנו יונה ריש ברכות.

ואילו בכ"י הל"ג איתא כשו"ע: ואסיקנא (ברכות כ"ז) דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד כו' ואם עושה כו' יהודא ומתפלל ערבות מפלג המנחה (שעה רביע קודם הלילה) כו' ועכשיו שנחנו (ברבנן) להתפלל תפלה מנחה עד הלילה אין להתפלל תפלה ערבית קודם שקיעת החמה ואם בדיעבד התפלל ערבות מפלג המנחה יצא, וכשעת הדחק יכול להתפלל (אף לכתחלה) תפלה ערבית מפלג המנחה ולטעלה, עכ"ל. והוסף הרמ"א, שלדיון במדינות אלו שנוהגים (לכתחלה) גם לא כשעת הדחק להתפלל ערבות מפלג המנחה כו'. וכיס' לישון הרמב"ם (תפלה פ"ג ד') שיכול לעשות כו' יהודא או ברבנן (אלא שהעושה כו' יהודא בחדא אינו עושה ברבנן בשני, ובמ"ש רבנו יונה ועוד).

הרי חלקו הדבר לשתיים: קיש—בזמן ג' כוכבים קטנים ומקורם גם בדיעבד לא יצא, ותפלה ערבית יכול להתפלל גם מבע"י, וק"י שברע"ד יצא (לכ"ע) בזמן פלג מנחה. והא' שמתירין להתפלל ערבית מבע"י אף ישגם במילי דרבנן אין מתירין לכתחלה אפי' בביד'ש וכמ"ש—לא משום ספק התירו תפלה ערבית מבע"י אלא שכן הוא דינא, מפני שתמיד ישל בין ערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומיד אחר מתחיל תפלה ערבית (ושפיר כ' הגאון בעל ערוך השולחן שרבנן ל"ס עם ר' יהודא בזמן הקרבת הקרבן אלא רבנן אמרו כיון שאם לא גמרו הקרבתו עד פלג המנחה ממשכים הקרבתו עד הערב לכן נמשכת גם תפלה המנחה עד הערב), גם למיד, תפלות אבות קטנים יקרב שתיוק תפלה ערבית התפלל בע"י ע"י חוסי' ברכות (כ"ה ד"ה יעקב). א"כ הא דאמרו דעבד כמר עבד כו' אין זה משום ס' דרבנן אלא שכן הכריעו ירשאי' לנהוג גם ברבנן גם כו' יהודא (אלא מאן דעבד כהא' לא עבד כהא'). ויש להשתומם על רבנו השאג"א ס"י ג' שהתקשה בהא דאמרו דעבד כמר עבד שכו' שייך בתפלה דרבנן דאוליין בספרד לקולא אבל כק"ש דאורייתא כיון דמספיל הרי ספיקא דאורייתא לחומרא, והאריך בזה ע"ש, אבל לישון הגמ' מוכח שכן היתה ההכרעה ולא משום ספק נגעו בה, ומשום ספק אפי' בדרבנן לא מתירין לכתחלה להכנס בספק ולא הו' מתירין להתפלל גם ערבית דרבנן לכתחלה בספק וזמנה. הו' ראיתי בהגהת הגאון ר' יהודא בברך וצ"ל (בברכות כ') שתמה ג"כ על השאג"א ממהתנו זו וכי' גם הוא בהחלט של"א כן משום ספק אלא הלכתא היא, וכ"ה בערוך השולחן (הל"ג) שהוא דינא דגמ'.
(ב) וכי' שטת רות ור"י ורא"ש בריש ברכות היא שגם זמן קיש כמו תפלה ערבית הוא מבע"י, והנה מלפנים נהגו להתפלל ערבית ולקרוא קיש מבע"י וכי' רש"י שלא יצאו חובת קיש בזה אלא שעשו כן כדי לעמוד בתפלה מתוך דת, והקשו ע"ז בתוס' וחדש ר"ת שאח"י שזמן תפלה ערבית הוא מפלג מנחה כו' יהודא מטילא אז גם זמן קיש

של לילה ולא בעיני גבי קיש ותפלה ערבית לילה נמש (ע"י רבנו יונה) והתקשה הרא"ש על דת מה ענין קיש של לילה לתפלה ערבית, התם (כ"ז) אמרו בן דק לתפלה ערבית שמתוך להתפלל מסוג המנחה מפני שהתפלות בנגד תמידין אבל קיש הלאו בעי' זמן שכיבה, ולכן דעת הר"י בתוס' והרא"ש יש שהמנהג לקרוא מבע"י הוא לא משום, דעבד כר' יודא עבד' אלא שס"ל כהני תנאי בבריתא דריש ברכות שאמרו שזמן קיש משעה שקדש היום, וסיים הרא"ש אע"ג דלית הלכתא כר' אליעזר לגבי ר' יהושע וזכרם לגבי ר' יהודה מ"ס בתפלה הקילו וגם מתוך הדחק נהגו כך כ"י לפיכך נהגו לקרוא קיש ולהתפלל קודם צאתו וסמכו על הני תנאי אע"ג דלכתחלה אין לקרוא קיש עד צאתו כסתמא דמתני' וכר' לגבי ר' אליעזר, עכ"ל, ולשון זה של הרא"ש המזה הוא מדבר מקיש וסיים, שבתפלה הקילו ונדחק רבנו בעל מעדני יוש' בדבריו.

ג) ולהלכה נקטין בספק עמודי ההוראה שזמן קיש הוא דוקא בשעת ג' כוכבים (וקטנים) אבל כיצד מתקיימות שתי ההלכות הללו בהלכה למעשה? מהאי גיסא נקטין שקיש הוא דוקא בשעת צאתו כסתמא דמתני' וכר' יהושע לגבי ר' אליעזר ומאידך גיסא אמרו דעבד כר' יהודא עבד בתפלה ערבית, כמ"ס בימים הקדמונים שהתפללו בצבור ערבית מבע"י, וכיצד עשו עם הקיש והברכות? ואלו למד, תפלות באמצע תקנוס' ה"י אפשר לאוקמי משוט' שהתפללו תפיע בלא קיש אבל לא קי"ל הכי, והנה יש אומרים שקראו או בתפיע הקיש בלא הברכות וכ"כ רבנו האי גאון מובא ברא"ש וברבנו יונה וכוונתו שלא לצאת או במיע דקיש (ואף אם היו מכונים לא יצאו י"ח קיש) ועשו בן כר' להתפלל מתוך דת וכמובא ברש"י עפ"י הירושלמי, ואף שלא סמכו גאולה לתפלה לא חששו לכך בתפלה ערבית וכמ"ס הרא"ש כי"ס רב האי גאון ממנהג אר"י אז, אולם יש אומרים שקראו או גם הברכות וסמכו גאולה לתפלה, וכ"כ מבין שלא יצאו י"ח חובת קיש כיצד ברכו הברכות של קיש—כבר כ"י הרשב"א שהברכות לא נתקנו כלל בשביל הקיש (וכמובא בב"י וע"י גם פ"ט"ג במשכנות דל"ה ב') ואף שאמרו, גולל אור מפני חושך (השכיבנו אין קסידא בין שהוא שמוך ללילה.

ובק"ש שלפני המטה כוונתו לצאת י"ח קיש וקראו אז ג"כ ג' הפרשיות, והנה לכתחלה צריך אמנם לקיים חובת קיש קודם אכילה וכמ"ס רבנו יונה דהלא אסור לאכול קודם קיש מ"ס התירו להקל לצאת י"ח חובתם בק"ש שעל המטה, ולא חששו לאכול קודם קיש מבין שעכ"פ כבר קראו קיש אף שלא יצאו י"ח, ורב עמים גאון ה"י אומר שבקראו אח"כ קיש בזמנה (בלא תפלה) יכרך אז אקב"ו לקראו קיש ודחו זאת תלמיד רבנו יונה כי"ס מורם וגם כולם לא נהגו בכך.

ד) ומעתה עלינו להבין מקור טעם למנהג הנהוג מעדן בבתי מדרש רבים של אשכנזים להתפלל ערבית 17—18 דק אחר השקיעה, שיעור ג' רבני הט"ל (זולת מוצש"ק שמאח"י) וכן ראיתי בבית המדרש הירושלמי היו הגאון הרשים וצ"ל שנהג בן ביטוי. ואמרת' לכאורה וזהו טעמו שסומכן בכונן דא ע"ד הגר"א שמתאים זמן צאתו עם ג' רבני מ"ל, אבל זה לא יתכן שהיו במ"ל דאורייתא אין אנו סומכן על ג' רבני מ"ל, וגם רבנו

הגריא מחמיר לטעשה בדיני התורה שמיסלג זמן ג' כוכבים בזמן ג' רבעי מיל וככל מה שבארנו לעיל, וגם הכא בדין קיש מסכים רבנו הגריא לספק השויע שזמן קיש הוא ג' כוכבים קטנים.

ומשער אני שהמנהג נמשך מהמנהג העתיק שהיו נהוג באר"י מעטות דוד להתפלל ערבית מבעורי כפי שהוכיחו רבנו האי גאון מוכח ברא"ש ועוד, וכן נהגין אחינו הספרדים עפי' גאוני רבני דקדמאי ושלחם להתפלל ערבית מבעורי, ורבני האשכנזים ישמטאו את המנהג הרחיקו וזמנו רק לג' רבעי מיל.

אבל מי'ע של קיש אינם יוצאים בזה במפורש בירושלמי ובפוסקים שאם קרא ביהוש לא יצא וחוזר וקרא. וראיתי לחזו מור הגאון הרשים וציל שיהי' נהוג לקרוא קודם הטטה ג' הפרשיות של קיש יבדאי היו בזמן או לצאת י"ח בזה, ובמשמע נהגו כן גם רבני הספרדים הגדולים.

וביום בחמיר האשכנזים באר"י מתפללים ערבית חצי שעה אחרי השקיעה (12:30) לשעון ערבית זמן שכבר הוסיפו ג' כוכבים ביינונים. אף כימי הנישף הארוך. אבל החפצים לצאת מדי כל ספק גם בחובת קיש טוב שיקראו בזמן הכוכבים הקטנים. והנה בדיוקד כשהתפלל ערבית בזמן ג' כוכבים כעונים יצא י"ח גם בקיש. כי מדין התורה הלא סומכין על כוכבים כעונים וזמן של כוכבים קטנים אינו אלא לחומרא וכשיקרא בזמן כוכבים כעונים הלא אין עיר ספק ראיה יתא. איס עד 12:22 (לשעון ערבית, ולשעון אחרון באמר בטבלא) בזמן הנישף הקצר או 12:28 בזמן הנישף הארוך (ובדרך הממוצע 12:25) אף אם קרא חוזר וקרא בדין קרא כביד"ש שלא יצא, ואם קרא אח"כ יצא בדיוקד. אך לכתחלה צריך לקרוא דוקא בזמן ג' כוכבים קטנים. ומסני שיקשה לדרק כל פעם לשנוי הנישף (האמורים בטבלא ג') ויפיר יש זמן קבוע בכתי המדרש לחפלת ערבית טוב שיקבעו זמן התפלה 35 דק אחד השקיעה שאנו הוסיפו גם ג' כוכבים קטנים ב"י י"ט השנה, כדי לצאת י"ח קיש בזמנה עם הפלת ערבית.

ג. תענית.

ובנוגע לתעניתים דרבנן הקילו בשויע (ד"ש הקס"ב) לחקיד רק לכוכבים ביינונים לא קטנים. ולעניד המקיל בשאר תעניתים (וזלת ת"כ מביש וזלת ימים שמקדיין לכוכבים קטנים) אחר ג' רבעי המיל יש לו על מי לסמוך (אם לא מצד חובת קיש שזמנה מאוחרת), ונבאר דברינו בסיד:

לכאורא לשיתנו ש, שקיעת החמה היא שקיעת עגול החמה הא דאמר רב חסדא בתענית (י"ב), כל תענית שלא שקעת עליו החמה אינו תענית. הרי היא שקיעת עגול החמה מתחת לאוסף (לא כמיש הרא"ש והמרדכי והטוישע, היינו צאח"כ) איב יהא מותר לאכול מיד אחר שקיעת החמה, ובדרוש רבא בפסחים (נ"ה) שרק בת"כ ביהוש אמור ולא בשאר תעניתים. והפוסקים (הגה"מ מוכח בב"י ומג"א הקס"ב) שאמרו שזוהי רק

בעולא וטא אבל באפוקי וטא אסר ביהוש גס משאר תעניתים (וכן מוכח מהראש והסריס) — ליל שוחרת רק לשבתם הם במאי שקעה עליו החמה וטא צאחוב, אבל אם נפיש שישט שקעת עגול החמה עיב הלוק חוב משאר תעניתים גם באפוקי וטא ובשאר תעניתים מותר ביהוש. וכן פירש' האי שקעה החמה על אפוקי וטא וכד רבנן ונה וטובא בראש בשבת (ואולם הר"י והראש"ש לשבתם הם מבאים האי שקעה חמה היינו צאחוב, והגרי"א כאן הוסיף ע"י וכו' פישטא דגמ' ובערך השולחן ב' יטבס דעת הרמב"ם.

אכן גם לשבתנו ישט הגאונים איא לפיש את דבריו רב חסדא ישראל שמיד לשקיעת עגול החמה מותר לאכול, כפי שהערתו כבר לעיל (פ"ג ה'), דאם הרי החלטנו כאן כד' יהודא ישמיד לשקיעת מרחיל ביהוש (ושמותר בביהוש) והלא בסוגי דשבת לא החלטנו אם כד' יהודא אם כד' וכו' ולפי' וכו' שכל ביהוש הרי יהודא עדיין יום כיצד יתכן לומר ישגמר התענית בעוד יום, ולפיכך אפרטו יש לעיל שגם לשבת הגאונים עיב כאר שקעה חמה כאן בתענית היא 'שקיעתה בעובי הקיעה' ואפי' הגרי"א אומ' שיש ב' מיני שקיעות: א) שקיעת עגול החמה מעל האופק, ב) שקיעת קרוב לדי מעלות והצי ישאו וכן צאחוב, ג) וכן צאת כל הכוכבים כשישקעה חמה כוב המעלות והצי, ודין לילה הוא בזמן שקיעת שני, וכן פי' הגרי"א (פאן תקס"ב) 'שקיעה י' ש'.

וספורטו מצאנו בתוס' ע"י (לד' דיה מתענין) 'שכתבו בזהל: ומה שאנו נוהגין להתענות עד צאחוב אינו ראוי' בסיק התענית כל תענית ישלא שקעה עליו החמה לאו שמי' תענית שישמע דבשקיעת חמה סגי והוא ה' מיל קודם צאחוב (והרי לפי ששבתם הם שם אליבא דעולא) לא מותר' נפישן לספקא, ועוד דישמא לישן שקעה חל שקעה לגמר, עיב. הרי בתרומם הראשון שביארו שקעה עליו החמה הינו עגול החמה מיט אין מתירן אחר שקיעת החמה. אלא ירדבו תוס' אלה צ"ב אם מבאים דבריו רב חסדא בשקיעת עגול החמה איב דעתם כאן 'בשאר תעניתים מותר ביהוש אף באפוקי וטא ואמאי באמת לא מותר' נפישן לספקא.

ובשארנו חורדים לבית הספק הזה עלינו לעיין ראשונה אם כל ביהוש של תענית אינו ספק דרבנן ולכאורה מה כאן מקום למהלוקת ולוכוחים באפוקי וטא של התעניתים דרבנן ומיט לא נחתין לספק זה הלא כל ספק דרבנן לקולא. וזכא לא שייך לומר מה שאמרנו לעיל בערבית (וכו לקטן בפסחים) שגם בדיבנן אין אנו נכנסין לכתחלה בספק דכל זה שייך רק בדבר שהוא מחוייב בו בודאי אלא ישחש לעשותו בזמן הספק דוראי אטרי' שאין נכנסין לכתחלה בהספק אבל הכא בהתענית שבזמן ביהוש חל הספק אם עדיין מחויב להתענות הרי בכל ספק הינו דרבנן שאיננו מחויב לעשותו בספק. ולכאורה תלוי הדבר בספקא דרבנן במקום שאיתחוק איסורא, ישבדאחא במהלוקת היא, לתירון רב הונא בר' חננא (בעירובין ל"ה) גם במקום שאיתחוק איסורא הוי סדרי ולתירון רבא (שם) במקום דאיתחוק איסורא ליא סדרי לקולא. וכבר ידוע מיש השך יוד סי' ק' סי' כ' 'שספקי' כחירון רבא וליא כנהג סדרי לקולא, והפדיה יש מקשה ובספול

עין וכן מספקים כוח פוסקים עוד, ועי' הגדה יד אברהם יש על השיך, ולפטיש השיך
אין כאן כמד סדר לקולא מוכן שישי חוקת איסור של חיים, וראיתי בהגהת הכתם
שלמה לארח תקנו וכן תקנים העין גם בסדר לקולא וכתב גם הוא שתלוי במחלוקת
בסדר באיתחוק איסורא.

אבל הלא בסוגן דשבת (לר"י) מפורש אמרו, ביהוש ספיא הוא וספיא דרבנן
לקולא, בין בנגוע ליטא בין בנגוע ללילא ולא ישיש חוקת יום, וקצת יש לחלק בין חוקת
יום לבין חוקת איסור ושהיא כמו קדושה לא פקעה מספקי (ובמשי הפסוק כאן ריש תקנים
ואף בדרבנן י"ל מספיא לא פקעה קדושה דהוי בחוקת איסורא), אך לא מסתבר לחלק כהני,
חזר בפלתי יש קי קונטו בית הספק כתב שטמקונטו מוכיח גם בהשיך מדריך שם
בערובין מיש תרומה ומיש פירות כי וכן מתיי ריש ביצה ממש עין ישפך יש (ג')
לרב וקם ולר"י דאמרי מישום גזיה אמאי מספיא איסורא עייש, אבל לאורך גיטא
מכא הכוס מיש הישטא פד דוכס כזה יחלקו לולב מסוכה דכולם כשימי מותר
אעפ"י שאיתקצאי לביה"ש מישם שלולב דרבנן ואינו מותר לטול מישום ספק, ולענין
גזיה שאפי' אם בחוקת איסור לא סדרי לקולא שאני חוקת יום וההני חוקת חייב
ללולב בביה"ש שאינו חוקת טעילא עפ"י המהרי"ט הוא סי' י"א שחוקת העשייה
להשתנות כגון זו תלוי כגון אינה חוקת אלימחא מישום ישחוק מילא כא, ולכן
ישפך אמרו בסוגי דשבת ביהוש ספיא הוא וסדרי לקולא מישום ישחוקת יום אינה
חוקת בנגוע לספק דרבנן אפי' להשיך וסערת.

אלא יתוס' כדירות (ויי דיה מדינא) קרא לביה"ש דמוציא והכוס, איקבע
איסורא, וכבר העיר על דברי תוס' אלה השערים מוטאת מה פיש ומכא דרבנן פוסקים
סיל יביה"ש הן בחיובת אחת משהו חרבות ולא כשיש תוס' ישחוק איקבע איסורא.
ולענין גם זכותנו בעלי התוס' לא זאת אלא רק באיסור דאיתחוק לא בדרבנן ובדרכי
מסוגן דשבת כגיל, ואכס להפסול הזה כי רב הוא.

אולם אחרי התבונני מעט קט יראה אני שכל חובת הזה אינו נוגע לנדון
דין: אם המדובר מיד אחרי השקיעה כגון השמשות של רב יהודא הלא ודאי לברע
לא אמרי' גם בדרבנן תרי קולא להחייב (א) ישמא ביהוש לילת (ב) ושמא כתי' יהודא,
כפיש שטמוריש אמרו כגמי' שלא הוכיח בין ר' יהודא לר' יוסי, הו' ראיתי עדין בחלבה
כדורה למישנה כדורה אחת תפיש סעי' כי קרא לו גם תרי קולא והוא פשוט, ואלא
שהמדובר הוא אחרי ג' רבעי המיל של ר' יהודא שוב מסתבר להפך שיהא אמרי'
בבית סדרי לקולא וגי' לברע דאין כאן עוד (אחרי ג' רבעי המיל) חוקת איסור מוכן
ישם מקורם לזה הנוו כבר בספק עפ"י ר' יהודא ואין עוד חזקה איסור, ומה ששלשל
כתב ישם קונטו בית הספק בספק של גמי' אם הוא ספק דרבנן לקולא אינו נוגע למד
ובמפורש אמרו, ביהוש ספיא הוא וסדרי לקולא.

ומעתה קשים דברי התוס' ישם בעי' — בתרתי: הרא הלא אחרי שקיעה התחיל
רק ביהוש של ר' יהודא ולר' יוסי עדיין יום ושישטא שלא תרי קולא כפרש כגון זו

וכנ"ל, ישנה בדבריהם משמע ישרה חסדא באמת מתיר מיד לישקעיה והלא לרי יוסי עדיין יוס הוא.

אולם כד ריקנין עוד אנו באים כאן למדה אחרת לגמרי: יביהוש של התענית איננו נכנס כלל בגדר סדרה, ואם אנו מתירין בביהוש זהו משיש שמלכתחלה כך היתה גזירה וקבלת התענית בעת שתקנהו, דכפסחים (יב נ"ה) מחלוקת שמאל ורי יודאן כתיב אם ביהוש שלו אסור ולהפוסקים שהמדובר גם באסוקי יומא — עלינו להבין מה כאן מחלוקת הלא על בדרך המדובר בבין השמשות של רי יוסי דאם לא בן תפיל שלרי יוסי הוא יוס ואם בזמן ביהוש של רי יוסי (אחרי ג' רבעי המיל) זה כבר אמרנו ששישום הוא ישחי סדר לקולא, ישיש דרי וחנן ודבא שאסרו בביהוש רתיב, וכישלמא להפוסקים ישכו רק בעולא יומא ולא באסוקי יומא נדא אבל לאורך פוסקים קשה, ואם תאמר באיתרוק איסורא גם סדרה להוסיף איך תקשה להפך מה זה דוקא בתיב ולא בשאר תעניות. לכן הנלענוד שהמחלוקת בפסחים היא בעצם הגזירה ביצד היתה אם מלכתחלה גזרו גם על ביהוש או לא, ולפיכך ישקטו יטבתם גם בביהוש אסור דל שהגזירה כך היתה ועל דעת בן נתקבל התענית, ולהפוסקים שהמדובר הוא גם באסוקי יומא דל שהיתה הגזירה רק לתיב ולא לשאר תעניות וההיתר של ביהוש בשאר תענית באסוקי יומא הוא טיפוס ושלכתחלה כך היתה התקנה.

ואיך רבותינו בעלי התוס' בעיז שבתירוצם הראשון למדו בדברי רב חסדא שמתיר מיד לישקעיה ע"כ דעתם שהחלוק בין תיב לשאר תענית הוא גם באסוקי יומא וביהוש של שאר תענית מתיר להב חסדא מטעם האמור ישכך היתה התקנה נמצא ישמן ישקעיה עד הכסף העלין ישנו רק ספק אחד אם ברי יהודא אם ברי יוסי ולפיכך מתור ד"ח אחר שקעיה, ותוס' שסיימו שמיט לא מתנין נפישן לספקא, דל מבין שהספק הזה אינו ככל ספק דרבנן והוא ספק בין רי יהודא לרי יוסי ובגמ' מפורש אמרו שלא הוכרע ביניהם לא מתני' נפישן לספק כזה שלרי יוסי עדיין יוס הוא.

סומא דמילתא: כתיב שמפורש אמרו ביהוש שלו אסור אין ספק ישעריבים להמתין בו לג' כוכבים בינונים (לא קטנים כמוצאי יוסי), אבל בשאר תעניות הנה קודם ג' רבעי המיל (קריב ל 17 דק אחד השקיעה) ודאי אסור, לא רק להפוסקים שבאסוקי יומא אין חלוק בין תיב לשאר תענית ישל שכך היתה הגזירה—אלא אפי' להפוסקים שגם באסוקי יומא חלוק תיב משאר תענית אין להתיר בביהוש של רי יהודא בזמן שלרי יוסי עדיין יוס, וכמ"ש תוס' בעיז שלא מתנין נפישן לספק זה, אבל אחרי ג' רבעי המיל יש להתיר בשאר תענית עכ"פ אם בשאר תענית לא גזרו בביהוש שישום הוא שמתור ואפי' אם לא נסכים להנחה זו ג"כ מתיר אחרי ג' רבעי המיל שאנו ספקא דרבנן כא"ן עוד חזקת איסור, בפרט שיש לצרף לכונן דא גם דעת רבנן הגריא ול"ה שישעור דרי יוסי הוא מיד אחר שעור דרי יהודא (אף שכוננע לדאורייתא אינו סומך גם הגריא עיז למעשה, וכמ"ש לעיל).

אלא שיש כאן מניעה קטנה אחרת: שמלכתחלה צריכים לקיים הוכח קיש קודם

אכילה, וזמנה הוא צאחז במבואר לעיל (פי"ב), ודאיתו לחז מזה הגאון ר' ישמאל סלנט וציל שהקיל במצואי הענינה להתפלל 10 דק אחר השקיעה וצנה לקרא אחד סעם יט"ו קיש בזמנה לצאת ידי הובתה, והיינו שבנוגע לתענית סך על ג' דבעי מיל, והתפלל החד או להתפלל במקדש בסך השרע, ובכר הסכינו הפוסקים ישבשעת הדק אם כבר התפלל ערבות וקרא קיש קודם זמנה מותר לאכול אף שלא קרא עדיין קיש בזמנה והובת קיש בזמנה קרא בסמוך לטעה במשיש לעיל, ועפ"ד גם בשבתפלל 10 דק אחר השקיעה יכול לקיים גם הובת קיש בזמנה אחר התפלל וקודם האכילה, וכי בנוגע לשאר הענינה אך לא במצואי תוב ישמפוש' אמרו ביה"ש יט"ו אסור ובטו שאמרנו.

ד. ספירת העומר.

א) בזמן ספחית מצאנו מוכח קטנה: יש כמה פוסקים אחרונים אומרים שאם ספר אפי' בער' מפלג המנחה ולמעלה בדיעבד יצא וישפסד אפי' בשתהשך סופר בלי ברכה: הדי' (אורי תפ"ט) הביא בן ביטם פסקי תוס' במנחות (פ"ק) משיש בזה: "א דלאחר שהתפללו הקהל ערבות בין דהוי לילה דקיש ותפלג הוי לילה גבי לענין עומה וכי' גם הלבוש שאם ספר אחר סלג מנחה סופר אפי' בלי ברכה, ומרן המחבר (תפ"ט סי') שכתב, אם טעו ביום המעונן וברכו על ספחית חוזרים לספור לבישתהשך" ביאר הבאחט בשם שנהג, דהיינו בלא ברכה, וכן למדין מלישון המחבר סעי' ג': המתפלל עם הצבור מבער' מנה עמהם בלא ברכה ואם יזכור בלילה יבד' ויספור, והוסף הרמ"א ואפי' ענו אמן על ברכה הקהל אם היה דעתו שלא לצאת לחזור ובכד' ויספור בלילה עכ"ל, ובארנו בנות המחבר שסופר עם הקהל בכונה שלא לצאת כדי שיבד' בלילה בכונה אבל כל סתם יצא, כנראה מלישון הרמ"א, אם ה' דעתו שלא לצאת, עי' ט"ז סק"ו, ובמציא ס"ק ה' הקשה, אפי' בסתמא לא יצא דבעינן שיתבון לצאתי מבואר שאם כוון לצאת יצא אף מבעד יום, וכי' המציא ס"ק ו' בשם הגהמ"ע ישיש סתורין לספור בעיש מבער', אכן כל הדברים האלה אי' לעכ"ל, הם תלו זמן ספחית בזמן תפלת ערבות אבל מה ענין וליו, דוקא בתפלת ערבות אומר ר' יהודה שזמנה מפלג המנחה ולמעלה דמבין שנגמר זמן תפלת המנחה שהוא כנגד הקרבת תמיד של בין הערבים מתחיל מיד זמן תפלת ערבות שנתקנה כנגד אברים ופדרים של תמיד בין הערבים, אולם זמן העומר הלא הוא דוקא מכלילה ברכתיב, ממחרת השבת וזהו קצירתו ליל ט"ו, וכיצד אפשר לספור בער' שאינו זמנו? ותמיהנו שהדי' הביא הרב' בשם פסקי תוס' מה שכתוב גופי' (מנחות ס"ו, ד"ה זכר) הביאו לשישה זו וכתבו עלי', "שלא נראה כן", וכבר כתב הרשב"א חשובה ר"ה (סוכה גס במציא שם ס"ק ו'), מי שאמר זה למנות עם הצבור מבער' תלי בוקר סריק' כו' דכל שזמנה בער' לא עשה ולא כלום, וזאת המחבר, אם טעה ביום המעונן חוזרים לספור לבישתהשך ודאי בונתו בברכה דוקא כי הספירה בער' איננה כלום וכי' משנה ברורה בהחלט בשם כמה אחרונים א"ר ומא"ס ועוד, ועיש במי' מה שהובית

ישיגת נפלה כאן בבארי' כי לא נמצא בן כלל בשבתה' וכן משמע מכאן הגר'א, וכוונת המחבר מסעי' כי התפלל עם הצבור מבע"י מבארי' והיונו בבית' ע"י בהגרי'א ופרמי' וע"ש ס"ב והלכה כדורה וכו' בערך השלחן, וכ"כ הפיה' שכל יספד' מבע"י כאלו לא ספד כלל ואם לא ספד עוד הפעם משהושבה סופד שאר הימים בלי ברכה, (ולא תכתיב כאן לרוח גאון ישרא'ל בעל התניא בושה' שלו שאף יספד גם הוא ושהעיקר שאס' לר' יהודא אינו חשוב לילה מפני המנחה אלא לענין תפלה מיס' אומר שאם בך בע"י סופד אח"כ בלי ברכה).

(ב) ובבין השמשות י"ש מרבותינו אימרים ישנם, לתתלה סופדים או ספדי' תוס' מנחות (שם ס"ג) והרא"ש סוף פסחים (ס"א ב'), ושעט' משום ישפירה בזה' דרבנן, וכו' בשור, והוסף הרא"ש מכיון שיהיו לספד גם בבית' שוב יותר לספד בספק הושבה כדי שיהיו תמימות לגמרי, אבל כ"כ כתב הר"ן שאין זה נכון שיכנס עצמו לספק לתתלה ואי משום תמימות אין להתמיד בזה' יותר מלפניו וכל יספד' בלילה תמימות ק"י בו, והסכימו הפוסקים האחרונים שבתתלה צריכים לספד דוק בזמן צאתם ע"י בית' וזו ומני' בהגרי'א פרמי' ה"י ועוד, שכולם אחד מסבבים שבתתלה אין לספד בבית', וכן גם העלתו לעיל (ס"א א' ב') שכל ספיקא דרבנן לקולא ל"א אלא בשבד' נעשה מעשה אבל לתתלה אין מנבים א"ע בהספק.

(ג) וכד"עבד אם עשה מעשה וספד בבית' הסכימו רוב הפוסקים האחרונים שיעצ' ובמי' המני' ס"ק ז' וע"י השב' בהגרי'א שם (ומה ישי' מספקים יהוא' ספדי' בספק ידעת ע"י מהרשדים אה"ע קמ"ה וא"ע דרבנן תניה — אין זה כלום דמפורש בסוגן (שבת ל"ה) שבין השמשות ה"י ספדי' לקולא וכאשר הבאנו לעיל ס"ג).

וגם בזה יש לספק הרבה, הלא במיש' א"ר ישע"לנו לחשוש גם להפוסקים שס"ל ספירה בזה' דאורייתא, שנית' אס' בדרבנן מוכח מתוס' עירובין (ו' ד"ה וספק הגרי'א) ה"א דליבא ט"א ל"א ספדי' לקולא, וכו' בנהג' אר"ח קים משם הר"ן, וכ"כ מלישון הרשב"א שם בתשובה, ולכן נכון לחזור ולספד בזמן צאתם בלי ברכה, [עוד דבר' אס' אנחנו מקילין עפ"י ספק המני' שאם ספד בבית' יצא אין אנו יכולים לסמוך ע"ז בזמן בית' ש ל נ ו אשר אז לדעת המני' עורנו יום, ואין לאחזו קולת המני' בבית' של הגרי'א].

(ד) והנראה לי שאס' להפוסקים שבבית' יצא וא"צ לחזור ולברך והו' בבית' של ר' יוסי (ואו בספק של ר' יוסי) היונו אחר ג' רבעי המיל אבל בבית' של ר' יהודא שהוא קודם ג' רבעי המיל מסתבר שגם לדירתו חוזר וסופד בלא ברכה כמו שאמרינו למעלה ס"ג שיתר קולא בדרבנן ל"א, וכ"כ גם בבארי' הלכה למי' כאן, ולד"ד גרועה כאן יותר מתרי' קולא מכיון שמפורש אמרו הלכה גם כד' יוסי ולד' יוסי עדין יום הוא, ובמדומי' שגם כונת מרן מהספר (שם סוף ב') בן הוא : אס' שזו ביום המעון וברכו על ספדי' חוזרים לספד לבשתחשך והמדקדקים אינם סופדים עד צאת הכוכבים וכן ראוי לעשות, עכ"ל, ולשונו צ"ב, והניל שה"ק שאם ברכו קודם כלות ג' רבעי המיל חוזר וסופד לבשתחשך אחר ג' רבעי המיל אבל המדקדקים אינם סופדים אלא דוק בזמן צאת ה"כ שיעור דר'

ימי הודא' שהוא מופלג משיעור דרי' יהודא וכמו שהארבנו בעזרת לעיל סי' ועוד.
ואם הריב (מין המחבר) אומר כן אף שלישיתו ג' רבעי המיל הם בזמן מאוחר
בכיו מופלג את זמן צאדיב מן זמן ג' רבעי המיל (אלא שלישיתו ההפלה מועטה במיש
לעיל בפרקים הקודמים) מכשיר לשטתו אנו שצריכים להחמיר לג' המוכנים.

אכן מפני שיהיה פסקן ספח'ע בזהו דרבנן סומכים רבים לכך להתחלה אחרי
ג' רבעי המיל ורק המדקדקים ממתנים לצאדיב.

ומכיון שאנחנו מתפללים ערכות לא קודם מן 17 דק אחד השקיעה ותפלה ערכות
קודמת לספח'ע (תרי' וישאלת דרי' קודם) סופיים עכ"פ בזמן ג' מוכנים המעונים. גם
אחזינו הספרדים היו אף ישנונים להתפלל ערכות במקדש ממתנים בספח'ע לזמן ג'
מוכנים בנעונים (אם שריבים מהספרדים תהנונו להורר ולספור לטחית בזמן עוד הפעם ספח'ע ב"א
ביחידות ובלי כרובת כמובן).

ה' שאיבת מים שלנו למצה.

בזמן שאיבת המים למצה אנו יודעים מהני הווקא וקני וחכמי ירושלם היו
המדקדקים לשאב דק'ים א' הדלים סמוך לשקיעתה (סמוך ל' 12 לשעון ערכי) לפני
ולאחרי, ומפני שדקדוקם הוא חזקא להזמן המועט הזה—הגרל ההתחלות בין המהדרין
לשאוב דקא' בחמישה או שישה דק'ים המוכנים לשקיעתה. וכיום אחרי שמת' את
לבי לדבר רואה אני שגם המהדרין יש להם זמן לא פחות מן 20 דק' (במקום בירושלם)
הינו 4 דק' קודם השקיעה עד 17 דק' אחרי השקיעה. ולדעתי אין קפידא גם אם יקרינו
עוד דק'ים אחדים וגם אם יאחרו עוד דק'ים מעטים. ואבאר דברי:

בנודע יש כאן שטות חלוקות: א' לדעת רש"י כל שישחה ר"ב שעות בתלוש
אפי' מנוקד עד ערב — דיו' ב' לראים הקפידא הוא דק' שלא יהי' כלילה במחור
וישנשאב סמוך לבידויש מותר מיד, ג' להרי' בר נתן והסמיק והגיס סוף הלילה הוא
הגורם את הצנען. ד' ומפירושי הרמב"ם, ולא במים הגרופים ישליל ישנשאבו ביום —
למרו ישאיבת המים ביום היא האוסרת.

ומדברי הראי מורחי עפמיש הראי ממין הוכיח הכי' שצריך לשאוב חזקא בבידויש
שיהיו המים כל היום במחור וכל הלילה בתלוש מפני שהחמה מתממת ביום בתלוש
וכלילה למטה במחור, ע"י שישע אורח חמה בכי' ושו' ביה ופירח (ומה שהשיג יש
עד הבית) והגריא ופרמיג ועוד. ולפיכך כי יש המחבר, וישאובים אותם מבערי' או בין
השמשות, ועודש מבערי' הוסף הרמ"א, סמוך לבידויש, ובתבו המגני' ועוד שכן הדין צריך
לשאוב בבידויש ממש אלא מפני שא"א לבזון ממש בידויש ישאי' לשאוב סמוך לבידויש.
והוסיפו בפרמיג ובהי' ובבידויש שהאי' סמוך לבידויש הוא עכ"פ אחרי שקיעת החמה,
וזהו לשטתם שהבידויש הוא ג' מיל ורבע אחרי השקיעה.

ויש מקום לומר שדוקא לשטתם הם כתבו להחרי' אפי' ס' מ'ך לבידויש מפני
שעכ"פ החמה כבר למטה מאוסף וגם המחבר והרמ"א שכתבו, מבערי' (סמוך לבידויש

הלא סל' שהביה"ש הוא מאוחר מן השקיעה, משא"כ לדיןן ישמיד לשקיעה מתחיל ביה"ש אס"ל שאין להתיר סמוך לביה"ש בעוד שיש שקע עגול החמה, וי"ל שלפיכך הראי מודחי עפ"י דברי הראי ממין בדוקא כי רק בביה"ש מפני שבנועד הביה"ש יסלו מוקדם ובמ"ש לעיל.

אולם מסתבר שלכונן איצ' לדקדק דוקא על ביה"ש מפני אהרי שכל עיקר דין זה שיהי' כל היום במחזור וכל הלילה בתלוש הוא מפני שנקטין חומרת כל הדעות, אף אמנם כבר החליטו כן רבותינו בעלי השו"ע והבאים אחריהם והלילה להקל בזה— עכ"פ אין להתמיד יותר ממה שהחמירו בשו"ע ומותר גם בסמוך לביה"ש שלנו. תדע שחלא גם הגריא מסכים שם לדברי המחבר דמ"א בסמוך לביה"ש.

מכ"ש בירושלם ת"ו שישואכים מהבירות או מהבירות שיש למימיהם דין, מים המכונים בס' שטרנא' האמור שם בשו"ע (פ"ג ב) והגם שהבי' בחבורו ובשו"ע העלה שאין להקל גם במים שכאלה אין להתמיד בהם על ביה"ש דוקא אפי' לדעה האומרת שמטענות ביה"ש דוקא.

איכ' גם מהדרי"ן יכולים לשאוב לכה"ס מן 4 דק קודם 12 לישען ערב, שאז כבר הגיע זמן השקיעה האסטרונומית, והוספת ארבעת הדקות היא כשיביל הגובה של ירושלים, ועל הארץ לא נראה עוד אז החמה כלל בלתי על ההרים והמגדלים היותר גבוהים, ול"א אפי' היו מי הבור על אותו ההר הגבוה שעליו נראים עוד וזהו חמה—הנה קרני החמה הנופלים ממ"ה למ"ה לא מחממין עד כדי להתמיד בשעור זה. ועד 17 דק אחר 12 דאי' הוא ביה"ש אפי' לר' יהודא, ואין כדאי להתמיד כנגד דא גם לישטת האומרת שג' רבעי המיל הוא 18½ דק (ואף שלר' יוסי אז עדיין יום איננו יום האיסור את השאיבה כי לא שם היום גורם לזה אלא קרני החמה). ולדינא יש להקל זמן קצת גם קודם 4 הדק לפני 12 וגם אהרי 17 הדק עד 23 דק אחר 12, זמן ג' כוכבים בינונים.

ו. זמן בדיקת חמץ.

דעת הראב"ד (הביאה הר"ן הר"י הב"י והמג"א ועוד) שסמוך לבניסת הלילה בודקין את החמץ והיינו כשיש עדיין אור יום, ודיק מלישון, אור ארבעה עשר וס"ד כנטי' ליתני ליל י"ד ומשיני משום ליטנא מעליא ואם לא הי' עדיין אור יום לא הי' להתנא לשים אור לתושק. ולמדו מזה איזה אחרונים שבדקין בביה"ש, ע"י כח ומג"א ומח"ש (תל"א). אבל שאר אחרונים (ח"י וא"ר ועוד) כתבו שגם דעת הראב"ד היא בזמן צאה"כ ישם אז עדיין יש אור היום (וכשטת הנאונים בזמן ג' כוכבים).

ולא יכולתי להבין כל הדיוק הזה מלישון, אור ליד' שהוא בעוד אור יום—ומה יעני ללישון המשינה, המסלח אור ליום שמונים' והמשינה, יכול יהא נאכל אור ליום שלישי' והמשינה, אור של יוה"כ מחסלל שבע', ישכח הני הביאור בכל הלילה (אף שקרל שהשמייעונו שמצותן להקדים בתחלת הלילה, גם מפורש שם כנטי' אור י"א, ולא עוד אלא כביריתא דתני דבי שמואל מפורש, ליל י"ד בודקין כו', תרה גם בכ"ח

ישנו בזה"ל: אע"ג דתנן אור ליד המסקנא האי אור לילה ותני דבי שמואל ליל ארבעה עשר כו' עכ"ל. וסובר כיון שלא להראב"ד מה מקום לפירוש הנ"ל, ותנא דידן מיט לא תני לילי' הלא מוכיח לתני אור ליד וגם ליל לתדן לישנא מעליא נקט הלא לדינא הוא דנקט לשון זה. ועלינו לאוקמי נסיעין ארבותינו הראב"ד והר"ן, והנראה ליישב דהנה עכ"פ קשה למה הקישו בגמ' רק על תנא דידן, מיט לא תני לילה ולא על שאר תנאי המשינות שאמרו גם הם בלשון אור, ולכן י"ל דהוקא הכא פריך מדוע נקט בלשון אור שאמ"ר למעות שהוא יום ומיטני מיטני מעליא נקט בן ואיכ שס"ד דיק הראב"ד הכי בשביל לישנא מעליא יתה מקום למעות? אע"כ ישנו אמת שעדיין יש אור היום. תור בצל"ח הקשה קשייתנו מיט פריך רק על תנא דידן ותני נ"כ עדיו שהם לתני ליל שהוא לישון מבורא, ולנכון הוסיף שכן ימו גם הר"ן במיש בזה"ל, ותנא דידן מיט לא תני ליל שהוא לשון מבורא יותר. ומה ישיטנו בגמ' לישנא מעליא נקט ביאד הר"ן מיטנו פתח דבריו יאיר להתחיל בתחלת המס' בלשון אור, ועדיו הביא כמ' אור חדש בשם סוה"מ להרמב"ם ובשם הר"ף, ועיי' באור חדש מה ישלפל בזה בשו"ט, (ותור ישנם הפד"ה הע"י מקיימותנו והוא מפרש שהכ"י פריך ותנא דידן מיט לא תני תחלת ליל ידן, ולפיו מישמע גם מהקנייניא שהומן אינו קודם צאה"כ).

ורבותינו הראשונים ו"ל גם מן המחבר בשיעור לא סמנו לנו את שעת הבדיקה, ובמ"ו ברמב"ם כן גם בשיעור (הליא) איתא: ,בת ה"ל ליל י"ד בניסן בודקין את החמץ ובלשון זה אמרו שאר רבותינו הפוסקים, ולא הזכירו כאן כלל כדרכם תמיד מצאה"כ (או משקעה"ה), וכתב המג"א סי' ס"ו ד לבית הלילה במיש הר"ו והר"ן, מלשון זה מישמע שהבדיקה היא קודם צאה"כ, וכ"כ בדעת הראב"ד הפרמיג וזמנה בביתא, כי אין דבר זה קשור ללילה ממש, ולכאורה נדמה שכן טורה לשון הרמב"ם (המ"ס כ"ג) במיש, ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג. ותכלין לשטת זו יש להוסיף הרב הונא קרי לה, נגה"י ובבירכות (נ"ט) אמרו, באורחא דתלת נגה"י ארבע"ה שהמכוון מיד לתחלת ליל ד', וכן נמי הבא (ספ"ה ד"ה) אמר אביי לא לפתח בעדינ' באורחא דתליסר נגה"י ארבעה עשר וס"ה הרמב"ם סוף י"ג. אלא שהח"י כ' גם כמות הראב"ד והר"ן שר"ל מיד לצאה"כ בישעה שהוא כבר לילה ושגם אז עדיין ישנו אור היום (וכשטתנו אנו בזמן צאה"כ), וכן תורו החוקק האחרונים א"ר ודחת שיעור הגרשין ושיא ומ"ב וערך השולחן, וכ"כ כש"ז (וכן הבין כש"ז גם הגאון הריש"ו בשיעור שלו), וכן ימצא המעיין גם בספרה ו"ל שהמג"א לישטתו (כהר"ת) שצאה"כ הוא מאוחר באין עוד אור היום ה"י מוכרח לוטר שדעת הראב"ד היא בזמן ביהוש משא"כ לישטתנו והר"ן הביא הושטתו הו"ו האומרת בלדוק בערי ודחת לה, ונדאה גם מלשוננו שבדקין בזמן שהוא לילה והוא צאה"כ, והמריק ברמב"ם ימצא כן גם בדרכיו שהוא כותב בזה"ל: שבדקין ומשבתין בלילה מתחלת ליל י"ד לאור הנר מפני שבלילה כל העם מצויים בביתם ואור הנר יפה לבדיקה ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג עכ"ל, הרי בבדיקה ד"ק ובי' רק לילה ורק בקביעות דרשה כתב סוף יום י"ג וכמ"ש הכ"מ שם.

נחזה אכן: כגווי' דפסחים (דף) פריך מבדי חמין אמר מישש נבדוק בישת
 ובית וריון מקדימן נבדוק בעשרא אדנבי' מישעה ישבנא מצוין בבתיהם ואזי הנר יפה
 לבדקה, ופריש' ישראלי' מהפיש שמצותה בני ואזי הנר מועיל לבדקה דק בלילה לא
 ביום. הרי אמרו לנו שני מעשים לזמן הבדקה בתחלת ליל יד, ובנראה שהמעש הכי
 הוא התרחוק למה קבעו זמנו בלילה ולא ביום שהוא משום שאזי הנר יפה לבדקה
 —אפי' בחורים וסדקים ומקומות אפלים—בלילה יותר מביום, והמעש הראשון הוא כשיביל
 למה קבעו בתחלת הלילה ולא בכל הלילה משום שאזי מתחלת הלילה מצוין בנא בבתיהם
 ישבו מעסקיהם ביום הלכו לאכול ולישון, ולפיו דאי זמן הבדקה הוא צאהב' שאזי
 ישבים הפועלים מעבודתם בדכתיב ולעבודתו עדי ערב ואמרו בבב' (פ"ג) פועל בנכסו
 משלו ע"ש רש"י ותוס', וכזה בנחמ"י שעבדו עד צאהב' ע"י מנילה כי ר"ש פסחים
 שהפועלים ישבים ממלאכתם בזמן צאהב' ובבב' (פ"ג א') מצוין באופן אחר קצתו ששעם
 בנא מצוים בבתיהם הוא כדי לקבוע שעה קבועה נכרת ומסוימת לכל ושעם, אור
 הנר יפה הוא כדי להמתין ללילה ולא מיד בביאתם לבית בערי' או בבדיש'. אבל בעלית
 (שם בפסחים) אומר להפוך שהמעש הראשון ישעה ישבנא מצוים בבתיהם הוא כדי לתקן
 למה בלילה ולא ביום ושעם הכי אור הנר יפה הוא כשיביל לקבוע זמן הבדקה בתחלת
 הלילה במיש' הרין, ואיכא אור הנר שדרך בנא להשתמש בלילה, דיל שמיד בתחלת
 הלילה דרך כלם להדליק את הנר. ובשו"ע של הגדושו' אומר ג"כ שהמעש הראשון הוא
 למה בלילה אלא שבשעם ב' אומר כמו הגדו' והיינו שבלילה בנא מצוים בבתיהם והי'
 צריך לבדוק מיד בבואו לבית אלא שצריך להמתין לתחלת הלילה (ולא בערי') מפני
 שאזי הנר יפה לבדקה. ולענין המדויק כלשון הרמב"ם (הטובא לעיל) ימצא ג"כ שבי'
 השעמים הוא בלילה ובכו' באורי' של הגאון בעל התניא בשריע' שלה ואף שאני לעצמי
 הייתי בוח' במה שאמרת'י לראשונה ששעם בנא מצוים הוא הקובע את השעה (ועדו'
 גם בגדו' אלא ביטנו' י"ש גם בספרת הצלית דע"ש"י טעם לשיכת' שלפיהו מתחלה בשעם
 הראשון בא לתקן את עיקר קושית הגמ' ובבדוק בעשרא ואח"כ בטעם היטני בא לקבוע
 את השעה, משא"כ לדודי עיקר התי' לשיכת' הגמ' בא אח"כ בשעם ב'
 וצ"ע לכל הני פוסקים הגדו' וסיעתו המכארים ישבנא מצוים בבתיהם מעדו'
 ואילו לא הטעם, אור הנר יפה לבדקה הי' בודקים קודם חשיכה והלא מוטבא דבב' (פ"ג)
 מוכח שהחורים הפועלים לבתיהם בצאהב', לרש"י אחר צאהב' ולר"ת עם צאהב' ע"ש
 רש"י ותוס'. ואפ"ר שרק הוב בנא ישבים בערי' אכתי הקשה כיצד אפ' לישראל לא הטעם
 מאור הנר הי' בודקים קודם חשיכה איך הפועלים מתי' יבדקו. אמנם התם בבב' מביאר
 ישונוים המנהגים בכמה מקומות בזמן ההזית הפועלים לבתיהם וזכריתא במשנה שם
 מקום שנהנו להשכים ולהעיד ב' וע"ז שאמר דיל פועל בנכסו משלו ב' פריך
 ולהי' הכי נהני' ומשני בערי' חדשה ובנקוטא, דק כל סתם הוא, כפועל דאורייתא,
 ואפ"ל שבזמן רב נהמן ב' יצחק בב' נשתנה זמן שיכת' הפועל בכלל ונהנו כלם לשיכ'
 בערי' דהא הוא נתן שעם על המיש' זה מדוע, בודקים אור ליום ידו ועוד בזמן ריש

לק"ש עורנו ה"י מנהג של הפועל דארייתא, גם בכלל אין לומר יבשהשנות הזמן של הפועל נשתנה זמן הבדיקה הבודאי זמן קבוע קבעו לדורות.

אכן בירושלמי (שם ב"ב ומוכא ברשבאי ובשמימק שם) אמרו: ערבי שבתות בין השבועה בין הערבה מושל בעה"ב בזה, ולפיכך אפשר לומר שגם כיום זה הקנו ישישם הפועל בע"ז כמו בע"ש, אמרנו שזה לבדו אינו מספיק המלשון הנבי' (שם בפסחים) משמע שמישים שאו שביום לבתיהם לפיכך קבעו הזמן לאותה השעה אך לא משיביל שחזא זמן בדיקה לפיכך שביום או לבתיהם. ולכן נ"ל להוסיף שכן אמנם רוב בנא ימים מעסקהם לבתיהם בע"ז וכן גם פועלים רבים שביום בע"ז במקומות שגורו ב"ב ובמ"ש מקום שגורו ב"ב וכו' תמצא הפועל דארייתא מ"י בדוק ע"ז ה"י מועיל תרומתו ע"י הירושלמי שביום שנתנים לו זמן בע"ש להדלקת הנר ב"ב ה"י נותנים לו זמן ב"ב י"ג לבדיקה המין (ובמ"ש) למושל להדלקת נר הנובה ע"י פ"ט) ולכן אילו לא טעם ב"י א"ר הנ"י יפה לבדיקה ה"י קובעים את זמן הבדיקה קודם יבשהשנה מיד משישבים רוב בנא לבתיהם, כ"ז נראה לי בישיב ששת הפוסקים הנ"ל.

ע"כ בין לבאריט ובין לבארי הצלחה ודע"מ" משמע שזמן הדלקת נ"ח הוא צא"ח דא"י להצלחה הגדשה חלא נותן טעם למה מאחר"ן את הבדיקה לא בע"ד יום משים שצריכים לחכות לשעה ישאר הנ"י יפה.

ופי"ט הוא יסא"י אם נקט"י יבשהשנה כלילה לא בין השמשות — יכולים לבדוק אחרי ג' רבעי המל ואשר כבר ביארנו לעיל שבכל מילי רובין סוגים על ג' רבעי המל להתחיל בתור לילה מביש כנרון דירן שאין החוב משים ליל השיך לארבעה עשר (ושיש פוסקים מוכא ב"ב) שגם בסוף יום י"ג אפשר לבדוק, ולפוסקים רבים עיקר המצוה בבחי"ש, ב"ב אין להחמיר כאן יותר מ"י רבעי מיל, וכבר מועיל או אור הנ"י והוא מתאים עם לשון הראב"ד בעודנו שולט אור היום (ואין כאן מ"ד גם הצורך לזכור דעת הג"א שצא"ח הוא מיד אחר ג' רבעי מיל).

אלא טעמי שנקט"ן כה"י וסעתי גם כזה: להתפלל ערבות קודם בדיקה משום שתר"י ואינו תר"י תר"י קודם מילא בודקן החמין בזמן ג' כוכבים גיגנים.

וראיתי להמורה הירושלמי חז"י הגאון ה"י שמואל סלנט זצ"ל שה"י בודק את"י השקיעה בזמן כידוש וקודם התפלה, והיא ששת המג"א (שם ס"ב ה"י) ושעמא בין שטנות בדיקה היא סמך ללילה כמ"ש הראב"ד וסעתי, חלה חובת בדיקה קודם חובת תפלה ולא שיך תר"י קודם כשהחובת הבדיקה חלה קודם חלות חובת התפלה. אבל ה"י לשטנו שחובת בדיקה היא בזמן חובת התפלה שס"ד כתב שתר"י ושאי"ת תר"י קודם, ואחרי שרוב האחרונים תפשו כה"י שחובת הבדיקה היא בזמן צא"ח לכן כתבו רובם שחובת התפלה היא קודם, ומתהמה שגם ה"י גאון ישראל הגדשו בשיעור שלו אף שתפס גם הוא כה"י ודעתו שהבדיקה היא בזמן צא"ח, בנ"י דעתו שהיא קודם תפלה, ואומר של"ש כאן תר"י ושאי"ת מכ"ן שזמן בדיקה כתקונה מצוה עובדת היא. והרבה יש להתוכח ע"ז אכן אפי' המג"א אינו שמי שג"ל להתפלל ערבות בעמוד ותפלל תחלה בעמוד.

ולא עוד אלא לפי שפסקי' בחפלה, רעבר כתר עבד' יל' ישחבה החפלה חלה בזמן סלג מנהח, אף שיש לדחות שהנהגים במנהח בזמן ולא נהגי להחפלה ערבת קודם לילה יל' שלדודו אין חובת חפלה מקודם.

ולא ראינו נוהגים בן לבדוק קודם ערבת, ואפי' היו מרר הגאון הריש' וציל כנראה עשה מעשהו זה רק לעצמו ולא הורה בן לאחרים כי אפילו בנו יחידו הותנו הקדום הרב ר' בנימין בינש סלגט ויל' שכל מעשיו היו עפי' מנהגי אביו הגאון וציל (ובמנהגי זקנו הגאון ר' זונדל סלגטער וציל) וכן בנו הותנו הר' צני הריש סלגט ויל' — גם הם בדקו אחר חפלה ערבת. וזה לאות שלא הורה בן לאחרים. ובכן הדורא לקמייתא, שמצד הרין פשוט שיכולים לבדוק אחר ג' רבעי המיל אבל מצד שמתפללין חפלה ערבת בצבור בודקין כבר בזמן ג' כוכבים.

ז. טהרה וטבילה :

הבדיקה להפסק טהרה ננדע צריכה להיות דוקא קודם השקיעה והיינו קודם 12. והחומרא, במדך דהוק בכל זמן ביהוש' עישות סאהק (לכתחלה) מן 5 דק או יותר קודם 12, או אף מן הנע קודם 12 (לפמי' לעיל שאין מוכין הגובה של ירושלים ואין מתחשבין גם עם כסוי ההרים) עד 17 דק אחר 12, כנגדן דא פשוט ישרי' החומרא בשעור ג' רבעי מיל סוף ביהוש' של ר' יהודא.

כמו כן זמן הטבילה מקילין בי' 18 דק אחר 12, דהא מדין טהרה ובה הסופרת ז' נקיים טובלת גם ביום ז' (רדוקא בשבעה לתחלה נדתה אין הטבילה מועילה טהה בלתי אחר שכלו ועברו שבעת ימי הנדה) אלא שאסרו חכמי הטבילה ביום ז' אפי' לספירת שבעה נקיים בשביל הגזרה, שמא תראה ותסתור' (וגזרו גם ביום ה' משום סרך בתה), ומכיון שהוא מרובג לא מחמירין לזמן כוכבים דוקא וסומכין על שעור ג' רבעי מיל, 18—17 דק אחר 12, וכך שמעתי גם בשם מרר הגאון היו ריש סלגט וציל (ולאותן הדורות ברחוק מקום התיר להן הטבילה גם 10 דק אחר השקיעה בצירוף המעט שעשים הן באות לבית אחרי שהיטבה. אבל זו שאינה יושבת ברהוק מקום אעפי' שכל בסתם מן הטבילה עד שחבוא לבית כבר הוא לילה בכיו לא אריך שתטבול קודם 18—17 דק. עי' שיד' יורד קצין סק' ז' ובסי' ובחתי' סי' קצין וטובא במקצת בפי' שכו). ורבות הן המדקדקות לטבול בזמן ג' כוכבים בינוניים.

פרק ט.

נר חנוכה.

(א) בניה שאמרו בשבת (כ"א) זמנה, משתשקע החמה' תלוי ניכ כבחלוקת הירועה (המרוכית לעיל ס"ג): לרית וסיעתו שפ"י, משתשקע' האמור בשבת היא קרוב לסוף שקיעתה—גם כאן בניה הביאור קרוב לסוף שקיעתה, (ע"י תוס' מנחות כ"י ועוד), וטרליקין קרוב לשעה אחר השקיעה, ובמזושיע ההולכים בשמט רית כתבו (תרע"ב): אין מדליקין כ"י אלא עם סוף שקיעתה. אבל הגריא לשמטו, שמשתשקע' ו"שקיעה' אחת היא, תחילת השקיעה—אומר שם בש"ע שהוא תיבת סוף' הוסיפו הם על לשון הרמב"ם, והביא דעת המידכי שהיא תחילת השקיעה, וס"ם הגריא, וכן עיקר. וז"ה בספרה שם.

ולכן אנו שנקטינן בשמט הגריא שהוא גם שמט הגאונים כאמור לעיל שם—אנו נוהגים להדליק ניה מיד לשקיעת החמה, 12 לשעון הערבי.

וסגשתי כאן נחשול מיוחד: במס' סוסיים (פ"ב ד') אמרו: מצות הדלקה (בניה) משקיעה' כ"י ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאחזו לאורו, ע"כ. והדברים כפשוטם אין להם שום באור הלוא אין נהגין לאורה, וכנראה ה"ק ואם הדליקו ביום שאז עדיין אין נאותין ממנו אין מברכין עליו דאין מברכין אלא בשעה שאפשר ליהנות ממנו, וכמ"ש תוס' במנחות שם, ולשון הטור (שם הרע"ב), ששיגא בטהרה לא מהני, והא דס"מ, שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאחזו לאורו ד"ל שכך אמרו בברכות (נ"ה) גבי ברכת מאורי האש ומשם אנו למדים לכאן, וכן סידש כסא רחמים שם על התוספתא, ותסתער עלינו קישיא עצומה כיצד כ"י רבנו הגריא וכיצד אנו נוהגים לכך מיד לשקיעה' בשעה שאין נהנים לאורה—כנגד מה שמסודש אמרו במס' סוסיים.

אכן קישיא זו תהדר עכ"פ לכל הדעות כיצד אנו מברכים בערב שבת כשמדליקין בעוד החמה זורחת, ואף אמנם אז אין לנו עצה אחרת אבל מכיון ששיגא בטהרה לא מהני ואנן ספקי' הדלקה עושה מצוה והכריכה היא על ההדלקה—הלוא אז אין כאן מצות הדלקה וא"א לכך אז עליה. כן גם קשה אפ"י להספיקם כד"ה הלא גם לדידהו מברכין גם מן זמן סלג המנהה (3 דק קודם השקיעה) ותסב הקישיא גם עליהם.

ואחרי שנתקשיתי בזה הרבה הודעתי צערי לאחרים מרבני ישיבתנו הגדולה ע"ד חיים ומצא ד"ר הרד"ג ר' שלמה זלמן ולאונק היו כהגהת השק' שלמה על התוספתא שתמה בכלל על לשון התוספתא: אם הדליקו ביום אין נאותין ממנו שהוליל אם הדליקו ביום לא יצא משום דאין נאותין ממנו (או שהוליל ולמה אין מדליקין ביום כ"י) עוד הוסיף לתמוה מה שתמהנו אנתנו מה זה ענין לברכת מאורי האש התם הברכה על הנהת האור משאיכ הכא אדרבא אין נהגין לאורה, ולפיכך מחדש הגאון בעל השק' שלמה סידוש חדש ויפה שה"ק: ואם הדליקו ביום כגון בע"ש מ"מ אין נאותין

מטנו ולא תימא ישרי מאה ומנו ישמחה להשתמש לאורו דגם או שמדליק בערי כבד וכן המצות, והא דסימו ואין מבינן עליו זהו דין אחד שאין מבינן עליו במצינו "בוא מאורי האש" משום שכך אמרו אין מבינן על הנר עד שיאורו לאורו ואין נהנין מנה.

(ב) ויש שמדליקין פתחוק בקרב לשעה אחד השקיעה כשעור ג' מיל ורבע (כית וסיעתו), ולא תבתי את יוח המהדרין האלה: ישנוגע למוצשוק ומצאי וחבים אינם נוהגים פתחוק בבית, ועיב מסורשים, משתשקע החמה שישו שקיעת ענול החמה (או תחלת השקיעה) ובמה שהוא מדרבנן ושינואים בדעבד מסלג מנה מחמירין לפרש משתשקע החמה סוף שקיעתה יהיה קולא גדולה לשטת הגאונים (ועוד יותר מדעת מין המחבר ההולך גם הוא בשטת ד"ת ישנוגע למעשה במוצשוק דרקן וכי להחמיר דק לגי בוכבים קטנים, והמציאות היא שזו מוקדם הרבה לזמן ג' מיל ורבע באוסק אר"י ובמיש לעיל). ואפ"ל שמנהגם זה לקוח ממס' סופרים שהמשימעות הפשוטה היא שאין מדליקין אלא בשעה שאפשר ליהנות לאורה, אין לאחר כל כך בפרט ישכר הבאנו לעיל הביאור הנכון להדברים הנז' שבמס' סופרים.

(ג) ובערב שכן התנוכה אנו נוהגים להדליק 25 דק קודם השקיעה 11,35 לשעת הערב, ולשעת האירוס ערך 4,16 (או כישני דקס מאוחר או מוקדם לפי הלוח היום בחדש דצמבר), וזהו לשעת הדאר והמשלתי שהוא כיום עפ"י אוסק קהר ולפי אוסק אר"י מאוחר 21 מינוט, וכבר הבאנו לעיל (פ"א מהירושלמי ופ"ב ס"י ב') שאפ"ל להפסקים שמחשבין את דין היום מן עלות השחר בכ"ז שעות היום מחשבין מהנחת עד השקיעה, (בשמשות הסוגיא דפסחים צד), נמצא שסלג מנה או ערך 4 מינוט קודם 11 לשעת הערב, ואיך אפשר להדליק גם במוקדם היינו מן ערך 10,56, ולשעת האירוס מן ערך 3,86, (ופעם דק או שנים קודם או מאוחר לפי הלוח היום בדצמבר ובניל, וגזי כ"ז שהשעת האר"י הולך עפ"י אוסק קהר). אך הובס מאחרים להדליק בזמן האמור 25 דק קודם השקיעה, מהם בשביל שאין הנחות מספיקות שמן כשעור הדלקה הצי יעה תוך הלילה, ומהם מחזיש ישמא מתחשבות השעות מעתה עד צאהה, (כאשר יוצא משטת מין המחבר בס"י תניס ובמשיש"ל פ"ב ס"י ב'), ואף שלפני השעה ורבע של סלג המנה מאוחרת יותר—אינם מאחרין כיכ מסני כבוד השבת, וכבר קבלו כלל ישראל אפ"י מהאוחזים בשטת ד"ת לקבל שבת בעי"י הרבה, ובמיש לעיל פ"ז.

(ד) ומוצשוק תנוכה המהדרין במצות נ"ה בזמנה—מתפללין ערבית ערך 20 דק אחר השקיעה ומדליקין ערך 34 דק, וכבר בארנו בעוה"י לעיל פ"ה שהמהדרין להקדים יותר מבניין א"ע בס' ביה"ש של ש"ק, והמספרים שהגאון ר' ישעי' בדרך וצ"ל (חתן הגאון הנודע בעל פאריש ומהותנו של הגאון הו"ו ר"ש סלאנט וצ"ל) ה"י מתפלל ערבית במוצשוק תנוכה 10 דק אחר השקיעה, כבר אמרנו לעיל (פס"ה) שאפ"י אם נאמן לשמועה זו אין ספק שהעובדא היתה 10 דק אחר קריאת, מוגרב, וקריאת מוגרב היתה או כנודע 10 דק אחר השקיעה וקראו לה אז, השקיעה (כמובא בס' ורח השמש

ובמקצת גם בסי דברי יוסף לחרב ר' יוסף שווארץ ובידוע לזקני ירושלים ת"ז, נמצא שהתפלל גם הוא 20—18 דק אחד השקיעה והדליק (אחד שמיני) בעת שכבר ה' 33 או 35 דק אחד השקיעה. ועדו ראוי נהגים להגאון היו מחר ריש סלאנט וציל ישרי מתפלל או 20 דק אחד השקיעה והדליק מיד אחד שמיני ערך 34 דק, והנה היו מוכן מעיש, ויצו לאחריים שלא יאמרו לביב להבין הנה מיד אחד ברבו ואלה שלא הכינו מעיש יכינו וידלקו אחד התפלל (עי' לעיל פ"ה ועי' בסוף במבוא ג' וכן ההדלקה במצושים). ומסבת השמיעה ע"א מנהג הגאון הרי בידקי וציל נשתדכב המנהג באיזה בתי מדרש, גם בין סוג הת"ח, להתפלל או במקום ולהדליק קודם חצי השעה, ובשביל הדור המצוה דרבנן מכניסים אע"כ הלול שבת, ולא עוד אלא לכבוד הדור המצוה יש מהחמון הששום החוסים את הקיש והתפלל, מאין התכוננות ישאין במול הזכרת ישם אחד ככונה שיהי בכל הדור מצות ניה! החדר לרבי ה' יחדר גם כלילה זה להדליק ערך 34 דק אחד השקיעה, ולכבוד נ"ח יקדימו להתפלל 10—8 דק קודם חצי השעה וכלי שום השיטה יבחרה (וגזית חנוכה יהיו מוכנים מעיש באופן שידליק 34 דק אחד השקיעה), והיו ההדור האמת, ובכל ד"כ ד"ע י!

פרק י"ד

מדיני היום והמעטלעת

[בכללות, ובכר מצוה, ביולדת, בשבעה, ובדינים רבים ושונים].

א) בכל דיני התורה מתחיל היום השלם (המעטלעת) מתחלת הלילה והיום הולך אחר הלילה שעבר, בביתו של עולם, יהיו ערב יהי בקר יום אחד, ובדעתו מערב עד ערב תשבתו שבתכם, ורק באכילת קדשים הלילה הולך אחר היום שעבר כנאמר, ביום קרבנו יאכל לא יזיה ממנו עד בקר, אלמא לילה שאחריו נקרא יום קרבנו (תורה י"ד, ועוד), והא שצריכים להשמיטנו ביהוד בדין אותו ואת בנו שהיום הולך אחר הלילה והו משום שאלולא כן הו"א שדין זה הולך בחר קדשים (חולין גכ).

ב) ובכל המדובר מיום ומימים בין בחורה בין בתלמוד — ברבים מהם אין המכונן יום וימים שלמים מעליה, אלא מקצת היום ככלו, וברבים מהם המכונן ימים שלמים מעטלעת, וא"א לדבר על כלם כי רבים הם, ונתפס מהם עד כמה שתעלה בידנו בעזה כדי שנשפוט על הכלל שבו:

י, ביום השמיני ימול אין הימים שלמים אלא אפי' נולד למשל סוף יום א' הגע לפני השקיעה מלץ אותו ביום א' הבא בבקר אף שלא כלו עדין שבעה ימים שלמים והא דבהלצתו כמה בעי מעליה עמי' הלאה, שבעה ימים תהי' בנדחת' ג"כ מקצת היום ככלו, בנדה של תורה לסוף שבעה ימים תטהר ואחת היא אם ביום הראשון ראתה בתחלת הלילה או בסוף היום דמקצת היום הראשון ככלו, וזכרה של תורה שזכרת שבעה נקיים תטהר מהות גם ביום השביעי בבוקר דמקצת היום השביעי ככלו, ורק

מהרבנן בעי' ד' נקיים שלמים, עי' נזיר (מנחות ועוד). וכן ישבעת ימי לידה לזכר שבועים לנקבה, ארבעים היום ושמונים היום לימי ההרה—אין הפרש באיזו שעה ביום ילדה ושבועת ימים דמצורע ודשאר נגעים אמרי' בהו גיב מקצת היום ככלו ומחם גם בתחלה וגם בסוף (עי' נגעים פ"ג ורמב"ם מוכאז צרעת פ"ט). ביום קרבנו יאכל' (ויקרא ו') אין זה גיב מעליע כרבתים, לא יניח ממנו עד בקר, אותו ואת בנו לית ביום אחד היינו נמי באותו היום ולא בהמעליע של השחיטה דאם נשחט אחד בסוף יום ר' למשל, מותר לישחוט השני בתחלת ליל ה' אף שלא עברה אלא רק שעה קטנה (רמב"ם וש"ע יורד פ"א). כמרח ביומו תתן שפרו ועוד כדומה—הכל הוא באותו היום של השבוע.

ואפי' ישבעת ימים יהי עם אמו וזוים השמיני תתנו לו (שבות כ"ב) ישבעת ימים תחת אמו וזוים השמיני והלאה יצאה (ויקרא כ"ב)—ע"כ נמי ליב מעליע כדמוכח בסוגיא דזבחים (י"ב) ד' אפטרופא דמי כתיב והי' ישבעת ימים משמע שבלילה חיו וכתוב וזוים השמיני והלאה כו' לילה לקדושה כו' מוכח שרק להקדשה א"א אלא ביום אבל להולך מותר גם בלילה ולא קפדינן על ישעות מעליע, וכן הוא בהדיא בריש' שבת (ק"ה) דה איתרחתו יכדון שם, והגם דבקדשים הלא מוגין ישעות כדאמר יבא בזבחים (כ"ה) זאת אומרת ישעות פוסלות בקדשים היינו לענין הישנים של הקדמות אבל ישעור ההרצאה בקדשים הי' ניהו אותו ישעור ההרצאה של הולך, ויש להו' גם מכאן שפסול תוך ח' ימים הוא גורז' ולא רק מספק נפל וזכרבתו תוסי' בבין "א" : יעוד, ועי' מל"מ אסורי מוכה פ"ג ה"ח, וכבר תמחו לנכון על הפרטיג יורד ס"י מ"ז סק"ג משיב בזה מעליע ועי' פת שם סק"ג מה שמצא ישגם הפרטיג בעצמו חזר מזה והביא הפ"ה גם ביט' הנו"ב ועוד שכתבו גיב של"ב מעליע וכן האריך בזה גם המנ"ח דיש' יציג והעלה כך לדבר בזה. והמדיק היטב בלשון הרמב"ם (מעה"ק פ"א י"ג י"ד) וכן בלשון הסמיג' (עשין קפ"ג) יתניע כך גם מדבריהם : דבהלכה י"ג כ' הרמב"ם אם הוסיפו שעה אחת או סתרו שעה פסולים כיצד קרבן שמצותו להיות בן יונה אם הוסיף על השנה שעה אחת נפסל, וכ"ה לשון הסמיג', ומה זו, פתחו שעה לא בארו וזכר' ונראה שבמה שכתבו אח"כ : ויכ"מ שנאמר איל כו' הם בני ישנתים כו' בזה בארו גם כיצד דין, פתחו, לומר שאם לא נכנס שעה בשנה שני' פסול לאיל ולהדומה לו (האמור שם להלן), ואלו הי' פסול ישעות להרצאה הו"ל לפרש סתרו שעה כיצד בגין שחסי' לוי' שלמים להרצאה. אחד כתבי זאת ראיתי בערך לנ"ר (נהר מ"ז) שדעתו כדעת הסמיג' דגם להרצאה בעי' שלמים מעליע והביא ראיה מדברי' אלה של הרמב"ם דאין משכחיל פתחו שעה ועי' כו"י שלמים של הרצאה. ולענני ברור בכונת הרמב"ם (והסמיג') כמישיב כאן שפסול פחת השעות הוא זה שמסיים בה' יד ולא מצא לו צורך לומר, פתחו שעה כיצד דהרי זוהיה הלכה שהתחיל בה בה' י"ג, ישעות פוסלות בקדשים' (הנאמיה בזבחים כ"ה) והולך ומבארה בה' י"ד, ואלו היתה כונתו להלכה חרישה בפסול פחת ישעות בל"ס הי' מבאר ג"ז מפורש, פתחו שעה כיצד, וז"כ.

ומקראות רבות ישנם עוד יששם הימים שבהם אינם מעליע, וכן הרכה דניס במשנה

ובגמ' הוא כך, כגון: תנוקת מיזם אחד מטמאה בו, בת עשרה ימים בו, תנוק בן יום אחד מטמא בו (נדה מ"ג); שליב יום שלם, התנוקת בת שלש ימים יום א' מתקדשת בו (נדה מ"ד); ותנוק בן חשע שנים יום א' בו (שם מ"ה); וכן כי ישבו אחים יחדיו אפי' בן יום אחד (יבמות ק"א)—בכולן ובכל הדומה להן חשון יום הלידה כמו יום תמים.

ג) ובשנעשה בן י"ג יום אחד בא לכלל גדלות (מדרבנן עכ"פ ומזהה בידוע שהביא אז סימני גדלות) האי, יום אחד שאמרו (נדה מ"ה) ועוד) הוא רק בנסת היום, והרי אתה מוצא למשל (בנדה שם ועוד) שאמרו כזה, "יום אחד" ואילו במשנה דאבות פ"ה אמר רק בן שלש עשרה למצות, וכן בשריע ובפוסקים אתה מוצא יש שהוסיפו יום אחד כגון בשריע איזה נ"ה וספי' ל"ו, ויש שלא הוסיפו רק י"ג שנים כגון ברמ"א קצ"ט "ועוד—ממני שהאי יום אחד דיל השלמת י"ג השנים, ובלשון השישיע הרי"ט רס"י לה, אחר י"ג שנים גמורות, ואין דיל י"ג שנים שלמות מעליע (כמש"ש הש"ך ועוד) דיום הראשון ללידתו נחשב ליום תמים בכל אופן, וכשנולד למשל ג' ניסן הוא אפי' במקדש היום כלו"ג השנים במקדש יום ב' ניסן ומיד כשנכנס ליל ג' ניסן ה"י לגדול ומצטרף לחפלת עריבת ולכל כדומה.

ולכאורא אית לן פרכא מהא דאמר רב בנדה (מ"ז) הלכתא בבולי פרכין (דיוצא דופן) מעליע, וישם בפרכין איתא גם הדין, בן י"ג שנים יום אחד נדריו קיימין, ואפי' עולא החולק על רב ואומר היכי דתנן, יום אחד תנן ודלא תנן לא תנן לא פליג על רב כהאי דנא דבן י"ג שנה שתתן בו יום אחד, וכן הניא התם: שנה האמורה בקדשים ובבתי ערי הומה בו וכן שבבן ושכבת כלם מעליע, ואמרו שם הלאה שבבן ושכבת למאי הלכתא אמר רב לענין ערבין ורב יוסף אמר לפרכין דיוצא דופן ואמר רב יוסף הוא אמר חדא ואנא אמינא חדא ולא פליגין, הרי מבואר לכאורה מכל הסוגיא ההיא שבן י"ג שנה הוא מעליע, אבל לקים דהאי מעדלע אין הכוונה ימים שלמים אלא שנים שלמות וביאור מעליע שם הוא כמו, מיום ליום, לאפיקי שלא תאמר שחושבין השנה לפי שנות עולם או שישלשים יום השיב שנה, ושנענין שבעי שנים שלמות שלו מיום שנולד אבל יום הלידה עצמו נחשב עכ"פ ליום תמים ול"ב מעליע, (מלבד בקדשים ובתי ערי הומה), וכמה ראיות לדבר: א) בבביתא יליף בקדשים מדכתיב בשנתו שנתו שלו ולא של מנין עולם, ובבתי ערי הומה כתיב שנת ממכרו ולא שנת מנין עולם, מבואר שמשמענו כאן שהשנה מתחלת מיום שנולד ולא נגעו כאן כלל משיעה שנולד בנוגע למעליע, והא דבעי השלמת שעות בקדשים יליף בזבחים (כה). מלפוטא אחרת מן, ה"י שכל היותו בו, וכן בערי הומה יליף זאת בערבין (לא). מלפוטא אחרת, ומים מבטל למעליע, ועי' ט"א ד"ה ט"ו ד"ה פחות, ובאינן אין אתה מוצא לפוטא מיוחדת למעליע.

כן אמנם דעה אחת בתוס' ערבין (ל"א ד"ה מיום) אני מוצאים אמנם שהדין בכולהו (גם שבבן ושכבת) כע"י מעליע ממש דלפ"י שנה שנה מבתי ערי הומה, אבל שאר פוסקים לא למדו כך, וגם תוס' עצמם כשאר דוכתי לא כן: לעיל שם בערבין

(י"ה: ד"ה שנתו) וביותר באור בנדה (ס"ז: ד"ה כולו) כתבו דישעות פוסלות רק בקדשים ובבתי ערי חומה ולא דמי לאחרינא דליב בהו מעליע, וכן כתבו בנדה לעיל שם (ס"ד: ד"ה שלשים) דקים ל"י דרבנן לא בעו גיב מעליע, והא דהוסיפו שם תירוצין עוד אחר אין מנמחם לחזור מהתירוצין הראשון, אלא שכרה (ט"ז: ד"ה כו) תוורס כנראה לדבריהם בערבין לא, וכבר ידוע מ"ש השיך ה"ר רס"י ל"ה שאין רא"י מתוס' בריה ד"ל שגם שם באמרם מעליע ל"ל בדברי רב בנדה מ"ז בהכונה ש"גים שלמות ולא י"מ"ם שלמים, ואתפלא על רבנו השיך שמצא רק סברא אחת בתוס' נדה דף מ"ד ד"ה שלשים שלמי תירוצם ה"י שם משמע ישארו לרבנן בע"י מעליע, אף שמשם באמת אין הכרח שיש כמה פעמים שמוספים תירוצין שני שאיננו סותר הראשון אבל מדוע לא הביא השיך דברי התוס' בערבין לא שישם מפורש הביאו דעה שגם ישבן ושכבה בע"י מעליע ממש בשעות שלמות כמו בקדשים ובתי עיר, והראשון שישדה הנגא בזה ה"י נ"הו רבנו בעל דברי חמודות על הרא"ש ד"ס י"צא דוסן, וגם הוא השמיט לתמחוני את התוס' בערבין לא והביא רק דברי התוס' בריה והאר"ך שם וסיים שדעתו נוטה ישבן י"ג שנה בע"י מעליע אלא שאיננו הסין להכריע למעשה, והבאד"ש באריה (ג"ג ס"ק י"ג) כתב עוד יותר בשם שו"ר כנהג שבע"י שיעבור יום האחד, אכן כלם מחלשים שליב מעליע וכדעת הסמ"ע והשיך שם ה"ר ל"ה וכדברי המג"א באריה (שם ס"ק י"ג) וכ"ה בב"ח ובט"ז ובשאר הפוסקים האחרונים וכן נקט"י להלכה ולמעשה.

וכן יש ללמוד מלשון הרמב"ם אישות דפ"ב: הבת מיום לידתה עד שתה"י בת י"ב שנה גמורות היא הנקראת קטנה כ"י מכת י"ב שנה ויום א' ולמעלה נקראת נערה כ"י ומאחר שתביא סימן תקרא נערה עד ו' חדשים גמורים ומתחלת יום תשלום השישה חדשים תקרא בוגרת עכ"ל, משמע בשם ושכנותה כך גם בנערות בא הזמן מתחלת היום, ושם בה"א כ"י כל השנים האמורות בכן ובבת כ"י אינן לא שני הלכה כ"י משמע גיב ישכל עיקר משמיענו יתקן השבון שנים שלנו, אך לא ממש שלמות מעליע.

ובנדה (ס"ט: בתוס' ד"ה ואנע"א) כ"י ד"ה שמהלוקת ר"י יהודא ור"ש כיום אחרון של שנת י"ב ויום א' לנקבה או י"ג ויום א' לזכר דל"ר יהודא ה"י זמן הבאת ישער בתחלת היום ולר"ש בסופו וק"ל כר"י לגבי ד"ש עכ"ל, ה"י לדוד"י פלגי כנגד דא ר"י ור"ש והלכה כר"י יהודא ונעשה גדול מתחלת היום, והא דכ"י הרמ"א (א"ע ק"ה סעי' י"ד) שטה זו של ר"ת רק בשם י"ש אומרים' והו משום שלמד כהמור והכ"י שהגרסא בתוס' ורא"ש שם לא שנת י"ב ויום א' אלא יום אחרון של שנת י"ב, ע"ש ב"י מ"ש שהרמב"ם האומר מ"ב שנה ויום א' ומעלה פלגי על הר"ת האומר שגם ביום אחרון של י"ב נעשית גדולה, וכ"י לא בהגרסא שלנו בתוס' ולא כפי שהגיהו גם ברא"ש, שנת י"ב ויום א' לנקבה וי"ג ויום א' לזכר, הו מצאתי בתושים רס"י ל"ה מתפלא בדברי ר"ת מה מקום לקרוא ליום ישארו י"ב (או י"ג לזכר) תוך הפרק ומה ל"י יום א' או שנה אחת אחר הזמן ונראה לו שתוס' כאן קאי אליבא דהשטה בתוס' ערבין שבע"י מעליע (משי"ש) התושים ג"פ שריבנו אלהן הוא דס"ל כן לא רק בזה רבנו בעל התושים אדרבה רבנו

אלחנן אומר ידוקא בקדשים בעי מעליע ולא בכן ובבת ואידך שטה בתוס' ערבין לאי היא דסיל בן ומפני שבני מעליע לפיכך נקרא אותו יום תוך הפרק כלומר בתוך פרק זה היא נעשית גדולה ולרי יהודא ריבה להביא גם בכוכר קודם גמר הישעות והישערות ישמכאח בכוכר אין זו עוד שומא ולריש קודם הישעות הוא כקודם זמן ולפיכך הראש והטור (והביי) והרמא ישיל דליב ישעות מפרשים שיה' מדבר מיום אחרון של שנת י"ב או י"ג עתה, ולדינא מחליט גם החומים שלא בעי מעליע.

וא"ל לסיים את הויכוח בטרם נגענו גם בסוגיא דקדושין (ע"ש) ישיש הרבה לפלפל בה, שם בסוגיא: קדשה אביה בדרך וקדשה היא עצמה בעי והרי היא כגורת רב אמר היה כגורת לפנינו ושמואל א' חיישי לקדושי שניהם, ומסיק דמירור בומא דמשלים ישעה חדשים רב אמר מדהשתא כגורת כצפרא נמי כגורת ושמואל א' השתא היא דמירור סימנא, והנראה פשוט מדובר כאן בומא דבתר ישעה הינו בומא דמשלים ישעה חדשים יום א' דאילו ביום אחרון של ישעה היה יום תוך ישעה שעזי פרק לעיל בחד נומא רב כ"ו, וכן מוכח בדא"ש שם נדה מ"ט מביט כוהל: ופיר' דל דפלגי ביום אחרון של שנת י"ב ויום א' לנקה י"ג ויום א' לזכר ואותו יום נאחרו קרוי תוך הפרק ולרי' הו' זמן הכאת ישערות מתחלת היום ולריש בסוף היום וכהג' אישכחן פלוגתא בקדושין ע"ש גבי קדשה אבי בדרך וקדשה היא עצמה בעי דפלגי בומא דמשלים שיה' והלכה כרי' לגבי ריש עכ"ל, הרי לפי גרסא זו בדא"ש מפורש אומר שגם הכא איירי ביום האחר שבתר ישעה, אמנם כן לפי' ליעיל—הטור והביי והרמא (א"ע ס' קניה) גרסתם בדא"ש ביום אחרון של שנת י"ב לנקה י"ג לזכר והטור גורס כן גם בדברי ר"ת שבתוס' ולגרסא זו אדרבה מוכח מהרא"ש להיפך שמדובר כאן מיום אחרון של ישעה חדשים, ולפי גרסתנו אנו בתוס' ויטבן הגיהו כבר בדא"ש או לשאר הפוסקים שסיל פשוט שתוך הפרק הוא תוך הזמן הקודם כלות י"ב וי"ג שנה אין הפרש אם חסר חצי יום או חצי שנה, ובמ"ש הביש שם קניה ס"ק כ'—נראה שהגיה הכא ביום כלות ישעה חדשים הריז בתוך ישעה ולדירהו ע"כ המחלוקת כאן בומא דבתר ישעה, והג"ל שדבר זה תלוי בפלגתא רבותא אחרתא: להפוסקים שסימני נערות לחדו וסימני כגרות לחדו ושאר"י הביאה תוך ו"ח היא כגרות וכלשון רש"י (שם קדושין ד"ה דהא) כל אותן ו"ח בחזקת נערה היא עד שגכיר בסימני כגרותה' וכ' הגר"א (א"ע ל"ז ס"ק י"ג) שזהו כדעת המחבר שם—מכיון שגם בתוך ו' הריז ס"ב אלא שכל כסתמא ל"ח בתוך ו' לס"ב ישפיר ר"ל שיבוס אחרון עלולה יותר להביא ס"ב (מפרט להריז שם ע"כ תורה ס"ו) ומוכנה המחלוקת של רב ושמואל בומא דמשלים ששה, אבל לאידך פוסקים הרמב"ם וסיעתו (כמובא בח"מ שם א"ע ל"ז ס"ק ו' ובב"ש ס"ק ה') שבתוך ו' חדשים אין כלל סימני כגרות ואין בין נערות לכגרות אלא הזמן של ו"ח ודאי מסתבר כמו שאמרנו דכאן בסוגיא מדובר בומא דמשלים ו"ח ויום א', וכיה לפי גרסת תוס' ישנים כאן ובמ"ש הריז מוכח בב"י שם ס' ל"ז.

ועמדתו משתאה אם כאן מדובר בומא דבתר ישעה מדוע העלימו כאן לגמרי

מהחוקה דרבא: דנראה כל המחלוקת של רב ושמואל היא רק בחוקה "שעת מציאתן" אם כחה יפה לבטל קדושי האב במקום שאין חוקה אחת בנדרה (ע"י תוס' ד"ה קדושה) כמשמעות לשון הסוגיא וכמובן מתוס' ד"ה קדושה ומתוס' ד"ה שמואל, וכן בס' המדרי בסוגיא, דבאן נמצא כאן ה"י הדומה "לחוקה" שעת מציאתן הקשו שם בתוס' (ע"י ד"ה על) משמואל דרבא על שמואל דהתם ע"ש, ואם חוקה דרבא מהחוקה לנערה (גרולה) בת ה' ל' ימא דמשלים י"ב שנה ויום א' הר"י מהחוקה אותה לבוגרת בתחלת יומא דמשלים ו' ויום א' ע"י הכלל שאין בין נערות לבגרות אלא ו' ו' והנה לפרש"י אף שהוא מפורש ב' (בד"ה בקדוש), והיום הזה הוא בחוקה "שתבגר" שהבינו מזה האחרונים שאלולא חוקה דהישתא כל היום הזה כלו היא בהספק השקול — לא קשה לד"י חוקה דרבא להוכיח הלכה כאן—דהלא לשטת רש"י אמרנו לעיל ש"ל שבאן מדובר ביום האחרון של ששה לא בתר ששה, וגם להרמב"ם כאן ישגס הוא אומר (ובאופן אחר) שבימא ההוא הוא בספק השקול י"ל כך, אבל לתוס' וישם מאיל? ואפי' לפי הר"י (כאן עמוד ב' תוס' ד"ה ט"ו) שבי' "שרגילות הן לבוא בבוקר" וכן כתבו ביותר כאור בנדרה (כ' ד"ה השתא), היינו מישום דרגילות "שערות לבא בעצרא" — שאהני לרב האומר ה"ה בוגרת לפנינו והו' מישום שבעצרה לחוקה דהישתא ג"ז שרגילות הן לבוא בבוקר—אין זו מטעם חוקה דרבא האמורה בנדרה (פ"ו מ"ה) דתרי תשובות בדברו דרא התרי מהחוקה רב ושמואל בחוקה דרבא אם כחה להצטרף לחוקה דהישתא? וטרע לא שמענו מהחוקה כזו מרב ושמואל אפי' מפי רבותינו בעלי התוס' למשל יש בנדרה (פ"ט, ד"ה ואכע"א) המדברים שם במחלוקת חוקה זו בין ר' יהודה לרש ולא הזכירו מרב ושמואל, עוד יותר קשה דברי הר"י מ"ש שרגילות לבא, "בעצרא" הלא חוקה זו מהחוקה מתחלת הערב השי"ך ליום זה, והנה הרשב"י (פוסק בניי וחס' שם א"ע ל"ז) כ' שאם ראו בה סימני נערות ג' או ד' חדשים אחר י"ב שנה אמר"י מסתמא ה"י בה השערות משעה שנעשית בת י"ב שנה וכשימלאו ד' חדשים (אף שאינש אלא ב' חדשים מיום שראו סיב) ה"ה בוגרת ודאית, ובכל אופן שחוקמא כאן בין אם בדקה לפני ו' או אח"כ או אפי' תאבה לאמר שהכא פלגי כישלא בדקה קודם אלא שמפני נגרות מהחוקים אותה למפרע (וכנודע יש להתוכח הרבה בזה) בכל אופן קשה קושיתנו הנ"ל.

הן אמנם אמרו בנדרה שם (פ"ו מ"ה) כי אמר רבא חוקה למאן (להומרא שלא תוכל עוד למאן) אבל לא להלצה (להקל שלא תחליץ) וי"ל שההני הכא אין בכח חוקה זו לבטל קדושי שני, וכנודע יש פלסול רב ומשום בחוקה דרבא "א שהיא חוקה דאורייתא אלימא והא דאין סומכין עליה לחליץ והו' מטעמא דאכא לברור" כמ"ש הרמב"ם ב"ק דחולין, וכ"כ מהרי"ט ח"א מ"א ונ"א, וכן החזי החוקי אחרונים עוד וכן נוטה דעת הגרי"ם ס"י ד' וא"ע ס"י פ"א וע"ש מה שהוכיח מתוס' כי קני' וכנגד "א שאינה חוקה אלימא ע"י שיש שבעתא ה' פס"ו ולא סמכ' עליה אלא רק בדבנן, וכמ"ש המג"א או"ח רע"א, ומספיל בזה גם הגר"עא בתשוב' זו, וע"י ח"מ ס"י ל"ה ושם במפורשים ופ"ה שם וע"י לח"ש אישות ס"ב כ' וגרשין פ"א ד', ולא מבעי להוסקים

שהיא חוקה אלימחא יוחדא קשה קושיתנו אלא אפי' להפוסקים שאינה חוקה אלימחא גי' קק' שלא הוכרזה כאן אף לצדקה. וכבר כי הנדב חזק ד' שאפי' למד שלא מועילה חוקה להשתא להוד מועילה בצדקה חוקה דרבא דהלא הראי'ש עצמו (שם ג"כ קנדר) האומר בהרףף שלא פסקי' כד' נתן דאולין בטר השתא מ"ש סוסק הראי'ש בתשובתו כלל ליג שאם שהו מלכודקן אחר י"ג שנה ואח"כ מצאו סימני הוחזק גדול למסרע שלכאורא סתרי פסקי הראי'ש אהרדי אע"כ שיה' שבצדקה חוקה דרבא שפיר מהני חוקה להשתא עתיד, ועמ"ש ע"ז שער משפט דס"י לה.

ובמיוחד ראשון אמרתי שמכאן ראי' שגם כגן ובבת כע' מעליע ומירי כאן שלא ידועה השעה שנולדה ורב אומר מכין שהיא כוגרת לפנינו מועילה חוקה שעת מצאתן לברר שהיתה כוגרת גם בעת שקדשה אבי' שאז הל לנו הספק, ולשמואל לא מועילה חוקה להשתא למסרע. תו מצאתי עדין באור הדין כאן בקדושין שמביא בשם תלמידו מה שהקשו לו על לישן התוס' בגדה כי, דרגילות השערות לבא מצפרא מה ענין ס"י שערות לבגרות, שערות הוא ס"י רק לנערות ולבגרות יש סימנים אחרים (גדה מ"ה) ותר' עפ"מיש התשכ"ן כהדושי' לנדה מ"ז שאם ידענו זמן ס"י נערות אין אנו צריכין לבדוק לס' כוגרת שאין בין נערות לבגרות אלא רוח ומירי כאן שנבדקה לפני ו' חדשים כיומא דמשלים י"ב שנה ויום אחד ואייתי שערות באמצע היום ובכלות רוח כיומא דמשלים ששה קדשה אביה כבוקר והיא קדשה א"ע לפנות ערב ולרב מכין שהיא כוגרת לפנינו תלין כיומא דמשלים ישישה גם כבוקר משאיכ' לשמואל עתיד. והוא לא ביאר שם את כל המכון ואם באנו למדה זו עלינו לומר כמי' שלא ידועה השעה שנולדה שלרב מועילה חוקה להשתא משאיכ' לשמואל. אבל לא התקדד הדעת במין ישוב כזה דאי' מה זו פלוגתא דוקא ככוגרת לפלגו כנערה וכאשר העיר גם האי גאון לתלמידו שם באור הדין.

ומחזורתא לומר שחוקה דרבא מהחוקה רק סימני הנערות ליום י"ב שנה ויום א' לנקבה או ל"ג יום א' לזכר אבל לא לסימני כגרות. וסימני כגרות (אפי' להפוסקים האמרים סימני בגרות להוד) דרכם לבא בכל היום ההוא ולהרי' דרכם לבא כבוקר אך לא מתחלת היום ככסימני גדלות. אולם דעת הרמב"ם שמשורש כי' שגם בגרות מתחלה מתחלת היום לא ידעתי לעי' לכוון באורו ישם בגמ' וכבר כי' גם הבי'ש (שם א"ע ליוסקיה) ישאנו יודע לפרש הסוגיא עפ"י דברי הרמב"ם (והרמב"ם כנודע לא הביא כלל סוגיא זו) ואולי מפרש גם הוא כיום כלות ישישה חדשים וכמשיל בדעת ריש', ויש להאריך הרבה. ומכין שאין פרכא גם מסוגיא זו תו הדרגין להחלטתנו שבסימני גדלות ליב מעליע. אחרי כתבי את כל דברי אלה ראיתי בשערי תורה כלל כ"ז וכת' האריך הרבה מאד כסוגיא זו דקדושין וכשטף דבריו אומר בבגות הריטביא שגם אפ"ל מחלוקת רב ושמואל היא אמנם בחוקה דרבא שרב אית לה ושמואל לית לה, וכבר הערתי לעיל ישרבותי' בעלי התוס' אינם מפרשים כן וגם פישטא הסוגיא ליג כן דאיכ' ארמפלגי רב ושמואל ככגרות לפלגי בסימני נערות.

ט"ס אכלה לדבר מצאתי ראיתי במל"מ אישות פ"ב הכ"א שמאריך
הרבה אם בע"י מעליע בנן ובכח, ואחרי שהכ"א את דברי הרשב"א ירליב מעליע
וולת בקדשים העיר מרש"י ע"כין (י"ח) היה מעליע) כמ"ש, אותו זמן ואותה שעה
(ושגם אני בעניי שמתי לבי לדברי רש"י אלה) ומתוכה גם הוא מחסוגיא שבנן ושבת
וכמ"כ הביא את המחלוקת בערכין לא נראה גם לו לרבנו המל"מ שזוהי המחלוקת
הר"י יהודה ר"ש בנדה (פ"ה) ועיר ש"כ ר"ת ש"ס מ"ט) וחלכה כר' יהודה לגבי ריש וליב
מעליע, וככל מה שזכיתי ג"א להעיר בעודה, ולאחרונה זכה להביא רא"י מנרעת
שאין עלי' תשובה ירליב מעליע מסוגיא דיבמות (ל"ה), ב"שופעת מתוך י"ג לאחר י"ג
לחז"ב אינה ומתוך י"ב לאחר י"ב לחז"ב אינה" שהחז"ב חל בשעה שנכנס היום וכד"ב
רש"י שם ומשורה חל הנדות והקדושתן לעולם כאחד, הרי מבואר ירליב מעליע ומסים
שהדבר הוא פשוט, ולרא"י זו כוון גם התומים רש"י ל"ה, עוד רא"י מנרעת הביא הגנה
שם במל"מ מנדה (פ"ה) ע"ש, סימא דמלתא ישכר"ל שבכ"ד מצוה לא בע"י מעליע.

ד) גם הדין של שבעה ושלשים לאכלות מקצת היום ככלו גם בתחלתם גם בסופם
(מו"ק פ"ג ובטו"ש"ע), וכן בשבעת ימי שמחת נישואין ג"כ מקצת היום ככלו בראשיתם,
והא דאמר הרמ"א בא"ע (סי' ס"ו) אלו ד' ימים מתחילין מיד לאחר ד' ברכות כבר פירש
הח"מ שיר"ל שיום הראשון נחשב מ' היום של יבע ברכות לאפוקי שלא תאמר שמתחיל
מומן הסעודה (וע"ש פ"ה כ"ש כנ"י וע"ש הלאה), גם בתריבנה הקולטת בשלישה ימים
מבואר בפסחים (נ"ה) שמקצת היום ככלו ואף שפירש זה צ"ב דמ"ש הלאה, ועוד
דינים רבים יש שאמר"י בהו מקצת היום ככלו.

ה) ולעומתם יש הרבה שישים היום והימים הבאור שלהם ירליב מעליע, בתורה:
כל ימי השבתות והמועדים הם ימי הבריאה, והיו ערב והיו בקר, כגון יום השביעי שבת,
ביום הראשון לשבת, ביום ראשון מקרא קדש, שבעת ימים שאחד לא ימצא, שבעת
ימים תאכל מצות, ורבים בהנה, אבל וולת ימי הבריאה שעל פיהם נתקדשו השבתות
והמועדים—כל סתם יום איננו תמים מעליע, והרא"י דבמבול מפרש קרא ארבעים יום וארבעים
לילה (בראשית ו'), וכן במשה רבנו כתוב ויהי יום עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה
(שמות ל"ה) מוכח שכל סתם יום איננו במשמעות יום תמים. ואפ"י במסופר ממים גם
לא לרנא אינם מעליע כגון בעוד שלשת ימים כ"כ כתוב אח"כ והיו ביום השלישי
(בראשית ו'), ואסוף אותם במשמר שלשת ימים ואח"כ כתוב ואמר אלהם יקפץ ביום
השלישי (שם מ"ב), וימי נורו (במדבר ו') הנה אם אמר בפירוש למשל שלשים יום
הרי קבל עליו בפירוש שלשים ימים שלמים של ימי הבריאה ואם אמר סתם נזירות
אח"כ שפסקין מקצת היום ככלו (ע"י נזיר ה'): פלוגתא דרב מתנא ורב פרי כזה ופסקין
הרמב"ם ושם כ"כ מתנא, גם לרב פרי י"ל מכיון שכל בסתמא שלשים יום הרי קבל
עליו שלשים ימי הבריאה), גם רא"י מנה שהוצרך לכתוב אם יום או יומים "עמוד כרי
לדרוש מזה שהוא מעליע.

ובתלמוד אתה מוצא כמ"כ כמה דברים שהם מעליע: בנפלה טן הגג או בנדרסה

אם ישתה מעליע בשדה וחולין נ"א וכו'), קשתה ג' ימים בו ושפתה מעליע וילדה בו (נדה ל"ה), כמה הוא שריתן בפנישרין מעליע (שם נ"ה), כמה תשחה במעי' (והעכ"ל) ג"י מעליע (אהלות פ"ד ד'), ועדיו (בוכים פ"ב ג') כלב שאכל בשר המת ג"י מעליע, סרה ששתה מי המאת בשדה טמא מעליע (פרה פ"ט ה'), הריאה קרי אי"ט בזבה מעליע (בוכים פ"ב ג'), המקשה מעליע (שם).

והנראה שכל שאינו מצד גזה"ב יש לנו כלל יסודי שטה שהוא מצד הטבע באורך הזמן ודאי מסתבר שתלוי במספר השעות ומובן מה שבכל הני אמרו הכולל מעליע, ועדיו אמרו הגאונים (פושיע י"ד פ"ט י"ב) בשר ישיחה ג' ימים מעליע בלא מליחה בו ישנו כמובן תלוי במספר השעות, והא דאמרו יש זבים גם במכה את עכו"ל יום או ימים מעליע זהו מנהגים מהרד"ש יום שהוא כיומים ומאי ניהו מעליע, ובריש נדה שאמרו, מעליע ממעט על יד מפקדה לפקדה—נתנו שם (נ"ה) טעם מפני שהשווה חכמים מדותיהם שלא תחלוק במעליע, ועדיו סיככים חולקים כל הענינים המדוברים שם בנדה פ"א, בפרט דברי ר"מ, נתנה בנה למניקה בו ישמטמאה מעליע (שם ז') ושאפשר לתת גם לזה טעם מצד הטבע, ולא זכות להבין טעמו של ר"א בגיטין (ל"א). המניח פירות וכו' אם אברו הריו חיוש מעליע, ומ"ט הוא כאן מעליע ודוחק לומר לדעתו שגם הכא השווה מדותיהם, ומה שקשה ביותר שכתוב נגעו בזה ובתנו בזה: בנדה דיקון מ"ט נתן השעור מעליע ואמאי לא בעי הכי מ"ט ותודעו ידוקא התם בעי כך משום שטרין ה"י ר"י שעתה, וקשה לי הלא אדרבה גם כאן היו צריכים לשאול מ"ט.

[וענין נוספות לי יום (פושיע פ"ה ו"ה) שנגעו בו סמקת היום ככלו אינו נוגע לכאן, וכן הסוגיא בדבורות (כ' וכו'), אינו נוגע להכא, והאמור בשבת (י"ב) אין מפלוגין בספינה ג"י קודם לשבת וכן אין צרין על עירות פחות מכו' קודם לשבת, וכן האמור בפושיע (רפ"ה) אין יוצאין בשוירה כמכר פחות מכו' קודם השבת (המקור דוח ס"ס שפחות פ"ה) תלוי במחלוקת ר"ח ור"ף לפי ר"ח מפני שיום ד' כבר שייך לשבת הכא ופשוט שהם ג"י שלמים מעליע וכדכתב המג"א שם, ולפעם הר"ף שהוא משום צער (ועי' לשון המחבר) יש לרין בזה, והיא במחלוקת תלבוש ותב"ה מצד אחד והמג"א וסיעתו מצד שני, ועיי' במהר"ש באורך, וקצ"ב לשון המשנה כתובות (ע). המדיר את אשתו מלהנות לו עד שלשים יום כו' ר"א בישראל עד חודש אחד, ויש להאריך בזה ובענינים רבים עוד, ואכ"מ].

(ו) וצריך להיות מצד הסברא ישנם שיד תלמים בטבע של שעות הזמן שקפדין על ישעור השעות, והימים המדוברים בהם הם ימים מעליע, כגון: הוגלד פי המכה בידוע ששלשה ימים לפני השחיטה (כתובות ע"ה), וכן הני רבדי דבסולתא עד תלתא זמא לא חייצי (נדה פ"ה), וכן גם הא דאין מעדין על פרוצה פנים אלא עד ג' ימים (יבמות ק"ב)—שכל הני ג' ימים מסתבר שהם מעליע, משום שבמשך זמן בזה נצטרך הרם לגמרי, ונבשנות נעורי אמרתי שדינא דהגאונים, בשר ישיחה ג' ימים מעליע בלא מליחה, אפשר שלקוח הוא מהני סוגיות השי"ם, הוגלד פי המכה כו', ומרברי דבסולתא, ומ"אין מעדין אלא תוך ג' ימים—שכל הני אנו רואים שבמשך ג' ימים נתיבש לגמרי הרם, הגם שהא דאין מעדין הוא עפי' הירושלמי עד ג' ימים מ"א נפשה על גופא

בו אבל ג' יל' מישום שבמישך ג' לא נצרך הדם לגמרי ויכיר התואר וראה שגם התם (קביא) בדין אין מעדין אחר ג' ימים אמרו אם ה' מוטל במים מים צמתי ומקיימים את התואר, כיו אמרתי בנעור, והיום מצאתי שנגע מעין זה במקצת ההתם (וירק צ) האומר שם בזהל: לכן ניל כיבשת הדם שעל גוף האדם הרעת נותן רבעי מעליע ואין ראי' לדבר אלא זכר לדבר יש ממיש הגאונים בשר ששהה ג' בו ואפטר דמהכא הוציאו הגאונים לרברי דכסולתא, עכיל, וכניל נפל כאן קצת שבוש בלשון וריל דמהכא מרכי דכסולתא הוציאו הגאונים את דנים (דין בשר ששהה ג') דהלא רברי דכסולתא מפורש בגמ' משאם בשר ששהה ג' ואין להלות תניא בדלא תניא. ויל עוד שלפסיד היו נוהגים לפנים לפקק על המת ג' ימים (שמחות פ"ח) היינו דומים שלא נשתנה עוד תואר המת, ואפטר שיש לזה ישיבות גם הא דהלוקן שלשת ימי האבלות הראשונים משאר הימים (באמרם שלשה לכבי וחלוקים ג' הימים הראשונים בדין מלאכה ובהשבת שאלה שלום ועוד), אמנם הרמ"א (וירד שצ"ג כ') שכתני ג' ימי של אבלות אמר ג' ימי מקצת היום ככלו כמו בשבעה ושלשים, ולפסיד שישקשורים בטעם יסבג' ימים טייסא נפשה אנוסא מסתבר יותר שהם מעליע, איכרא שהא' גאון בעל הכ"א כ' אמנם כן שהם מעליע ובקונטרסו מצבת משה (פ"ד ר"י) האריך בזה שחלוקים הם ג' הימים מהשבעה והשלשים ותלה זאת בפלוגתא דה"ק ובר קפרא בירושלמי והביא את רברי הרא"ש מ"ק פ"ג ס"ו ל"ז שכתב וכן הביא גם ביום הבית ועוד, וכ"מ ברש"י ומפורש ביותר בפסקי תוס' ולדעתו יתכן שגם הרמ"א לא אמר את רבריו אלא רק בנוגע לדין שצ"ג אך לא למלאכה וכדומה והרא"י רבס"י ש"פ ושפ"ה לא אמר בזה הרמ"א ע"ש, ולעמד יש לפקק בהחלטתו של הא' גאון בעל הכ"א דהלא בשמחות פ"ז מפורש אהא שחלוק יום השלישי גופי' מבי' הימים רישם איתא בזהל (לא בלשון הכריתא דמ"ק כ"א): ויאלו בשלומנו כו' כי ל' י' מושינו כו' ביום א' וב' אינו עושה מלאכה אפי' נשל כן התמתי ושלשים עושה בצנעה כו'. ואפטר שישלשת ימי המילה דומים גם להתלחא יומי של רברי דכסולתא, גם הבורק את החביות כל ג' ימים הראשונים ורא"י כו' (כ"ב צ"ו). אפטר שתלום ג' בשעור הזמן והמה מעליע, וראה דבתלצתו חמה (שבת קל"ז) כ' הריף שאפשטא האיכע' ונותנים שבעה ימים מעליע ע"ש ר"ן וז"ה בפוסקים עוד והרי חלקו בין כל שבעת ימי המילה לבין חלצתו חמה מישום שבבגון רא קפדין על שעור הזמן. ו) ולפ"ז בדין הולדת שאמרי נהרדעי (שבת קמ"ט) שלשה ימים אפי' אמרה לי' מחללין עלי' את השבת משלשה ועד שבעה אמרה כו' משבעה ועד שלשים כו'— מסתבר שהני שלשה שבעה ושלשים הן מעליע ורא"י מחלצתו חמה ומשאר הרברים התלויים באורך הזמן, אמנם מרן הרב המחבר אר"ה (תר"ץ) גבי' וזהב' לא אמר כן ומפורש אמר שם, וימים אלה אין מניגים אותם מעליע כו', אבל כבר הביא הגרי"א שם את רברי הרא"ש בב"ק פ"ז (פ"י ט"ו) האומר מפורש שהמה מעליע ולא עוד אלא גם התוס' בגיטין (ח"ט) לא כתבו כן בפשיטות, וכן האריך הישועות יעקב ואומר שכמה מקדמונים חולקים על רברי המחבר ומפרש רברי התוס' בגיטין בכונה אחרת שאין צוננם לומר שהוא

דוחק לומר מעליע אלא שהוא דוחק לומר שהעובדא הו' תוך ז' ואפי' ההוד' (סי' קמ"ה) ישימש כל מקורו של הכ"י איננו מהלש' לגמרי, וזכרנו מימי עלונו מלפני כשלושים שנה הראה לי חז' מור' הגאון ר"ש סלאנט וצ"ל תשובה מודפסה בתור הוספה לספר ח"י אדם דפוס ספרים מאת הרב הגאון ר' יצחק דוב הלוי וצ"ל רב דוויצבורג שם מפרסם בשם גאון ישראל ר' נתן אדלר וצ"ל (רבו של גאון ישראל התחם וצ"ל) שחלילה להחמיר בכגון דא כספק פקוח נפשות כספק הישועה וההלכה היא להקל במעליע, וגם הוא הגאון הרב אדלר וצ"ל אומר (בהישועות יעקב) שראית התהד' (ישימש כל מקורו של הכ"י) מתוך גישן אינה מכרעת כלל והסיפור בתוך איננו, שדוחק לומר דמעליע כע"ז אלא שהדוחק הוא לומר שהא' עובדא הו' תוך ז' מעליע והביא שאפי' הארה האריך תלמידו של התהד' מקיל במעליע, וכן הרה למעשה המורה הירושלמי הו' הגרשים וצ"ל להקל ביולדת במעליע, תו ראיתי בשדה חמד הל' יוה"כ סי' ג' שהאריך בזה, והביא גם הוא הרבה פוסקים ההולכים על פסק הישרע' והביא דברי הישועות יעקב וביא אפרים והגאון ר"ן אדלר, ויפה העיר הגאון בעל שדה ישכנאח סתמים מיד קצ' לא נודע אז כימי תשובת רבו הנ"ל, וכן אמר לי אז גם חז' מור' הגאון ר"ש וצ"ל ואחרונים עוד ישפסקו להקל במעליע, והאריך בזה הישרע' בטוב טעם ודעת.

ח) אכן אין לקבוע מסמך אחד לכל הענינים האלה ובאולה, כי אין אנו בקיאים במכע וסגולה כל הדברים כמי מהם גורם דוקא ישעור הישועות ובני טהם עיקר הגורם סבובי מעגל החמה או לינות הלילה (כאשר אנו יודעים עפ"י הכול שי"ש שלילת הלילה היא הגורמת), תדע ישרעי בקליטת ג' הימים שלפני הישנתנו בודאי היינו אומרים שזמן ע"ב הישעות הוא הקולט אבל הכול הודיעו לנו אחת שלב ע"ב ישעות אלא גם מקצת היום ככולו (ספחים נה), ומעתה תו אין אנו יודעים גם בג' ימים שהחמיצו מה ישם הגורם אם ע"ב הישעות או ג' הקפות מעגלי החמה, ובמבט תו אין אנו בטוחים כהא דאין מעדין אלא עד ג"י שמא הגורמים ג' הקיפ' מעגלי היום או לינות הלילה, וגם ביולדת אין לומר לפיכך בהלש' ואפי'ר להצדיק גם פסק מרן המחבר (אלא למעשה פסק פקוח נפשות לקולא ומקילין במעליע), ובדברי דכסולתא ובהגולד פי המכה מסתבר יותר שדומים לבשר ששהה ג"י שהם מעליע, תיר' בתתים (שם יורד קצ') מחלק אמנם טעם הדבר של קליטת הרבה מן שינוי פרצוף האדם אחד ג"י ומביא בשם עצי ארזים שבאין מעדין לא בעינן מעליע ורא' מג"י של אבולת שהם עפ"י הירושלמי (הנוכר לעיל) והם אינם מעליע, ולענין מלכד שאין להחליט בודאות שהוא דאין מעדין קשור בחי' ג"י של אבולת—אף גם כבר הבאנו לעיל בשם קונט' מצבת משה שגם הני ג"י של אבולת הם מעליע והביא בן גם מקדמונים, בן גם ראיתי במראות הצובאות ס"ק ק"י אומר גם הוא שנראה לו שהוא אין מעדין עד ג"י אינם מעליע והביא רא' מרן יולדת, וגם לראית האי גאון בעל מראות הצובאות י"ש להשיב אותה התשובה הנו' דמלכד מה שאין לקשר תכונת שינוי פרצוף בתכונת חולי של יולדת — אף גם ביולדת גופה כבר הבאנו בשם כמה פוסקים שהימים שלה הם מעליע.

ט) ובנוגע לנדן ביה"ש—הנה נדון בדימצות אחרי שחעלנו החלטת הפוסקים האחרונים שלבי מעליע ונעשה כיו מיד בתחלת הערב—מצד הסברא ה"אפשר לצרף אותו לתפלת ערבית אחרי כלות ג' רבעי המיל (17 דק אחר השקיעה) כמבואר לעיל (פ"ח) בדיני דרבנן (ולא בביה"ש של ר' יהודה שהוא תרי קולי) אבל הבר מצוה עצמו איננו צריך להכניס עצמו לספק וימתן בתפלת ערבית לשעור צאה"כ, ויקים המצוה הראשונה בפעם הראשונה בעונתה (מה שעד עכשיו עשאה רק משום חנוך). בפרט מצות ק"ש שאין יוצאין אלא בזמן צאה"כ כמש"ל פ"ח ב', ונלא עוד אלא באותו הזמן של בין ג' רבעי המיל לבין זמן הכוכבים—אפשר לצרף גם השמה (שמצאנו לה סמוכין מתוס' ערבין לא). שגם "שכבן ושכבת" בע"י מעליע ואף "שלא פסק" כך—מחוקת היא עכ"פ את ספק גדלותו באותו הזמן.

י) ובשבעת ימי האבלות שאמר"י בהם מקצת היום ככלו בין בתחלתם בין בסופם, הנה סוסס נגמר בכרך (בשעור שיבאו מנחמים) ובתחלה מתחילים ברגע שהתחילה האבלות קודם כלות היום, ולענ"ד שגם בזמן ביה"ש של ר' יהודה כשנסתם הגולל קודם 17 דק אחר השקיעה אפשר להקל לקבל האבלות או נחשב לו אותו היום לשבעה ולשלושים, כי באבלות ישבעה ושלשים דרבנן אין להתמיד תרי חומרי (שביה"ש לילה וביה"ש של ר' יהודה), הגם דאמינו לעיל (פ"ח) שאין מכניסים א"ע לכתחלה גם בס' דרבנן אפשר שאין זה נקרא לכתחלה שהוא מרחת יתירה ע"י תוס' עירובין ו', אלא מפני שלא ראיתי נוהגים כך אינני מחליט ד"ו למעשה, ובערב שיק ובערב הרגל ודאי שצריכים לקבל האבלות דוקא קודם לשקיעת החמה דהלא צריך לקבל השבת והרגל קודם לשקיעתה.

יא) ובשמחת נישואין ביום השביעי מהדרין לברך ברכת נישואין קודם שקיעת החמה וכך יפה לעשות, ואם נתאחרה הסעודה אחר השקיעה הנה בתוך 17 הדקים ודאי שרשואין לברך, שאין להתמיד תרי חומרי בגיל, ויש גם לצרף שמת דעת כנסת יחזקאל (ומבואר בס"ח א"ע ס"ב ס"ק י"ב) שאם לא אכלו הסעודה עד הלילה מתחילין שבעת ימי המשתה לא מיום החופה אלא מיום הסעודה. גם יש דעה (גנת ורדים כלל א' כ"ח מובאה בסמ"כ ובסעי' א"ח קל"א פ"ה) שגם בשבע ברכות בע"י ז' שלמים, הגם שלא נקטינן כן יש לצרפה לסוף בעלמא בנוגע לביה"ש. אכן אם בדיעבד נתאחרה הסעודה עד אחר צאה"כ מי שחפץ לסמוך א"ע על הפוסקים הגיל בצדק הסברא שעכ"פ הסעודה ביום לא ידעתי אם מחויבים למחות ע"י. הגם בנוגע לשבע ברכות לא אוליין בתר זמן הסעודה אלא בתר זמן שבעת ימי המשתה אבל מי הוא מרא דשמעתא בעל גנת ורדים (מבואר בשבו בשע"ת א"ח סס"י קפ"ח) והוא עצמו ס"ל בזה ד"י שלמים. אבל ודאי לא אריך למעבד הכי להכניס את עצמו בס' ברכה לבטלה ח"ש, דרודה"ם אמרו שאינם מעליע ובנוגע להלכה שבישבע ברכות לא אולי" בתר זמן הסעודה אלא בתר זמן ימי הנשואין—לא מצינו מי שחולק, גם הברכ"י קפ"ח הביא ד"ו, וכך מסתבר, ובכן אחר צאה"כ נכון יותר שלא לברך ז' ברכות.

פרק יא.

שעות היום:

(א) מראשית כזאת הודענו שאף אמנם היום של תורה מתחיל מן עמוד השחר—אף שהערב מתחיל לא בכלות העמוד האחרון של אור היום אלא מן ג' הבוכבים הראשונים, כאשר אמרנו בספר א' ועוד—אבל שעות היום נחשבות מן הנץ עד השקיעה, כמפורש אמרו בירושלמי ריש ברכות, בתקופת ניסן וחשיר יום ולילה שנים, י"ב שעות לילה וי"ב שעות יום, והמציאות היא שאו י"ב שעות מן השקיעה עד הנץ וי"ב שעות מן הנץ עד השקיעה, וכן גם יוצא מכל הסוגיא דפסחים (צ"ג וצ"ד) שאמרו התם כמה מהלך אדם כיום עשר פיסאות מעדו"ש עד הנץ ה' מיל ומשקיעה"ח עד צאה"ב (היינו צאת כל הבוכבים—כמו עובי הדקיע בבוקר) ה' מיל, פישו להו תלתין מיל, מ"ז מצפרא לפלגא דיומא ומ"ז מפלגא דיומא לאורתא, ולר' יהודה מעדו"ש עד הנץ ד' מיל ומשקיעה"ח עד צאה"ב ד' מיל פישו להו ל"ב מיל, מוכח ש"כ השעות הנן מהנץ עד השקיעה, שישה מצפרא לפלגא דיומא ושישה מפלגא דיומא לערב. והנה לעיל (פ"ב ס"ו ב') הבאנו ב' דעות לבאר הגמ' שבהן תלוי המחלוקת בשעות המיל, אם אנו מפורשים כנראה ממשמות הגמ' שלעולא נשאר מן הנץ עד השקיעה ל' מיל ולר'—ל"ב מיל—נמצא (לר' יהודה) כל מיל $22\frac{1}{2}$ דק, ואם נפדיש כבאר החדו"ש שבאר הגר"א (ע"ש בשנות אל' ריש ברכות ד"ה ר"ג, ובדבריו באות הגמ' פ"ב ב') כדי לתרין שיטת הרמב"ם (אך כנראה לא לרד"י) עצמו כתב כך) שעשר הפסאות הן מן הנץ עד השקיעה—מלבד שמנת המיל שיש לר' מן עדו"ש עד הנץ ומן השקיעה עד צאה"ב—נמצא שהמיל 18 דק. עכ"פ בכל אופן שעות היום הנן מהנץ עד השקיעה.

ולפיכך דעת רבנו הגר"א ופוסקים רבים עוד שבכל דיני השעות חיישנן מהנהיח עד השקיעה, כמו סוף זמן ק"ש רביע היום (שלוש שעות) וסוף זמן תפלה שליש יום (ד' שעות), וסוף זמן אכילת המין בע"פ שליש יום, וישיבת המין עוד שעה ומנחה—הכל מהנהיח עד השקיעה, כמ"כ זמן מנחה קטנה ישרי שעות ומחצה ופלג מנחה שעה ורביע קודם השקיעה.

והמציא הנה בנוגע לזמן מנחה הביא (ר"ג ג') שתי הדעות: דעת הת"ח ששעות אלו נחשבות מעדו"ש עד צאה"ב ודעת הלבוש והל"ח שהן מהנהיח עד השקיעה, ובק"ש (ריש ג"ה) ב', דהבא לכרע חושבים מעדו"ש עד צאה"ב, וכ"ה גם בנוגע לזמן התפלה, ובדין אכילת המין (חמ"ג ג') הביא שוב שתי דעות, דעת הבי"ח ש"מעה"ש עד צאה"ב ודעת הלבוש ול"ח שמהנץ עד השקיעה. וניכר נראה שדעת המציא נוטה בכל דיני שעות היום שהן מעדו"ש עד צה"כ, ואף אמנם כאשר אמרנו י"ב השעות של היום ודאי הן מהנץ עד השקיעה—כל זה (לדעת הפוסקים האלה) רק להשבין עובי הדקיע, (המעלות שבהן נראה מאור החמה מעל האופק) ולהלוק בניא (גם לר' דרך רחוקה תלוי

במצות היום, כנראה ישם בפסחים, אבל בכל הנוגע לדיני היום ושעותיו הושבים מן עלות השחר שמאז כבר מתחיל דין היום של תורה.

ואף שפשטא דמילתא היא כדעה הראשונה, כיון דבים וגדולים נוהגים מימים ימימה גם פה בארץ להחמיר כשיטת המגיא בסוף זמן ק"ש ותפלה ובאכילת וישרית המין ע"פ.

(ב) ודע שהפוסקים (המגיא וסיעתו) החושבים מעה"ש עד צאה"כ אין זו צאת ג' הכוכבים הנהשבת לנו לערב, לדין הלילה, אלא זוהי צאת כל הכוכבים, זמן שכלה עמוד אחריק של הארץ ויצאו כל כוכבי לילה, כי עובי הרקיע (הזמן שבו נראה מאור החמה מעל האופק) אחת היא בערבית כמו בשחרית, וכשעור שיש מעה"ש עד הנץ (במזרח) כך יש מהשקיעה עד כלות עמוד האחרון (במערב), והמעין במגיא ימצא בדברינו וכן מבואר במהר"ש ועוד.

וכא"י היא ישעה וחצי זמנית ואסטרונומית (וכאמור הלאה ד').

נמצא שרק שתי ישעות יש כאן: אחת האומרת שכל דיני השעות הזמניות מהנין עד השקיעה, ואחת אומרת—מעה"ש עד צה"כ. איך הנהגים כהמגיא—בסוף זמן ק"ש ותפלה ואכילת וישרית המין וכו'—צריכים לחשוב מן עה"ש עד צאת כל הכוכבים, היינו מן 1,30 (זמנית: ואסטרונומית) קודם הנץ עד 1,30 (זמנית ואסטרונומית) אחר השקיעה. ואלה החושבים מן עה"ש עד צאת ג' כוכבים אין להם שום יסוד ומקור. [וכד"ז שנו היה ולומדים רבים וגם אני הייתי בסעות זו בשנים קודמות ועל פיו הייתי עורך השעות הזמניות כלות דיני ומנהגי אר"י, אבל מאז שהעמידוני על האסת תקנתי בעוה"י את התקן של השעות כלות הזני, אמנם כן מצאנו דעה יחידה החושבת את השעות מן עה"ש עד השקיעה. והיא מבטל חרושי הרו"ח הנאון הגדול ר' זאב הלוי אלשקר הנזכר כתשוב נויב ליו"ל, אבל מלבד שהוא דעת יחיד, וכלי יסוד, כבר מבואר לעיל פ"א ועוד שא"א לומר כן, הוא כנה יסודו מהירושלמי, ומשם מירושלמי אדרבה מוכח להפך כשיטת רבנו הגר"א וסיעתו ש"כ השעות הן מהנה"ח ועד השקיעה].

(ג) ובנוגע לזמן מנחה קטנה שתי השעות וחצי, ופלג מנחה הישעה ורביע — כמעט הכל חושבים כא"י מהנה"ח עד השקיעה.

(ד) וכל השעות—זמניות הן, לומר $1/12$ מהיום, כמ"ש הרמב"ם בפסחים ריש ברכות, ואם אנו חושבים מהנה"ח עד השקיעה שבמי 25—20 יוני אורך היום בירושלים 14:20 ישעה [בצירוף הנוכה, ובחישבון האסטרונומי הוא בקרוב ל 14:16, ולדברינו לעיל (פ"ה ופ"ו)] עלינו לחשוב את החישבון הנראה בצירוף הנוכה — עולה אז כל ישעה 1:11:40. והק ביום בינוני הישעה מכונה 60 דק, ואם אנו חושבים מעה"ש עד צאה"כ שביום בינוני אורך היום 15 ישעה—עולה אז ביום הבינוני חשבון השעה 1:15:45, וביום הארוך 1:18:45, (ע"י רמ"א או"ח חמ"ג כי וכפ"ז וכמפורשים עוד לענין השעה של שריפת חמץ בע"פ).

(ה) ואורך הנשף בבוקר או בערב, לומר מן עה"ש עד הנץ או מן השקיעה עד צאת כל הכוכבים—אינו דוקא $1/6$, וביום הקצר הוא יותר מן יום הבינוני (ע"י בס' האלים ועוד).

כאשר אמינו לעיל פיה וכאשר תראה כלות הטבלא (ב), ואם אנו חושבים מן עלות השחר עד צאת השמש עליו לראות בטבלא א' כמה י"ש מן עדיש עד השקיעה ולצרף לשקיעה אורך הנישף בטבלא ב' (ואורך הנישף—שנה במוקד מן עדי' ט עד הנץ לבערב מן השקיעה עד צאת כל הכוכבים, אף שבאמת אינו יורה בדיוק ע"י הלאה בכללים לטבלאות אות י"א)—ולחלק ב"ו ל 12 חלקים, וכל שעה $1\frac{1}{2}$.

ידיעות אחדות

לאורך היום, ולהתפרשים בין ירושלם לשאר ערי אר"י

ולהשעונים (ערב, אירופי, ושטלפנים).

(א) הטבלאות הנתונות להלן הן מאופק ירושלם קרוב ל 32 רוחב צפון. ובאורך מדיה בקרוב ל 35 (ורק מעלות הרוחב הן במציאות ספני ישיש קוטב שממנו מתחיל החשבון, אבל מעלות האורך אינן אלא „הסכמה“ מה שהסנימו חכמים ליתר מקום אחד בתור נקודה להתחלת החשבון). ובשאר מקומות לפי חשבון השונים ברוחב הרום-צפון.
(ב) כי גם הכדור הארצי כמו כדור הרקיע מתחלק ב 360 מעלות, ההצי טמעל 180. וההצי מזה: מן קו השוה עד הקוטב—90 מעלה.

ובאורך מדיה—מערב אין הפרש בגודל היום והלילה, כי אם בהקדם ובאחר. בכל מעלה מרחק מת קדמת הוויחה והשקיעה (וקו הצי היום) ב 4 דק, ובכל מעלה מערב מת אחרת הוויחה והשקיעה (וקו הצי היום) ב 4 דק, בכל ימי השנה בשוה, ביום הבינוני כביני תקופת תמוז וטבת.

וברוחב צפון—ביום הבינוני אין שום הפרש, ובכל מה ישמת-הקיום הימים מן היום הבינוני עד לתקופת תמוז או טבת, ועם זה כל מה ישמת-הקיום המעלות מן קו השוה—ההפרשים מתגדלים באורך היום וקצורו:

בקין מתגדל היום בכל מה ישמת-הקיום לתקופת תמוז ובכל מה ישמת-הקיום המעלות, וממעלה 70 והלאה בתמוז כל יום, ובמעלה 65 למשל, מתגדל היום עד ל 10 שעות נוספות על יב השעות, ובמעלה 32 (ירושלים ת"ו) עד ליתר מן 2 שעה, ובמעלה 20 בקרוב לישעה, ובמעלות הקרובות לקו השוה במעט מאד, ובדרך להפך: מן מעלה 70 והלאה בטבת כלו לילה, במעלה 65 גודל היום אז רק 2 שעה בקרוב, במעלה

32—9,50 שעה, ובמעלה 20—11 שעה. והא לך לדוגמא רשימה קצרה מגודל היום
ומהנץ עד השקיעה—בערך.

מבט	השון אדר.	חמס.	אייר אלול	ניסן תשרי	קו השנה
12	12	12	12	12	מעלה 20
11	11,30	13	12,30	12	מעלה 32 (ירושתי)
9,40	11	14,20	13	12	מעלה 65
2	7	22	17	12	מעלה 70
0	3	24	21	12	

ובל זה בערך ובקירוב. (ועי' ס' דברי יוסף באילת השחר דף כ—כא).

והשבון זה הוא עפי' ההשבון האוסטרונמי, ובסוכן משתנה בכמה מקומות לפי
שנוי האופקים בגובה ובעומק ולפיכך אותה הזאה למשל בירושלם תזו שאינו מתאים
השבון התקטנות היום (שבאמת איננו 9,40 אלא 10,10) עם השבון התגדלות היום
(שהוא 14,20) שזהו ביטול שנוי האופק שאינו שזה בחורף בבקין.

ג) וההפך של בין ירושלם ל' ישראל י עדי ארץ ישראל.

ולפיכך, למשל, החזקה מירושלם למעלה קרוב ל $\frac{3}{4}$ מעלה, ההפך באחור
הזריחה והשקיעה—קרוב ל 3 דק. ומזיחה לצפון ערך $\frac{1}{3}$ מעלה באופן שגודל היום וקצורו
כמעט ילא ניכר ברוב ימי השנה, אלא ישלשי זה מתקדמת הזריחה ומתאחרת השקיעה
בירושלם קרוב ל 4 דק ביטול גבהה ירואים בה מעלה אחת יתירה, נמצא שביום
בינוני אחר הזריחה ביפו מירושלם קרוב ל 7 דק, ובאמצע החורף יותר מן 9 דק.
ובאמצע הקיץ האחרון ערך 5 דק (השנים מקיץ לחורף מסאת התקטנות או התגדלות
היום במקצת ביטול הנטי' לצפון). והשקיעה ביפו ברוב ימי השנה כמעט שזה זמנה
בקירוב לירושלם, כאשר כלפי הקדם השקיעה באופק ירושלים להזיחה במזרח יפו כנגד
זה מתאחרת בירושלם השקיעה ביטול גבהה, וההפך דק בקירוב ל 1 דק, ובאמצע
החורף מתקדמת השקיעה ביפו (גם מסאת מזיחה צפון) בפחות מן 2 דק, ולהפך באמצע
הקיץ מתאחרת השקיעה בפחות מן 2 דק.

ולצפון בגליל, למשל במחוז טבריא החזקה לצפון ירושלם יותר מן מעלה, (ובאורך
מערב היא במעלה אחת עם ירושלם), הנה בימים הקרובים ליום הבינוני ההפך מעט
מוער, ובימים הקרובים לתקופת חמס מתגדל יש היום בקירוב ל 10 דק, שמתקדמת
הזריחה 5 דק ומתאחרת השקיעה ב 5 דק (בקירוב) ביטול רחב הצפון, וכנגד זה גם
בירושלם כך הוא בקירוב לזה ביטול גבהה, ושוב אין הפרש גדול גם במחוז טבריא
כיא בדק א' או ב' (ומכלי להתחשב עם בסוי ההרים שבעמק טבריא), אבל בחורף יש
הפרשים מסוימים, או מתקטן שם היום בטבת קרוב ל 10 דק שמתאחרת הזריחה 5 דק
ומתקדמת השקיעה 5 דק (בקירוב), ויחד עם חשבון הגובה של ירושלם מתאחרת
שם הזריחה קרוב ל 9 דק וכן מתקדמת שם השקיעה קרוב ל 9 דק.

ולדרום ירושלם, למשל באר יטבע, הגוטה לדרום ערך חצי מעלה, בתמו
אורך היום קטן שם מירושלם בקירוב ל 5 דק, שמתאחרת הזריחה ב 2 דק וחצי ומתקדמת

השקיעה כמ"כ ב 2 דק וחצי, וכשנצרך גם השבון הגובה מירושלם נמצא שאחרי הורחה והקדם השקיעה שם בימי המזון בקרוב ל 7 דק, ובטבת גדל שם היום מירושלם בקרוב ל 5 דק, שמתקרמת הורחה ומתאחדת השקיעה קרוב ל 2 דק וחצי, ובנכון הגובה של ירושלים, אדרבה מתאחדת הורחה ומתקרמת השקיעה שם בטבת בערך דק וחצי.

(ד) (השעונים):

השעון האירופי הוא דק סמוך ל 12 בכל חצי יום, אבל לא 12 בדיוק, דק השעון השמישי מראה חצי היום בדיוק בכל ימי השנה, אך לא השעון האירופי שלנו. וכיום פעם אין השעון האירופאי 12 בדיוק בקי חצי היום המדויק, באיבועה פרקים בשנה—חצי אפריל, חצי יוני, סוף אוגוסט ותחלת ספטמבר, ובשלהי דצמבר—הנהו בקרוב. 1 ספטמבר חסר דק 3 שניות מדק, ובכל שאר הימים נסוג יותר מן קו חצי היום בהקדם או באחור. ויש שהשעון מתקדם עד 14,40 דק (11 פברואר), ויש שמתאחר עד 16,15 (1 נובמבר). היינו: 11 פברואר בשעה ששון חצי היום השמישי מראה 12 או השעון האירופי כבי 12,14,40, ובכי הימים הראשונים לנובמבר בזמן קו חצי היום—השעון האירופי עודנו 11,48,45 (באשר תראה בטבלא ד). והנה מסבת שאין המעליע יסוה בכל פעם 24 שעה בדיוק, וכמו כל צבא השמים ישיש למחלכם חשבון אמתי והשבון אמצעי כך גם לקו חצי היום החשבון האמצעי הוא תמיד יסוה והחשבון האמתי מתחלף בכל יום לפי מסלול השמש, והשעון השמישי הוא המחלף האמתי והשעון האירופי הוא המחלף האמצעי.

(ה) וחצי היום לזמן מנחה גדולה הלוי בקי חצי היום השמישי, וחצי שעה אחד זמן קו חצי היום—זמן מנחה גדולה, (וגם חצי שעה זו זמנת חא), ישיש הפישי בנשות הצל בחצי השעה בין חרף לקיץ, ובכדינו בלוח דיני ומנהגי חוטנה בארץ ישראל.

(ו) והשעון הערבי הנהוג בארץ מעמדו בכל הגע השקיעה 12, ואיך הוא מביח להנסג בכל יום, כי (מלבד השנים הדקים בעצם המעליע גם מחצי יום להצי יום שהם גם בשעון האירופאי) הלא משתנה כל יום בארצנו ד"ס אם מתגדל היום בדק א' הלא הקדימה הורחה חצי דק ומתאחדת השקיעה חצי דק (איך השעון הזה רץ ומתקדם כדצי דק) ומזרחים להסב את השעון כחצי דק לאחור, וכשמתאריך היום כבי דק מתאחדת השקיעה בדק שלם ואם לא ינסג השעון והיתה השקיעה 12,1 ובמשך הימים הארוכים יתקבצו הדקים 'הצאי הדקים לשעה והי' השעון בזמן השקיעה ישעה 1, ובחדש יוני משוהם גדול מחלילה ב 2,20 ישעה—תהי' השקיעה 1,10 לשעון ערבי, זמן המזון עד טבת שמתקדמים הימים ובכל יום מתאחדת הורחה ומתקרמת השקיעה כחצאי דקים או שלשים, לפי התקטנות היום, (איך מתאחד השעון הזה) עלינו בכל יום להסב את השעון לחלאת, ואם לא—יתקבצו הדקים והי' השעון בזמן השקיעה בקרוב לשעה 11, ד"ס בימי 26–18 דצמבר ושהם קטן מחלילה (באופן ירושלים) ב 1,48 ישעה אם לא יסבו את השעון תהי' השקיעה או 11,6 לשעון ערבי (כי יחס 54 דק—החצי מן 1,48).

(ודע עוד: ששעות המולד אינן מתאימות עם השעונים שלנו, בשביל עוד טעם אחר: שהמעליע של המולד הנמשך מן המולד הראשון (בהרד"ק) מתחיל כל פעם אחר שיש השעות של הצהרים, מאין הפרש בין ניסן ותשרי לבין תמוז ושבת, וכדברינו בלוח דיני ומנהגי השנה באר"י).

(ו) (השעון מלפנים):

מלפנים הסתכלו רק על השעון השמשי: הגני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות כו (ישעי' לח) ואיר יותנן אותו היום שמה בו אחז ב' שעות היה וכי חלה הזקן: ואתפח אהרניתו קוביה להנך עשר שעי כו (סנהדרין צ"ג). ובמשנה דכלים (פ"ב ד) מסמך של אבן השעות, ופי' הרמב"ם: אבן בארץ (בלשון ערבי איל כאלאמא) ורשום בה קיום בעגול כתובים עליהם שמות השעות (כמו: א ב ג) ובטרכו העגול מסמך כו וכל מה שינמסר על המסמך לקו מאלו הקיום ידע כמה שעות עברו. ובערוך כ' : אבן השעות תגום צל המעלות מולא אבן שעיא, שיש בה מסמכים לכוון השעות. וכן הוא במשנה דעריות (פ"ח ח) ושם פ' הרמב"ם יותר בארוכה. ומחלוקת במשנה סנהדרין (מ) אם אדם טועה בב' שעות אכל אחד אומר בשעה חמיש ואחד אומר בשעה שבע כרע מודו 'שעדותן בטלה' שבהמש המה במזרח ובישבע חמה במערב ואין מועים בזה, וכיון מוכן מפני שהשיגו או על השמש וצל מעלותיו.

ובשביל הלילה שאין צל המעלות הי' להם כלי מראה אחר כגון כלימים מסמך טף טף (או כלי מלא חל ער"ו) למישך י"ב שעה ובשנתרוקן הכלי ידעו שכלו י"ב השעות, וכשהגיעו לחציו ידעו שעברו ישיש שעות, וכן לשאר השעות ע"י הקיום ששכלו. וכדי להקטין בחצות לילה עשו כלי מישקל שבהתרוקן הכלי נפל המישקל על הארץ והשמיע קול (וזה פ' דף). ודוד המעיה תלה לו כנור שנקבו מכוונים נגד הרוח הצפוני והשמיעו קול בשנוי הרוח שבהצות הלילה (ברכות ג). אח"כ הי' להם גם מין כלי למורה שעות שהי' נקרא 'אירלוגין' מכלי התברר לנו מהותו, והי' מיוחד לגדולי המדינה כנראה מלשון ר' לוי (ירושלמי ר"ח פ"א ג), למלך שהי' לו אירלוגין (כלי מורה שעה) בין ישעמד בנו מסרה לר'.

וכיצד היה מהלך השעון שלנו מלפנים אם כשעון הערבי או כשעון האירופי? הנה מעורר הייתי רגיל לומר שאף אמנם המעליע הוא מערב עד ערב וממילא ששעות הלילה מתחילות מן תהלת הלילה, היינו מהשקיעה, ושעות היום מתחלת היום, היינו מהנץ-אין כל זאת אומרת, שהאירלוגין (השעון) שלנו הי' השעון הערבי שהוא כל פעם 12 בזמן השקיעה — אלא שהתחילו השעות מן חצי היום כשעון האירופי, וכאשר חישבים תמיד במולדות (מן בהרד"ק) דהלא השעון הערבי מוכרח להסג כל יום כדי שיתאים 12 עם זמן השקיעה. בפרט שמלפנים הביטו על השעון השמשי, והשעון השמשי מראה תמיד שעה שוה (12) בחצי היום ואילו לשעון הערבי רק כשיום ולילה

שום או שעה 12 בזמן הנץ והשקיעה ושעה 6 בקו חצי היום ובכל שאר ימי השנה אין שעה קבועה, ובחורף הנץ שעה 2 והצהרים 7, ובקיץ—הנץ 10 והצהרים—5. ולא עוד אלא שמלפנים הלא השגהו על הישעות הזמניות, שכל שעה $1\frac{1}{2}$ מהיום, ובאמרם: "ד' ישעות לתפלת השחר ותשע ומחצה למנחה" (ברכות פ"ד), אובלין כל ארבע ותולין כל המש ויורפין בתחלת ישי' (פסחים י"א), תמיד נשחט בשמנה ומחצה כו"י (שם נ"ח) ועוד כדומה, אין המכוון שעה פלונית עפי' השעון אלא שעה פלונית מהשעות הזמניות של היום, וארבע ישעות רצונם לומר $1\frac{1}{2}$ מ"ב חלקי היום—ואין השעון השמשי מראה ישעות זמניות, מכיש יזעון מימי או חולי שאינו מראה אלא 12 ישעות שוות לא זמניות. כי ע"כ הייתי אומר עד היום שהשעון התחיל מהלכו מן חצי היום עד חצי הלילה ונחצי הלילה השבו כל פעם י"ב שעה מן חצי היום, וכן י"ל הביאור בזהר ויקהל ועמי' יד אפרים אותם ס"א על המנ"א מקד' וישי' גם בשם הרב המקובל הנועד מוהר"ש שרבי זצ"ל ובתשוב' שב יעקב המובא בשע"ת שם וכה' בכרכ"י שם ס"א א' ה"ן.

אכן כיום נסתעתי מפי ידידי הר' משה אלי' לעווני נ"י בהסתעה הדרשה שאפשר להעמיד ישעון שמשי המראה י"ב ישעות זמניות ככל ימי השנה: זה הר' משה אלי' נ"י ברא כרעא דאבוהי הר"ד שמואל לעוי ז"ל כאביו כן הוא עוסק כל ימיו בהעמדת ישעונים שמשיים מעל מגדל ביהמ"ד שלהם, וזרי המה, ובעזרתו המציא הר' משה שפירא נ"י ישעונים שמשיים איצ"י-ישראלים, ערביים" (אשר כמסבנותם לא ה" עד כה, והשיבים הציעו לפני הר"מ שפירא סכום גדול שיקים להם ישעון כזה על מסגד עומד, וכמוכן לא ה" יכול למלא רצונם בשביל איסור הכניסה למקום המקדש), וטובים השנים האלה בני ציון הקדים וגידולי ישיבות" (עץ חיים ומאה שערים) רמ"א לעווני ור"מ שפירא עוסקים כיום בהמצאה החדשה להקים גם ישעון שמשי המראה 12 ישעות זמניות ככל יום, וכננין ותשרי כך גם בטבת ובתמוז וזה הרמ"א לעווני הוכיח לו המצאתם זו ע"י הנכב שעשו בהקן העושה את הצל השמשי כאופן קשט סיכוכ נקודת השמש (מהנכב) של יום הארוך מתחלק ל"ב חלקים וכמו"כ קשט (ההפכי, שמסעל לקשת יום הארוך) של יום הקצר מתחלק ל"ב חלקים ובהקנים המחברים את י"ב החלקים שלמעלה לשלמטה—נקודות מצוינות לשאר ימי השנה), ויש לקוות כי בקרב הזמן יוכנו גם בישעון השמשי הזה החדש במינו בימינו.

ומכין שאפשר לעשות גם ישעון שמשי המראה ישעות זמניות—חוזני כי מהנתי הקודמת שמלפנים התחילו השעות מהצי היום ומסתבר יותר שמלפנים ה" להם ג"כ מין ישעון שמשי שהראה ישעות זמניות והתחילו השעות אמנם מהנץ עד השקיעה. ובאמרם שעה ד' למשל אין המכוון רק ד' חלקי היום אלא גם שעה ד' עפי' השעון השמשי ההוא. [והביאור שנתנו אחרונים להזהר ויקהל כמי' לעיל—איננו מתנגד לה, משום שהצי הלילה שבשמירות הלילה קשור כשמירות שבשמים סמל שאינן משתנות בשונותי מהלך חממה כמי' הברכי' ס"א א' ולפיכך חושבים אותו תמיד י"ב ישעות מחצי היום].

כללים למבראות.

(לשכלא א'')

(א) זמן עלות השחר הוא כאמור 1.30 שעה, זמנית ואוסטרונומית — קודם הנץ בקרוב ל $\frac{1}{4}$ מהיום (ולא $\frac{1}{8}$ בדיוק גמור, וכמשיל פ"א ה').

(ב) זמני עלוהיש והנחת לשעון הערבי הם לפי הבהנות והמדירות של הרב ר' נתנאל סופר וצ"ל וחביו היהג דעים וצ"ל (מגדולי ישיבתנו הק' ע"ף ח"ים).

(ג) ולפי החקירות של הרב ר' נתנאל סופר וחבריו, מתחלק לוח הטבלא בכל ארבע שנים (מתחילה ישאלט"א עד סוף הר' שנה) בשנים של חלקי דקים משנה לשנה, ועס"ו משתנה החשבון גם מיום 29 פברואר מאין צורך לדלג.

בטבלא הכללית רשמו חשבון אמצעי, ובסופה נתנו גם את הלוח מאיבש שנים בהשנים בחלקי הדקים מהנחת וקו חצי היום. וממנו ידעו השנים בחלקי הדקים באיבשת השנים גם לזמני עה"ש וסוף זמן ק"ש והשקיעה וכו'.

(ד) הטבלא היא מאופק ירושלים, ובסוף מתאחד הנ"ן (ובן עה"ש וסוף זמן ק"ש וכו') ביום בינוני כ"ז דק, ובאמצע החורף יותר מן 9 דק, ובאמצע הקיץ ערך 5 דק. ובחיסה אחר הנ"ן מירושלים ביום בינוני—סעות מן 7 דק, ובאמצע החורף קרוב ל"8 דק, ובאמצע הקיץ האחר רק ערך 3 דק, (ובין בעיר העתיקה מבלי להתחשב עם כסוי ההר המפסיק, אבל בהר הברטל ממערב בנוכה יותר מן 500 מטר, מתקרבת הורחה ממערב כסעות מן 3 דק).

(ה) יש ק"ע"ת החמה ביום — כיוון ימי השנה כמעט שזה לירושלים, ובחורף מתקרבת ערך $1\frac{1}{2}$ דק, ובקיץ מתאחזת ערך $1\frac{1}{2}$ דק, ובחיסה ביום בינוני גב כמעט שזה לירושלים (ובהר הברטל בנוכה מתאחזת השקיעה בשנים ושלשה דקים), ובאמצע החורף מתקרבת השקיעה בקרוב ל"5 דק, ובאמצע הקיץ מתאחזת השקיעה בקרוב ל"5 דק, ובטבריא, למשל, שאיננה במערב ירושלים מביאר חשבונה לעיל (בחלק ידיעות אחרות אות ג').

(ו) בהכתב, למשל, עלות השחר 12.11 פירושו שעה 12 עם 11 דקים, ועד"ו כל המספרים.

(ז) סוף זמן ק"ש כתבנו (כמשיל פ"א) כשטת המג"א $\frac{1}{4}$ מן עה"ש עד צאת כל הכוכבים, ולתב"א מאחר ביום הקצ' 47 דק וביום האידך 56 דק.

(ח) קו חצי היום מהנין הנהו פחות ערך $1\frac{1}{2}$ דק. ועד השקיעה הוא יותר (בישעור זה) ערך $1\frac{1}{2}$ דק. והו מסני שחצי היום הישני גדול באוסף ירושלים מן חצי היום הראשון עפ"י בערך 3 דק (מטעם האמור לעיל כי דף ט"ו בהגהה).

(ט) וזמן מנחה גדולה הוא תמיד חצי שעה ומנית אחר זמן קו חצי היום, ובשעור לדעת ישע"ר חצי הישעה הושגה מאותו יום הראה את הנין בשעון הערבי בכמה הוא (למשל) קודם 12 והעודף (שהוא מוקדם מן 12) תחלק ל 24 חלקים וחלק אחד תוסף על חצי הישעה (30 דק.) ועד"ו אם לישעון הערבי מאותו הנין אחר 12 תחלק את החסר (ל 12 שעה) ל 24 חלקים וחלק א' תגיד מן חצי הישעה. ד"מ: אם הנין שעה 11 הרי יש עודף על אורך היום בישעה ותוסף $2\frac{1}{2}$ על חצי הישעה וזאת לצורך למלא הרישית ימים לתת גם בטבלא מיוחדת לזמני מנחה גדולה.

(י) זמן השעון האירופי הארצי־ישראלי, הוא כיום מהלך השעון באוסף קהירא, (מוקדם מהשעון האירופי המקומי בקרוב ל־21 דק. והשעון האירופי הרגיל משתנה מהשעון האירופי השמשני בהזמנים הרשומים בטבלא ד').

ומסני שהממשלה הארצי הגהגה את השעון הארצי ישראלי עם השעון הקהירי—כתבנו את זמן ערבי וסוף זמן קייש והדלקת הנר לפי השעון הזה הנהוג כיום בארץ. (ובזמן שתנהג הממשלה להחזיר את השעון לסהלבו המקומי, יאחד כל החשבון בקרוב ל־21 דק.) ובתנחתא ובקו חצי היום ובשקיעת החמה — הוספנו גם את זמן השעון המקומי הרגיל ואת זמן השעון השמשני. (לפבלא ב').

(יא) אורך היום—הוא מהנהגה עד השקיעה, ואורך הנישף והו כל הנישף הינו מהשקיעה עד כלות אור עמוד האחרון בערב, ואורך הנישף בערב כתבתי באורך הנישף בבוקר מערבי עד הנחת, ואעפ"י שיש הפרשים בין הנישף בערב מן הנישף ישע"ר בבוקר בחלקי ובחצאי דק (ולפדים בדרק יולם)—לא דקדקתי גם בהפריש קטן כזה. (לפבלא ג').

(יב) הדלקת הנר בע"ש לא כתבתי אלא בישעון האירופי הנהוג כיום בארץ (שהוא אוסף קהירא) ובשעון הערבי הוא יסוד בכל פעם 11:20. (יג) זמן הדלקת הנר במערבי הוא זמן ג' כוכבים קטנים—באוסף ירושלים, ובקרוב לזה בשאר ערי ארץ.

(יד) וזמן הכוכבים הבינונים מוקדם מזמן הקטנים עפ"י רוב ב 10 דק וזמן הנישף הארוך ב 12 דק (כמשיל פ"ה א').

(טו) בהדלקת הנר בין מערבי בין מזרחי לא כתבתי חלקי דקים, בע"ש — מסני שאין צורך לדקדק בדקדוקים כאלה, ובמערבי — מסני שאין לנו להעמיד הדבר בצמצום כזה של חלקי דקים בנוגע לזמן כוכבים קטנים. (לפבלא ד').

(טז) בטבלא של שנוני השעון האירופי מקו חצי היום (השמשני) כל אות x מורה להוסיף על השעון השמשני, והקו — מורה לגרוע מן השעון השמשני.

(למבלא ה').

יו) במבלא אחרונה של ארבעת השנים לא הי' מהצורך לכתוב גם השעון האחרון
אחרי שרואים את ההפדשים הקטנים עפ"י השעון האר"י.

יח) והמבלאות נתנו בחשבון חדשי העמים שהם חדשי חמה, מפני ששנת החמה
המחולקת לחדשי חמה — תזרת החלילה שלה בחשבון שנה משנה לשנה (מלבד
השינוי בחדש פברואר בפעם לדי' שנים ובפעם לדי' מאות שנה), לא כן בשנה שלנו
של חדשי הלבנה המשתנה משנה לשנה במספר ימיה בשביל חדש העבור ושנוי חשון
וכסלו, ואיך לקבוע לוח שנתי קבוע לימי חדשי הלבנה.

וכי תשאל למה באמת אין גם אנחנו מונים חדשי חמה? זהו מטעם פשוט וידוע:
שאין כלל במציאות חדשים לחמה (כישם שאין במציאות שנה ללבנה). החדשים
של ה'ס (מן 31 יום וגם מן 28 יום) אין זה אלא ישם משאל של "חדשי ובמציאות
אין זה כלל חדש מחודש, וחודש איננו אלא חדש של לבנה, ואנחנו שנצטוונו
בתהיך למנות "החדשים" ועם זה נצטוונו (כמו שמור את חדש האביב ועוד) "שיתאימו
חדשי הלבנה עם שנת החמה" — עלינו לנהוג סדר הקביעות המקובל לנו על פי הכללים
של מספר עברי השנה והחדשים המלאים, וכפי שפרטנו בפרטות במהברתנו, "דיעות
הקביעות".

הטבלאות:

- טבלא א': מעה"ש, והנה"ח, וסוף זמן ק"ש, וקו חצי היום ושקעה"ח.
(עפ"י השעון האי"י והשעון האירופי, והשמש, והמקומי).
טבלא ב': שקיעת החמה, אורך היום, ואורך הנשף.
טבלא ג': הרלקת הנר בע"ש, והרלקה"נ במוצ"ש (וזמן נ' בוכבים קמנים).
טבלא ד': הטבלא המקובלת לשינויי השעון האירופי בין קו חצי היום (השמש).
טבלא ה': לוח לכל ר' שנים (מעה"ש והנה"ח וקו חצי היום) בשינויי חלקי הרקים.

הטבלאות הללו (מלבד טבלא ד' שהיא כללית) הן מאופק ירושלם ת"ז שהיא בקרוב 32 מעלה רוחב צפון (31, 41, 15):

וכל הטבלאות הללו (מלבד טבלא ד') או אחת או נקצת מאחת—כמו הטבלא של הרלקת הנר לערכי ומוצאי שבתות הנרפסת ע"י לשכת עין חיים זה כמה שנים—זכויותיהן שמורות ללשכת עין חיים לטובת הנעלה חניכי התי"ת מאין שום רשות לאחר להרשין.

(טבלא א)

ספטמבר September

יום	עלות השחר		הנץ החמה					סוף זמן קיש		קו חצי היום			
	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא מקומי	אירוסא שט"ו	אירוסא מקומי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא מקומי	אירוסא שט"ו	אירוסא מקומי
1	9.29	3.86	11.3	5.10	5.31	5.31	7.37	5.30	11.58	11.37	5.30	7.37	11.58
2	9.31	3.37	11.5	5.11	5.32	5.32	7.37	5.31	11.58	11.37	5.31	7.37	11.58
3	9.34	38	11.7	5.12	5.33	5.33	7.37	5.32	11.57	11.36	5.32	7.37	11.57
4	9.36	39	11.9	5.12	5.33	5.33	7.38	5.33	11.57	11.36	5.33	7.38	11.57
5	9.39	41	11.11	5.13	5.34	5.34	7.39	5.34	11.57	11.36	5.34	7.39	11.57
6	9.40	41	11.13	5.13	5.34	5.34	7.38	5.35	11.56	11.35	5.35	7.38	11.56
7	9.42	42	11.15	5.14	5.35	5.35	7.39	5.36	11.56	11.35	5.36	7.39	11.56
8	9.44	42	11.17	5.15	5.36	5.36	7.39	5.37	11.56	11.35	5.37	7.39	11.56
9	9.46	43	11.19	5.15	5.36	5.36	7.39	5.38	11.55	11.34	5.38	7.39	11.55
10	9.48	44	11.20	5.16	5.37	5.37	7.39	5.39	11.55	11.34	5.39	7.39	11.55
17	9.50	45	11.22	5.17	5.38	5.38	7.40	5.40	11.55	11.34	5.40	7.40	11.55
12	9.52	45	11.24	5.17	5.38	5.38	7.40	5.41	11.54	11.33	5.41	7.40	11.54
13	9.55	46	11.26	5.18	5.39	5.39	7.40	5.42	11.54	11.33	5.42	7.40	11.54
14	9.57	47	11.28	5.19	5.40	5.40	7.40	5.43	11.54	11.33	5.43	7.40	11.54
15	9.59	48	11.30	5.19	5.40	5.40	7.41	5.44	11.53	11.32	5.44	7.41	11.53
16	10.1	49	11.32	5.20	5.41	5.41	7.41	5.45	11.53	11.32	5.45	7.41	11.53
17	10.3	50	11.34	5.21	5.42	5.42	7.41	5.46	11.53	11.32	5.46	7.41	11.53
18	10.5	50	11.36	5.21	5.42	5.42	7.41	5.47	11.52	11.31	5.47	7.41	11.52
19	10.7	51	11.38	5.22	5.43	5.43	7.41	5.48	11.52	11.31	5.48	7.41	11.52
20	10.9	51	11.39	5.22	5.43	5.43	7.42	5.49	11.52	11.31	5.49	7.42	11.52
21	10.11	52	11.41	5.23	5.44	5.44	7.42	5.50	11.51	11.30	5.50	7.42	11.51
22	10.13	53	11.43	5.23	5.44	5.44	7.42	5.51	11.51	11.30	5.51	7.42	11.51
23	10.15	54	11.45	5.24	5.45	5.45	7.42	5.52	11.51	11.30	5.52	7.42	11.51
24	10.17	55	11.47	5.24	5.45	5.45	7.42	5.53	11.50	11.29	5.53	7.42	11.50
25	10.19	55	11.49	5.25	5.46	5.46	7.42	5.54	11.50	11.29	5.54	7.42	11.50
26	10.21	56	11.51	5.26	5.47	5.47	7.43	5.55	11.50	11.29	5.55	7.43	11.50
27	10.23	57	11.53	5.26	5.47	5.47	7.43	5.56	11.49	11.28	5.56	7.43	11.49
28	10.26	58	11.55	5.27	5.48	5.48	7.43	5.57	11.49	11.28	5.57	7.43	11.49
29	10.28	58	11.57	5.28	5.49	5.49	7.44	5.58	11.49	11.28	5.58	7.44	11.49
30	10.30	5.59	11.59	5.28	5.49	5.49	7.44	5.59	11.48	11.27	5.58	7.44	11.48

(טבלא ד')

(טבלא ג')

(טבלא ב')

ספטמבר September

יום	שקיעת החמה				אורך ואורך		הדה"נ בע"ש	הדה"נ במוצ"ש		שעת השקיעה מזרחית מקד תע"ה
	לשעון אירופא הא"י (מאופק קירא)	אירופא מקומי	אירופא שמישי	היום	הנשף	לשעון אירופא הא"י (מאופק קירא)	לשעון ערבי	לשעון אירופא הא"י		
1	6, 7	6, 28	6, 28	12, 56	1, 34	5, 27	12, 35	6, 42	0, 3	
2	6, 5	6, 26	6, 27	12, 54	1, 34	5, 26	35	6, 41	0, 22	
3	6, 4	6, 25	6, 26	12, 52	1, 33	5, 25	35	6, 40	0, 41	
4	6, 3	6, 24	6, 25	" 50	1, 33	5, 23	34	6, 37	1, 0	
5	6, 2	6, 23	6, 24	" 48	1, 32	5, 22	34	6, 36	1, 20	
6	6	6, 21	6, 23	" 47	1, 32	5, 21	34	6, 35	1, 40	
7	5, 59	6, 20	6, 22	" 45	1, 32	5, 20	34	6, 34	2, 0	
8	5, 58	6, 19	6, 21	" 43	1, 32	5, 18	34	6, 32	2, 20	
9	5, 56	6, 17	6, 20	" 40	1, 32	5, 17	34	6, 31	2, 40	
10	5, 55	6, 16	6, 19	" 39	1, 32	5, 16	34	6, 30	3, 0	
11	5, 54	6, 15	6, 18	" 37	1, 32	5, 15	34	6, 29	3, 20	
12	5, 53	6, 14	6, 17	" 35	1, 32	5, 13	34	6, 27	3, 40	
13	5, 51	6, 12	6, 16	" 33	1, 31	5, 12	34	6, 26	4, 2	
14	5, 50	6, 11	6, 15	" 31	1, 31	5, 11	34	6, 24	4, 24	
15	5, 49	6, 10	6, 14	" 29	1, 31	5, 9	34	6, 23	4, 45	
16	5, 48	6, 9	6, 14	" 28	1, 31	5, 8	34	6, 22	5, 5	
17	5, 46	6, 7	6, 13	" 26	1, 30	5, 7	33	6, 20	5, 26	
18	5, 45	6, 6	6, 12	" 24	1, 30	5, 5	33	6, 18	5, 47	
19	5, 44	6, 5	6, 11	" 22	1, 30	5, 4	33	6, 17	6, 8	
20	5, 42	6, 3	6, 10	" 20	1, 30	5, 3	33	6, 16	6, 29	
21	5, 41	6, 2	6, 9	" 18	1, 30	5, 2	33	6, 15	6, 50	
22	5, 40	6, 1	6, 8	" 16	1, 30	5	33	6, 13	7, 11	
23	5, 38	5, 59	6, 7	" 14	1, 30	4, 59	33	6, 12	7, 32	
24	5, 37	5, 58	6, 6	" 12	1, 30	4, 57	33	6, 10	7, 52	
25	5, 36	5, 57	6, 5	" 10	1, 30	4, 56	33	6, 9	8, 12	
26	5, 34	5, 55	6, 4	" 8	1, 30	4, 55	33	6, 8	8, 32	
27	5, 33	5, 54	6, 3	" 6	1, 30	4, 53	33	6, 6	8, 52	
28	5, 32	5, 53	6, 2	" 4	1, 29	4, 52	33	6, 5	9, 12	
29	5, 30	5, 51	6, 1	" 2	1, 29	4, 51	33	6, 4	9, 32	
30	5, 29	5, 50	6	"	1, 29	4, 49	33	6, 2	9, 52	

(טבלא א)

אוקטובר October

יום	עלות השחר		הנץ החמה					סוף זמן ק"ש		קו חצי היום	
	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	אירוסא מקומי	אירוסא שמש	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא מקומי	אירוסא הא"י
1	10.32 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	12. 1 $\frac{1}{2}$	5.29 $\frac{1}{2}$	5.50 $\frac{1}{2}$	6. $\frac{3}{4}$	2.16 $\frac{1}{2}$	7.44 $\frac{1}{2}$	5.59 $\frac{1}{2}$	11.27 $\frac{1}{2}$	11.48 $\frac{1}{2}$
2	10.35 $\frac{1}{2}$	4. 2 $\frac{1}{2}$	12. 3 $\frac{1}{2}$	5.30 $\frac{1}{2}$	5.51 $\frac{1}{2}$	6. 1 $\frac{1}{2}$	2.18 $\frac{1}{2}$	7.45 $\frac{1}{2}$	6. $\frac{1}{2}$	27	48
3	10.36 $\frac{1}{2}$	4. 1 $\frac{1}{2}$	12. 5	5.30 $\frac{1}{2}$	5.51 $\frac{1}{2}$	6. 2 $\frac{1}{2}$	2.19 $\frac{1}{2}$	7.45 $\frac{1}{2}$	6. 1	26 $\frac{1}{2}$	47 $\frac{1}{2}$
4	10.38 $\frac{1}{2}$	4. 2 $\frac{1}{2}$	12. 7	5.31 $\frac{1}{2}$	5.52 $\frac{1}{2}$	6. 3 $\frac{1}{2}$	2.20 $\frac{1}{2}$	7.45 $\frac{1}{2}$	6. 2	26 $\frac{1}{2}$	47 $\frac{1}{2}$
5	10.40 $\frac{1}{2}$	4. 3 $\frac{1}{2}$	12. 9	5.32 $\frac{1}{2}$	5.53 $\frac{1}{2}$	6. 4 $\frac{1}{2}$	2.22 $\frac{1}{2}$	7.45 $\frac{1}{2}$	6. 3	26	47
6	10.42 $\frac{1}{2}$	4. 4 $\frac{1}{2}$	12.10 $\frac{1}{2}$	5.32 $\frac{1}{2}$	5.53 $\frac{1}{2}$	6. 5 $\frac{1}{2}$	2.23 $\frac{1}{2}$	7.46 $\frac{1}{2}$	6. 3 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{2}$	46 $\frac{1}{2}$
7	10.44 $\frac{1}{2}$	4. 5 $\frac{1}{2}$	12.12 $\frac{1}{2}$	5.33 $\frac{1}{2}$	5.54 $\frac{1}{2}$	6. 6 $\frac{1}{2}$	2.25 $\frac{1}{2}$	7.46 $\frac{1}{2}$	6. 4 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{2}$	46 $\frac{1}{2}$
8	10.46 $\frac{1}{2}$	4. 6	12.14 $\frac{1}{2}$	5.34 $\frac{1}{2}$	5.55 $\frac{1}{2}$	6. 7 $\frac{1}{2}$	2.26 $\frac{1}{2}$	7.46 $\frac{1}{2}$	6. 5 $\frac{1}{2}$	25 $\frac{1}{2}$	46 $\frac{1}{2}$
9	10.48 $\frac{1}{2}$	4. 6 $\frac{1}{2}$	12.16 $\frac{1}{2}$	5.35 $\frac{1}{2}$	5.56 $\frac{1}{2}$	6. 8 $\frac{1}{2}$	2.28 $\frac{1}{2}$	7.46 $\frac{1}{2}$	6. 6 $\frac{1}{2}$	25	46
10	10.50 $\frac{1}{2}$	4. 7 $\frac{1}{2}$	12.18 $\frac{1}{2}$	5.35 $\frac{1}{2}$	5.56 $\frac{1}{2}$	6. 9 $\frac{1}{2}$	2.29 $\frac{1}{2}$	7.46 $\frac{1}{2}$	6. 7 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	45 $\frac{1}{2}$
11	10.52 $\frac{1}{2}$	4. 8	12.20 $\frac{1}{2}$	5.36 $\frac{1}{2}$	5.57 $\frac{1}{2}$	6.10 $\frac{1}{2}$	2.31 $\frac{1}{2}$	7.47 $\frac{1}{2}$	6. 8 $\frac{1}{2}$	24 $\frac{1}{2}$	45 $\frac{1}{2}$
12	10.54 $\frac{1}{2}$	4. 8 $\frac{1}{2}$	12.22 $\frac{1}{2}$	5.36 $\frac{1}{2}$	5.57 $\frac{1}{2}$	6.11 $\frac{1}{2}$	3.32 $\frac{1}{2}$	7.47 $\frac{1}{2}$	6. 9 $\frac{1}{2}$	24	45
13	10.56 $\frac{1}{2}$	4.10 $\frac{1}{2}$	12.24 $\frac{1}{2}$	5.37 $\frac{1}{2}$	5.58 $\frac{1}{2}$	6.12 $\frac{1}{2}$	2.33 $\frac{1}{2}$	7.46 $\frac{1}{2}$	6.10 $\frac{1}{2}$	24	45
14	10.58 $\frac{1}{2}$	4.10 $\frac{1}{2}$	12.26 $\frac{1}{2}$	5.38 $\frac{1}{2}$	5.59 $\frac{1}{2}$	6.13 $\frac{1}{2}$	2.35 $\frac{1}{2}$	7.47 $\frac{1}{2}$	6.11 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{2}$	44 $\frac{1}{2}$
15	11	4.11	12.28 $\frac{1}{2}$	5.39 $\frac{1}{2}$	6	6.14 $\frac{1}{2}$	2.37 $\frac{1}{2}$	7.48 $\frac{1}{2}$	6.12 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{2}$	44 $\frac{1}{2}$
16	11. 1 $\frac{1}{2}$	4.11 $\frac{1}{2}$	12.29 $\frac{1}{2}$	5.39 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	6.14 $\frac{1}{2}$	2.37 $\frac{1}{2}$	7.47 $\frac{1}{2}$	6.13 $\frac{1}{2}$	23 $\frac{1}{2}$	44 $\frac{1}{2}$
17	11. 3 $\frac{1}{2}$	4.12 $\frac{1}{2}$	12.31 $\frac{1}{2}$	5.40 $\frac{1}{2}$	6. 1 $\frac{1}{2}$	6.15 $\frac{1}{2}$	2.39 $\frac{1}{2}$	7.48 $\frac{1}{2}$	6.14 $\frac{1}{2}$	23	44
18	11. 5 $\frac{1}{2}$	4.13	12.33 $\frac{1}{2}$	5.41 $\frac{1}{2}$	6. 2	6.16 $\frac{1}{2}$	2.40 $\frac{1}{2}$	7.48 $\frac{1}{2}$	6.15 $\frac{1}{2}$	22 $\frac{1}{2}$	43 $\frac{1}{2}$
19	11. 7	4.13 $\frac{1}{2}$	12.35 $\frac{1}{2}$	5.41 $\frac{1}{2}$	6. 2 $\frac{1}{2}$	6.17 $\frac{1}{2}$	2.42 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	6.16 $\frac{1}{2}$	22 $\frac{1}{2}$	43 $\frac{1}{2}$
20	11. 9	4.14 $\frac{1}{2}$	12.37 $\frac{1}{2}$	5.42 $\frac{1}{2}$	6. 3 $\frac{1}{2}$	6.18 $\frac{1}{2}$	2.43 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	6.17 $\frac{1}{2}$	22 $\frac{1}{2}$	43 $\frac{1}{2}$
21	11.10 $\frac{1}{2}$	4.15	12.38 $\frac{1}{2}$	5.43 $\frac{1}{2}$	6. 4	6.19 $\frac{1}{2}$	2.44 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	6.17 $\frac{1}{2}$	22 $\frac{1}{2}$	43 $\frac{1}{2}$
22	11.12 $\frac{1}{2}$	4.16	12.40 $\frac{1}{2}$	5.43 $\frac{1}{2}$	6. 4 $\frac{1}{2}$	6.20 $\frac{1}{2}$	2.46 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	6.18 $\frac{1}{2}$	22	43
23	11.14 $\frac{1}{2}$	4.17	12.42 $\frac{1}{2}$	5.44 $\frac{1}{2}$	6. 5 $\frac{1}{2}$	6.21 $\frac{1}{2}$	2.47 $\frac{1}{2}$	7.50 $\frac{1}{2}$	6.19 $\frac{1}{2}$	22	43
24	11.15 $\frac{1}{2}$	4.17	12.44 $\frac{1}{2}$	5.45 $\frac{1}{2}$	6. 6 $\frac{1}{2}$	6.22 $\frac{1}{2}$	2.48 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	6.20 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$
25	11.17	4.17 $\frac{1}{2}$	12.45 $\frac{1}{2}$	5.46 $\frac{1}{2}$	6. 7	6.22 $\frac{1}{2}$	2.49 $\frac{1}{2}$	7.50 $\frac{1}{2}$	6.21 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$
26	11.19 $\frac{1}{2}$	4.18	12.47 $\frac{1}{2}$	5.47 $\frac{1}{2}$	6. 8	6.23 $\frac{1}{2}$	2.51 $\frac{1}{2}$	7.50 $\frac{1}{2}$	6.22 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$
27	11.21	4.19	12.49 $\frac{1}{2}$	5.47 $\frac{1}{2}$	6. 8 $\frac{1}{2}$	6.24 $\frac{1}{2}$	2.52 $\frac{1}{2}$	7.51 $\frac{1}{2}$	6.23 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$
28	11.22	4.19 $\frac{1}{2}$	12.51 $\frac{1}{2}$	5.48 $\frac{1}{2}$	6. 9 $\frac{1}{2}$	6.25 $\frac{1}{2}$	2.53 $\frac{1}{2}$	7.51 $\frac{1}{2}$	6.24 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$
29	11.24	4.20 $\frac{1}{2}$	12.53 $\frac{1}{2}$	5.49 $\frac{1}{2}$	6.10 $\frac{1}{2}$	6.26 $\frac{1}{2}$	2.55 $\frac{1}{2}$	7.51 $\frac{1}{2}$	6.25 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$
30	11.25 $\frac{1}{2}$	4.21	12.54 $\frac{1}{2}$	5.50 $\frac{1}{2}$	6.11	6.27 $\frac{1}{2}$	2.56 $\frac{1}{2}$	7.51 $\frac{1}{2}$	6.25 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$
31	11.27	4.21 $\frac{1}{2}$	12.56 $\frac{1}{2}$	5.51 $\frac{1}{2}$	6.12	6.28 $\frac{1}{2}$	2.57 $\frac{1}{2}$	7.52 $\frac{1}{2}$	6.26 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	42 $\frac{1}{2}$

(טבלא ד)

(טבלא נ)

(טבלא כ)

אוקטובר October

יום	שקיעת החמה			אורך היום	אורך הלילה	הדהי' בעי'ש		הדהי' כמוצי'ש		שעות אירוסא (מאונק קיורא)	שעות אירוסא מקומי	שעות אירוסא שמשו
	לשעות אירוסא האיר' (מאונק קיורא)	אירוסא האיר' (מאונק קיורא)	לשעות אירוסא האיר' (מאונק קיורא)			לשעות אירוסא האיר' (מאונק קיורא)						
1	5.28	5.49	5.59 $\frac{1}{2}$	11.58 $\frac{1}{2}$	1.29	4.48	12.33	6.1	10.12	—	—	—
2	5.26 $\frac{3}{4}$	5.47 $\frac{3}{4}$	5.58 $\frac{1}{2}$	11.56 $\frac{1}{2}$	1.28 $\frac{1}{2}$	4.47	33	6. —	10.31	—	—	—
3	5.25 $\frac{1}{2}$	5.46 $\frac{1}{2}$	5.57 $\frac{1}{2}$	11.55	1.29	4.46	33	5.59	10.51	—	—	—
4	5.24 $\frac{1}{2}$	5.45 $\frac{1}{2}$	5.56 $\frac{1}{2}$	11.53	1.28 $\frac{1}{2}$	4.44	33	5.57	11.10	—	—	—
5	5.23	5.44	5.55 $\frac{1}{2}$	11.51	1.28 $\frac{1}{2}$	4.43	33	5.56	11.28	—	—	—
6	5.22	5.43	5.54 $\frac{1}{2}$	11.49 $\frac{1}{2}$	1.28 $\frac{1}{2}$	4.42	33	5.55	11.46	—	—	—
7	5.20 $\frac{3}{4}$	5.41 $\frac{3}{4}$	5.53 $\frac{1}{2}$	11.47 $\frac{1}{2}$	1.28	4.41	32	5.53	12.3	—	—	—
8	5.19 $\frac{1}{2}$	5.40 $\frac{1}{2}$	5.52 $\frac{1}{2}$	11.45 $\frac{1}{2}$	1.28	4.40	32	5.52	12.20	—	—	—
9	5.18 $\frac{1}{2}$	5.39 $\frac{1}{2}$	5.51 $\frac{1}{2}$	11.43 $\frac{1}{2}$	1.28	4.38	32	5.50	12.36	—	—	—
10	5.17	5.38	5.50 $\frac{1}{2}$	11.41 $\frac{1}{2}$	1.28	4.37	32	5.49	12.52	—	—	—
11	5.15 $\frac{1}{2}$	5.36 $\frac{1}{2}$	5.49 $\frac{1}{2}$	11.39 $\frac{1}{2}$	1.28	4.36	32	5.48	13.8	—	—	—
12	5.14 $\frac{1}{2}$	5.35 $\frac{1}{2}$	5.49	11.38	1.28	4.35	32	5.47	13.23	—	—	—
13	5.13 $\frac{1}{2}$	5.34 $\frac{1}{2}$	5.48	11.36	1.28	4.34	32	5.46	13.37	—	—	—
14	5.12 $\frac{1}{2}$	5.33 $\frac{1}{2}$	5.47	11.34	1.28	4.32	32	5.44	13.50	—	—	—
15	5.11	5.32	5.46	11.32	1.28	4.31	32	5.43	14.3	—	—	—
16	5.10	5.31	5.45 $\frac{1}{2}$	11.30 $\frac{1}{2}$	1.28	4.30	32	5.42	14.16	—	—	—
17	5.8 $\frac{3}{4}$	5.29 $\frac{3}{4}$	5.44 $\frac{1}{2}$	11.28 $\frac{1}{2}$	1.28	4.29	32	5.41	14.28	—	—	—
18	5.7 $\frac{1}{2}$	5.28 $\frac{1}{2}$	5.43 $\frac{1}{2}$	11.26 $\frac{1}{2}$	1.28	4.28	32	5.40	14.40	—	—	—
19	5.6 $\frac{3}{4}$	5.27 $\frac{3}{4}$	5.42 $\frac{1}{2}$	11.25	1.28	4.27	32	5.39	14.51	—	—	—
20	5.5 $\frac{1}{2}$	5.26 $\frac{1}{2}$	5.41 $\frac{1}{2}$	11.23	1.28	4.26	32	5.38	15.2	—	—	—
21	5.4 $\frac{1}{2}$	5.25 $\frac{1}{2}$	5.40 $\frac{1}{2}$	11.21 $\frac{1}{2}$	1.28	4.25	32	5.37	15.13	—	—	—
22	5.3 $\frac{1}{2}$	5.24 $\frac{1}{2}$	5.39 $\frac{1}{2}$	11.19 $\frac{1}{2}$	1.28	4.24	32	5.36	15.22	—	—	—
23	5.2 $\frac{1}{2}$	5.23 $\frac{1}{2}$	5.39	11.18	1.27 $\frac{1}{2}$	4.23	32	5.35	15.30	—	—	—
24	5.1 $\frac{1}{2}$	5.22 $\frac{1}{2}$	5.38	11.16	1.28 $\frac{1}{2}$	4.22	33	5.35	15.38	—	—	—
25	5.0 $\frac{1}{2}$	5.21 $\frac{1}{2}$	5.37 $\frac{1}{2}$	11.14 $\frac{1}{2}$	1.28 $\frac{1}{2}$	4.21	33	5.34	15.45	—	—	—
26	4.59 $\frac{1}{2}$	5.20 $\frac{1}{2}$	5.36 $\frac{1}{2}$	11.12 $\frac{1}{2}$	1.28	4.20	33	5.33	15.51	—	—	—
27	4.58 $\frac{1}{2}$	5.19 $\frac{1}{2}$	5.35 $\frac{1}{2}$	11.10 $\frac{1}{2}$	1.28 $\frac{1}{2}$	4.19	33	5.31	15.56	—	—	—
28	4.57 $\frac{1}{2}$	5.18 $\frac{1}{2}$	5.34 $\frac{1}{2}$	11.9	1.29	4.18	33	5.31	16.1	—	—	—
29	4.56 $\frac{1}{2}$	5.17 $\frac{1}{2}$	5.33 $\frac{1}{2}$	11.7	1.29	4.17	33	5.30	16.5	—	—	—
30	4.55 $\frac{1}{2}$	5.16 $\frac{1}{2}$	5.32 $\frac{1}{2}$	11.5 $\frac{1}{2}$	1.29	4.16	33	5.29	16.9	—	—	—
31	4.54 $\frac{1}{2}$	5.15 $\frac{1}{2}$	5.31 $\frac{1}{2}$	11.3 $\frac{1}{2}$	1.29 $\frac{1}{2}$	4.15	33	5.28	16.12	—	—	—

(מבלא א)

נובמבר November

יום	עלות השחר		הנץ החמה				סוף זמן ק"ש		קו הצי היום		
	לשעון ערבי	אירופא הא"	לשעון ערבי	אירופא הא"	אירופא מקומי	אירופא מקומי	לשעון ערבי	אירופא הא"	לשעון ערבי	אירופא הא"	אירופא מקומי
1	11:28	4:22	12:58	5:51	6:12	6:29	2:58	7:52	6:27	11:21	11:42
2	11:30	4:23	12:59	5:52	6:13	6:29	2:59	7:52	6:28	11:21	11:42
3	11:31	4:23	1	5:53	6:14	6:30	3	7:52	6:29	11:21	11:42
4	11:33	4:24	1	5:54	6:15	6:31	3	7:53	6:30	11:21	11:42
5	11:34	4:25	1	5:55	6:16	6:32	3	7:53	6:30	11:21	11:42
6	11:35	4:25	1	5:55	6:16	6:33	3	7:53	6:31	11:21	11:42
7	11:37	4:26	1	5:57	6:18	6:34	3	7:54	6:32	11:21	11:42
8	11:39	4:27	1	5:57	6:18	6:34	3	7:55	6:33	11:21	11:42
9	11:40	4:28	1	5:58	6:19	6:35	3	7:55	6:34	11:21	11:42
10	11:42	4:28	1	5:59	6:20	6:36	3	7:56	6:34	11:21	11:42
11	11:43	4:29	1	6	6:21	6:37	3	7:56	6:35	11:21	11:42
12	11:44	4:30	1	6	6:22	6:37	3	7:56	6:36	11:21	11:42
13	11:45	4:30	1	6	6:22	6:38	3	7:56	6:37	11:22	11:43
14	11:47	4:31	1	6	6:23	6:39	3	7:57	6:38	11:22	11:43
15	11:48	4:32	1	6	6:24	6:39	3	7:57	6:38	11:22	11:43
16	11:50	4:33	1	6	6:25	6:40	3	7:58	6:39	11:22	11:43
17	11:51	4:34	1	6	6:26	6:41	3	7:59	6:40	11:22	11:43
18	11:52	4:34	1	6	6:27	6:42	3	7:59	6:40	11:22	11:43
19	11:54	4:35	1	6	6:28	6:42	3	8	6:41	11:23	11:44
20	11:55	4:36	1	6	6:29	6:43	3	8	6:41	11:23	11:44
21	11:56	4:37	1	6	6:30	6:44	3	8	6:42	11:23	11:44
22	11:57	4:38	1	6	6:30	6:44	3	8	6:43	11:23	11:44
23	11:58	4:39	1	6	6:31	6:45	3	8	6:43	11:24	11:45
24	11:59	4:39	1	6	6:32	6:45	3	8	6:44	11:24	11:45
25	12	4:39	1	6	6:33	6:46	3	8	6:44	11:24	11:45
26	22. 1	4:40	1	6	6:34	6:46	3	8	6:45	11:25	11:46
27	12. 1	4:41	1	6	6:34	6:47	3	8	6:45	11:25	11:46
28	12. 2	4:42	1	6	6:35	6:47	3	8	6:46	11:25	11:46
29	12. 3	4:43	1	6	6:36	6:48	3	8	6:46	11:26	11:47
30	12. 4	4:43	1	6	6:37	6:48	3	8	6:47	11:26	11:47

(טבלא ד)

(טבלא ג)

(טבלא ב)

נובמבר November

יום	שקיעת החמה		אורך היום	אורך הנשף	הדח"נ בע"ש	הדח"נ כמוצ"ש		שעות לשעון אירופא (מאופק קירא)	שעות לשעון אירופא מקומי	שעות לשעון אירופא הא"י	שעות לשעון אירופא הא"י	שעות לשעון אירופא הא"י
	שעות לשעון אירופא מקומי	שעות לשעון אירופא הא"י										
1	4,53	5,14	11,2	1,29	4,14	12,33	5,27	16,15	16,15	16,15	16,15	16,15
2	4,53	5,14	11,1	1,29	4,13	33	5,26	16,15	16,15	16,15	16,15	16,15
3	4,52	5,13	10,58	1,30	4,12	33	5,25	16,14	16,14	16,14	16,14	16,14
4	4,51	5,12	10,57	1,30	4,11	33	5,24	16,13	16,13	16,13	16,13	16,13
5	4,50	5,11	10,55	1,30	4,11	33	5,24	16,12	16,12	16,12	16,12	16,12
6	4,49	5,10	10,54	1,30	4,10	33	5,23	16,10	16,10	16,10	16,10	16,10
7	4,49	5,10	10,52	1,30	4,9	33	5,22	16,7	16,7	16,7	16,7	16,7
8	4,48	5,9	10,50	1,30	4,8	33	5,21	16,4	16,4	16,4	16,4	16,4
9	4,47	5,8	10,49	1,30	4,8	33	5,21	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0
10	4,46	5,7	10,47	1,30	4,7	33	5,20	15,55	15,55	15,55	15,55	15,55
11	4,46	5,7	10,46	1,30	4,6	33	5,19	15,48	15,48	15,48	15,48	15,48
12	4,45	5,6	10,44	1,31	4,6	34	5,20	15,40	15,40	15,40	15,40	15,40
13	4,45	5,6	10,43	1,31	4,5	34	5,19	15,32	15,32	15,32	15,32	15,32
14	4,44	5,5	10,42	1,31	4,5	34	5,18	15,23	15,23	15,23	15,23	15,23
15	4,44	5,5	10,40	1,31	4,4	34	5,18	15,13	15,13	15,13	15,13	15,13
16	4,43	5,4	10,39	1,31	4,3	34	5,18	15,3	15,3	15,3	15,3	15,3
17	4,43	5,4	10,37	1,31	4,3	34	5,17	14,52	14,52	14,52	14,52	14,52
18	4,42	5,3	10,36	1,31	4,2	34	5,16	14,41	14,41	14,41	14,41	14,41
19	4,41	5,2	10,34	1,31	4,2	34	5,16	14,29	14,29	14,29	14,29	14,29
20	4,41	5,2	10,33	1,31	4,1	34	5,15	14,15	14,15	14,15	14,15	14,15
21	4,41	5,2	10,32	1,32	4,1	34	5,15	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0
22	4,40	5,1	10,31	1,32	4,1	34	5,15	13,44	13,44	13,44	13,44	13,44
23	4,40	5,1	10,30	1,32	4,	34	5,15	13,27	13,27	13,27	13,27	13,27
24	4,40	5,1	10,28	1,32	4,	34	5,14	13,10	13,10	13,10	13,10	13,10
25	4,40	5,1	10,27	1,32	4,	34	5,14	12,52	12,52	12,52	12,52	12,52
26	4,39	5,	10,26	1,32	4,	34	5,14	12,33	12,33	12,33	12,33	12,33
27	4,39	5,	10,26	1,32	4,	34	5,14	12,14	12,14	12,14	12,14	12,14
28	4,39	5,	10,25	1,32	3,59	34	5,14	11,54	11,54	11,54	11,54	11,54
29	4,39	5,	10,24	1,32	3,59	34	5,14	11,34	11,34	11,34	11,34	11,34
30	4,39	5,	10,23	1,33	3,59	34	5,13	11,12	11,12	11,12	11,12	11,12

(בט"א)

דצמבר 2011

יום	עלות השחר		הגן החמור		סוף גן ק"ר		ק"ר חצ' היום	
	לשע"נ ע"כ	אחראי	לשע"נ ע"כ	אחראי	לשע"נ ע"כ	אחראי	לשע"נ ע"כ	אחראי
יום	לשע"נ ע"כ	אחראי	לשע"נ ע"כ	אחראי	לשע"נ ע"כ	אחראי	לשע"נ ע"כ	אחראי
1	12, 5	4,44	1,38	6,17	6,49	3,27	8, 6	6,47
2	12, 6	4,44	1,39	6,18	6,39	3,27	8, 6	6,48
3	12, 6	4,45	1,40	6,19	6,40	3,27	8, 6	6,48
4	12, 7	4,46	1,40	4,19	6,40	3,28	8, 7	6,48
5	12, 8	4,47	1,41	6,20	6,41	3,29	8, 8	6,49
6	12, 8	4,47	1,42	6,21	6,42	3,29	8, 8	6,49
7	12, 9	4,48	1,43	6,22	6,43	3,30	8, 9	6,50
8	12, 9	4,48	1,43	6,23	6,44	3,30	8, 9	6,50
9	12, 9	4,49	1,44	6,23	6,44	3,30	8, 9	6,50
10	12, 10	4,50	1,45	6,24	6,45	3,31	8, 10	6,51
11	12, 11	4,50	1,45	6,25	6,46	3,31	8, 11	6,51
12	12, 11	4,51	1,46	6,26	6,47	3,31	8, 11	6,51
13	12, 12	4,52	1,46	6,27	6,47	3,32	8, 12	6,51
14	12, 12	4,53	1,47	6,27	6,48	3,32	8, 13	6,52
15	12, 12	4,53	1,47	6,27	6,48	3,32	8, 13	6,52
16	12, 13	4,54	1,47	6,29	6,50	3,33	8, 14	6,52
17	12, 13	4,54	1,48	6,29	6,50	3,33	8, 15	6,52
18	12, 13	4,55	1,48	6,29	6,50	3,33	8, 15	6,52
19	12, 13	4,55	1,48	6,30	6,51	3,34	8, 15	6,52
20	12, 14	4,56	1,48	6,31	6,52	3,34	8, 17	6,52
21	12, 14	4,57	1,48	6,31	6,52	3,34	8, 17	6,52
22	12, 14	4,57	1,48	6,32	6,53	3,34	8, 18	6,52
23	12, 14	4,58	1,48	6,32	6,53	3,34	8, 18	6,52
24	12, 14	4,58	1,48	6,33	6,54	3,34	8, 18	6,52
25	12, 13	4,58	1,48	6,33	6,54	3,33	8, 19	6,52
26	12, 13	4,59	1,48	6,33	6,54	3,33	8, 19	6,52
27	12, 13	4,59	1,47	6,34	6,55	3,33	8, 19	6,52
28	12, 13	4,59	1,47	6,34	6,55	3,33	8, 19	6,52
29	12, 12	4,59	1,47	6,34	6,55	3,32	8, 20	6,52
30	12, 12	4,59	1,47	6,35	6,56	3,32	8, 20	6,52
31	12, 12	4,59	1,46	6,35	6,56	3,32	8, 21	6,51

(טבלא ד)

(טבלא ג)

(טבלא ב)

דעצמבר

יום	שקיעת החמה			אורך		הדהינ בעיש		הדהינ כמוצ"ש		סוג וזמנ שקיעה
	לשעון אירוסא הא"י (באוסק קירא)	אירוסא מקומי	אירוסא שמש	אורך היום	אורך הנשם	לשעון אירוסא הא"י (באוסק קירא)	לשעון עירי	לשעון אירוסא הא"י		
1	4,39 ¹	5, 1	5,11	10:22	1,33	3,59	12,34	5,13	10,50	—
2	4,39	5,	5,10 ¹	10:21	1,33	3,59	34	5,13	10,26	—
3	4,39	5,	5,10	10:20	1,33 ¹	3,59	34	5,13	10, 2	—
4	4,39 ¹	5, 1	5, 9 ¹	10:19 ¹	1,33 ¹	3,59	34	5,13	9,37	—
5	4,39	5,	5, 9 ¹	10:18 ¹	1,33 ¹	3,59	34	5,13	9,12	—
6	4,39 ¹	5, 1	5, 9	10:18	1,34	3,59	35	5,14	8,46	—
7	4,39 ¹	5, "	5, 8 ¹	10:17	1,34	3,59	35	5,14	8,20	—
8	4,39 ¹	5, "	5, 8 ¹	10:16 ¹	1,34	3,59	35	5,14	7,54	—
9	4,39 ¹	5, 1 ¹	5, 8	10:16	1,34 ¹	3,59	35	5,15	7,27	—
10	4,39 ¹	5, "	5, 7 ¹	10:15	1,34 ¹	3,59	35	5,15	7, 0	—
11	4,39 ¹	5, 1 ¹	5, 7 ¹	10:14 ¹	1,34 ¹	4,	35	5,15	6,32	—
12	4,40	5,1	5, 7	10:14	1,34 ¹	4,	35	5,15	6, 4	—
13	4,40 ¹	5,1 ¹	5, 6 ¹	10:13 ¹	1,34 ¹	4, 1	35	5,15	5,36	—
14	4,40 ¹	5,1 ¹	5, 6 ¹	10:13	1,34 ¹	4, 1	35	5,15	5, 8	—
15	4,40 ¹	5,1 ¹	5, 6 ¹	10:13	1,34 ¹	4, 1	35	5,16	4,40	—
16	4,41	5,2	5, 6 ¹	10:12 ¹	1,34 ¹	4, 1	35	5,16	4,11	—
17	4,41 ¹	5,2 ¹	5, 6 ¹	10:12 ¹	1,34 ¹	4, 2	35	5,17	3,42	—
18	4,41 ¹	5,2 ¹	5, 6	10:12	1,34 ¹	4, 2	35	5,17	3,13	—
19	4,42 ¹	5,3 ¹	5, 6	10:12	1,34 ¹	4, 2	35	5,17	2,44	—
20	4,42 ¹	5,3 ¹	5, 5 ¹	10:11 ¹	1,34 ¹	4, 2	35	5,18	2,15	—
21	4,43	5,4	5, 5 ¹	10:11 ¹	1,34 ¹	4, 3	35	5,18	1,45	—
22	4,43 ¹	5,4 ¹	5, 5 ¹	10:11 ¹	1,34 ¹	4, 3	35	5,19	1,15	—
23	4,44	5,5	5, 5 ¹	10:11 ¹	1,34 ¹	4, 4	35	5,19	0,45	—
24	4,44 ¹	5,5 ¹	5, 5 ¹	10:11 ¹	1,34 ¹	4, 5	35	5,20	0,15	—
25	4,45 ¹	5,6 ¹	5, 6	10:12	1,34 ¹	4, 5	35	5,20	× 0,15	—
26	4,45 ¹	5,6 ¹	5, 6	10:12	1,34 ¹	4, 6	35	5,21	× 0,45	—
27	4,46 ¹	5,7 ¹	5, 6 ¹	10:12 ¹	1,34 ¹	4, 7	35	5,22	× 1,15	—
28	4,47	5,8	5, 6 ¹	10:12 ¹	1,34 ¹	4, 7	35	5,22	× 1,45	—
29	4,47 ¹	5,8 ¹	5, 6 ¹	10:13	1,34 ¹	4, 8	35	5,23	× 2,15	—
30	4,48 ¹	5,9 ¹	5, 6 ¹	10:13	1,34 ¹	4, 8	35	5,23	× 2,44	—
31	4,49	5,10	5, 6 ¹	10:13 ¹	1,34 ¹	4, 9	35	5,24	× 3,12	—

(טבלא א)

יאנואר Januar

יום	עלות השחר		הנץ החמה				סוף זמן קיש		קו חצי היום		
	לשעון ערבי	אירופא הא"	לשעון ערבי	אירופא הא"	אירופא מקומי	אירופא ערבי	לשעון ערבי	אירופא הא"	לשעון ערבי	אירופא מקומי	אירופא הא"
1	12,11	5,1	1,46	6,35	6,56	6,53	3,31	8,21	6,51	11,41	12, 2
2	12,11	5,1	1,45	6,36	6,57	6,52	3,31	8,22	6,51	11,41	12, 2
3	12,10	5,1	1,45	6,36	6,57	6,52	3,31	8,22	6,51	11,42	12, 3
4	12, 9	5,1	1,44	6,36	6,57	6,52	3,30	8,22	6,50	11,42	12, 3
5	12, 9	5,2	1,43	6,36	6,57	6,51	3,30	8,23	6,50	11,43	12, 4
6	12, 9	5,2	1,43	6,36	6,57	6,51	3,30	8,23	6,50	11,43	12, 4
7	12, 8	5,2	1,42	6,36	6,57	6,51	3,29	8,24	6,49	11,44	12, 5
8	12, 8	5,3	1,41	6,36	6,57	6,50	3,29	8,24	6,49	11,44	12, 5
9	12, 7	5,3	1,40	6,36	6,57	6,50	3,28	8,24	6,48	11,44	12, 5
10	12, 6	5,3	1,40	6,36	6,57	6,50	3,27	8,24	6,48	11,45	12, 6
11	12, 6	5,3	1,39	6,36	6,57	6,49	3,27	8,25	6,48	11,45	12, 6
12	12, 5	5,3	1,38	6,36	6,57	6,49	3,27	8,25	6,47	11,46	12, 7
13	12, 4	5,3	1,37	6,36	6,57	6,48	3,26	8,25	6,47	11,46	12, 7
14	12, 3	5,3	1,36	6,36	6,57	6,48	3,25	8,25	6,46	11,46	12, 7
15	12, 2	5,3	1,35	6,36	6,57	6,47	3,24	8,25	6,46	11,47	12, 8
16	12, 1	5,3	1,34	6,36	6,57	6,47	3,23	8,25	6,45	11,47	12, 8
17	12, "	5,3	1,33	6,35	6,56	6,46	3,23	8,25	6,45	11,47	12, 8
18	11,59	5,3	1,32	6,35	6,56	6,46	3,22	8,26	6,44	11,48	12, 9
19	11,58	5,2	1,30	6,35	6,56	6,45	3,21	8,26	6,43	11,48	12, 9
20	11,57	5,2	1,29	6,34	6,55	6,44	3,20	8,26	6,43	11,48	12, 9
21	11,56	5,2	1,28	6,34	6,55	6,44	3,20	8,26	6,42	11,49	12,10
22	11,55	5,2	1,27	6,34	6,55	6,43	3,19	8,26	6,42	11,49	12,10
23	11,54	5,2	1,25	6,34	6,55	6,42	3,18	8,26	6,41	11,49	12,10
24	11,53	5,2	1,24	6,33	6,54	6,42	3,17	8,26	6,40	11,50	12,11
25	11,51	5,1	1,23	6,33	6,54	6,41	3,16	8,26	6,40	11,50	12,11
26	11,50	5,1	1,21	6,32	6,53	6,40	3,15	8,26	6,39	11,50	12,11
27	11,49	5,1	1,20	6,32	6,53	6,40	3,14	8,26	6,38	11,50	12,11
28	11,47	5, "	1,18	6,31	6,52	6,39	3,13	8,26	6,37	11,50	12,11
29	11,46	5, "	1,17	6,31	6,52	6,38	3,12	8,26	6,37	11,51	12,12
30	11,44	4,59	1,15	6,30	6,51	6,37	3,10	8,25	6,36	11,51	12,12
31	11,43	4,59	1,14	6,30	6,51	6,37	3,10	8,25	6,35	11,51	12,12

(טבלא ד)

(טבלא ג)

(טבלא ב)

י'אנואר' Januar

יום	שקיעת החמה		אורח ואורך		הדהי' בע"ש		הדהי' בסמוצ"ש		מזל וצא וגם למזל וצא למזל וצא
	לשעון אירוסא הא"י (מאופק קירא)	אירוסא מקומי	אירוסא שמימי	היום	הנשף	לשעון אירוסא הא"י (מאופק קירא)	לשעון ערבי	לשעון אירוסא הא"י	
1	4,49 $\frac{1}{2}$	5,10 $\frac{1}{2}$	5, 7	10,14	1,34 $\frac{1}{2}$	4,10	12,35	5,25	3,40
2	4,50 $\frac{1}{2}$	5,11 $\frac{1}{2}$	5, 7 $\frac{1}{2}$	10,14 $\frac{1}{2}$	1,34"	4,10	35	5,26	4, 8
3	4,51	5,12	5, 7 $\frac{1}{2}$	10,15	1,34"	4,11	35	5,26	4,36
4	4,52	5,13	5, 8	10,16	34	4,12	35	5,27	5, 4
5	4,52 $\frac{1}{2}$	5,13 $\frac{1}{2}$	5, 8 $\frac{1}{2}$	10,16 $\frac{1}{2}$	34	4,13	35	5,28	5,32
6	4,53 $\frac{1}{2}$	5,14 $\frac{1}{2}$	5, 8 $\frac{1}{2}$	10,17	34	4,13	35	5,29	5,59
7	4,54 $\frac{1}{2}$	5,15 $\frac{1}{2}$	5, 9	10,18	34	4,14	35	5,30	6,26
8	4,55	5,16	5, 9 $\frac{1}{2}$	10,18 $\frac{1}{2}$	33 $\frac{1}{2}$	4,15	34	5,29	6,53
9	4,56	5,17	5, 9 $\frac{1}{2}$	10,19 $\frac{1}{2}$	33"	4,16	34	5,30	7,19
10	4,56 $\frac{1}{2}$	5,17 $\frac{1}{2}$	5,10	10,20	33"	4,17	34	5,31	7,44
11	4,57 $\frac{1}{2}$	5,18 $\frac{1}{2}$	5,10 $\frac{1}{2}$	10,21	33	4,18	34	5,32	8, 8
12	4,58 $\frac{1}{2}$	5,19 $\frac{1}{2}$	5,11	10,22	33	4,18	34	5,33	8,30
13	4,59 $\frac{1}{2}$	5,20 $\frac{1}{2}$	5,11 $\frac{1}{2}$	10,23	33	4,19	34	5,33	8,53
14	5, 1	5,21 $\frac{1}{2}$	5,12	10,24	32 $\frac{1}{2}$	4,20	34	5,34	9,16
15	5, 1	5,22	5,12 $\frac{1}{2}$	10,25	32"	4,21	34	5,35	9,38
16	5, 2	5,23	5,13	10,26	32"	4,22	34	5,36	10, 0
17	5, 2 $\frac{1}{2}$	5,23 $\frac{1}{2}$	5,13 $\frac{1}{2}$	10,27	32"	4,22	34	5,37	10,20
18	5, 3 $\frac{1}{2}$	5,24 $\frac{1}{2}$	5,14	10,28	32"	4,23	34	5,38	10,40
19	5, 4 $\frac{1}{2}$	5,25 $\frac{1}{2}$	5,14 $\frac{1}{2}$	10,29 $\frac{1}{2}$	32"	4,24	34	5,39	11, 0
20	5, 5 $\frac{1}{2}$	5,26 $\frac{1}{2}$	5,15 $\frac{1}{2}$	10,31	32	4,25	34	5,40	11,18
21	5, 6 $\frac{1}{2}$	5,27 $\frac{1}{2}$	5,16	10,32	32	4,26	34	5,41	11,36
22	5, 7 $\frac{1}{2}$	5,28 $\frac{1}{2}$	5,16 $\frac{1}{2}$	10,33	32	4,27	34	5,41	11,53
23	5, 8 $\frac{1}{2}$	5,29 $\frac{1}{2}$	5,17 $\frac{1}{2}$	10,34 $\frac{1}{2}$	31 $\frac{1}{2}$	4,28	34	5,42	12,10
24	5, 9 $\frac{1}{2}$	5,30 $\frac{1}{2}$	5,17 $\frac{1}{2}$	10,35 $\frac{1}{2}$	31"	4,29	34	5,43	12,26
25	5,10 $\frac{1}{2}$	5,31 $\frac{1}{2}$	5,18 $\frac{1}{2}$	10,37	31"	4,30	34	5,44	12,40
26	5,11	5,32	5,19 $\frac{1}{2}$	10,38 $\frac{1}{2}$	31	4,31	34	5,45	12,54
27	5,12	5,33	5,20	10,40	31	4,32	34	5,46	13, 6
28	5,13	5,34	5,20 $\frac{1}{2}$	10,41 $\frac{1}{2}$	31	4,33	34	5,47	13,18
29	5,14	5,35	5,21 $\frac{1}{2}$	10,43	31	4,34	34	5,48	13,30
30	5,14 $\frac{1}{2}$	5,35 $\frac{1}{2}$	5,22 $\frac{1}{2}$	10,44 $\frac{1}{2}$	31	4,34	34	5,49	13,39
31	5,15 $\frac{1}{2}$	5,36 $\frac{1}{2}$	5,22 $\frac{1}{2}$	10,45 $\frac{1}{2}$	31	4,35	34	5,50	13,48

(טבלה א)

פברואר Februar

יום	עלות השחר		חגן החמה					סוף זמן ק"ש		קו חצי היום		
	לשעון ערבי	אירוסא הא"	לשעון ערבי	קירא	הא"י (סומפ)	אירוסא מקובי	אירוסא יסמשי	לשעון ערבי	אירוסא הא"	לשעון ערבי	הא"י (סומפ)	אירוסא מקובי
1	11.43	4.59	1. 13	6.29	6.50	6.36	3. 9	8.26	6.35	11.51	12.12	12.12
2	11.41	4.58	1. 11	6.28	6.49	6.35	3. 8	8.25	6.34	11.51	12.12	12.12
3	11.40	4.58	1. 10	6.28	6.49	6.35	3. 7	8.25	6.33	11.51	12.12	12.12
4	11.38	4.57	1. 8	6.27	6.48	6.34	3. 6	8.25	6.32	11.51	12.12	12.12
5	11.37	4.57	1. 7	6.27	6.48	6.33	3. 5	8.25	6.32	11.52	12.13	12.13
6	11.35	4.56	1. 5	6.26	6.47	6.32	3. 3	8.24	6.31	11.52	12.13	12.13
7	11.33	4.55	1. 3	6.25	6.46	6.31	3. 2	8.24	6.30	11.52	12.13	12.13
8	11.32	4.54	1. 2	6.24	6.45	6.31	3. 1	8.24	6.29	11.52	12.13	12.13
9	11.30	4.53	1. 1	6.23	6.44	6.30	3.	8.23	6.28	11.52	12.13	12.13
10	11.29	4.53	12.58	6.22	6.43	6.29	2.59	8.23	6.27	11.52	12.13	12.13
11	11.27	4.52	12.57	6.22	6.43	6.28	2.57	8.22	6.27	11.52	12.13	12.13
12	11.26	4.51	12.55	6.21	6.42	6.27	2.56	8.22	6.26	11.52	12.13	12.13
13	11.24	4.50	12.53	6.20	6.41	6.26	2.55	8.22	6.25	11.52	12.13	12.13
14	11.22	4.50	12.52	6.19	6.40	6.26	2.53	8.21	6.24	11.52	12.13	12.13
15	11.20	4.49	12.50	6.18	6.39	6.25	2.52	8.20	6.23	11.52	12.13	12.13
16	11.19	4.48	12.48	6.17	6.38	6.24	2.51	8.20	6.22	11.52	12.13	12.13
17	11.17	4.47	12.46	6.16	6.37	6.23	2.50	8.20	6.21	11.52	12.13	12.13
18	11.15	4.46	12.44	6.15	6.36	6.22	2.48	8.19	6.20	11.51	12.12	12.12
19	11.14	4.45	12.43	6.14	6.35	6.21	2.47	8.19	6.20	11.51	12.12	12.12
20	11.13	4.45	12.41	6.14	6.35	6.20	2.46	8.19	6.19	11.51	12.12	12.12
21	11.11	4.44	12.39	6.12	6.33	6.19	2.45	8.18	6.18	11.51	12.12	12.12
22	11. 9	4.43	12.37	6.11	6.32	6.18	2.43	8.18	6.17	11.51	12.12	12.12
23	11. 8	4.42	12.36	6.10	6.31	6.18	2.43	8.17	6.16	11.51	12.12	12.12
24	11. 6	4.41	12.34	6. 9	6.30	6.17	2.41	8.17	6.15	11.51	12.12	12.12
25	11. 4	4.40	12.32	6. 8	6.29	6.16	2.40	8.16	6.14	11.51	12.12	12.12
26	11. 2	4.39	12.30	6. 7	6.28	6.15	2.38	8.15	6.13	11.50	12.11	12.11
27	11. "	4.38	12.28	6. 6	6.27	6.14	2.37	8.15	6.12	11.50	12.11	12.11
28	10.59	4.37	12.27	6. 5	6.26	6.13	2.36	8.14	6.12	11.50	12.11	12.11

(טבלא ד')

Febbruar פברואר

[illegible]

(טבלא א)

מרץ Marz

יום	עלות השחר		הנץ החמה				סוף זמן ק"ש		קו חצי היום	
	לשעון ערבי	אירופא	לשעון ערבי	אירופא	אירופא	אירופא	לשעון ערבי	אירופא	לשעון ערבי	אירופא
	לשעון ערבי	אירופא	לשעון ערבי	אירופא	אירופא	אירופא	לשעון ערבי	אירופא	לשעון ערבי	אירופא
1	10:57	4:36	12:25	6:41	6:25	6:12	2:34	8:14	6:11	11:50
2	10:55	4:35	12:23	6:3	6:24	6:11	2:33	8:13	6:10	11:50
3	10:53	4:33	12:21	6:1	6:22	6:10	2:31	8:12	6:9	11:49
4	10:51	4:33	12:19	6:1	6:22	6:9	2:30	8:11	6:8	11:49
5	10:49	4:31	12:17	5:59	6:20	6:8	2:28	8:11	6:7	11:49
6	10:47	4:30	12:15	5:58	6:19	6:7	2:27	8:10	6:6	11:49
7	10:45	4:29	12:13	5:57	6:18	6:6	2:25	8:9	6:5	11:49
8	10:43	4:27	12:11	5:56	6:17	6:5	2:24	8:8	6:4	11:48
9	10:41	4:26	12:9	5:54	6:15	6:4	2:22	8:8	6:3	11:48
10	10:39	4:25	12:8	5:53	6:14	6:4	2:21	8:7	6:2	11:48
11	10:37	4:23	12:6	5:52	6:13	6:3	2:20	8:6	6:1	11:48
12	10:35	4:22	12:4	5:51	6:12	6:2	2:18	8:5	6:0	11:47
13	10:33	4:20	12:2	5:50	6:11	6:1	2:17	8:4	5:59	11:47
14	10:31	4:19	12:0	5:48	6:9	6:0	2:15	8:3	5:58	11:47
15	10:29	4:18	11:58	5:47	6:8	5:59	2:14	8:3	5:57	11:46
16	10:27	4:16	11:56	5:46	6:7	5:58	2:12	8:2	5:56	11:46
17	10:25	4:15	11:54	5:45	6:6	5:57	2:11	8:1	5:55	11:46
18	10:22	4:13	11:52	5:43	6:4	5:56	2:9	8:0	5:54	11:46
19	10:20	4:12	11:50	5:42	6:3	5:55	2:7	7:59	5:53	11:45
20	10:18	4:11	11:48	5:41	6:2	5:54	2:6	7:58	5:52	11:45
21	10:16	4:9	11:46	5:39	6:1	5:53	2:4	7:57	5:51	11:45
22	10:14	4:8	11:44	5:38	5:59	5:52	2:3	7:57	5:50	11:44
23	10:12	4:7	11:42	5:37	5:58	5:51	2:1	7:56	5:49	11:44
24	10:10	4:5	11:40	5:35	5:56	5:50	2:0	7:55	5:48	11:44
25	10:8	4:4	11:38	5:34	5:55	5:49	1:58	7:54	5:47	11:43
26	10:6	4:3	11:37	5:33	5:54	5:48	1:57	7:53	5:47	11:43
27	10:4	4:1	11:35	5:32	5:53	5:47	1:55	7:52	5:46	11:43
28	10:2	4:0	11:33	5:31	5:52	5:46	1:54	7:52	5:45	11:43
29	10:	3:58	11:31	5:29	5:50	5:45	1:52	7:51	5:44	11:42
30	9:58	3:57	11:29	5:28	5:49	5:44	1:51	7:50	5:43	11:42
31	9:56	3:55	11:27	5:27	5:48	5:43	1:49	7:49	5:42	11:42

(טבלא ד)

(טבלא ב)

(טבלא ג)

מרץ Marz

יום	שקיעת החמה			אורך ואורך		הדהי' בע"ש		הדהי' במוצ"ש		שעות ימים
	לשעון איזופא הא"י (כאוסק קירא)	איזופא בקוטי	איזופא שמש	היום	הנשק	לשעון איזופא הא"י (כאוסק קירא)	לשעון ערבו	לשעון איזופא הא"י		
1	5.39½	6, 1½	5.47½	11.35	1.28	4.59	12.32	6.11	12.45	X
2	5.40	6, 1	5.48*	11.37	1.28	5,	32	6.12	12.33	X
3	5.40½	6, 1½	5.49*	11.39	1.28	5, 1	32	6.13	12.21	X
4	5.41½	6, 2¼	5.50½	11.40½	1.28	5, 1	32	6.13	12, 8	X
5	5.42½	6, 3¼	5.51½	11.42"	1.28	5, 2	32	6.14	11.54	X
6	5.43	6, 4	5.52"	11.44"	1.28	5, 3	32	6.15	11.40	X
7	5.43½	6, 4½	5.53"	11.46"	1.28	5, 3	32	6.16	11.25	X
8	5.44½	6, 5½	5.54"	11.48"	1.28½	5, 4	33	6.18	11.10	X
9	5.45½	6, 6½	5.55"	11.50"	1.28½	5, 5	33	6.18	10.55	X
10	5.45½	6, 6½	5.56	11.52	1.28½	5, 6	33	6.19	10.39	X
11	5.46½	6, 7½	5.57	11.54	1.29	5, 6	33	6.20	10.23	X
12	5.47	6, 8	5.58	11.56	1.29	5, 7	33	6.20	10, 7	X
13	5.47½	6, 8½	5.58½	11.57½	1.29	5, 7	33	6.20	9.50	X
14	5.48½	6, 9½	5.59½	11.59"	1.29½	5, 8	33	6.21	9.33	X
15	5.49	6, 10	6, 1	12 1"	1.29	5, 9	33	6.22	9.16	X
16	5.49½	6, 10½	6, 1½	12 3"	1.29	5, 9	33	6.23	8.58	X
17	5.50½	6, 11½	6, 2"	12 5"	1.29	5.10	33	6.24	8.40	X
18	5.51½	6, 12½	6, 3"	12 7"	1.30	5.11	33	6.24	8.22	X
19	5.51½	6, 12½	6, 4"	12 9"	1.30	5.11	33	6.25	8, 4	X
20	5.52½	6, 13½	6, 5"	12.11"	1.30	5.12	33	6.26	7.46	X
21	5.53½	6, 14½	6, 6"	12.13"	1.30	5.13	33	6.26	7.28	X
22	5.54	6, 15	6, 7"	12.15"	1.30	5.14	33	6.27	7.10	X
23	5.54½	6.15½	6.8"	12.17"	1.30	5.14	33	6.28	6.52	X
24	5.55½	6.16½	6, 9"	12.19"	1.30½	5.15	34	6.29	6.34	X
25	5.56	6.17	6.10"	12.21"	1.30"	5.16	34	6.30	6.16	X
26	5.56½	6.17½	6.11½	12.23	1.30"	5.16	34	6.31	5.58	X
27	5.57½	6.18½	6.12"	12.25	1.30"	5.17	34	6.31	5.40	X
28	5.58	6.19	6.13"	11.27	1.30"	5.18	34	6.32	5.22	X
29	5.58½	6.19½	6.14"	12.29	1.31	5.18	34	6.33	5, 3	X
30	5.59	6.20	6.15½	12.30½	1.31½	5.19	34	6.33	4.44	X
31	5.59½	6.20½	6.16½	12.32½	1.31½	5.19	34	6.34	4.25	X

(טבלא א)
אפריל April

יום	עלות השחר		הנך החמה					סוף זמן קיש		קו חצי היום	
	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	אירוסא מקומי	אירוסא שמשו	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא מקומי
1	9,54	3,54	11,25	5,25	5,46	5,42	1,48	7,48	5,41	11,41	12, 2
2	9,51	3,52	11,23	5,24	5,45	5,41	1,46	7,47	5,40	11,41	12, 2
3	9,49	3,51	11,21	5,23	6,44	5,40	1,44	7,46	5,39	11,41	12, 2
4	9,47	3,50	11,19	5,22	5,43	5,39	1,43	7,45	5,38	11,40	12, 1
5	9,45	3,48	11,18	5,20	5,41	5,39	1,41	7,44	5,37	11,40	12, 1
6	9,43	3,47	11,16	5,19	5,40	5,38	1,40	7,43	5,36	11,40	12, 1
7	9,41	3,45	11,14	5,18	5,39	5,37	1,38	7,43	5,35	11,39	12, 1
8	9,39	3,44	11,12	5,17	5,38	5,36	1,37	7,42	5,34	11,39	12, 1
9	9,38	3,43	11,10	5,16	5,37	5,35	1,36	7,42	5,33	11,39	12, 1
10	9,35	3,41	11, 8	5,14	5,35	5,34	1,34	7,40	5,32	11,39	12, 1
11	9,33	3,40	11, 6	5,13	5,34	5,33	1,33	7,40	5,31	11,38	11,59
12	9,30	3,38	11, 4	5,12	5,33	5,32	1,31	7,38	5,30	11,38	11,59
13	9,28	3,36	11, 2	5,10	5,31	5,31	1,29	7,37	5,29	11,38	11,59
14	9,27	3,35	11, 1	5, 9	5,30	5,30	1,28	7,37	5,29	11,37	11,58
15	9,25	3,34	10,59	5, 8	5,29	5,29	1,27	7,36	5,28	11,37	11,58
16	9,23	3,33	10,57	5, 7	5,28	5,28	1,25	7,36	5,27	11,37	11,58
17	9,21	3,31	10,55	5, 6	5,27	5,27	1,24	7,35	5,26	11,37	11,58
18	9,19	3,30	10,53	5, 5	5,26	5,26	1,22	7,34	5,25	11,36	11,57
19	9,16	3,28	10,51	5, 3	5,24	5,25	1,20	7,33	5,24	11,36	11,57
20	9,14	3,27	10,50	5, 2	5,23	5,25	1,19	7,32	5,23	11,36	11,57
21	9,12	3,26	10,48	5, 1	5,22	5,24	1,17	7,31	5,22	11,36	11,57
22	9,10	3,24	10,46	5, 1	5,21	5,23	1,16	7,30	5,21	11,36	11,57
23	9, 7	3,22	10,44	4,59	5,20	5,22	1,14	7,29	5,20	11,35	11,56
24	9, 5	3,21	10,42	4,58	5,19	5,21	1,13	7,28	5,19	11,35	11,56
25	9, 4	3,20	10,41	4,57	5,18	5,20	1,12	7,28	5,19	11,35	11,56
26	9, 2	3,19	10,39	4,56	5,17	5,19	1,10	7,28	5,18	11,35	11,56
27	9, 1	3,18	10,37	4,55	5,16	5,18	1, 9	7,27	5,17	11,35	11,56
28	8,58	3,17	10,35	4,54	5,15	5,17	1, 7	7,26	5,16	11,35	11,56
29	8,56	3,15	10,34	4,53	5,14	5,17	1, 6	7,25	5,15	11,34	11,55
30	8,54	3,14	10,32	4,52	5,13	5,16	1, 4	7,24	5,14	11,34	11,55

(טבלא ד)

(טבלא ג)

(טבלא ב)

אפריל April

יום	שקיעת החמה				אורך		הדהינ בעיש		הדהינ במוציש		מזג האוויר לשעת אירופי
	לשעת אירופא הא"י (מאוס קירא)		אירופא מקומי		אירופא שמיני		אורך היום	ואורך הנשף	לשעת אירופא הא"י (מאוס קירא)	לשעת ערבי	
	ברושלם										
1	6, 1	6, 21	6, 17	6, 21	12, 34	1, 31	12, 34	5, 20	12, 34	6, 34	4, 6
2	6, 1	6, 22	6, 18	6, 22	12, 36	1, 32	12, 36	5, 21	34	6, 35	3, 47
3	6, 1	6, 22	6, 19	6, 22	12, 38	1, 32	12, 38	5, 22	34	6, 36	3, 28
4	6, 2	6, 23	6, 20	6, 23	12, 40	1, 32	12, 40	5, 22	34	6, 37	3, 10
5	6, 2	6, 23	6, 21	6, 23	12, 42	1, 32	12, 42	5, 23	34	6, 37	2, 52
6	6, 3	6, 24	6, 22	6, 24	12, 44	1, 32	12, 44	5, 23	34	6, 38	2, 34
7	6, 4	6, 25	6, 23	6, 25	12, 46	1, 32	12, 46	5, 24	34	6, 38	2, 17
8	6, 5	6, 26	6, 24	6, 26	12, 48	1, 32	12, 48	5, 25	34	6, 39	2, 0
9	6, 5	6, 26	6, 24	6, 26	12, 49	1, 32	12, 49	5, 25	34	6, 40	1, 43
10	6, 6	6, 27	6, 25	6, 27	12, 51	1, 33	12, 51	5, 26	34	6, 41	1, 26
11	6, 7	6, 28	6, 26	6, 28	12, 53	1, 33	12, 53	5, 27	35	6, 42	1, 9
12	6, 7	6, 28	6, 27	6, 28	12, 55	34	12, 55	5, 27	35	6, 43	0, 52
13	6, 8	6, 29	6, 28	6, 29	12, 57	34	12, 57	5, 28	35	6, 43	0, 36
14	6, 8	6, 29	6, 29	6, 29	12, 59	34	12, 59	5, 29	35	6, 44	0, 20
15	6, 9	6, 30	6, 30	6, 30	13, 1	34	13, 1	5, 29	35	6, 45	0, 5
16	6, 10	6, 31	6, 31	6, 31	13, 3	34	13, 3	5, 30	35	6, 45	0, 10
17	6, 10	6, 31	6, 32	6, 31	13, 4	34	13, 4	5, 31	35	6, 46	0, 25
18	6, 11	6, 32	6, 33	6, 32	13, 6	34	13, 6	5, 31	35	6, 47	0, 40
19	6, 12	6, 33	6, 34	6, 33	13, 8	35	13, 8	5, 32	35	6, 47	0, 54
20	6, 12	6, 33	6, 35	6, 33	13, 10	35	13, 10	5, 33	35	6, 48	1, 8
21	6, 13	6, 34	6, 36	6, 34	13, 12	35	13, 12	5, 33	35	6, 49	1, 20
22	6, 14	6, 35	6, 36	6, 35	13, 13	36	13, 13	5, 34	35	6, 50	1, 32
23	6, 15	6, 36	6, 37	6, 36	13, 15	37	13, 15	5, 35	36	6, 51	1, 44
24	6, 15	6, 36	6, 38	6, 36	13, 17	37	13, 17	5, 36	36	6, 52	1, 56
25	6, 16	6, 37	6, 39	6, 37	13, 19	37	13, 19	5, 36	36	6, 52	2, 7
26	6, 17	6, 38	6, 40	6, 38	13, 21	37	13, 21	5, 37	36	6, 53	2, 17
27	6, 17	6, 38	6, 41	6, 38	13, 22	37	13, 22	5, 38	36	6, 54	2, 27
28	6, 18	6, 39	6, 42	6, 39	13, 24	37	13, 24	5, 39	36	6, 55	2, 37
29	6, 19	6, 40	6, 43	6, 40	13, 26	37	13, 26	5, 39	36	6, 55	2, 46
30	6, 20	6, 41	6, 44	6, 41	13, 28	37	13, 28	5, 40	36	6, 56	2, 54

(טבלא א)

מאי May

יום	עלות השחר		הנך החמה				סוף זמן קיש		קו חצי היום	
	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	אירוסא מקומי	אירוסא שמיני	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא מקומי
1	8,52	3,13	10,30	4,51	5,12	5,15	1, 3	7,24	5,13	11,34
2	8,50	3,11	10,28	4,50	5,11	5,14	1, 2	7,23	5,12	11,34
3	8,48	3,10	10,27	4,49	5,10	5,13	1, 1	7,23	5,12	11,34
4	8,46	3, 8	10,25	4,48	5, 9	5,12	12,59	7,22	5,11	11,34
5	8,44	3, 7	10,24	4,47	5, 8	5,12	12,58	7,21	5,10	11,34
6	8,42	3, 6	10,22	4,46	5, 7	5,11	12,56	7,20	5, 9	11,34
7	8,40	3, 5	10,20	4,45	5, 6	5,10	12,55	7,20	5, 8	11,34
8	8,38	3, 3	10,19	4,44	5, 5	5, 9	12,53	7,19	5, 8	11,34
9	8,36	3, 2	10,17	4,44	5, 5	5, 8	12,52	7,18	5, 7	11,34
10	8,34	3, 1	10,16	4,43	5, 4	5, 8	12,51	7,18	5, 6	11,34
11	8,32	3, 1	10,14	4,42	5, 3	5, 7	12,49	7,17	5, 5	11,34
12	8,30	2,58	10,13	4,41	5, 2	5, 6	12,48	7,16	5, 5	11,34
13	8,28	2,57	10,12	4,41	5, 2	5, 6	12,46	7,15	5, 4	11,34
14	8,26	2,56	10,10	4,40	5, 1	5, 5	12,45	7,15	5, 3	11,34
15	8,25	2,55	10, 9	4,39	5, 1	5, 4	12,44	7,15	5, 3	11,34
16	8,23	2,54	10, 7	4,38	5, 3	5, 3	12,43	7,14	5, 2	11,34
17	8,21	2,52	10, 6	4,38	5, 3	5, 3	12,42	7,13	5, 1	11,34
18	8,20	2,52	10, 5	4,37	5, 2	5, 2	12,41	7,13	5, 1	11,34
19	8,18	2,51	10, 3	4,36	5, 1	5, 1	12,39	7,13	5, 1	11,34
20	8,16	2,50	10, 2	4,36	5, 1	5, 1	12,38	7,12	4,59	11,34
21	8,15	2,49	10, 1	4,35	5, 1	5, 1	12,37	7,12	4,59	11,34
22	8,13	2,48	9, 59	4,35	4,56	4,59	12,36	7,11	4,58	11,34
23	8,11	2,47	9, 58	4,34	4,55	4,59	12,35	7,11	4,57	11,34
24	8,10	2,47	9, 57	4,34	4,55	4,58	12,34	7,11	4,57	11,34
25	8, 9	2,46	9, 56	4,33	4,54	4,58	12,33	7,10	4,56	11,34
26	8, 7	2,45	9, 55	4,33	4,54	4,57	12,32	7,10	4,56	11,34
27	8, 6	2,44	9, 54	4,32	4,53	4,57	12,31	7,10	4,55	11,34
28	8, 4	2,43	9, 53	4,32	4,53	4,56	12,30	7, 9	4,55	11,34
29	8, 3	2,43	9, 52	4,32	4,53	4,56	12,29	7, 9	4,54	11,34
30	8, 2	2,41	9, 51	4,31	4,52	4,55	12,28	7, 9	4,54	11,34
31	8, 1	2,42	9, 50	4,31	4,52	4,55	12,28	7, 9	4,53	11,34

(טבלא ד)

(טבלא ג)

(טבלא ב)

מאי May

יום	שקיעת החמה			אורך		הדרג'ת בעיש		הדרג'ת במוציש		שעת חצות היום
	לשעת אירופא הא"י (מאזק קירא)	אירופא מקומי	אירופא שמשו	היום	הנשף	לשעת אירופא הא"י (מאזק קירא)	לשעת ערבי	לשעת אירופא הא"י		
1	6.20	6.41	6.44	13.29	1.38	5.40	12.36	6.57	3, 2	—
2	6.21	6.42	6.45	13.31	1.38	5.41	36	6.58	3, 10	—
3	6.22	6.43	6.46	13.33	1.39	5.42	36	6.58	3, 18	—
4	6.22	6.43	6.47	13.34	1.39	5.42	36	6.59	3, 25	—
5	6.23	6.44	6.48	13.36	1.40	5.43	37	7	3, 31	—
6	6.24	6.45	6.48	13.37	1.40	5.44	37	7, 1	3, 36	—
7	6.25	6.46	6.49	13.39	1.40	5.45	37	7, 2	3, 41	—
8	6.25	6.46	6.50	13.41	1.41	5.45	37	7, 3	3, 46	—
9	6.26	6.47	6.51	13.42	1.41	5.46	37	7, 4	3, 50	—
10	6.27	6.48	6.52	13.44	1.42	5.47	37	7, 5	3, 53	—
11	6.27	6.48	6.52	13.45	1.42	5.47	38	7, 6	3, 55	—
12	6.28	6.49	6.53	13.46	1.43	5.48	38	7, 6	3, 57	—
13	6.29	6.50	6.54	13.48	1.43	5.49	38	7, 7	3, 59	—
14	6.29	6.50	6.54	13.49	1.44	5.49	38	7, 8	4, 0	—
15	6.30	6.51	6.55	13.51	1.44	5.50	38	7, 9	4, 0	—
16	6.31	6.52	6.56	13.52	1.44	5.51	38	7, 9	4, 0	—
17	6.31	6.52	6.56	13.53	1.45	5.51	38	7.10	3, 59	—
18	6.32	6.53	6.57	13.55	1.45	5.52	38	7.11	3, 58	—
19	6.33	6.54	6.58	13.56	1.45	5.53	38	7.12	3, 56	—
20	6.34	6.55	6.58	13.57	1.46	5.54	39	7.13	3, 53	—
21	6.34	6.55	6.59	13.59	1.46	5.54	39	7.14	3, 50	—
22	6.35	6.56	7	14	1.46	5.55	39	7.15	3, 47	—
23	6.36	6.57	7	14, 1	1.47	5.56	39	7.15	3, 43	—
24	6.36	6.57	7, 1	14, 2	1.47	5.56	39	7.16	3, 38	—
25	6.37	6.58	7, 1	14, 3	1.47	5.57	39	7.16	3, 32	—
26	6.37	6.58	7, 2	14, 4	1.48	5.57	39	7.17	3, 26	—
27	6.38	6.59	7, 3	14, 6	1.48	5.58	39	7.18	3, 20	—
28	6.39	7	7, 3	14, 7	1.48	5.59	39	7.18	3, 13	—
29	6.40	7, 1	7, 4	14, 8	1.49	6	39	7.19	3, 6	—
30	6.40	7, 1	7, 4	14, 9	1.49	6	39	7.20	2, 58	—
31	6.41	7, 2	7, 4	14, 9	1.49	6, 1	39	7.20	2, 50	—

(טבלא א)

יוני Juny

יום	עלות השחר		הנץ החמה					סוף זמן קיש		קו חצי היום	
	לשעון ערבי	אירופא הא"י	שעת ערב	מזל (סמל)	אירופא סקופי	אירופא שמישי	לשעון ערבי	אירופא הא"י	לשעון ערבי	אירופא סקופי	אירופא הא"י
1	8,	2,41	9,50	4,31	4,52	4,55	12,27	7, 8	4,53	11,34	11,55
2	7,59	2,41	9,49	4,31	4,52	4,54	12,26	7, 8	4,53	11,35	11,56
3	7,57	2,40	9,48	4,30	4,51	4,54	12,25	7, 7	4,52	11,35	11,56
4	7,56	2,39	9,47	4,30	4,51	4,53	12,24	7, 7	4,52	11,35	11,56
5	7,56	2,39	9,46	4,30	4,51	4,53	12,24	7, 8	4,51	11,35	11,56
6	7,55	2,39	9,46	4,30	4,51	4,53	12,24	7, 8	4,51	11,35	11,56
7	7,54	2,38	9,45	4,29	4,50	4,52	12,23	7, 8	4,51	11,35	11,56
8	7,53	2,38	9,44	4,29	4,50	4,52	12,22	7, 8	4,50	11,36	11,57
9	7,52	2,37	9,43	4,29	4,50	4,51	12,21	7, 7	4,50	11,36	11,57
10	7,51	2,37	9,43	4,29	4,50	4,51	12,21	7, 7	4,50	11,36	11,57
11	7,51	2,37	9,42	4,29	4,50	4,51	12,21	7, 7	4,49	11,36	11,57
12	7,50	2,37	9,42	4,29	4,50	4,51	12,20	7, 7	4,49	11,36	11,57
13	7,50	2,37	9,42	4,29	4,50	4,51	12,20	7, 8	4,49	11,37	11,58
14	7,49	2,37	9,41	4,29	4,50	4,50	12,19	7, 7	4,49	11,37	11,58
15	7,49	2,37	9,41	4,29	4,50	4,50	12,19	7, 7	4,49	11,37	11,58
16	7,49	2,37	9,41	4,29	4,50	4,50	12,19	7, 8	4,49	11,37	11,58
17	7,48	2,37	9,41	4,29	4,50	4,50	12,19	7, 7	4,49	11,37	11,58
18	7,48	2,37	9,40	4,29	4,50	4,50	12,19	7, 8	4,48	11,38	11,59
19	7,48	2,37	9,40	4,30	4,51	4,51	12,19	7, 8	4,48	11,38	11,59
20	7,47	2,37	9,40	4,30	4,51	4,50	12,18	7, 8	4,48	11,38	11,59
21	7,47	2,37	9,40	4,30	4,51	4,50	12,18	7, 8	4,48	11,38	11,59
22	7,47	2,37	9,40	4,30	4,51	4,50	12,18	7, 8	4,48	11,38	11,59
23	7,47	2,38	9,40	4,30	4,51	4,50	12,18	7, 8	4,48	11,39	12,
24	7,47	2,38	9,40	4,30	4,51	4,50	12,18	7, 9	4,48	11,39	12,
25	7,47	2,38	9,40	4,31	4,52	4,50	12,18	7, 9	4,48	11,39	12,
26	7,48	2,39	9,40	4,31	4,52	4,50	12,19	7,10	4,48	11,39	12,
27	7,48	2,39	9,40	4,31	4,52	4,50	12,19	7,10	4,48	11,40	12, 1
28	7,48	2,39	9,41	4,32	4,53	4,50	12,19	7,10	4,49	11,40	12, 1
29	7,49	2,40	9,41	4,32	4,53	4,50	12,19	7,11	4,49	11,40	12, 1
30	7,49	2,40	9,41	4,32	4,53	4,50	12,19	7,11	4,49	11,40	12, 1

(טבלא ד)

(טבלא ג)

(טבלא ב)

יוני Juny

יום	שקיעת החמה			אורך		הדהי' בעי'ש		הדהי' במוצי'ש		סוג יאמ' אצל המזל וזמ' יאמ' וזמ' יאמ' וזמ' יאמ'
	לשעון אירופא הא"י (מאופק קירא)	אירופא מקומי	אירופא שמישי	היום	הנשף בירושלם	לשעון אירופא הא"י (מאופק קירא)	לשעון ערבי	לשעון הא"י	לשעון הא"י	
1	6,41 $\frac{1}{2}$	7, 2 $\frac{1}{2}$	7, 5	14,10	1,50	6, 1	12,40	7,21	2,41	—
2	6,42	7, 3	7, 5 $\frac{1}{2}$	14,11	1,50	6, 2	40	7,22	2,32	—
3	6,42 $\frac{1}{2}$	7, 3 $\frac{1}{2}$	7, 6	14,12	1,50 $\frac{1}{2}$	6, 2	40	7,23	2,23	—
4	6,43 $\frac{1}{2}$	7, 4 $\frac{1}{2}$	7, 6 $\frac{1}{2}$	14,13	1,50"	6, 3	40	7,23	2,14	—
5	6,43 $\frac{3}{4}$	7, 4 $\frac{3}{4}$	7, 6 $\frac{3}{4}$	14,13 $\frac{1}{2}$	1,50"	6, 3	40	7,24	2, 4	—
6	6,44	7, 5	7, 7	14,14	1,51	6, 4	40	7,24	1,54	—
7	6,44 $\frac{1}{4}$	7, 5 $\frac{1}{4}$	7, 7 $\frac{1}{2}$	14,15	1,51	6, 4	40	7,25	1,44	—
8	6,45 $\frac{1}{2}$	7, 6 $\frac{1}{2}$	7, 8	14,16	1,51	6, 5	40	7,26	1,33	—
9	6,46	7, 7	7, 8 $\frac{1}{2}$	14,16 $\frac{1}{2}$	1,51 $\frac{1}{2}$	6, 5	40	7,26	1,22	—
10	6,46 $\frac{1}{4}$	7, 7 $\frac{1}{4}$	7, 8 $\frac{3}{4}$	14,17	1,51"	6, 6	40	7,26	1,11	—
11	6,46 $\frac{3}{4}$	7, 7 $\frac{3}{4}$	7, 8 $\frac{3}{4}$	14,17 $\frac{1}{2}$	1,51"	6, 6	40	7,27	1, 0	—
12	6,47 $\frac{1}{4}$	7, 8 $\frac{1}{4}$	7, 9	14,18	1,52	6, 7	40	7,27	0,48	—
13	6,47 $\frac{1}{2}$	7, 8 $\frac{1}{2}$	7, 9	14,18	1,52	6, 7	40	7,28	0,35	—
14	6,48	7, 9	7, 9 $\frac{1}{2}$	14,18 $\frac{1}{2}$	1,52	6, 7	40	7,28	0,22	—
15	6,48	7, 9	7, 9 $\frac{1}{2}$	14,18 $\frac{1}{2}$	1,52	6, 8	40	7,28	0, 9	—
16	6,48 $\frac{1}{2}$	7, 9 $\frac{1}{2}$	7, 9 $\frac{1}{2}$	14,19	1,52	6, 8	40	7,29	0, 4	×
17	6,48 $\frac{3}{4}$	7, 9 $\frac{3}{4}$	7, 9 $\frac{3}{4}$	14,19	1,52 $\frac{1}{2}$	6, 8	40	7,29	0,17	×
18	6,49 $\frac{1}{4}$	7,10 $\frac{1}{4}$	7, 9 $\frac{3}{4}$	14,19 $\frac{1}{2}$	1,52"	6, 9	40	7,29	0,30	×
19	6,49 $\frac{1}{2}$	7,10 $\frac{1}{2}$	7, 9 $\frac{3}{4}$	14,19 $\frac{1}{2}$	1,52"	6, 9	40	7,30	0,43	×
20	6,50	7,11	7,10	14,20	1,52"	6,10	40	7,30	0,56	×
21	6,50 $\frac{1}{4}$	7,11 $\frac{1}{4}$	7,10	14,20	1,52"	6,10	40	7,30	1, 9	×
22	6,50 $\frac{1}{2}$	7,11 $\frac{1}{2}$	7,10	14,20	1,52"	6,10	40	7,30	1,22	×
23	6,50 $\frac{3}{4}$	7,11 $\frac{3}{4}$	7,10	14,20	1,52"	6,10	40	7,31	1,35	×
24	6,50 $\frac{3}{4}$	7,11 $\frac{3}{4}$	7,10	14,20	1,52"	6,10	40	7,31	1,48	×
25	6,51	7,12	7,10	14,20	1,52"	6,11	40	7,31	2, 1	×
26	6,51	7,12	7, 9 $\frac{1}{2}$	14,19 $\frac{1}{2}$	1,52"	6,11	40	7,31	2,14	×
27	6,51 $\frac{1}{4}$	7,12 $\frac{1}{4}$	7, 9 $\frac{1}{2}$	14,19 $\frac{1}{2}$	1,52"	6,11	40	7,31	2,26	×
28	6,51	7,12	7, 9 $\frac{1}{2}$	14,19	1,52"	6,11	40	7,31	2,38	×
29	6,51 $\frac{1}{2}$	7,12 $\frac{1}{2}$	7, 9 $\frac{1}{2}$	14,19	1,52	6,11	40	7,31	2,51	×
30	6,51 $\frac{1}{2}$	7,12 $\frac{1}{2}$	7, 9 $\frac{1}{2}$	14,18 $\frac{1}{2}$	1,52	6,11	40	7,31	3, 3	×

(טבלה א)

יולי July

יום	עלות השחר		הנזן החמה				סוף זמן קיש		קו חצי היום		
	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	אירוסא מקומי	אירוסא שמש	לשעון ערבי	אירוסא הא"י	לשעון ערבי	אירוסא מקומי	אירוסא הא"י
1	7.49	2.41	9. 41	4.33	4.54	4.50	12.19	7.11	4.49	11.40	12.1
2	7.50	2.41	9. 42	4.33	4.54	4.51	12.20	7.12	4.49	11.41	12.2
3	7.50	2.41	9. 42	4.33	4.54	4.51	12.20	7.12	4.49	11.41	12.2
4	7.51	2.42	9. 42	4.34	4.55	4.51	12.21	7.12	4.49	11.41	12.2
5	7.51	2.43	9. 43	4.34	4.55	4.51	12.21	7.12	4.50	11.41	12.2
6	7.52	2.43	9. 43	4.35	4.56	4.51	12.21	7.13	4.50	11.41	12.2
7	7.53	2.44	9. 44	4.35	4.56	4.52	12.22	7.13	4.50	11.41	12.2
8	7.54	2.45	9. 45	4.36	4.57	4.52	13.23	7.14	4.51	11.42	12.3
9	7.55	2.45	9. 46	4.36	4.57	4.53	12.24	7.14	4.51	11.42	12.3
10	7.56	2.46	9. 46	4.37	4.58	4.53	12.24	7.15	4.51	11.42	12.3
11	7.56	2.47	9. 47	4.37	4.58	4.53	12.24	7.15	4.52	11.42	12.3
12	7.57	2.47	9. 48	4.38	4.59	4.54	12.25	7.15	4.52	11.42	12.3
13	7.59	2.48	9. 49	4.38	4.59	4.54	12.26	7.16	4.53	11.42	12.3
14	8. 1	2.49	9. 50	4.39	5. 1	4.55	12.27	7.16	4.53	11.42	12.3
15	8. 1	2.50	9. 50	4.39	5. 1	4.55	12.28	7.17	4.53	11.43	12.4
16	8. 2	2.51	9. 51	4.40	5. 1	4.55	12.28	7.17	4.54	11.43	12.4
17	8. 3	2.51	9. 52	4.41	5. 2	4.56	12.29	7.18	4.54	11.43	12.4
18	8. 5	2.53	9. 53	4.41	5. 2	4.56	12.30	7.18	4.55	11.43	12.4
19	8. 6	2.54	9. 54	4.42	5. 3	4.57	12.31	7.19	4.55	11.43	12.4
20	8. 8	2.54	9. 56	4.42	5. 3	4.58	12.33	7.19	4.56	11.43	12.4
21	8. 9	2.56	9. 57	4.43	5. 4	4.58	12.33	7.20	4.57	11.43	12.4
22	8.11	2.57	9. 58	4.44	5. 5	4.59	12.35	7.21	4.57	11.43	12.4
23	8.12	2.57	9. 59	4.44	5. 5	4.59	12.35	7.21	4.58	11.43	12.4
24	8.13	2.58	10. 1	4.45	5. 6	5. 1	12.36	7.21	4.58	11.43	12.4
25	8.15	2.59	10. 1	4.45	5. 6	5. 1	12.37	7.22	4.59	11.43	12.4
26	8.17	3. 1	10. 3	4.46	5. 7	5. 1	12.39	7.22	5. 1	11.43	12.4
27	8.18	3. 1	10. 4	4.47	5. 8	5. 2	12.39	7.23	5. 1	11.43	12.4
28	8.20	3. 2	10. 5	4.47	5. 8	5. 2	12.41	7.23	5. 1	11.43	12.4
29	8.21	3. 3	10. 7	4.48	5. 9	5. 3	12.42	7.23	5. 2	11.43	12.4
30	8.23	3. 4	10. 8	4.49	5.10	5. 4	12.43	7.24	5. 2	11.43	12.4
31	8.25	3. 5	10. 9	4.49	5.10	5. 4	12.44	7.25	5. 3	11.43	12.4

(טבלא ד)

(טבלא ט)

(טבלא ב)

יולי July

יום	שקיעת החמה				אורך		הדה"נ בע"ש		הדה"נ במוצ"ש		סוג מזג האוויר (לפי שטח המדינה)
	לשעת אירוסא הא"י (מאוסק קירא)		אירוסא מקווי	אירוסא שמש	היום	הנשף	ישעת אירוסא הא"י (מאוסק קירא)	ישעת ירבו	לשעת אירוסא		
	אירוסא הא"י (מאוסק קירא)	אירוסא מקווי									
1	6.51	7.12	7.9	14.18	1.52	6.11	12.40	7.32	3.15	×	
2	6.51	7.12	7.9	14.18	1.52	6.11	40	7.32	3.27	×	
3	6.51	7.12	7.9	14.18	1.52	6.11	40	7.32	3.38	×	
4	6.51	7.12	7.8	14.17	1.51	6.11	40	7.32	3.49	×	
5	6.51	7.12	7.8	14.17	1.51	6.11	40	7.32	4.0	×	
6	6.51	7.12	7.8	14.16	1.51	6.11	40	7.32	4.10	×	
7	6.51	7.12	7.8	14.16	1.51	6.11	40	7.31	4.20	×	
8	6.51	7.12	7.7	14.15	1.51	6.11	40	7.31	4.30	×	
9	6.50	7.11	7.7	14.14	1.51	6.10	40	7.31	4.39	×	
10	6.50	7.11	7.6	14.13	1.50	6.10	40	7.31	4.48	×	
11	6.50	7.11	7.6	14.13	1.50	6.10	40	7.31	4.56	×	
12	6.50	7.11	7.6	14.12	1.50	6.10	40	7.30	5.4	×	
13	6.49	7.10	7.5	14.11	1.50	6.9	40	7.30	5.12	×	
14	6.49	7.10	7.5	14.10	1.50	6.9	40	7.29	5.19	×	
15	6.49	7.10	7.4	14.9	1.49	6.9	39	7.28	5.26	×	
16	6.48	7.9	7.4	14.8	1.49	6.8	39	7.28	5.32	×	
17	6.48	7.9	7.3	14.7	1.49	6.8	39	7.47	5.38	×	
18	6.48	7.9	7.3	14.6	1.48	6.8	39	7.27	5.43	×	
19	6.47	7.8	7.2	14.5	1.48	6.7	39	7.27	5.48	×	
20	6.46	7.7	7.2	14.4	1.48	6.6	39	7.26	5.52	×	
21	6.46	7.7	7.1	14.3	1.47	6.6	39	7.26	5.56	×	
22	6.46	7.7	7.1	14.2	1.47	6.6	39	7.25	5.59	×	
23	6.45	7.6	7.1	14.1	1.47	6.5	39	7.25	6.2	×	
24	6.45	7.6	7.1	14.	1.46	6.5	39	7.24	6.4	×	
25	6.44	7.5	6.59	13.58	1.46	6.4	39	7.23	6.5	×	
26	6.43	7.4	6.58	13.57	1.46	6.3	39	7.22	6.6	×	
27	6.43	7.4	6.58	13.56	1.45	6.3	38	7.21	6.7	×	
28	6.42	7.3	6.57	13.54	1.45	6.2	38	7.20	6.6	×	
29	6.41	7.2	6.56	13.53	1.45	6.1	38	7.20	6.5	×	
30	6.41	7.2	6.56	13.52	1.44	6.1	38	7.19	6.3	×	
31	6.40	7.1	6.55	13.50	1.44	6.1	38	7.18	6.0	×	

(טבלא א)

אוגוסט August

יום	עלות השחר		הנץ החמה						סוף זמן ק"ש		קו חצי היום		
	לשעון ערבי	אירופא הא"	לשעון ערבי	אירופא הא"	אירופא מקומי	אירופא שששי	מאופק הא"י היום	אירופא מקומי	לשעון ערבי	אירופא הא"	לשעון ערבי	אירופא מקומי	אירופא מקומי
1	8.27	3, 6 $\frac{1}{2}$	10.11	4.50 $\frac{1}{2}$	5.11 $\frac{1}{2}$	5.5 $\frac{1}{2}$	12.46 $\frac{1}{2}$	7.25 $\frac{3}{4}$	5.4	11,43 $\frac{1}{2}$	12, 4 $\frac{1}{2}$		
2	8.29	3, 7 $\frac{1}{4}$	10.12 $\frac{1}{2}$	4.51 $\frac{1}{4}$	5.12 $\frac{1}{4}$	5.6 $\frac{1}{4}$	12.47 $\frac{1}{2}$	7.26 $\frac{1}{2}$	5.4 $\frac{1}{4}$	11,43 $\frac{1}{2}$	12, 4 $\frac{1}{2}$		
3	8.31	3, 8 $\frac{1}{4}$	10.14	4.51 $\frac{3}{4}$	5.12 $\frac{3}{4}$	5.7	12.49	7.26 $\frac{3}{4}$	5.5 $\frac{1}{2}$	11,43 $\frac{1}{2}$	12, 4 $\frac{1}{2}$		
4	8.32 $\frac{1}{2}$	3, 9 $\frac{1}{4}$	10.15	4.52 $\frac{1}{4}$	5.13 $\frac{1}{4}$	5.7 $\frac{1}{2}$	12.49 $\frac{1}{2}$	7.26 $\frac{1}{2}$	5.6	11,43 $\frac{1}{2}$	12, 4 $\frac{1}{2}$		
5	8.34 $\frac{1}{2}$	3.11	10.16 $\frac{1}{2}$	4.53	5.14	5.8 $\frac{1}{2}$	12.51	7.27 $\frac{1}{2}$	5.6 $\frac{1}{2}$	11,43 $\frac{1}{2}$	12, 4 $\frac{1}{2}$		
6	8.36 $\frac{1}{2}$	3.12 $\frac{1}{2}$	10.18	4.53 $\frac{1}{2}$	5.14 $\frac{1}{2}$	5.9	12.52 $\frac{1}{2}$	7.28	5.7 $\frac{1}{2}$	11,43	12, 4		
7	8.38 $\frac{1}{2}$	3.13 $\frac{1}{2}$	10.19 $\frac{1}{2}$	4.54 $\frac{1}{2}$	5.15 $\frac{1}{2}$	5.9 $\frac{1}{2}$	12.53 $\frac{1}{2}$	7.28 $\frac{1}{2}$	5.8 $\frac{1}{2}$	11,43	12, 4		
8	8.40 $\frac{1}{2}$	3.14 $\frac{1}{2}$	10.21	4.54 $\frac{3}{4}$	5.15 $\frac{3}{4}$	5.10 $\frac{1}{2}$	12.55	7.29	5.9	11,42 $\frac{3}{4}$	12, 3 $\frac{3}{4}$		
9	8.43	3.15 $\frac{1}{2}$	10.23	4.55 $\frac{1}{4}$	5.16 $\frac{1}{4}$	5.11 $\frac{1}{2}$	12.57 $\frac{1}{2}$	7.30 $\frac{1}{2}$	5.10	11,42 $\frac{3}{4}$	12, 3 $\frac{3}{4}$		
10	8.44 $\frac{1}{2}$	3.16 $\frac{1}{2}$	10.24 $\frac{1}{2}$	4.56 $\frac{1}{2}$	5.17 $\frac{1}{2}$	5.12 $\frac{1}{2}$	12.58	7.29 $\frac{3}{4}$	5.10 $\frac{1}{2}$	11,42 $\frac{3}{4}$	12, 3 $\frac{3}{4}$		
11	8.46 $\frac{1}{2}$	3.17 $\frac{1}{2}$	10.26	4.57	5.18	5.13	12.59 $\frac{1}{2}$	7.30 $\frac{3}{4}$	5.11 $\frac{1}{2}$	11,42 $\frac{3}{4}$	12, 3 $\frac{3}{4}$		
12	8.48	3.18	10.27 $\frac{1}{2}$	4.57 $\frac{1}{2}$	5.18 $\frac{1}{2}$	5.13 $\frac{1}{2}$	1. 7	7.30 $\frac{3}{4}$	5.12 $\frac{1}{2}$	11,42 $\frac{3}{4}$	12, 3 $\frac{3}{4}$		
13	8.50 $\frac{1}{2}$	3.19 $\frac{1}{2}$	10.29	4.58	5.19	5.14 $\frac{1}{2}$	1. 2	7.31	5.13	11,42	12, 3		
14	8.53	3.21	10.31	4.59	5.20	5.15 $\frac{1}{2}$	1. 4 $\frac{1}{2}$	7.32 $\frac{1}{2}$	5.14	11,42	12, 3		
15	8.55	3.22	10.32 $\frac{1}{2}$	4.59 $\frac{1}{2}$	5.20 $\frac{1}{2}$	5.16 $\frac{1}{2}$	1. 5 $\frac{1}{2}$	7.32 $\frac{1}{2}$	5.14 $\frac{1}{2}$	11,41 $\frac{3}{4}$	12, 2 $\frac{3}{4}$		
16	8.57	3.22 $\frac{1}{2}$	10.34 $\frac{1}{2}$	5. 4	5.21 $\frac{1}{2}$	5.17 $\frac{1}{2}$	1. 7	7.32 $\frac{3}{4}$	5.15 $\frac{1}{2}$	11,41 $\frac{3}{4}$	12, 2 $\frac{3}{4}$		
17	8.59	3.23 $\frac{1}{2}$	10.36	5. 4 $\frac{1}{2}$	5.21 $\frac{3}{4}$	5.18	1. 8 $\frac{1}{2}$	7.33 $\frac{1}{2}$	5.16 $\frac{1}{2}$	11,41 $\frac{3}{4}$	12, 2 $\frac{3}{4}$		
18	9. 1	3.24 $\frac{1}{2}$	10.38	5. 1 $\frac{1}{2}$	5.22 $\frac{1}{2}$	5.19	1. 10	7.33 $\frac{1}{2}$	5.17 $\frac{1}{2}$	11,41 $\frac{3}{4}$	12, 2 $\frac{3}{4}$		
19	9. 2 $\frac{1}{2}$	3.25 $\frac{1}{2}$	10.39 $\frac{1}{2}$	5. 2 $\frac{1}{2}$	5.23 $\frac{1}{2}$	5.19 $\frac{1}{2}$	1. 10 $\frac{1}{2}$	7.33 $\frac{3}{4}$	5.18 $\frac{1}{2}$	11,41	12, 2		
20	9. 4 $\frac{1}{2}$	3.26	10.41 $\frac{1}{2}$	5. 3	5.24	5.20 $\frac{1}{2}$	1. 12 $\frac{1}{2}$	7.33 $\frac{3}{4}$	5.19 $\frac{1}{2}$	11,40 $\frac{3}{4}$	12, 1 $\frac{3}{4}$		
21	9. 6	3.26 $\frac{1}{2}$	10.43	5. 3 $\frac{1}{2}$	5.24 $\frac{1}{2}$	5.21 $\frac{1}{2}$	1. 13 $\frac{1}{2}$	7.34 $\frac{1}{2}$	5.20	11,40 $\frac{3}{4}$	12, 1 $\frac{3}{4}$		
22	9. 8	3.27 $\frac{1}{2}$	10.45	5. 4 $\frac{1}{2}$	5.25 $\frac{1}{2}$	5.22 $\frac{1}{2}$	1. 15	7.34 $\frac{1}{2}$	5.21	11,40 $\frac{3}{4}$	12, 1 $\frac{3}{4}$		
23	9.11	3.29	10.47	5. 5	5.26	5.23 $\frac{1}{2}$	1. 17 $\frac{1}{2}$	7.35 $\frac{1}{2}$	5.22	11,40	12, 1		
24	9.13	3.30	10.48 $\frac{1}{2}$	5. 5 $\frac{1}{2}$	5.26 $\frac{1}{2}$	5.24 $\frac{1}{2}$	1. 18 $\frac{1}{2}$	7.35 $\frac{1}{2}$	5.22 $\frac{1}{2}$	11,39 $\frac{3}{4}$	12, 7		
25	9.15	3.30 $\frac{1}{2}$	10.50 $\frac{1}{2}$	5. 6 $\frac{1}{2}$	5.27 $\frac{1}{2}$	5.25 $\frac{1}{2}$	1. 20	7.35 $\frac{3}{4}$	5.23 $\frac{1}{2}$	11,39 $\frac{3}{4}$	12, 1 $\frac{1}{2}$		
26	9.17	3.31 $\frac{1}{2}$	10.52	5. 6 $\frac{3}{4}$	5.27 $\frac{3}{4}$	5.26	1. 21 $\frac{1}{2}$	7.36 $\frac{1}{2}$	5.24 $\frac{1}{2}$	11,39 $\frac{3}{4}$	12, 1		
27	9.19 $\frac{1}{2}$	3.33	10.54	5. 7 $\frac{1}{2}$	5.28 $\frac{1}{2}$	5.27	1. 22 $\frac{1}{2}$	7.36 $\frac{1}{2}$	5.25 $\frac{1}{2}$	11,39	12,		
28	9.21 $\frac{1}{2}$	3.33 $\frac{1}{2}$	10.56	5. 8 $\frac{1}{2}$	5.29 $\frac{1}{2}$	5.28	1. 24 $\frac{1}{2}$	7.36 $\frac{3}{4}$	5.26 $\frac{1}{2}$	11,38 $\frac{3}{4}$	11,59 $\frac{3}{4}$		
29	9.23 $\frac{1}{2}$	3.34 $\frac{1}{2}$	10.57 $\frac{1}{2}$	5. 8 $\frac{3}{4}$	5.29 $\frac{3}{4}$	5.28 $\frac{1}{2}$	1. 25 $\frac{1}{2}$	7.36 $\frac{3}{4}$	5.27 $\frac{1}{2}$	11,38 $\frac{3}{4}$	11,59 $\frac{3}{4}$		
30	9.25 $\frac{1}{2}$	3.35 $\frac{1}{2}$	10.59 $\frac{1}{2}$	5. 9 $\frac{1}{2}$	5.30 $\frac{1}{2}$	5.29 $\frac{1}{2}$	1. 27 $\frac{1}{2}$	7.37	5.28 $\frac{1}{2}$	11,38	11,59		
31	9.27 $\frac{1}{2}$	3.36	11. 1 $\frac{1}{2}$	5.10	5.31	5.30 $\frac{1}{2}$	1. 28 $\frac{1}{2}$	7.38 $\frac{1}{2}$	5.29 $\frac{1}{2}$	11,37 $\frac{3}{4}$	11,58 $\frac{3}{4}$		

(טבלא ד)

סדר מספר	שם המדינה	הדג' כמדינה		הדג' בע"ש		אורך ואורך		שקיעת החמה			יום
		שם המדינה	שם המדינה	שם המדינה	שם המדינה	שם המדינה	שם המדינה	שם המדינה	שם המדינה		
										שם המדינה	
×	5,58	7,18	12,38	5,59	1,44	13,49	6,54 $\frac{1}{2}$	7, $\frac{1}{2}$	6,39 $\frac{1}{2}$	1	
×	5,54	7,17	38	5,58	1,43 $\frac{1}{2}$	13,47 $\frac{1}{2}$	6,53 $\frac{1}{2}$	6,59 $\frac{1}{2}$	6,38 $\frac{1}{2}$	2	
×	5,50	7,15	38	5,57	1,43	13,46	6,53	6,58 $\frac{1}{2}$	6,37 $\frac{1}{2}$	3	
×	5,45	7,14	37	5,57	1,42 $\frac{1}{2}$	13,45	6,52 $\frac{1}{2}$	6,58 $\frac{1}{2}$	6,37 $\frac{1}{2}$	4	
×	5,40	7,14	37	5,56	1,42	13,43 $\frac{1}{2}$	6,51 $\frac{1}{2}$	6,57 $\frac{1}{2}$	6,36 $\frac{1}{2}$	5	
×	5,34	7,13	37	5,55	1,41 $\frac{1}{2}$	13,42	6,51	6,56 $\frac{1}{2}$	6,35 $\frac{1}{2}$	6	
×	5,28	7,12	37	5,54	1,41	13,40 $\frac{1}{2}$	6,50 $\frac{1}{2}$	6,55 $\frac{1}{2}$	6,34 $\frac{1}{2}$	7	
×	5,21	7,11	37	5,53	1,40 $\frac{1}{2}$	13,39	6,49 $\frac{1}{2}$	6,54 $\frac{1}{2}$	6,33 $\frac{1}{2}$	8	
×	5,13	7,10	37	5,52	1,40	13,37	6,48 $\frac{1}{2}$	6,53 $\frac{1}{2}$	6,32 $\frac{1}{2}$	9	
×	5, 4	7, 8	37	5,51	1,40	13,35 $\frac{1}{2}$	6,47 $\frac{1}{2}$	6,52 $\frac{1}{2}$	6,31 $\frac{1}{2}$	10	
×	4,55	7, 7	36	5,51	1,39 $\frac{1}{2}$	13,34	6,47	6,52	6,31	11	
×	4,46	7, 6	36	5,50	1,39 "	13,32 $\frac{1}{2}$	6,46 $\frac{1}{2}$	6,51	6,30	12	
×	4,36	7, 5	36	5,49	1,38 "	13,31	6,45 $\frac{1}{2}$	6,50	6,29	13	
×	4,26	7, 4	36	5,48	1,38	13,29	6,44 "	6,49	6,28	14	
×	4,15	7, 3	36	5,46	1,37 $\frac{1}{2}$	13,27 $\frac{1}{2}$	6,43 "	6,47 $\frac{1}{2}$	6,26 $\frac{1}{2}$	15	
×	4, 3	7, 2	36	5,45	1,37 "	13,25 "	6,42 $\frac{1}{2}$	6,46 $\frac{1}{2}$	6,25 $\frac{1}{2}$	16	
×	3,51	7, 1	36	5,44	1,37	13,24	6,42	6,45 $\frac{1}{2}$	6,24 $\frac{1}{2}$	17	
×	3,39	7,	36	5,43	1,37	13,22	6,41	6,44 $\frac{1}{2}$	6,23 $\frac{1}{2}$	18	
×	3,26	6,59	36	5,42	1,37	13,20 $\frac{1}{2}$	6,40 $\frac{1}{2}$	6,43 $\frac{1}{2}$	6,22 $\frac{1}{2}$	19	
×	3,12	6,57	36	5,41	1,37	13,18 "	6,39 "	6,42 $\frac{1}{2}$	6,21 $\frac{1}{2}$	20	
×	2,58	6,56	36	5,40	1,37	13,17	6,38 $\frac{1}{2}$	6,41 $\frac{1}{2}$	6,20 $\frac{1}{2}$	21	
×	2,44	6,55	36	5,39	1,37	13,15	6,37 "	6,40 $\frac{1}{2}$	6,19 $\frac{1}{2}$	22	
×	2,29	6,53	35	5,38	1,36	13,13	6,36 "	6,39	6,18	23	
×	2,14	6,52	35	5,37	1,35 $\frac{1}{2}$	13,11 $\frac{1}{2}$	6,35 $\frac{1}{2}$	6,38	6,17	24	
×	1,58	6,51	35	5,35	1,35 "	13, 9 "	6,34 "	6,36 $\frac{1}{2}$	6,15 $\frac{1}{2}$	25	
×	1,42	6,50	35	5,34	1,35	13, 8	6,34	6,35 $\frac{1}{2}$	6,14 $\frac{1}{2}$	26	
×	1,25	6,49	35	5,33	1,34 $\frac{1}{2}$	13, 6	6,33	6,34 $\frac{1}{2}$	6,13 $\frac{1}{2}$	27	
×	1, 8	6,47	35	5,32	1,34 "	13, 4	6,32	6,33 $\frac{1}{2}$	6,12 $\frac{1}{2}$	28	
×	0,51	6,46	35	5,31	1,34	13, 2 $\frac{1}{2}$	6,31 $\frac{1}{2}$	6,32	6,11	29	
×	0,33	6,45	35	5,29	1,34	13, "	6,30 $\frac{1}{2}$	6,30	6, 9 $\frac{1}{2}$	30	
×	0,15	6,44	35	5,28	1,34	12,58 "	6,29 $\frac{1}{2}$	6,29	6, 8 $\frac{1}{2}$	31	

טבלא ה.

(השנוים בכל ארבעת שנים לשעון הערבי.)

ספטמבר September

1930			1929			1928			1927			יום
קו הצו היום	הנחיה	עה"ש	קו הצו היום	הנחיה	עה"ש	קו הצו היום	הנחיה	עה"ש	קו הצו היום	הנחיה	עה"ש	
5.29	11, 2	9, 28	5.30	11, 3	9, 29	5.30	11, 3	9, 29	5.29	11, 2	9, 28	1
5.30	11, 4	9, 30	5.31	11, 5	9, 31	5.31	11, 5	9, 31	5.30	11, 4	9, 30	2
5.31	11, 6	9, 33	5.32	11, 7	9, 33	5.32	11, 7	9, 34	5.31	11, 6	9, 32	3
5.32	11, 8	9, 35	5.33	11, 9	9, 36	5.33	11, 9	9, 36	5.32	11, 8	9, 35	4
5.33	11, 10	9, 38	5.34	11, 11	9, 38	5.34	11, 11	9, 39	5.33	11, 10	9, 37	5
5.34	11, 12	9, 39	5.34	11, 12	9, 40	5.35	11, 13	9, 40	5.34	11, 11	9, 39	6
5.35	11, 14	9, 41	5.35	11, 14	9, 42	5.36	11, 15	9, 42	5.35	11, 13	9, 41	7
5.36	11, 16	9, 43	5.36	11, 16	9, 44	5.37	11, 17	9, 44	5.36	11, 15	9, 43	8
5.37	11, 18	9, 45	5.37	11, 18	9, 46	5.38	11, 19	9, 46	5.37	11, 17	9, 45	9
5.38	11, 19	9, 47	5.38	11, 20	9, 48	5.38	11, 20	9, 48	5.38	11, 19	9, 47	10
5.39	11, 21	9, 49	5.39	11, 22	9, 50	5.39	11, 22	9, 50	5.39	11, 21	9, 49	11
5.40	11, 23	9, 51	5.40	11, 24	9, 52	5.40	11, 24	9, 52	5.40	11, 23	9, 51	12
5.41	11, 25	9, 54	5.41	11, 26	9, 54	5.41	11, 26	9, 55	5.41	11, 25	9, 53	13
5.52	11, 27	9, 56	5.42	11, 28	9, 56	5.42	11, 28	9, 57	5.42	11, 27	9, 55	14
5.43	11, 29	9, 58	5.43	11, 30	9, 58	5.43	11, 30	9, 59	5.43	11, 29	9, 57	15
5.44	11, 31	10	5.44	11, 31	10	5.44	11, 32	10, 1	5.43	11, 30	9, 59	16
5.45	11, 33	10, 2	5.45	11, 33	10, 3	5.45	11, 34	10, 3	5.44	11, 32	10, 2	17
5.46	11, 35	10, 4	5.46	11, 35	10, 5	5.46	11, 36	10, 5	5.45	11, 34	10, 4	18
5.47	11, 37	10, 6	5.47	11, 37	10, 7	5.47	11, 38	10, 7	5.46	11, 36	10, 6	19
5.47	11, 38	10, 8	5.48	11, 39	10, 8	5.48	11, 39	10, 9	5.47	11, 38	10, 7	20
5.48	11, 40	10, 10	5.49	11, 41	10, 10	5.49	11, 41	10, 11	5.48	11, 40	10, 9	21
5.49	11, 42	10, 12	5.50	11, 43	10, 13	5.50	11, 43	10, 13	5.49	11, 42	10, 12	22
5.50	11, 44	10, 14	5.51	11, 45	10, 15	5.51	11, 45	10, 15	5.50	11, 44	10, 14	23
5.51	11, 46	10, 16	5.52	11, 47	10, 17	5.52	11, 47	10, 17	5.51	11, 46	10, 16	24
5.52	11, 48	10, 18	5.53	11, 49	10, 19	5.53	11, 49	10, 19	5.52	11, 48	10, 18	25
5.53	11, 50	10, 20	5.54	11, 51	10, 21	5.54	11, 51	10, 21	5.53	11, 50	10, 20	26
5.54	11, 52	10, 22	5.55	11, 53	10, 23	5.55	11, 53	10, 23	5.54	11, 52	10, 22	27
5.55	11, 54	10, 25	5.56	11, 55	10, 25	5.56	11, 55	10, 26	5.55	11, 54	10, 24	28
5.56	11, 56	10, 27	5.57	11, 57	10, 27	5.57	11, 57	10, 28	5.56	11, 56	10, 26	29
5.57	11, 58	10, 29	5.58	11, 59	10, 29	5.58	11, 59	10, 30	5.57	11, 58	10, 28	30

טבלא ה.

אוקטובר October

(השנים ככל ארבעת השנים. לשעון הערבי).

1930			1929			1928			1927			יום
קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	
5.58 $\frac{3}{4}$	12, $\frac{1}{2}$	10.31	5.59	12, 1	10.31 $\frac{1}{2}$	5.59 $\frac{1}{2}$	12, $\frac{1}{2}$	10.32 $\frac{1}{2}$	5.58 $\frac{1}{2}$	12,	10.30	1
5.59 $\frac{3}{4}$	12, $\frac{2}{2}$	10.33 $\frac{1}{2}$	6,	12, 3	10.34	6, $\frac{1}{2}$	12, 3	10.35 $\frac{1}{2}$	5.59 $\frac{1}{2}$	12, 2	10.33	2
6, $\frac{1}{2}$	12, 4	10.35	6, $\frac{3}{4}$	12, 4 $\frac{1}{2}$	10.35 $\frac{1}{2}$	6, 1	12, 5	10.36	6, $\frac{3}{4}$	12, $\frac{3}{2}$	10.34 $\frac{1}{2}$	3
6, $1\frac{1}{2}$	12, 6	10.37	6, $1\frac{1}{4}$	12, 6	10.37 $\frac{1}{2}$	6, 2	12, 7	10.38 $\frac{1}{2}$	6, $1\frac{1}{2}$	12, 5	10.36 $\frac{1}{2}$	4
6, $2\frac{1}{2}$	12, 8	10.39 $\frac{1}{2}$	6, $2\frac{1}{4}$	12, 8	10.40	6, 3	12, 9	10.40 $\frac{1}{2}$	6, $2\frac{1}{4}$	12, 7	10.39	5
6, $3\frac{1}{4}$	12, 9 $\frac{1}{2}$	10.41	6, $3\frac{1}{2}$	12, 10	10.41 $\frac{1}{2}$	6, $3\frac{1}{2}$	12, 10 $\frac{1}{2}$	10.42	6, 3	12, 9	10.40 $\frac{1}{2}$	6
6, $4\frac{1}{4}$	12, 11	10.43	6, 4	12, 12	10.43 $\frac{1}{2}$	6, 4	12, 12	10.44 $\frac{1}{2}$	6, 4	12, 11	10.42 $\frac{1}{2}$	7
6, $5\frac{1}{2}$	12, 13	10.45 $\frac{1}{2}$	6, 5	12, 14	10.46	6, 5	12, 14	10.46 $\frac{1}{2}$	6, 5	12, 13	10.45	8
6, $6\frac{1}{4}$	12, 15	10.47	6, 6	12, 16	10.48	6, 6	12, 16	10.48 $\frac{1}{2}$	6, 6	12, 15	10.47	9
6, $7\frac{1}{4}$	12, 17	10.49	6, 7	12, 18	10.50	6, 7	12, 18	10.50	6, 7	12, 17	10.49	10
6, $8\frac{1}{2}$	12, 19	10.51	6, 8	12, 20	10.52	6, 8	12, 20	10.52	6, 8	12, 19	10.51	11
6, 9	12, 21	10.53	6, $9\frac{1}{2}$	12, 21 $\frac{1}{2}$	10.53 $\frac{1}{2}$	6, $9\frac{1}{2}$	12, 22	10.54	6, $8\frac{3}{4}$	12, 20 $\frac{1}{2}$	10.52 $\frac{1}{2}$	12
6.10	12, 23	10.55	6.10 $\frac{1}{2}$	12, 23	10.55 $\frac{1}{2}$	6.10	12, 24	10.56	6, $9\frac{1}{2}$	12, 22	10.54 $\frac{1}{2}$	13
6.11	12, 25	10.57	6.11 $\frac{1}{2}$	12, 25	10.57 $\frac{1}{2}$	6.11	12, 26	10.58	6.10 $\frac{1}{2}$	12, 24	10.56 $\frac{1}{2}$	14
6.12	12, 27	10.59	6.12 $\frac{1}{2}$	12, 27	10.59 $\frac{1}{2}$	6.12	12, 28	11,	6.11 $\frac{1}{2}$	12, 26	10.58 $\frac{1}{2}$	15
6.12 $\frac{3}{4}$	12, 28 $\frac{1}{2}$	11, $\frac{1}{2}$	6.13	12, 29	11, 1	6.13 $\frac{1}{2}$	12, 29 $\frac{1}{2}$	11, $1\frac{1}{2}$	6.12 $\frac{1}{2}$	12, 28	11,	16
6.13 $\frac{3}{4}$	12, 30	11, $2\frac{1}{2}$	6.14	12, 31	11, 3	6.14 $\frac{1}{2}$	12, 31	11, 3	6.13 $\frac{1}{2}$	12, 30	11, 2	17
6.14 $\frac{3}{4}$	12, 32	11, $4\frac{1}{2}$	6.15	12, 33	11, 5	6.15 $\frac{1}{2}$	12, 33	11, 5	6.14 $\frac{1}{2}$	12, 32	11, 4	18
6.15 $\frac{3}{4}$	12, 34	11, 6	6.15 $\frac{3}{4}$	12, 34 $\frac{1}{2}$	11, $6\frac{1}{2}$	6.16	12, 35	11, 7	6.15 $\frac{1}{2}$	12, 33 $\frac{1}{2}$	11, $5\frac{1}{2}$	19
6.16 $\frac{3}{4}$	12, 36	11, 8	6.16 $\frac{3}{4}$	12, 36	11, 8 $\frac{1}{2}$	6.17	12, 37	11, 9	6.16 $\frac{1}{2}$	12, 35 $\frac{1}{2}$	10, 7	20
6.17 $\frac{3}{4}$	12, 37 $\frac{1}{2}$	11, $9\frac{1}{2}$	6.17 $\frac{3}{4}$	12, 38	11, 10	6.17 $\frac{3}{4}$	12, 38 $\frac{1}{2}$	11, 10 $\frac{1}{2}$	6.17	12, 37	11, 9	21
6.18 $\frac{3}{4}$	12, 39 $\frac{1}{2}$	11, 11	6.18 $\frac{3}{4}$	12, 40	11, 12	6.18 $\frac{3}{4}$	12, 40	11, 12	6.18	12, 39	11, 11	22
6.19	12, 41	11, 13	6.19 $\frac{1}{2}$	12, 41 $\frac{1}{2}$	11, 13 $\frac{1}{2}$	6.19 $\frac{1}{2}$	12, 42	11, 14	6.18 $\frac{3}{4}$	12, 40 $\frac{1}{2}$	11, 12 $\frac{1}{2}$	23
6.20	12, 43	11, 14 $\frac{1}{2}$	6.20 $\frac{1}{2}$	12, 43	11, 15	6.20	12, 44	11, 15	6.19 $\frac{3}{4}$	12, 42	11, 14	24
6.20 $\frac{3}{4}$	12, 44 $\frac{1}{2}$	11, 16	6.21	12, 45	11, 16 $\frac{1}{2}$	6.21 $\frac{1}{2}$	12, 45 $\frac{1}{2}$	11, 17	6.20 $\frac{3}{4}$	12, 44	11, 15 $\frac{1}{2}$	25
6.21 $\frac{3}{4}$	12, 46	11, 18	6.22	12, 47	11, 18 $\frac{1}{2}$	6.22 $\frac{1}{2}$	12, 47	11, 19 $\frac{1}{2}$	6.21 $\frac{3}{4}$	12, 46	11, 17	26
6.22 $\frac{3}{4}$	12, 48	11, 20	6.23	12, 49	11, 20	6.23 $\frac{1}{2}$	12, 49	11, 21	6.22 $\frac{3}{4}$	12, 48	11, 19	27
6.23 $\frac{3}{4}$	12, 50	11, 21	6.23 $\frac{3}{4}$	12, 50 $\frac{1}{2}$	11, 21	6.24	12, 51	11, 22	6.23 $\frac{3}{4}$	12, 49 $\frac{1}{2}$	11, 20	28
6.24 $\frac{3}{4}$	12, 52	11, 23	6.24 $\frac{3}{4}$	12, 52	11, 23	6.25	12, 53	11, 24	6.24 $\frac{3}{4}$	12, 51	11, 22	29
6.25 $\frac{3}{4}$	12, 53 $\frac{1}{2}$	11, 24 $\frac{1}{2}$	6.25 $\frac{3}{4}$	12, 54	11, 25	6.25 $\frac{3}{4}$	12, 54 $\frac{1}{2}$	11, 25 $\frac{1}{2}$	6.25	12, 53	11, 24	30
6.26 $\frac{3}{4}$	12, 55 $\frac{1}{2}$	11, 26 $\frac{1}{2}$	6.26 $\frac{3}{4}$	12, 56	11, 26 $\frac{1}{2}$	6.26 $\frac{3}{4}$	12, 56	11, 27	6.26	12, 55	11, 25 $\frac{1}{2}$	31

טבלא ה.

November נובמבר

(השנים בכל ארבעת השנים, לשעון הערבי).

1930			1929			1928			1927			יום
קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	
6.27	12.57	11.27	6.27	12.57	11.28	6.27	12.58	11.28	6.26	12.56	11.27	1
6.27	12.58	" 29	6.28	12.59	" 29	6.28	12.59	" 30	6.27	12.58	11.28	2
6.28	1	" 30	6.29	1 1	" 31	6.29	1 1	" 31	6.28	1	11.30	3
6.29	1 2	" 32	6.29	1 2	" 32	6.30	1 3	" 33	6.29	1 1	11.31	4
6.30	1 3	" 33	6.30	1 4	" 34	6.30	1 4	" 34	6.30	1 3	11.33	5
6.31	1 5	" 34	6.31	1 5	" 35	6.31	1 6	" 35	6.30	1 4	11.34	6
6.32	1 7	" 36	6.32	1 7	" 37	6.32	1 8	" 37	6.31	1 6	11.36	7
6.32	1 8	" 38	6.33	1 9	" 38	6.33	1 9	" 39	6.32	1 8	11.37	8
6.33	1 10	" 39	6.33	1 10	" 40	6.34	1 11	" 40	6.33	1 9	11.39	9
6.34	1 11	" 41	6.34	1 12	" 41	6.34	1 12	" 42	6.34	1 11	11.40	10
6.35	1 13	" 42	6.35	1 13	" 43	6.35	1 14	" 43	6.34	1 12	11.42	11
6.35	1 14	" 43	6.36	1 15	" 44	6.36	1 15	" 44	6.35	1 14	11.43	12
6.36	1 15	" 44	6.36	1 16	" 45	6.36	1 16	" 45	6.36	1 15	11.44	13
6.37	1 17	" 46	6.37	1 17	" 46	6.37	1 18	" 47	6.36	1 16	11.45	14
6.37	1 18	" 47	6.38	1 19	" 48	6.38	1 19	" 48	6.37	1 18	11.47	15
6.38	1 20	" 49	6.38	1 20	" 49	6.39	1 21	" 50	6.38	1 19	11.48	16
6.39	1 21	" 50	6.39	1 22	" 51	6.39	1 22	" 51	6.39	1 21	11.50	17
6.40	1 23	" 51	6.40	1 23	" 52	6.40	1 24	" 52	6.39	1 22	11.51	18
6.40	1 24	" 53	6.41	1 25	" 53	6.41	1 25	" 54	6.40	1 24	11.52	19
6.41	1 25	" 54	6.41	1 26	" 54	6.41	1 26	" 55	6.41	1 25	11.53	20
6.42	1 27	" 55	6.42	1 27	" 55	6.42	1 28	" 56	6.42	1 27	11.54	21
6.42	1 28	" 56	6.42	1 28	" 56	6.43	1 29	" 57	6.42	1 28	11.55	22
6.43	1 29	" 57	6.43	1 29	" 57	6.43	1 30	" 58	6.43	1 29	11.56	23
6.43	1 30	" 58	6.44	1 31	" 58	6.44	1 31	" 59	6.43	1 30	11.57	24
6.44	1 31	" 59	6.44	1 32	" 59	6.44	1 32	12	6.44	1 31	11.58	25
6.44	1 32	12	6.45	1 33	12	6.45	1 33	12 1	6.44	1 32	11.59	26
6.45	1 34	12 1	6.45	1 34	12 1	6.45	1 34	12 1	6.45	1 33	12	27
6.46	1 35	12 2	6.46	1 35	12 2	6.46	1 35	12 2	6.45	1 34	12 1	28
6.46	1 36	12 3	6.46	1 36	12 3	6.46	1 36	12 3	6.46	1 35	12 2	29
6.47	1 37	12 4	6.47	1 37	12 4	6.47	1 37	12 4	6.46	1 36	12 3	30

טבלא ה.

(השננים בכל ארבעת שנים, לשעון הערבי).

דצמבר December

1930			1929			1928			1927			יום
קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	
6,47 $\frac{1}{2}$	1,38	12, 5	6,47 $\frac{1}{2}$	1,38	12, 5	6,47 $\frac{1}{2}$	1,38	12, 5	6,47 $\frac{1}{2}$	1,37 $\frac{1}{2}$	12, 4	1
6,48	1,39	" , 6	6,48	1,39	" , 6	6,48	1,39	12, 6	6,47 $\frac{3}{4}$	1,38	" , 5	2
6,48	1,40	" , 6 $\frac{1}{2}$	6,48	1,40	" , 6 $\frac{1}{2}$	6,48	1,40	12, 6 $\frac{1}{2}$	6,48	1,39	" , 5 $\frac{1}{2}$	3
6,48 $\frac{3}{4}$	1,40 $\frac{1}{2}$	" , 7	6,48 $\frac{3}{4}$	1,40 $\frac{1}{2}$	" , 7	6,48 $\frac{3}{4}$	1,40 $\frac{1}{2}$	12, 7	6,48 $\frac{3}{4}$	1,40	" , 6	4
6,49	1,41	" , 8	6,49	1,41	" , 8	6,49	1,41	12, 8	6,49	1,41	" , 7	5
6,49 $\frac{1}{2}$	1,42	" , 8	6,49 $\frac{1}{2}$	1,42	" , 8	6,49 $\frac{1}{2}$	1,42	12, 8	6,49	1,41 $\frac{1}{2}$	" , 7	6
6,50	1,43	" , 9	6,50	1,43	" , 9	6,50	1,43	12, 9	6,49 $\frac{1}{2}$	1,42	" , 8	7
6,50 $\frac{1}{2}$	1,43 $\frac{1}{2}$	" , 9 $\frac{1}{2}$	6,50 $\frac{1}{2}$	1,43 $\frac{1}{2}$	" , 9 $\frac{1}{2}$	6,50 $\frac{1}{2}$	1,43	12, 9 $\frac{1}{2}$	6,50	1,43	" , 8 $\frac{1}{2}$	8
6,50 $\frac{3}{4}$	1,44	" , 9 $\frac{3}{4}$	6,50 $\frac{3}{4}$	1,44	" , 9 $\frac{3}{4}$	6,50 $\frac{3}{4}$	1,44	12, 9 $\frac{3}{4}$	5,50 $\frac{1}{2}$	1,43	" , 8	9
6,51	1,45	" , 10	6,51	1,45	" , 10	6,51	1,45	12, 10	6,50 $\frac{3}{4}$	1,44	" , 9	10
6,51 $\frac{1}{2}$	1,45 $\frac{1}{2}$	" , 11	6,51 $\frac{1}{2}$	1,45 $\frac{1}{2}$	" , 11	6,51 $\frac{1}{2}$	1,45	12, 11	6,51	1,45	" , 10	11
6,51 $\frac{3}{4}$	1,46	" , 11 $\frac{1}{4}$	6,51 $\frac{3}{4}$	1,46	" , 11 $\frac{1}{4}$	6,51 $\frac{3}{4}$	1,46	12, 11 $\frac{1}{2}$	6,51 $\frac{1}{2}$	1,46	" , 11 $\frac{1}{2}$	12
6,51 $\frac{3}{4}$	1,46	" , 12	6,51 $\frac{3}{4}$	1,46 $\frac{1}{2}$	" , 12	6,51 $\frac{3}{4}$	1,46	12, 12	6,51 $\frac{3}{4}$	1,46	" , 12	13
6,52	1,47	" , 12 $\frac{1}{2}$	6,52	1,47	" , 12 $\frac{1}{2}$	6,52	1,47	12, 12 $\frac{1}{2}$	6,52	1,47	" , 12 $\frac{1}{2}$	14
6,52	1,47	" , 12	6,52	1,47	" , 12 $\frac{1}{2}$	6,52	1,47	12, 12 $\frac{1}{2}$	6,52	1,47	" , 12 $\frac{1}{2}$	15
6,52 $\frac{1}{2}$	1,47 $\frac{1}{2}$	" , 13	6,52 $\frac{1}{2}$	1,47 $\frac{1}{2}$	" , 13	6,52 $\frac{1}{2}$	1,47	12, 13	6,52 $\frac{1}{2}$	1,47	" , 13	16
6,52 $\frac{1}{2}$	1,47	" , 13	6,52 $\frac{1}{2}$	1,47	" , 13	6,52 $\frac{1}{2}$	1,47	12, 13	6,52 $\frac{1}{2}$	1,47	" , 13	17
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{1}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{1}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	12, 13 $\frac{1}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{1}{4}$	18
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{1}{2}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{1}{2}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	12, 13 $\frac{1}{2}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{1}{2}$	19
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48 $\frac{1}{2}$	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48 $\frac{1}{2}$	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48 $\frac{1}{2}$	12, 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48 $\frac{1}{2}$	" , 14	20
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	12, 14	9,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	21
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	12, 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	22
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	12, 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	23
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	12, 14	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 14	24
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{3}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{3}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	12, 13 $\frac{3}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{3}{4}$	25
6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{3}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{3}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	12, 13 $\frac{3}{4}$	6,52 $\frac{3}{4}$	1,48	" , 13 $\frac{3}{4}$	26
6,52 $\frac{3}{4}$	1,47 $\frac{1}{2}$	" , 13	6,52 $\frac{3}{4}$	1,47 $\frac{1}{2}$	" , 13	6,52 $\frac{3}{4}$	1,47 $\frac{1}{2}$	12, 13	6,52 $\frac{3}{4}$	1,47 $\frac{1}{2}$	" , 13	27
6,52 $\frac{3}{4}$	1,47 $\frac{1}{2}$	" , 13	6,52 $\frac{3}{4}$	1,47 $\frac{1}{2}$	" , 13	6,52 $\frac{3}{4}$	1,47 $\frac{1}{2}$	12, 13	6,52 $\frac{3}{4}$	1,47 $\frac{1}{2}$	" , 13	28
6,52	1,47	" , 12 $\frac{3}{4}$	6,52	1,47	" , 12 $\frac{3}{4}$	6,52	1,47	12, 12 $\frac{3}{4}$	6,52	1,47	" , 12 $\frac{3}{4}$	29
6,52	1,47	" , 12 $\frac{3}{4}$	6,52	1,47	" , 12 $\frac{3}{4}$	6,52	1,47	12, 12 $\frac{3}{4}$	6,52	1,47	" , 12 $\frac{3}{4}$	30
6,51 $\frac{3}{4}$	1,46 $\frac{1}{2}$	" , 12	6,51 $\frac{3}{4}$	1,46 $\frac{1}{2}$	" , 12	6,51 $\frac{3}{4}$	1,46 $\frac{1}{2}$	12, 12	6,51 $\frac{3}{4}$	1,46 $\frac{1}{2}$	" , 12	31

טבלא ה.

(השנויים בכל ארבעת שנים, לשעון הערכי).

ינואר 1928

1931			1930			1929			1928			יום
קו הצוי היום	הנה"ח	עה"ש	קו הצוי היום	הנה"ח	עה"ש	קו הצוי היום	הנה"ח	עה"ש	קו הצוי היום	הנה"ח	עה"ש	
6.51 $\frac{1}{2}$	1.46	12.11 $\frac{1}{2}$	6.51 $\frac{1}{2}$	1.46	12.11 $\frac{1}{2}$	6.51 $\frac{1}{2}$	1.46	12.11 $\frac{1}{2}$	6.51 $\frac{1}{2}$	1.46	12.11 $\frac{1}{2}$	1
6.51 $\frac{1}{4}$	1.46 $\frac{1}{2}$	12.11	6.51 $\frac{1}{4}$	1.45 $\frac{1}{2}$	12.11	6.51 $\frac{1}{4}$	1.45 $\frac{1}{2}$	12.11	6.51 $\frac{1}{4}$	1.46	12.11 $\frac{1}{4}$	2
6.51	1.45	12.10 $\frac{1}{2}$	6.51	1.45	12.10 $\frac{1}{2}$	6.51	1.45	12.10 $\frac{1}{2}$	6.51 $\frac{1}{4}$	1.45 $\frac{1}{2}$	12.11	3
6.50 $\frac{1}{2}$	1.44	12. 9 $\frac{1}{2}$	6.50 $\frac{1}{2}$	1.44	12. 9 $\frac{1}{2}$	6.50 $\frac{1}{2}$	1.44	12. 9 $\frac{1}{2}$	6.50 $\frac{1}{2}$	1.44 $\frac{1}{2}$	12.10	4
6.50 $\frac{1}{4}$	1.43 $\frac{1}{2}$	12. 9 $\frac{1}{4}$	6.50 $\frac{1}{4}$	1.43 $\frac{1}{2}$	12. 9 $\frac{1}{4}$	6.50 $\frac{1}{4}$	1.43 $\frac{1}{2}$	12. 9 $\frac{1}{4}$	6.50 $\frac{1}{4}$	1.44	12.10	5
6.50	1.43	12. 9	6.50	1.43	12 $\frac{1}{2}$ 9	6.50	1.43	12. 9	6.50 $\frac{1}{4}$	1.43 $\frac{1}{2}$	12. 9 $\frac{1}{2}$	6
6.49 $\frac{1}{2}$	1.42	12. 8 $\frac{1}{2}$	6.49 $\frac{1}{2}$	1.42	12. 8 $\frac{1}{2}$	6.49 $\frac{1}{2}$	1.42	12. 8 $\frac{1}{2}$	6.49 $\frac{1}{2}$	1.42 $\frac{1}{2}$	12. 8 $\frac{1}{2}$	7
6.49 $\frac{1}{4}$	1.41 $\frac{1}{2}$	12. 8 $\frac{1}{4}$	6.49 $\frac{1}{4}$	1.41 $\frac{1}{2}$	12. 8 $\frac{1}{4}$	6.49 $\frac{1}{4}$	1.41 $\frac{1}{2}$	12. 8 $\frac{1}{4}$	6.49 $\frac{1}{4}$	1.42	12. 8 $\frac{1}{4}$	8
6.48 $\frac{3}{4}$	1.40 $\frac{1}{2}$	12. 7 $\frac{3}{4}$	6.48 $\frac{3}{4}$	1.40 $\frac{1}{2}$	12. 7 $\frac{3}{4}$	6.48 $\frac{3}{4}$	1.40 $\frac{1}{2}$	12. 7 $\frac{3}{4}$	6.49	1.41	12. 7 $\frac{3}{4}$	9
6.48 $\frac{1}{2}$	1.40	12. 6 $\frac{1}{2}$	6.48 $\frac{1}{2}$	1.40	12. 6 $\frac{1}{2}$	6.48 $\frac{1}{2}$	1.40	12. 6 $\frac{1}{2}$	6.48 $\frac{3}{4}$	1.40 $\frac{1}{2}$	12. 7 $\frac{1}{2}$	10
6.48	1.39	12. 6	6.48	1.39	12. 6	6.48	1.39	12. 6	6.48 $\frac{1}{2}$	1.39 $\frac{1}{2}$	12. 6 $\frac{1}{2}$	11
6.47 $\frac{1}{2}$	1.38	12. 5 $\frac{1}{2}$	6.47 $\frac{1}{2}$	1.38	12. 5 $\frac{1}{2}$	6.47 $\frac{1}{2}$	1.38	12. 5 $\frac{1}{2}$	6.47 $\frac{3}{4}$	1.38 $\frac{1}{2}$	12. 5 $\frac{1}{2}$	12
6.47	1.37	12. 4 $\frac{1}{2}$	6.47	1.37	12. 4 $\frac{1}{2}$	6.47	1.37	12. 4 $\frac{1}{2}$	6.47 $\frac{1}{4}$	1.37 $\frac{1}{2}$	12. 4 $\frac{1}{2}$	13
6.46 $\frac{3}{4}$	1.36	12. 3 $\frac{3}{4}$	6.46 $\frac{3}{4}$	1.36	12. 3 $\frac{3}{4}$	6.46 $\frac{3}{4}$	1.36	12. 3 $\frac{3}{4}$	6.46 $\frac{1}{2}$	1.36 $\frac{1}{2}$	12. 4 $\frac{1}{4}$	14
6.46	1.35	12. 2 $\frac{3}{4}$	6.46	1.35	12. 2 $\frac{3}{4}$	6.46	1.35	12. 2 $\frac{3}{4}$	6.46 $\frac{1}{4}$	1.35 $\frac{1}{2}$	12. 3 $\frac{3}{4}$	15
6.45 $\frac{1}{2}$	1.34	12. 1 $\frac{1}{2}$	6.45 $\frac{1}{2}$	1.34	12. 1 $\frac{1}{2}$	6.45 $\frac{1}{2}$	1.34	12. 1 $\frac{1}{2}$	6.45 $\frac{3}{4}$	1.34 $\frac{1}{2}$	12. 2 $\frac{1}{2}$	16
6.45	1.33	12. 1	6.45	1.33	12. 1	6.45	1.33	12. 1	6.45 $\frac{1}{4}$	1.33 $\frac{1}{2}$	12. 1 $\frac{1}{4}$	17
6.44 $\frac{1}{2}$	1.32	11.59 $\frac{1}{2}$	6.44 $\frac{1}{2}$	1.32	11.59 $\frac{1}{2}$	6.44 $\frac{1}{2}$	1.32	11.59 $\frac{1}{2}$	6.44 $\frac{3}{4}$	1.32 $\frac{1}{2}$	12.	18
6.44	1.31	" .58 $\frac{1}{2}$	6.44	1.31	" .58 $\frac{1}{2}$	6.43 $\frac{3}{4}$	1.30 $\frac{1}{2}$	" .58	6.44 $\frac{1}{4}$	1.31 $\frac{1}{2}$	11.59	19
6.43 $\frac{1}{2}$	1.30	" .58	6.43 $\frac{1}{2}$	1.29 $\frac{1}{2}$	" .57 $\frac{1}{2}$	6.43	1.29	" .57	6.43 $\frac{1}{2}$	1.30	" .58	20
6.43	1.29	" .57 $\frac{1}{2}$	6.42 $\frac{3}{4}$	1.28 $\frac{1}{2}$	" .56 $\frac{1}{2}$	6.42 $\frac{1}{2}$	1.28	" .56	6.43	1.29	" .57	21
6.42 $\frac{1}{2}$	1.28	" .56 $\frac{1}{2}$	6.42 $\frac{1}{2}$	1.27 $\frac{1}{2}$	" .55 $\frac{1}{2}$	6.42	1.27	" .55	6.42 $\frac{1}{4}$	1.28	" .56	22
6.41 $\frac{3}{4}$	1.26 $\frac{1}{2}$	" .55 $\frac{1}{2}$	6.41 $\frac{1}{2}$	1.26	" .54 $\frac{1}{2}$	6.41 $\frac{1}{4}$	1.25 $\frac{1}{2}$	" .54	6.41 $\frac{3}{4}$	1.26 $\frac{1}{2}$	" .55	23
6.41 $\frac{1}{2}$	1.25 $\frac{1}{2}$	" .54 $\frac{1}{2}$	6.41	1.25	" .53 $\frac{1}{2}$	6.40 $\frac{3}{4}$	1.24 $\frac{1}{2}$	" .53	6.41 $\frac{1}{4}$	1.25 $\frac{1}{2}$	" .54	24
6.40 $\frac{1}{2}$	1.24	" .52 $\frac{1}{2}$	6.40 $\frac{1}{2}$	1.23 $\frac{1}{2}$	" .52 $\frac{1}{2}$	6.40	1.23	" .51 $\frac{1}{2}$	6.40 $\frac{1}{2}$	1.24	" .52 $\frac{1}{2}$	25
6.39 $\frac{3}{4}$	1.22 $\frac{1}{2}$	" .51 $\frac{1}{2}$	6.39 $\frac{1}{2}$	1.22	" .51 $\frac{1}{2}$	6.39 $\frac{1}{4}$	1.21 $\frac{1}{2}$	" .50 $\frac{1}{2}$	6.40	1.23	" .52	26
6.39	1.21	" .50 $\frac{1}{2}$	6.38 $\frac{3}{4}$	1.20 $\frac{1}{2}$	" .49 $\frac{1}{2}$	6.38 $\frac{1}{2}$	1.20	" .49	6.39 $\frac{1}{4}$	1.21 $\frac{1}{2}$	" .50 $\frac{1}{2}$	27
6.38 $\frac{1}{2}$	1.19 $\frac{1}{2}$	" .48 $\frac{1}{2}$	6.38	1.19	" .48 $\frac{1}{2}$	6.37 $\frac{3}{4}$	1.18 $\frac{1}{2}$	" .47 $\frac{1}{2}$	6.38 $\frac{1}{2}$	1.20	" .49	28
6.37 $\frac{1}{2}$	1.18 $\frac{1}{2}$	" .47 $\frac{1}{2}$	6.37 $\frac{1}{4}$	1.17 $\frac{1}{2}$	" .46 $\frac{1}{2}$	6.37	1.17	" .46	6.37 $\frac{1}{4}$	1.18 $\frac{1}{2}$	" .47 $\frac{1}{2}$	29
6.36 $\frac{3}{4}$	1.16 $\frac{1}{2}$	" .45 $\frac{1}{2}$	6.36 $\frac{1}{2}$	1.16	" .45 $\frac{1}{2}$	6.36 $\frac{1}{4}$	1.15 $\frac{1}{2}$	" .44 $\frac{1}{2}$	6.37	1.17	" .46	30
6.36 $\frac{1}{4}$	1.15 $\frac{1}{2}$	" .44 $\frac{1}{2}$	6.36	1.15	" .44 $\frac{1}{2}$	6.35 $\frac{3}{4}$	1.14 $\frac{1}{2}$	" .43 $\frac{1}{2}$	6.36 $\frac{1}{2}$	1.16	" .45	31

טבלא ה.

(השנים בכל ארבעה שנים, לשעון הערבי).

פברואר Februar

1931			1930			1929			1928			יום
קו חצי היום	הנתיח	עה"ש	קו חצי היום	הנתיח	עה"ש	קו חצי היום	הנתיח	עה"ש	קו חצי היום	הנתיח	עה"ש	
6,35½	1, 14	11,44	6,35½	1, 13½	11,43½	6,35	1, 13	11,33	6,35½	1, 14½	11,44	1
6,34½	1, 12½	" , 42½	6,34½	1, 12	11,42	6,34½	1, 11½	" , 41½	6,35	1, 13	11,43	2
6,34	1, 11	" , 41	6,33½	1, 10½	11,40½	6,33½	1, 10	" , 40	6,34½	1, 11½	11,41½	3
6,33½	1, 9	" , 39	6,33	1, 9	11,39	6,32½	1, 8½	" , 38½	6,33½	1, 10	11,40	4
6,32½	1, 8	" , 38	6,32½	1, 7	11,37½	6,32	1, 7	" , 37	6,32½	1, 8½	11,38½	5
6,31*	1, 6	" , 36	6,31½	1, 5*	11,35*	6,31	1, 5	" , 35	6,31½	1, 6*	11,36*	6
6,30½	1, 4½	" , 34½	6,30½	1, 4	11,34	6,30½	1, 3½	" , 33½	6,31	1, 5	11,35	7
6,30	1, 3	" , 33	6,29½	1, 2½	11,32½	6,29½	1, 2	" , 32	6,30½	1, 3½	11,33½	8
6,29½	1, 1½	" , 31½	6,29	1, 1	11,31	6,28½	1, ½	" , 30½	6,29½	1, 2	11,32	9
6,28½	12,59*	" , 30	6,28	12,59	11,29½	6,27½	12,58*	" , 29	6,28*	1,	11,30½	10
6,27½	12,58	" , 28*	6,27½	12,57½	11,28	6,27	12,57	" , 27*	6,27½	12,58½	11,29	11
6,26½	12,56½	" , 27	6,26½	12,56	11,26*	6,26½	12,55½	" , 26	6,27	12,57	11,27½	12
6,25½	12,54*	" , 25	6,25*	12,54	11,24*	6,52½	12,53*	" , 24	6,26	12,55	11,25*	13
6,25	12,53	" , 23½	6,24½	12,52½	11,23	6,24½	12,52	" , 22½	6,25½	12,53*	11,24	14
6,24	12,51	" , 21*	6,23½	12,50*	11,21	6,23*	12,50	" , 20*	6,24½	12,51*	11,22	15
6,23½	12,49½	" , 20*	6,23	12,49	11,20	6,22½	12,48½	" , 19*	6,23½	12,50	11,21	16
6,22½	12,47*	" , 18*	6,22	12,47	11,18	6,21½	12,46*	" , 17*	6,22½	12,48	11,19	17
6,21½	12,45*	" , 16*	6,21	12,45	11,16	6,20½	12,44*	" , 15*	6,21*	12,46	11,17	18
6,20½	12,44	" , 15	6,20½	12,43½	11,14½	6,20	12,43	" , 14	6,20½	12,44½	11,15½	19
6,19*	12,42	" , 14	6,19*	12,41*	11,13*	6,19½	12,41½	" , 13½	6,20	12,43	11,14*	20
6,18½	12,40½	" , 12½	6,18½	12,40	11,12	6,18½	12,39	" , 11*	6,19	12,41	11,13	21
6,17½	12,38*	" , 10*	6,17*	12,38	11,10	6,17½	12,37*	" , 9*	6,18	12,39	11,11	22
6,17	12,37	" , 9	6,16½	12,36½	11, 8½	6,16½	12,36	" , 8	6,17½	12,37½	11, 9½	23
6,16	12,35	" , 7	6,15½	12,34*	11, 6*	6,15*	12,34	" , 6	6,16½	12,35*	11, 7*	24
6,15½	12,33½	" , 5½	6,15	12,33	11, 5	6,14½	12,32½	" , 4½	6,15½	12,34	11, 6	25
6,14½	12,31*	" , 3	6,14	12,31	11, 3	6,13½	12,30*	" , 2*	6,14*	12,32	11, 4	26
6,13½	12,29*	" , 1*	6,13	12,29	11, 1	6,12½	12,28*	" , *	6,13*	12,30	11, 2	27
6,12½	12,28	11,	6,12½	12,27½	10,59½	6,12	12,27	10,59	6,12½	12,28½	11, ½	28
									6,11½	12,26*	10,58*	29

טבלא ה.

(השנוים בכל ארבעת שנים, לשעון הערבי.)

מרץ Marz

1931			1930			1929			1928			יום
קו חצי היום	הנהיח	עה ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	
6.11	12,26	10.58	6.11	12.52	10.57	6.11	12,25	10.57	6.10	12.24	10.56	1
6.10	12,24	10.56	6.10	12.23	10.55	6.10	12,23	10.55	6.9	12.22	10.54	2
6.9	12,22	10.54	6.9	12.21	10.53	6.9	12,21	10.53	6.8	12.20	10.52	3
6.8	12,20	10.52	6.8	12.20	10.52	6.8	12,19	10.51	6.8	12.19	10.51	4
6.7	12,18	10.50	6.7	12.18	10.50	6.7	12,17	10.49	6.7	12.17	10.49	5
6.6	12,16	10.48	6.6	12.16	10.48	6.6	12,15	10.47	6.6	12.15	10.47	6
6.5	12,14	10.46	6.5	12.14	10.46	6.5	12,13	10.45	6.5	12.13	10.45	7
6.4	12,12	10.44	6.4	12.12	10.43	6.4	12,11	10.43	6.4	12.11	10.42	8
6.3	12,10	10.42	6.3	12.10	10.41	6.3	12,9	10.41	6.3	12,9	10.40	9
6.3	12,9	10.40	6.2	12,8	10.40	6.2	12,8	10.39	6.2	12,7	10.39	10
6.2	12,7	10.38	6.1	12,6	10.37	6.1	12,6	10.37	6.1	12,5	10.36	11
6.1	12,5	10.36	6.	12,4	10.35	6.	12,4	10.35	6.	12,3	10.34	12
6.	12,3	10.34	6	12,3	10.34	5.59	12,2	10.33	5.59	12,2	10.33	13
5.59	12,1	10.32	5.59	12,1	10.31	5.58	12,	10.31	5.58	12,	10.30	14
5.58	11.59	10.30	5.58	11.59	10.29	5.57	11.58	10.29	5.57	11.58	10.28	15
5.57	" .57	10.28	5.57	" .57	10.27	5.56	" .56	10.27	5.56	" .56	10.26	16
5.56	" .55	10.26	5.56	" .55	10.25	5.55	" .54	10.25	5.55	" .54	10.24	17
5.55	" .53	10.23	5.55	" .53	10.23	5.54	" .52	10.22	5.54	" .52	10.22	18
5.54	" .51	10.21	5.54	" .51	10.21	5.53	" .50	10.20	5.53	" .50	10.20	19
5.53	" .49	10.19	5.53	" .49	10.19	5.52	" .48	10.18	5.52	" .48	10.18	20
5.52	" .47	10.17	5.52	" .47	10.17	5.51	" .46	10.16	5.51	" .46	10.16	21
5.51	" .45	10.15	5.51	" .45	10.15	5.50	" .44	10.14	5.50	" .44	10.14	22
5.50	" .43	10.13	5.50	" .43	10.13	5.49	" .42	10.12	5.49	" .42	10.12	23
5.49	" .41	10.11	5.49	" .41	10.10	5.48	" .40	10.10	5.48	" .40	10,9	24
5.48	" .39	10,9	5.48	" .39	10,8	5.47	" .38	10,8	5.47	" .38	10,7	25
5.47	" .38	10,7	5.47	" .37	10,7	5.47	" .37	10,6	5.46	" .36	10,6	26
5.46	" .36	10,5	5.46	" .35	10,5	5.46	" .35	10,4	5.45	" .34	10,4	27
5.45	" .34	10,3	5.45	" .33	10,3	5.45	" .33	10,2	5.44	" .32	10,2	28
5.44	" .32	10,1	5.44	" .31	10,	5.44	" .31	10,	5.43	" .30	9.59	29
5.43	" .30	9.59	5.43	" .30	9.58	5.43	" .29	9.58	5.43	" .29	9.57	30
5.42	" .28	9.57	5.42	" .28	9.56	5.42	" .27	9.57	5.42	" .27	9.55	31

טבלא ה.

(השנים בכל ארבע שנים, לשעון הערבי).

אפריל April

1931			1930			1929			1928			יום
קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	קו חצי היום	הנהיח	עה"ש	
5,41 $\frac{1}{2}$	11,26 $\frac{1}{2}$	9,55	5,41 $\frac{1}{2}$	11,26	9,54 $\frac{1}{2}$	5,41 $\frac{1}{2}$	11,25 $\frac{1}{2}$	9,54	5,41	11,25	9,53 $\frac{1}{2}$	1
5,40 $\frac{3}{4}$	" 24"	9,52 $\frac{1}{2}$	5,40 $\frac{3}{4}$	" 24	9,52	5,40 $\frac{1}{2}$	" 23"	9,51 $\frac{1}{2}$	5,40	" 23	9,51	2
5,39 $\frac{1}{2}$	" 22"	9,50"	5,39 $\frac{1}{2}$	" 22	9,50	5,39 $\frac{1}{2}$	" 21"	9,49"	5,39	" 21	9,49	3
5,38 $\frac{1}{2}$	" 20"	9,48"	5,38 $\frac{1}{2}$	" 20	9,48	5,38 $\frac{1}{2}$	" 19"	9,47"	5,38	" 19	9,47	4
5,38	" 19	9,46"	5,37 $\frac{3}{4}$	" 18 $\frac{1}{2}$	9,46	5,37 $\frac{1}{2}$	" 18	9,45"	5,37 $\frac{1}{2}$	" 17 $\frac{1}{2}$	9,45	5
5,37	" 17	9,44"	5,36 $\frac{3}{4}$	" 16"	9,44	5,36"	" 16	9,43"	5,36 $\frac{1}{2}$	" 15"	9,43	6
5,36	" 15	9,42"	5,35 $\frac{3}{4}$	" 14"	9,42	5,35"	" 14	9,41"	5,35 $\frac{1}{2}$	" 13"	9,41	7
5,35	" 13	9,40"	5,34 $\frac{3}{4}$	" 12"	9,40	5,34"	" 12	9,39"	5,34 $\frac{1}{2}$	" 11"	9,39	8
5,34 $\frac{1}{2}$	" 11 $\frac{1}{2}$	9,39	5,34	" 11	9,38 $\frac{1}{2}$	5,33 $\frac{3}{4}$	" 10 $\frac{1}{2}$	9,38	5,33 $\frac{1}{2}$	" 10	9,37 $\frac{1}{2}$	9
5,33 $\frac{1}{2}$	" 9"	9,36 $\frac{1}{2}$	5,33	" 9	9,36	5,32 $\frac{3}{4}$	" 8"	9,35 $\frac{1}{2}$	5,32	" 8	9,35	10
5,32 $\frac{1}{2}$	" 7"	9,34	5,32	" 7	9,33 $\frac{1}{2}$	5,31 $\frac{3}{4}$	" 6"	9,33	5,31	" 6	9,32 $\frac{1}{2}$	11
5,31 $\frac{1}{2}$	" 5"	9,31 $\frac{1}{2}$	5,31	" 5	9,31	5,30 $\frac{3}{4}$	" 4"	9,30 $\frac{1}{2}$	5,30	" 4	9,30	12
5,30 $\frac{1}{2}$	" 3"	9,29"	5,30	" 3	9,29	5,29 $\frac{3}{4}$	" 2"	9,28"	5,29 $\frac{1}{2}$	" 2"	9,28	13
5,29 $\frac{1}{2}$	" 2	9,28	5,29 $\frac{1}{2}$	" 1 $\frac{1}{2}$	9,27 $\frac{1}{2}$	5,29	" 1	9,27	5,28 $\frac{3}{4}$	" "	9,26 $\frac{1}{2}$	14
5,28 $\frac{1}{2}$	11,	9,26	5,28 $\frac{1}{2}$	10,59"	9,25"	5,28	10,59	9,25	5,27 $\frac{3}{4}$	10,58"	9,24"	15
5,27 $\frac{1}{2}$	10,58	9,24	5,27 $\frac{1}{2}$	10,57"	9,23"	5,27	10,57	9,23	5,26 $\frac{3}{4}$	10,56"	9,22"	16
5,26 $\frac{3}{4}$	10,56 $\frac{1}{2}$	9,22	5,26 $\frac{1}{2}$	10,56	9,21"	5,26 $\frac{1}{2}$	10,55 $\frac{1}{2}$	9,21	5,26	10,55	9,20"	17
5,25 $\frac{3}{4}$	10,54"	9,20	5,25"	10,54	9,19"	5,25 $\frac{1}{2}$	10,53"	9,19	5,25	10,53	9,18"	18
5,24 $\frac{3}{4}$	10,52"	9,17 $\frac{1}{2}$	5,24"	10,52	9,17	5,24 $\frac{1}{2}$	10,51"	9,16 $\frac{1}{2}$	5,24	10,51	9,16	19
5,24	17,51	9,15"	5,23 $\frac{3}{4}$	10,50 $\frac{1}{2}$	9,15	5,23 $\frac{1}{2}$	10,50	9,14"	5,23 $\frac{1}{2}$	10,49 $\frac{1}{2}$	9,14	20
5,23	10,49	9,13"	5,22 $\frac{3}{4}$	10,48 $\frac{1}{2}$	9,13	5,22"	10,48	9,12"	5,22 $\frac{1}{2}$	10,47"	9,12	21
5,22 $\frac{3}{4}$	10,47 $\frac{1}{2}$	9,11"	5,22	10,47	9,11	5,21 $\frac{3}{4}$	10,46 $\frac{1}{2}$	9,10"	5,21 $\frac{1}{2}$	10,46	9,10	22
5,21 $\frac{3}{4}$	10,45"	9, 9	5,21	10,45	9, 8 $\frac{1}{2}$	5,20 $\frac{3}{4}$	10,44"	9, 7"	5,20"	10,44	9, 7 $\frac{1}{2}$	23
5,20 $\frac{3}{4}$	10,43"	9, 6 $\frac{1}{2}$	5,20	10,43	9, 6	5,19 $\frac{3}{4}$	10,42"	9, 5"	5,19"	10,42	9, 5	24
5,19 $\frac{1}{2}$	10,42	9, 5	5,19 $\frac{1}{2}$	10,41 $\frac{1}{2}$	9, 4 $\frac{1}{2}$	5,19	10,41	9, 4	5,18 $\frac{3}{4}$	10,40 $\frac{1}{2}$	9, 3 $\frac{1}{2}$	25
5,18 $\frac{1}{2}$	10,40	9, 3	5,18 $\frac{1}{2}$	10,39 $\frac{1}{2}$	9, 2"	5,18	10,39	9, 2	5,17 $\frac{3}{4}$	10,38"	9, 1"	26
5,17 $\frac{3}{4}$	10,38 $\frac{1}{2}$	9, 1 $\frac{1}{2}$	5,17 $\frac{1}{2}$	10,38	9, 1	5,17 $\frac{1}{2}$	10,37 $\frac{1}{2}$	9, $\frac{1}{2}$	5,17	10,37	9,	27
5,16 $\frac{3}{4}$	10,36"	8,59"	5,16 $\frac{1}{2}$	10,36	8,59	5,16 $\frac{1}{2}$	10,35"	8,58"	5,16	10,35	8,58	28
5,16	10,35	8,57"	5,15 $\frac{3}{4}$	10,34 $\frac{1}{2}$	8,57	5,15 $\frac{1}{2}$	10,34	8,56"	5,15 $\frac{1}{2}$	10,33 $\frac{1}{2}$	8,56	29
5,15	10,33	8,55"	5,14 $\frac{3}{4}$	10,32 $\frac{1}{2}$	8,55	5,14"	10,32	8,54"	5,14 $\frac{1}{2}$	10,31"	8,54	30

טבלא ה.

מאי May

(השנים בכל ארבע שנים, לפי השעון הערבי)

1931			1930			1929			1928			יום
קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	
5,14 $\frac{1}{2}$	10,31 $\frac{1}{2}$	8,53	5,14	10,31	8,53	5,13 $\frac{1}{2}$	10,30 $\frac{1}{2}$	8,52 $\frac{1}{2}$	5,13 $\frac{1}{2}$	10,30	8,52	1
5,13 $\frac{1}{2}$	10,29"	8,51	5,13	10,29	8,50 $\frac{1}{2}$	5,12 $\frac{1}{2}$	10,28"	8,50	5,12"	10,28	8,49 $\frac{1}{2}$	2
5,12 $\frac{1}{2}$	10,28	8,49	5,12 $\frac{1}{2}$	10,27 $\frac{1}{2}$	8,48"	5,12	10,27	8,48	5,11 $\frac{1}{2}$	10,26 $\frac{1}{2}$	8,47"	3
5,11 $\frac{1}{2}$	10,26"	8,47	5,11 $\frac{1}{2}$	10,26	8,46"	5,11 $\frac{1}{2}$	10,25"	8,46	5,10 $\frac{1}{2}$	10,24"	8,45"	4
5,11	10,25	8,45	5,10 $\frac{1}{2}$	10,24"	8,44"	5,10 $\frac{1}{2}$	10,24	8,44	5,10 $\frac{1}{2}$	16,23"	8,43"	5
5,10 $\frac{1}{2}$	10,23"	8,43 $\frac{1}{2}$	5,10	10,23	8,43	5, 9 $\frac{1}{2}$	10,22"	8,42 $\frac{1}{2}$	5, 9 $\frac{1}{2}$	10,22	8,42	6
5, 9 $\frac{1}{2}$	10,21"	8,41	5, 9	10,21	8,40 $\frac{1}{2}$	5, 8 $\frac{1}{2}$	10,20"	8,40	5, 8"	10,20	8,39 $\frac{1}{2}$	7
5, 8 $\frac{1}{2}$	10,20	8,39	5, 8 $\frac{1}{2}$	10,19"	8,38"	5, 8	10,19	8,38	5, 7 $\frac{1}{2}$	10,18 $\frac{1}{2}$	8,37"	8
5, 7 $\frac{1}{2}$	10,18"	8,37	5, 7 $\frac{1}{2}$	10,18	8,36"	5, 7 $\frac{1}{2}$	10,17"	8,36	5, 7	10,17	8,35"	9
5, 7	10,17	8,35	5, 6 $\frac{1}{2}$	10,16"	8,34"	5, 6 $\frac{1}{2}$	10,16	8,34	5, 6 $\frac{1}{2}$	10,15"	8,33"	10
5, 6 $\frac{1}{2}$	10,15"	8,33	5, 6	10,15	8,32"	5, 5 $\frac{1}{2}$	10,14"	8,32	5, 5 $\frac{1}{2}$	10,14	8,31"	11
5, 5 $\frac{1}{2}$	10,14"	8,31"	5, 5 $\frac{1}{2}$	10,14	8,31	5, 5 $\frac{1}{2}$	10,13"	8,30 $\frac{1}{2}$	5, 5	10,13	8,30	12
5, 5	10,13	8,29"	5, 4 $\frac{1}{2}$	10,12"	8,29	5, 4 $\frac{1}{2}$	10,12	8,28"	5, 4 $\frac{1}{2}$	10,11 $\frac{1}{2}$	8,28	13
5, 4 $\frac{1}{2}$	10,11"	8,27"	5, 4	10,11	8,27	5, 3 $\frac{1}{2}$	10,10"	8,26"	5, 3 $\frac{1}{2}$	10,10	8,26	14
5, 3 $\frac{1}{2}$	10,10	8,26	5, 3 $\frac{1}{2}$	10, 9	8,25 $\frac{1}{2}$	5, 3	10, 9	8,25	5, 2 $\frac{1}{2}$	10, 8"	8,24 $\frac{1}{2}$	15
5, 2 $\frac{1}{2}$	10, 8"	8,24	5, 2 $\frac{1}{2}$	10, 8	8,23"	5, 2 $\frac{1}{2}$	10, 7"	8,23	5, 2	10, 7	8,22"	16
5, 2 $\frac{1}{2}$	10, 7"	8,22"	5, 2	10, 7	8,22	5, 1 $\frac{1}{2}$	10, 6"	8,21	5, 1 $\frac{1}{2}$	10, 6	8,21	17
5, 1 $\frac{1}{2}$	10, 6	8,21	5, 1 $\frac{1}{2}$	10, 5"	8,20"	5, 1	10, 5	8,20	5, $\frac{1}{2}$	10, 4 $\frac{1}{2}$	8,19 $\frac{1}{2}$	18
5, $\frac{1}{2}$	10, 4"	8,19	5, $\frac{1}{2}$	10, 4	8,18"	5, $\frac{1}{2}$	10, 3"	8,18	5, $\frac{1}{2}$	10, 3	8,17"	19
5, $\frac{1}{2}$	10, 3"	8,17"	5, $\frac{1}{2}$	10, 3	8,17	4,59 $\frac{1}{2}$	10, 2"	8,16 $\frac{1}{2}$	4,59 $\frac{1}{2}$	10, 2	8,16	20
4,59 $\frac{1}{2}$	10, 2	8,16	4,59 $\frac{1}{2}$	10, 1"	8,15"	4,59	10, 1	8,15	4,58 $\frac{1}{2}$	10, $\frac{1}{2}$	8,14"	21
4,58 $\frac{1}{2}$	10, "	8,14	4,58 $\frac{1}{2}$	10, "	8,13"	4,58 $\frac{1}{2}$	9, 59 $\frac{1}{2}$	8,13	4,58 $\frac{1}{2}$	9, 59"	8,13	22
4,58 $\frac{1}{2}$	9, 59"	8,12"	4,58	9, 59	8,12	4,57 $\frac{1}{2}$	9, 58"	8,11 $\frac{1}{2}$	4,57 $\frac{1}{2}$	9, 58"	8,11"	23
4,57 $\frac{1}{2}$	9, 58"	8,11"	4,57"	9, 58	8,11	4,57 $\frac{1}{2}$	9, 57"	8,10"	4,57 $\frac{1}{2}$	9, 57"	8,10"	24
4,57 $\frac{1}{2}$	9, 57"	8,10	4,57	9, 57	8, 9"	4,56 $\frac{1}{2}$	9, 56"	8, 9	4,56 $\frac{1}{2}$	9, 56"	8, 9	25
4,56 $\frac{1}{2}$	9, 56"	8, 8"	4,56"	9, 56	8, 8	4,56 $\frac{1}{2}$	9, 55"	8, 7"	4,56 $\frac{1}{2}$	9, 55"	8, 7"	26
4,56	9, 55	8, 7	4,55 $\frac{1}{2}$	9, 54"	8, 6"	4,55 $\frac{1}{2}$	9, 54	8, 6	4,55 $\frac{1}{2}$	9, 54	8, 6	27
4,55 $\frac{1}{2}$	9, 54	8, 5"	4,55 $\frac{1}{2}$	9, 53"	8, 5"	4,55	9, 53	8, 4"	4,55	9, 53	8, 4"	28
4,55	9, 53	8, 4	4,54 $\frac{1}{2}$	9, 52"	8, 3"	4,54 $\frac{1}{2}$	9, 52	8, 3	4,54 $\frac{1}{2}$	9, 52	8, 3	29
4,54 $\frac{1}{2}$	9, 52	8, 3	4,54 $\frac{1}{2}$	9, 51"	8, 2"	4,54	9, 51	8, 2	4,54	9, 51	8, 2	30
4,53 $\frac{1}{2}$	9, 50"	8, 1	4,53 $\frac{1}{2}$	9, 50"	8, 1	4,53 $\frac{1}{2}$	9, 50 $\frac{1}{2}$	8, 1	4,53"	9, 50	8, $\frac{1}{2}$	31

טבלא ה.

(השנוים בכל ארבעת שנים, לשעון הערבי).

יוני Juny

1931			1930			1929			1928			יום
קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	
4.53 $\frac{1}{2}$	9.50	8.	4.53 $\frac{1}{2}$	9.50	8.	4.53 $\frac{1}{2}$	9.50	8.	4.53 $\frac{1}{2}$	9.49 $\frac{1}{2}$	7.59 $\frac{1}{2}$	1
4.53 $\frac{1}{2}$	9.49 $\frac{1}{2}$	7.59	4.53	9.49	7.59	4.53	9.49	7.59	4.52 $\frac{1}{2}$	9.48"	7.58"	2
4.52 $\frac{3}{4}$	9.48"	7.57 $\frac{1}{2}$	4.52 $\frac{1}{2}$	9.48	7.57 $\frac{1}{2}$	4.52 $\frac{1}{2}$	9.48	7.57 $\frac{1}{2}$	4.52 $\frac{1}{2}$	9.47"	7.57	3
4.52 $\frac{1}{2}$	9.47"	7.56"	4.52	9.47	7.56 $\frac{1}{2}$	4.52	9.47	7.56"	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46"	7.56	4
4.52	9.47	7.56	4.51 $\frac{3}{4}$	9.46 $\frac{1}{2}$	7.56	4.51 $\frac{3}{4}$	9.46 $\frac{1}{2}$	7.56	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46	7.55 $\frac{1}{2}$	5
4.51 $\frac{3}{4}$	9.46 $\frac{1}{2}$	7.55	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46	7.55	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46	7.55	4.51 $\frac{1}{2}$	9.45 $\frac{1}{2}$	7.54"	6
4.51 $\frac{1}{2}$	9.45"	7.54	4.51	9.45	7.54	4.51	9.45	7.54	4.50 $\frac{3}{4}$	9.44"	7.53"	7
4.50 $\frac{3}{4}$	9.44"	7.53	4.50 $\frac{1}{2}$	9.44	7.53	4.50 $\frac{1}{2}$	9.44	7.53	4.50 $\frac{1}{2}$	9.43"	7.52"	8
4.50 $\frac{1}{2}$	9.44	7.52	4.50 $\frac{1}{4}$	9.43 $\frac{1}{2}$	7.52	4.50 $\frac{1}{4}$	9.43 $\frac{1}{2}$	7.52	4.50	9.43	7.51"	9
4.50	9.43	7.51 $\frac{1}{2}$	4.50	9.43	7.51 $\frac{1}{2}$	4.50	9.43	7.51 $\frac{1}{2}$	4.50	9.43	7.51"	10
4.49 $\frac{3}{4}$	9.42 $\frac{1}{2}$	7.51	4.49 $\frac{3}{4}$	9.42 $\frac{1}{2}$	7.51	4.49 $\frac{3}{4}$	9.42 $\frac{1}{2}$	7.51	4.49 $\frac{3}{4}$	9.42 $\frac{1}{2}$	7.51	11
4.49 $\frac{1}{2}$	9.42	7.50	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42	7.50	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42	7.50	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42	7.50	12
4.49 $\frac{1}{4}$	9.42	7.50	4.49 $\frac{1}{4}$	9.42	7.50	4.49"	9.42	7.50	4.49"	9.42	7.50	13
4.49 $\frac{1}{4}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{4}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{4}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{4}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	14
4.49 $\frac{1}{4}$	9.41"	7.49"	4.49 $\frac{1}{4}$	9.41 $\frac{1}{4}$	7.49 $\frac{1}{4}$	4.49 $\frac{1}{4}$	9.41"	7.49"	4.49 $\frac{1}{4}$	9.41"	7.49"	15
4.49	9.41	7.49	4.49	9.41	7.49	4.49	9.41	7.49	4.49	9.41	7.49	16
4.49	9.41	7.48 $\frac{1}{2}$	4.49	9.41	7.48 $\frac{1}{2}$	4.49	9.41	7.48 $\frac{1}{2}$	4.49	9.41	7.48 $\frac{1}{2}$	17
4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.48	18
4.48 $\frac{3}{4}$	9.40"	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{4}$	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40"	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40"	7.48	19
4.48 $\frac{1}{2}$	9.40	7.47 $\frac{1}{2}$	4.48 $\frac{1}{2}$	9.40	7.47 $\frac{1}{2}$	4.48 $\frac{1}{2}$	9.40	7.47 $\frac{1}{2}$	4.48 $\frac{1}{2}$	9.40	7.47 $\frac{1}{2}$	20
4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	21
4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47	22
4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47 $\frac{1}{2}$	23
4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	24
4.48"	6.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	9.40	7.47"	4.48"	6.40	7.47"	25
4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.47"	4.48"	9.40	7.37"	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.47"	26
4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40 $\frac{1}{2}$	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40"	7.48	4.48 $\frac{3}{4}$	9.40"	7.48	27
4.49	9.41	7.48 $\frac{1}{2}$	4.49	9.41	7.48 $\frac{1}{2}$	4.49	9.41	7.48 $\frac{1}{2}$	4.49	9.41	7.48 $\frac{1}{2}$	28
4.49	9.41	7.49	4.49	9.41	7.49	4.49	9.41	7.49	4.49	9.41	7.49	29
4.49 $\frac{1}{2}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{2}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{2}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{2}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	30

טבלא ה.

(השנוים בכל ארבעת שנים, לשעון הערבי).

יולי July

1931			1930			1929			1928			יום
קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	
4.49 $\frac{1}{2}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{2}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{2}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	4.49 $\frac{1}{2}$	9.41 $\frac{1}{2}$	7.49 $\frac{1}{2}$	1
4.49 $\frac{1}{2}$	9.42	7.50	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42	7.50	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42	7.50	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42	7.50	2
4.49"	9.42	7.50	4.49"	9.42	7.50	4.49"	9.42	7.50	4.49"	9.42	7.50	3
4.49"	9.42	7.51	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42 $\frac{1}{2}$	7.51	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42 $\frac{1}{2}$	7.51	4.49 $\frac{1}{2}$	9.42 $\frac{1}{2}$	7.51	4
4.50	9.43	7.51	4.50	9.43	7.51 $\frac{1}{2}$	4.50	9.43	7.51 $\frac{1}{2}$	4.50	9.43	7.51 $\frac{1}{2}$	5
4.50 $\frac{1}{2}$	9.43"	7.52	4.50 $\frac{1}{2}$	9.43 $\frac{1}{2}$	7.52	4.50 $\frac{1}{2}$	9.43"	7.52	4.50 $\frac{1}{2}$	9.43"	7.52	6
4.50 $\frac{1}{2}$	9.44	7.53	4.50 $\frac{1}{2}$	9.44	7.53	4.50 $\frac{1}{2}$	9.44	7.53	4.50 $\frac{1}{2}$	9.44	7.53	7
4.50 $\frac{3}{4}$	9.44"	7.53 $\frac{1}{2}$	4.51	9.45	7.54	4.51	9.45	7.54	4.51	9.45	7.54	8
4.51 $\frac{1}{2}$	9.45"	7.54"	4.51"	9.46	7.55	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46	7.55	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46	7.55	9
4.51 $\frac{1}{2}$	9.46	7.55"	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46 $\frac{1}{2}$	7.56	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46 $\frac{1}{2}$	7.56	4.51 $\frac{1}{2}$	9.46 $\frac{1}{2}$	7.56	10
4.51 $\frac{3}{4}$	9.46"	7.56	4.52	9.47	7.56 $\frac{1}{2}$	4.52	9.47	7.56 $\frac{1}{2}$	4.52	9.47	7.56 $\frac{1}{2}$	11
4.52 $\frac{1}{2}$	9.47"	7.57	4.52 $\frac{1}{2}$	9.48	7.57"	4.52 $\frac{1}{2}$	9.48	7.57"	4.52 $\frac{1}{2}$	9.48	7.57"	12
4.52 $\frac{3}{4}$	9.48"	7.58 $\frac{1}{2}$	4.53	9.49	7.59	4.53	9.49	7.59	4.53	9.49	7.59	13
4.53 $\frac{1}{2}$	9.49"	7.59"	4.53"	9.50	8.	4.53 $\frac{1}{2}$	9.50	8.	4.53 $\frac{1}{2}$	9.50	8.	14
4.53 $\frac{1}{2}$	9.50	8.	4.53 $\frac{1}{2}$	9.50 $\frac{1}{2}$	8. 1	4.53 $\frac{1}{2}$	9.50 $\frac{1}{2}$	8. 1	4.53 $\frac{1}{2}$	9.50 $\frac{1}{2}$	8. 1	15
4.54	9.51	8. 2	4.54 $\frac{1}{2}$	9.51"	8. 2 $\frac{1}{2}$	4.54 $\frac{1}{2}$	9.51"	8. 2 $\frac{1}{2}$	4.54 $\frac{1}{2}$	9.51"	8. 2 $\frac{1}{2}$	16
4.54"	9.52	8. 3	4.54 $\frac{1}{2}$	9.52"	8. 3"	4.54 $\frac{1}{2}$	9.52"	8. 3"	4.54 $\frac{1}{2}$	9.52"	8. 3"	17
4.55	9.53	8. 4 $\frac{1}{2}$	4.55 $\frac{1}{2}$	9.53"	8. 5	4.55 $\frac{1}{2}$	9.53"	8. 5	4.55 $\frac{1}{2}$	9.53"	8. 5	18
4.55"	9.54	8. 6	4.55 $\frac{1}{2}$	9.54"	8. 6"	4.55 $\frac{1}{2}$	9.54"	8. 6 $\frac{1}{2}$	4.55 $\frac{1}{2}$	9.54"	8. 6 $\frac{1}{2}$	19
4.56 $\frac{1}{2}$	9.55 $\frac{1}{2}$	8. 7	4.56 $\frac{1}{2}$	9.55"	8. 7"	4.56 $\frac{1}{2}$	9.56	8. 8	4.56 $\frac{1}{2}$	9.56	8. 8	20
4.56 $\frac{3}{4}$	9.56"	8. 8 $\frac{1}{2}$	4.56 $\frac{3}{4}$	9.56"	8. 9	4.57	9.57	8. 9 $\frac{1}{2}$	4.57 $\frac{1}{2}$	9.57 $\frac{1}{2}$	8.10	21
4.57 $\frac{1}{2}$	9.57"	8.10	4.57 $\frac{1}{2}$	9.57"	8.10"	4.57"	9.58	8.11	4.57 $\frac{1}{2}$	9.58"	8.11 $\frac{1}{2}$	22
4.57 $\frac{3}{4}$	9.58"	8.11	4.57 $\frac{3}{4}$	9.58"	8.11"	4.58	9.59	8.12	4.58 $\frac{1}{2}$	9.59"	8.12"	23
4.58 $\frac{1}{2}$	9.59"	8.12 $\frac{1}{2}$	4.58 $\frac{1}{2}$	9.59"	8.13	4.58"	10.	8.13 $\frac{1}{2}$	4.58 $\frac{1}{2}$	10.	8.14	24
4.59	10.1	8.14"	4.59	10.1	8.15	4.59 $\frac{1}{2}$	10.1 $\frac{1}{2}$	8.15"	4.59 $\frac{1}{2}$	10. 2	8.16	25
4.59 $\frac{3}{4}$	10.2 $\frac{1}{2}$	8.16	4.59 $\frac{3}{4}$	10.2 $\frac{1}{2}$	8.16"	5.	10.3	8.17	5. $\frac{1}{4}$	10. 3 $\frac{1}{2}$	8.17 $\frac{1}{2}$	26
5. $\frac{1}{4}$	10.3"	8.17"	5. $\frac{1}{4}$	10.3"	8.18	5. $\frac{1}{4}$	10.4	8.18 $\frac{1}{2}$	5. $\frac{1}{4}$	10. 4"	8.19	27
5. 1	10.5	8.19"	5. 1	10.5	8.20	5. 1 $\frac{1}{2}$	10.5 $\frac{1}{2}$	8.20"	5. 1 $\frac{1}{2}$	10. 6	8.21	28
5. 1 $\frac{1}{2}$	10.6"	8.21	5. 1 $\frac{1}{2}$	10.6 $\frac{1}{2}$	8.21"	5. 2	10.7	8.21"	5. 2 $\frac{1}{2}$	10. 7 $\frac{1}{2}$	8.22 $\frac{1}{2}$	29
5. 2 $\frac{1}{4}$	10.7"	8.22"	5. 2 $\frac{1}{4}$	10.7"	8.23	5. 2 $\frac{1}{2}$	10.8	8.23"	5. 2 $\frac{1}{2}$	10. 8"	8.24	30
5. 3	10.9	8.24"	5. 3	10.9	8.25	5. 3 $\frac{1}{2}$	10.9 $\frac{1}{2}$	8.25"	5. 3 $\frac{1}{2}$	10.10	8.26	31

טבלא ה.

אוגוסט August

(השנים בכל ארבעת השנים, לשעון הערבי).

1931			1930			1929			1928			י"ם
קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	קו חצי היום	הנה"ח	עה"ש	
5, 3 $\frac{1}{2}$	10.10 $\frac{1}{2}$	8.26 $\frac{1}{2}$	5, 3 $\frac{1}{2}$	10.10 $\frac{1}{2}$	8.26 $\frac{1}{2}$	5, 4	10.11	8.27	5, 4 $\frac{1}{2}$	10.11 $\frac{1}{2}$	8.27 $\frac{1}{2}$	1
5, 4 $\frac{1}{2}$	10.12	8.28	5, 4 $\frac{1}{2}$	10.12	8.28	5, 4 $\frac{1}{2}$	10.12 $\frac{1}{2}$	8.29	5, 5	10.13	8.29	2
5, 5 $\frac{1}{2}$	10.13 $\frac{1}{2}$	8.30	5, 5 $\frac{1}{2}$	10.13 $\frac{1}{2}$	8.30	5, 5 $\frac{1}{2}$	10.14	8.31	5, 5 $\frac{1}{2}$	10.14 $\frac{1}{2}$	8.31	3
5, 5 $\frac{1}{2}$	10.14	8.32	5, 5 $\frac{1}{2}$	10.14	8.32	5, 6	10.15	8.32 $\frac{1}{2}$	5, 6 $\frac{1}{2}$	10.15	8.33	4
5, 6 $\frac{1}{2}$	10.16	8.34	5, 6 $\frac{1}{2}$	10.16	8.34	5, 6 $\frac{1}{2}$	10.16 $\frac{1}{2}$	8.34	5, 7	10.17	8.35	5
5, 7 $\frac{1}{2}$	10.17 $\frac{1}{2}$	8.36	5, 7 $\frac{1}{2}$	10.17 $\frac{1}{2}$	8.36	5, 7 $\frac{1}{2}$	10.18	8.36	5, 7 $\frac{1}{2}$	10.18 $\frac{1}{2}$	8.37	6
5, 8	10.19	8.38	5, 8	10.19	8.38	5, 8 $\frac{1}{2}$	10.19 $\frac{1}{2}$	8.38	5, 8 $\frac{1}{2}$	10.20	8.39	7
5, 8 $\frac{1}{2}$	10.20	8.39 $\frac{1}{2}$	5, 8 $\frac{1}{2}$	10.20 $\frac{1}{2}$	8.40	5, 9	10.21	8.40	5, 9 $\frac{1}{2}$	10.21 $\frac{1}{2}$	8.41	8
5, 9 $\frac{1}{2}$	10.22	8.42	5, 9 $\frac{1}{2}$	10.22	8.42 $\frac{1}{2}$	5.10	10.23	8.43	5.10 $\frac{1}{2}$	10.23	8.43 $\frac{1}{2}$	9
5.10 $\frac{1}{2}$	10.23 $\frac{1}{2}$	8.43 $\frac{1}{2}$	5.10 $\frac{1}{2}$	10.24	8.44	5.10 $\frac{1}{2}$	10.24 $\frac{1}{2}$	8.44 $\frac{1}{2}$	5.11	10.25	8.45	10
5.11	10.25	8.45	5.11 $\frac{1}{2}$	10.25 $\frac{1}{2}$	8.46	5.11 $\frac{1}{2}$	10.26	8.46	5.11 $\frac{1}{2}$	10.26 $\frac{1}{2}$	8.47	11
5.11 $\frac{3}{4}$	10.26 $\frac{1}{2}$	8.47	5.12	10.27	8.48	5.12 $\frac{1}{2}$	10.27 $\frac{1}{2}$	8.48	5.12 $\frac{1}{2}$	10.28	8.49	12
5.12 $\frac{1}{2}$	10.28	8.49	5.12 $\frac{3}{4}$	10.28 $\frac{1}{2}$	8.50	5.13	10.29	8.50 $\frac{1}{2}$	5.13 $\frac{1}{2}$	10.29 $\frac{1}{2}$	8.51	13
5.13 $\frac{1}{2}$	10.30	8.52	5.13 $\frac{3}{4}$	10.30	8.52 $\frac{1}{2}$	5.14	12.31	8.53	5.14 $\frac{1}{2}$	10.31	8.53 $\frac{1}{2}$	14
5.14 $\frac{1}{2}$	10.31 $\frac{1}{2}$	8.54	5.14 $\frac{3}{4}$	10.32	8.54	5.14 $\frac{1}{2}$	10.32 $\frac{1}{2}$	8.55	5.15	10.33	8.55	15
5.15 $\frac{1}{2}$	10.33	8.56	5.15 $\frac{1}{2}$	10.34	8.56	5.15 $\frac{3}{4}$	10.34	8.57	5.16	10.35	8.57	16
5.16	10.35	8.58	5.16 $\frac{1}{2}$	10.35 $\frac{1}{2}$	8.58	5.16 $\frac{1}{2}$	10.36	8.59	5.16 $\frac{3}{4}$	10.36 $\frac{1}{2}$	8.59	17
5.17	10.37	9,	5.17 $\frac{1}{2}$	10.37	9,	5.17	10.38	9, 1	5.17 $\frac{1}{2}$	10.38	9, 1	18
5.17 $\frac{3}{4}$	10.38 $\frac{1}{2}$	9, 1 $\frac{1}{2}$	5.18	10.39	9, 2	5.18 $\frac{1}{2}$	10.39 $\frac{1}{2}$	9, 2 $\frac{1}{2}$	5.18 $\frac{1}{2}$	10.40	9, 3	19
5.18 $\frac{3}{4}$	10.40	9, 3	5.19	10.41	9, 4	5.19 $\frac{1}{2}$	10.41	9, 4	5.19	10.42	9, 5	20
5.19 $\frac{3}{4}$	10.42	9, 5	5.19 $\frac{1}{2}$	10.42 $\frac{1}{2}$	9, 5 $\frac{1}{2}$	5.20	10.43	9, 6	5.20 $\frac{1}{2}$	10.43 $\frac{1}{2}$	9, 6 $\frac{1}{2}$	21
5.20 $\frac{1}{2}$	10.44	9, 7 $\frac{1}{2}$	5.20 $\frac{3}{4}$	10.44	9, 8	5.21	10.45	9, 8	5.21 $\frac{1}{2}$	10.45	9, 9	22
5.21 $\frac{1}{2}$	10.46	9.10	5.21 $\frac{3}{4}$	10.46	9.10 $\frac{1}{2}$	5.22	10.47	9.11	5.22 $\frac{1}{2}$	10.47	9.11 $\frac{1}{2}$	23
5.22 $\frac{1}{2}$	10.47 $\frac{1}{2}$	9.12	5.22 $\frac{3}{4}$	10.48	9.12	5.22 $\frac{1}{2}$	10.48 $\frac{1}{2}$	9.13	5.23	10.49	9.13	24
5.23 $\frac{1}{2}$	10.49	9.14	5.23 $\frac{3}{4}$	10.50	9.14	5.23 $\frac{1}{2}$	19.50	9.15	5.24	10.51	9.15	25
5.24	10.51	9.16	5.24 $\frac{1}{2}$	10.51 $\frac{1}{2}$	9.16	5.24 $\frac{1}{2}$	10.52	9.17	5.24 $\frac{3}{4}$	10.52 $\frac{1}{2}$	9.17	26
5.25	10.53	9.18 $\frac{1}{2}$	5.25 $\frac{1}{2}$	10.53	9.19	5.25	10.54	9.19 $\frac{1}{2}$	5.25 $\frac{3}{4}$	10.54	9.20	27
5.26	10.55	9.20	5.26 $\frac{1}{2}$	10.55	9.21	5.26	10.56	9.21	5.26 $\frac{3}{4}$	10.56	9.22	28
5.26 $\frac{3}{4}$	10.56 $\frac{1}{2}$	9.22	5.27	10.57	9.23	5.27 $\frac{1}{2}$	10.57 $\frac{1}{2}$	9.23	5.27 $\frac{3}{4}$	10.58	9.24	29
5.27 $\frac{3}{4}$	10.58 $\frac{1}{2}$	9.24	5.28	10.59	9.25	5.28 $\frac{1}{2}$	10.59	9.25	5.28	11,	9.26	30
5.28 $\frac{3}{4}$	11, $\frac{1}{2}$	9.26	5.29	11, 1	9.27	5.29 $\frac{1}{2}$	11, 1	9.27	5.29	11, 2	9.28	31

מלואים

השמיטה א.

מפרק ו' סוף אות י' (דף ס"ה)

כאם התחילו למול בשיק לפנות ערב סמוך לביה"ש מהו לגמור המילה בביה"ש
היוצא למוצי' ודילמא טוב שלא לגמור בדי' ישיה"י מקלקל בחבורה ופסוה, ואמרנו שעכ"פ
מה שחתך בשיק הוא תקון שא"צ לחתוך עוד חלק זה של הערלה, והתבוננתי שקצירתי
כאן במקום שצריכים להאריך יותר:

וכאשר נדייק בסוגין (דשבת ק"ג:) גם ממקומו מוכרע כך: מדסימו שא"י כגון
דאתא ביה"ש דשבת ואמרנו ל"י לא מספקת וא"ל מספקינא ועבד ולא אסתפק ואשתכח
דחבורה עבד וענוש כרת—ותקשה כאן מטניס אם לא עבד מצוה תו הוי מקלקל בחבורה
ולר"י פסור והרמב"ם פוסק כר"י וכיצד יהא ענוש כרת, ואסילו לפמ"ש הרמב"ם שיש
רק חוב השאת ולא כרת אבתי אמאי חייב השאת, אע"כ כמו שאמרנו שאפי' אם לא
גמר המילה בשבת אין זה מקלקל בחבורה כיון שמתקן מה שלא יצטרך לחתוך את
זה שחתך (בפרט לפמ"ש הר"ן ובהע"ט שמדובר בשכל המילה היתה בשבת והפריעה
היתה במוצי' ש)

עוד יש להביא ראיה מסוגיא דלקמן (ק"ה) היו לו ב' תינוקות למול וב'י ושכח
ומל את שלאחר שבת בשבת חייב, ואמאי חייב הא אם מל תוך זמנו לא קיים מצוה
מילה והוי מקלקל בחבורה, ובשלמא להפוסקים שא"צ להטות ד"ב (ע"י ראי' ורמ"א ויר
רס"ב) ל"ק דכבר תקנו שאין לו ערלה ומ"מ חייב משום שאין זו ממצות המילה שנתנה
שבת להרחות, אבל להפוסקים שצריך להטות ד"ב מדי' (ע"י ש"ד ועוד) הלא לא
תקנו כלל, ומדי' ה"י צריך למולו מחדש (ולדיניהו כל שנמול תוך זמנו חר"ז כאלו חתכו נכרי
או שנחתך מעצמו—ע"י קרבן נתנאל על הרא"ש פרי"א סי' ח' ס"ק ד') ואדרבה גרס שאין עוד
מה למול ומזכירים להסתפק בהטפת ד"ב—והרי הוא מקלקל, אלא שהוא הדבר שדברנו
שאפי' אם לא עשה שום מצוה נחשב הדבר לתקון משום שא"צ לחתוך את זה שחתך,
תהי' עריו בחי' הגרע"א ס"י קע"ד וכן במנחת חנוך מצוה כ' שחקשו אמאי ל"א בבי'
תנוקות אי עבד לא מהני ולא דמי למ"ש המהר"ט בשוה"ש בשבת שלא שייך אע"פ

כשהמעשה כבר נעשה דשאני הכא אם נאמר לא מהני תו אין זו מילה וכאילו לא נעשית כלל, ותיצו ג"כ עדיו משום שעכס הסרת הערלה כבר נעשתה וליש "לא מהני", וכן הביא הגרע"א את הראי' שלנו מסוגין מהא דסיימו בגון שמל סמוך לביהיש ואם לא הי' תקון מה שהסיד הערלה והיו מקלקל לא הי' חייב נכמוס אמר גם הגרע"א כמו שאמרנו שמה שגומר כלילה אין זה תיקון למה שמל בשבת חצי מילה, אולם מה שסיים עוד שגם י"ל שמדובר בשלא גמר המילה גם כלילה כבר כתבנו בפנים שמהרמב"ם מוכח שאמנם גמר כלילה.

ועלינו להבין דיש סוגין בשבת (קל"ג) שמתקן לה ד"ס ליטא להו אנא עבדי פלגא דמצוה אחזק עבדי פלגי דמצוה, משמע שאפילו לא נגמרה המילה בשבת עבר פלגא דמצוה וקשה הא קודם שגומר את המילה הלא עושה מעשה חלול שבת אלא שנגמר מילה תיקן את החבלה ועושה המצוה אבל אם לא נגמרה המילה כיצד יאמר על מעשה חבלה, אנא עבדי פלגא דמצוה, ואפי' הריא ישבי שלא גמר הוי מקלקל ופסול אבתי מה שייטי' "פלגא דמצוה" לכאן והוליל שהוא מקלקל ופסול, בפרט שכבר הוכחנו שכל התך והתך נחשב לתיקן—שקשה לא רק את זה יקרא לה פלגא דמצוה אלא אמאי באמת יפטר מחיוב הטאת, (מכ"ש לפטיש הרמ"א בתוס' ע"י שטיינר באדם שאינו יכול לגמור שטלשתחילה התחיל שלא ברשות), וקצת י"ל שחבי פריך ד"ס אמאי חייב כרת הא על חצי המילה שעושה ודאי שאין לחייבו דפלגא דמצוה עבד ואם על ההפסקה הרי זו היא שב ואל תעשה ובמ"ש בשיאגיא סי' נ"ב, ואפילו להרמב"ם ודע"ש שענוש כרת ליד אלא חיוב הטאת אין לחייב הטאת על שואתה, וכי' איב מה הי' דא בגון דאתא בין השמשות כו' הלא אבתי עובר רק בשואתה זה לוק דבכה"ג שאמרו לו שא"א לגמור המילה בשבת לא הי' לו הירשות להתחיל, דמילה כו' שא"א לגמור לא רק שאיננה מותרת בשבת אלא גם עובר בקום ועושה, ואף שאין לחייבו כרת כי הוא חייב שיגמור עכ"פ כאן דאתרו ב"י ע"י חייב הטאת, וכי' ברמב"ם שנגזר (פ"ג ה') כשגא למול בשבת סמוך לביה"ש ולא גמר בשבת חייב הטאת, וזכה וזה הגאון ר' יהושע בצלאל, בעל משכן בצלאל וצ"ל (הרי"ם דיישבתנו הק') עין חיים, בתקופה הקודמת מלפני כחמישים שנה) כספרו הגיל סי' רל"ב ליישב אל נכון שיטת הר"ן ויפה ב' שהרמב"ם והר"ן הולכים כאן לשיטתם: הר"ן כהדושו לשבת אומר על הא דאטרו (שם ק"י) בשר החוסה את רוב גובהה שאעפ"י שאינו חוסה את כלה צריך להסיר אותה ציצין אפי' בשבת ואם לא הסיר חייב הטאת כו' שלכאורה תמוהים דבריו הא מפורש אמרו כאן (קל"ג) שיכול לומר אנא פלגא דמצוה עבדי, וכי' ברמב"ם (שנגזר שם) שדוק בסמוך לביה"ש חייב הטאת אך לא באמצע היום, והי' לנכון הגאון בעל משכן בצלאל שהר"ן לשיטתו פ"י כאן בתירוץ ר"א כגון דאתא ביה"ש כו' שאינו ד"ל שמל בשבת לפנות ערב אלא שמל בעיש סמוך לביה"ש וגמר כליל שבת ביום התשיעי שלא בזמנה והייב השני חיוב כרת, ודחק לו לפרש כך משום שהוקשה ל"י על פירש"י אבתי אמאי חייב הראשון כרת הא איננו מויד דא"ל מספקינא והר"ן איננו רוצה לפרש ענוש כרת לאו דוקא,

והרמנים לשיטתו שפי' כשאר מפרשים שהמקום שכל כשבת סמוך לביה"ש דמוצי' ועניש כרת קאי על הראשון איכ' עניש כרת ליד ולפיכך כתב הייב הטאתו.

אכן כיו' אפי' רק להבי' (ויד' רס"ו) וסיעתו שלמדו מפרשי' שאתקפתא דר"ם היא רק למה יהא עניש כרת אך איסורא עכ"פ איכא, אבל להרמ"א (שם ויד' ובתשובתו) וסיעתו המפרשים בלשון ר"ם ששום שעבד פלגא דמצוה תהדר קושינתו אם לא תגמר המילה כיצד יכול לומר אנא עבדי פלגי דמצוה אדרכה עבירה שלמה עבד ולוא יהא אפי' מקלקל בחבורה אכתי' איסורא עבד. וקצת י"ל שכל בסתמא אפשר למצוא מוהלים היכולים לגמור את המילה איכ' בשעה שפוסק באמצע (כגון שטל ולא פרע) אחיז שפלגא מצוה עבד ואף אם אחיז עפי' מקרה לא גמרו אחרים את המילה לא בהסתחיל האשמה, ולפי' ההי' שהי' יכול לתקן שמידי שאין מוהל אחר במציאות וכשהסתחיל עיד שלא לגמור (או שאינו יכול לגמור) לא פלגא דמצוה אלא חבורה עבד (ווא"ו מקלקל כמיש' לעיל) ולכן עניש כרת או חייב הטאת.

ועלתה על דעתי להוסיף בבאור, פלגא דמצוה עבד" בהקדס מה שחקרתי אם מילה בשבת מצד עצמה היא אמנם מלאכה הובל (אם מנמילה נשמה כפרשי' או מכלל מפרק כהרמב"ם) ומצות מילה דוחה את מלאכה הובל בשבת או דלמא אחרי שהתורה צותה לנו להמול אין זו עוד בגדר חכלה אלא בגדר תקן האדם וכדא"ל הקב"ה לאברהם (והי' תמי' ע"י), והא שצריכה התורה להשימיענו ביום השמיני אפי' בשבת משום שאלולי כן הי' חייב משום מכה בפמישי' ככל גמר תקן כלי, ועדי' מצינו במס' מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב (כתובות ו') וכי' רש"י שחייב משום כונה שזוהו גם באדם כדכתיב ויבן את הצלע, אלא שנלעניד לחלק נדון דידן מהתם, דבניד מסתבר יותר שהוא מכה בפמישי' לא כונה. ואמרתיו שזו היא המחלוקת דר"י ור"ש בשבת (קו). ר"ש סבר מקלקל בחבורה חייב וליף מראצטריך למשרי מילה בשבת ש"מ שכל מקלקל בחבורה חייב ור"י. ואמר כל המקלקלין פטורין ושאיני מילה שהוא מתקן, וצ"ב הו' מיט דר"ש כיצד יליף מקלקל בחבורה ממילה הלא מילה הוא תקן ולא קלקול, והנה מתוס' שם (ק"ה): ד"ה הא וק"ו ד"ה מה מוכח שר"י ור"ש פליגי אם המצוה מציע נקראת תקן או לא, אולם עפי' פרשי' למדתי שתקן מצוה ל"ה תקן, (ואילו הי' מקלקל בחבורה פטור נמצא שאילו היתה המילה רשות הי' פטור אין להי"ב עלי' רק בשביל שהיא מצוה) אלא שר"י מ"ל שהוא מתקן האדם ואין לה ענין למקלקל בחבורה וזהו מה שאמרו שם בשבת ור"י התם מתקן הוא כדרכ' אשי דאריא מה לי לתקן מילה מ"ל לתקן כלי ופרשי', הא נמי מתקן גברא הוא ויש מלאכה בתקן זה, ובהעברת בת כהן חייב משום בשול פתילה וכדאמרו שם מה לי לבשל פתילה מה לי לבשל סמנין וכדפרשי' דחייב על בשול האבר שהוא מתקן וצורף (לא כפי' ר"י בחוס' שם). ועפי' אמרתי מקוספי' שלדעת ר' יהורא אין שייכות חובל למילה אחרי שכל מעשה המילה מתחילה ועד סוף היא מגמר תקן האדם, והי' מוכן כזה לגמרי (אליבא דר"י) מה שיכול לומר, אנא עבדי פלגא דמצוהי' דכל התך וחתך הוא מצוה ותקן האדם, נהא דאמרו (שבת קל"ג), מהו דתימא דם

מפקד פקיד קא משמע לן חבורה מחבר' זאת אמרו שם לענין המציצה, והיתה מיושבת קושיית הפני' בכתובות ה' בתוס' ד"ה דם אמאי לא מוכיח שחבורה מחבר מכל מילה בשבתו.

אבל נתמתי מוזאת דמוקשה היא מנ' צדדים: א) דמשמע מישאר דוכתי שחובל נקרא אף אם בא לתקן את האדם כגון ברפית מכה שבי' רש"י (עירובין ק"ג: ד"ה כאן) ישאם להוציא דם הרל חובל, וכ"ה בטגיא אר"ח שביח ס"ק נ"ג (אף שאפשר לחלק קצת התם מהכא). ב) והלא בקריעה על מותו חייב בשבת (שם שבת ק"ה:) ובי' רש"י משום שחייב לקרוע והוי תקון משמע ישגם לרש"י המצוה עצמה נקראת תקון, הגם שמדרבנן (שבת פ"י) משמע שהחובל הוא משום שמקרה דעתו וכ"ה בתו' ד"ה הא. ג) וכיחוד מופרכה זו מסגי'א דידן דלפ"ז תו אין לתקן הכרייתא אם לא הלקיש ענוש כרת ועל מה תחייבו כחצי מילה (כגון ישמל סמוך לביה"ש) הלא מכה בפטיש אינו אלא רק בגמר התקון ובחצי מילה איננו מכה בפטיש וגם בונה ליש לעניד כגון דא בפרט כל זמן שלא גמר המילה, ואם נאמר ישגם בגדר חובל אין לחשוב זאת משום שווהו מתקון האדם—אמאי תחייבו, וקשה לומר שהכרייתא והמסקנא היא רק אליבא דרש"י ולא אליבא דר"י שהרמב"ם וסיעתו פוסקים כות"י, אלא ע"כ גם לר"י נקרא מילה מתקן רק בגמר המילה ואם לא גמר המילה בשבת וכגון ישמל סמוך לביה"ש תו חייב משום חובל (אלא שמקלקל איננו שיהא פטור עלי' משום שעכ"פ הוא מתקן הדבר שהחל להסיר חרסת הערלה ולא יצטרך להתקן את אשר כבר חתק).

אחרי כתבי דברי אלה הראני ידידי הר"ה רש"י ולזנ"ק היו במנחת חנוך במסך הישבת אות כ"ז שבדברי אלה חלוקים הם ישני גאוני עולם: הגאון ר' טרדכי בנעט וצ"ל דניקלשבורג בעמ"ס מגיא בספרו הנ"ל אומר אטנם שמילה היא מכה בפטיש והגאון בעל מניח חולק עליו ואומר שכל שהוא מלאכה מציע עושה מצוה המילה שלא יהא נקרא מקלקל אבל שיהא חייב משום המילה עצמה יהיה לכדה ההא מלאכת מכה בפטיש—זה אינו, ותו העיר שם המ"ח מהמרדכי פ' לולב הגזול מה"י ענביו מרובות מעליו שבי' המרדכי שהתקן הוה עושה חייב, ומחלק המ"ח שיל' שהתקן עושה לו, הדר' בפרט שרש"י כ' שם במיעט ענביו שהוא רק משום שבות דרבנן, ר"ש להאריך כוה, ולפ"ז מה שאמר ר' יהודא שאני מילה שהוא מתקן ד"ל שאין זה קלקול וא"א לילק' לכל מקלקל בחבורה ואילו"ל התירה התורה ה"י חייב משום חובל, וכ"ה בשאג"א סי' נ"ט שהוא משום חובל וכן משמע מפוסקים עור.

כ"ס אם רצוננו ליישב ענין פלגא דמצוה בפלוגתא דר"י ור"ש אולי בפלוגתתם האחרת הוא קשור, דהנה ר"י ור"ש פלגי' בפסחים (ע"ז) ויומא (ו"י) כטומאה בצבור אם דחוי' או הותרה לר"ש דחוי' ולר"י הותרה, ואפ"ל שר"ש ליטתו גם מילה דחוי' ולא הותרה איב' כל חלק מחלקי המילה הוא חלול אלא שנתנה שבת להרבות בשביל מצוה מילה, ור"י ליטתו כמו כטומאה גם במילה הותרה ולא דחוי'. ולפ"ז טחלוקת המחבר ותרמ"א (וידר סוף רס"ו) ודחי' מחלוקת ר"י ור"ש: המחבר שאוסר למול בשבת גם כבי'

מוהלים זהו כריש שמילה דחוי וכישם שאפוש במלאכה אסור גם אפוש בגברי אסור כדאמרו במנחות סג, והרמ"א המתיר גם בכי ותלחא גברי סבר שמילה הותרה. ועי' פ"ז האי פלגא דמצוה עבד היא אליבא דר"י שמילה הותרה.

אבל גם לזה בקורת תהי' דכנראה מלשון הרמב"ם (מילה פ"א) ס"ל במילה שדחה, ובני פשטות לשון הגמ' (שבת קל"ג: וקל"ו), נחנה שבת לירחותה, וכי' הרמב"ם בכל ענינים שכאלה שדחוי ולא הותרה: כגון בטומאה בצבור (כיוצא בקדוש פ"ה, וכבר הרמ"ם דברים ע"י כ"ס וטעמים ושאג"א) ובטומאת כהנים לקרובים, אבל פ"כ ט"ו) ועוד, וקשה לומר דסתמא דגמ' פלגא דמצוה עבד תהי' להרמב"ם וכל סיעתו הגדולה ולא כהלכה. וראיתי בהג"א (שם י"ד רס"ו ס"ק כ"ה) האומר שלמאורה עבודה בשבת הותרה כשיש כיוצא (כ"ה) משאכ' מילה שמשמע שדחוי ממש"ש (פ"ה) ומה מילה כו' ופקינ' דחוי כשיש הרמב"ם, וס"ס הג"א שאין זה מוכרח דכנראה שאין חלוק בין עובדת הקרבנות למילה ע"י, ולענין כסמ' סוגיות מוכרח כן שמילה שזה לעבודה, כגון במנחות ס"ג שדחו מילה בשבת לקרן ססח בשבת, ובשבת קל"ב שבת שנרחתה מסני עבודה אינו דן שחאה מילה דוחה אותה, וס"ס (קל"ג) אי' אישמע"י גבי מילה כו' ואי' אישמע"י גבי ססח כו', וכן ביבמות (ה"ז) כסוגיא דמילה פסח ותמיד—מוכח שהם שוים.

אמנם השאג"א (שם) הפין לומר שטחלוקת המחבר והרמ"א אם מותר לכי' מוהלים למול בשבת קשורה בטחלוקת ר"י ור"ש אם מקלקל בחבורה פטור דלר"ש דמקלקל בחבורה חייב "ל שאסור למול בשנים אבל לר"י ממניס אם כל אחד עושה מילה ישכר ואם חצי מילה אינה מילה היה מקלקל ופטור ואין איסור במקום מצוה, וזו סתירה לכל בנינו האמור שכל חלק מחלקי המילה נקרא תקון ולא קלקול. אולם כבר הוכחנו בענין זה שהסוגיא דידן (קל"ג) והסוגיא דלקמן (קל"ו) מוכיחות בדברינו שאין לחשוב זאת למקלקל (וכ"כ מחשוף הגר"א ובמנחת חנוך שהזכרנו לעיל).

ולכאורא גם הרמ"א בחי'ש' אומר דלא כותי': שם בחי'ש' (ע"ז) אחרי אמרו שמתיר למול בשבת והביא רא"י מקרבן תמיד ש"כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת— הקשה גם את קושייתנו כיצד ילף ר"ש מקלקל בחבורה חייב ממילה הלא מילה היא מתקן, ותי' שהקרא בא להתיר גם בכי' מוהלים אף שביא אינו גומר התקן ע"ש, וא"כ הרי הוא אומר שחצי מילה הוא קלקול ובפירוש רבתי תורה להתיר כאן מקלקל בחבורה בשבת, אולם מלבד שעיקר קושייתו, מ"ט דר"ש אינה כל כך קושי' דכבר כתבו תוס' שפליגי אם תקון מצוה נקרא תקון ולר"ש אין המצוה מצד עצמה עושה שלא היא מקלקל (ואו' לפי מה שרצינו אנהנו לומר לא ס"ל לר"ש שזהו מתקן אדם) אף גם הלא כיו' אומר הרמ"א רק אליבא דר"ש האומר מקלקל בחבורה חייב אבל ר"י האומר מקלקל בחבורה פטור הלא לא ס"ל שהקרא בא להתיר גם באופן שהוא מקלקל. וכי' תקשה להרמ"א המתיר בכי' מוהלים בשבת מניל באמת הא לר' יהודה הלא קרא לרבות ב מוהלים לית ל"י ובשלמא אם ס"ל מילה הותרה ניהא אבל אם דחוי מניל—ל שמתה את לעבודה, ומה שיש להעיר מסוגי' דמנחות ס"ג, כשם שאפוש במלאכה אסור קי

אפויש כגברי אסור" כבר דשו בזה רבים, עיי'ש תשו' רמ"א ושאנא ועוד *). סיומא דמילתא: שבהא נהתינן ובהא סלקינן שמוכח מסוגין שאלכא דר"י כל חלק מחלקי המילה הוא תקין ובשמל בשבת לשנות ערב יש חיוב חטאת עכ"ל. ולפי"ז היו תורים דברי שבסנים שאם מל בשבת לפני השקיעה יעשה הפרעה גם בביה"ש כמו אילו קרה דבר כזה באחד מישאר ימי השבוע, (ועי' לקמן בהערות ה"ט הראשי הגאון מוהר"ז מלצר שלוש"א אות ט) המערער על עיקר הדבר לסול בדעכר בביה"ש).

השמיטה ב.

בפ"ח סי' ג' (דף ע"ה) בסיומא דמלתא—נשמט

הסיכום:

שיש ג' הלוקי דנים: א) זמן תפלת ערבית דרבנן הוא ג' רבעי מיל, 17 דק אחר השקיעה. ב) זמן ק"ש דאורייתא הוא זמן ג' כוכבים קטנים, שנמשך הקצר הוא 32 דק ובנשף הארוך 40 דק אחר השקיעה (ובשכלא ג' אתה מוצא את הרשימה לכל ימי השנה היא רשימת זמן הדלה"י במוצ"ש), ותענית דיוה"כ"ש יוה"ל מוצי"ש וזמן ק"ש שהוא זמן ג' כוכבים קטנים. ג) תענית דת"כ ששפירוש אמרו חב"ל, "ספיקו אסור" בעינן ג' כוכבים בינונים (מכיון שהוא מדרבנן) ועפ"י חכ הוא אז ערך 27 דק אחר השקיעה. ובכל יאר תענית סומכים ג"כ על זמן דר' יהודא, הכסף העלין שהוא ג' רבעי מיל, היינו 17 דק אחר השקיעה.

נמצא שבכל תענית דרבנן—זמן תפלת ערבית וזמן היתר אכילה חד הוא. אלא ישמטו יצאריכים תהלה להתפלל ממילא מאחרין קצת הספק התענית עד אחר התפלה.

(*) ועם זה עלינו להעיר שרבים מנהלי האחרונים אסורים ב' מנהלים בשבת כשפת מחבר (ואפי' הרמ"א מחזיר סו"ס. טוב להתמור לכתחלה אעפ"י שמדינא נראה לו זה שכתבתי) וכן תאריך והעלה הגאון ר' יהושע בצלאל (ר"ס דייטובחנו עין חיים) בספרו משכן בצלאל שם סי' רל"ב (אלא שמה שקשר שם את דעת הר"ן בדעת רש"י לא מוכרח לענין ויש לחאריך ואכ"ס). וכן הביא במשכן בצלאל בשם מהר"י ברוגא בחשו"ב מ"ב האומר שכן דרשו חכמי מגנצא ברבים ששני מנהלים לא יכולו בשבת ומעשה בא' שמל ולא פרע, ובא אחר ופרע והצריכו לו תשובה מיחו כרת אינו חייב בדאמרי בסריא ליכא אנא עבדי פלגא דמצוה כו' עכ"ל (ודעוהו כמו שהוכיחו מרש"י שעכ"פ איסור יש כאן) וכן הביא שם בשם שו"ת שער זקנים, והנה שמעתי שסומכים העולם על מה שכתוב בעיקרי הדין ביו"ד שם המביא רא"י מפורשה להתיר ממדיר נשא פ"א ששם איתא: מי מלן חנא בשם רשב"י משה מנהל אהרן פורע ויהושע משק ואו ה"י ביו"ט. הרי מפורש אמרו במדרש שמוחר ב' מנהלים, אולם לענין יש לרחות ששאני יו"ט שמוחר באפויש מלאכה כדאיתא בביצה י"ז ח"ר כו' ממלאה אשה כל הקדרה בשר אעפ"י שא"צ אלא לחתיכה אחת וכו', וכי הר"ן שם מהכא משמע שרבוו בשעורי שרי והקשה ממנחות ס"ג ת"י בשם ר"י לחלק דרואא בשבת אסור ברבוי שיעורא אך לא ביו"ט משום שבשבת דת"י. היא לכן אסור ברבוי מלאכה משא"כ ביו"ט שוראי אוכל נפש מותר ולא דהוי עכ"ל, וא"כ אפשר אולי לחלק יו"ט משבת גם בזה.

ואם בשביל ק"ש — אם אין קוראים אותה שוב קודם אכילה קורין בק"ש שעל המטה
ג' הפרשיות ומכוונים לצאת י"ח הק"ש (וכמ"ש בפנים שמוחר להקדים האכילה אף קודם
שקרא ק"ש בזמנה מכיון שכבר קראה עכ"פ).

ובמוצאי ת"ב יש ג' זמנים לג' הלוקי' דינים : א) ערבית 17 דק. ב) הותר אכילה
במוצאי"ב ערך 27 דק. וזמן ק"ש קרוב ל 38 דק. ומהפללים ערבית ב 17 דק ומפסיקים
התענית בזמן 27—28 דק. וקורין ק"ש שעל המטה כנ"ל (ג' הפרשיות ובכוונה לצאת).
ומוצאי י"ח הוקעין בשופר ומהפללין ערבית בזמן ג' כוכבים כינונים שהוא ערך
23—24 דק. ומדליקין הנר ומכדילין ומפסיקין התענית בעוד כעשרה דק. ערך 34 דק
אחר השקיעה, וק"ש כנ"ל.

השקפה והערות

מאת הגאון הגדול רבי איסר זלמן מלצר שליטא

ב"ה יום ו' אייר ה'תרפ"ח.

כבוד ידיד נפשי...

עברתי שנית על כל ספרו, בין הישמישות מראשו לסופו אחרי אשר כבר עיינתי בו בפעם הראשונה בחורף העבר, והנה הגדיל מעכית לעשות בספרו זה, בו פרש כישמלה כל הענין הרחב והמסופק לספיני ספיקות בכל עניניו, וברר כל השטות ומה שיש לדון בהן, וברר בדעתו הרחבה דברים מחוויים מאד, ובכלל מצאתיו לספר נעלה ומועיל למעינים בו, לברר פירי ההלכה הרחבה והעמומה הלזו.

והנה אנכי רשמתי למוכרת בימי החורף מה שהספקתי במקצת לעורר בדבריו ביהוד כמה שנגע (בפיט) עיד חדושי בישוב שטת הרמב"ם, עתה כשעברתי שוב על פני ספרו לא שמתי לבי להחדש עוד כי אין עתותי בידי בשביל שהנני טרוד מאד (מלבד המטרות של השעורים בשיבתנו הק' עץ חיים) גם בהגהות חדושי הרמב"ם שהננו הולכים ומדפיסים בעזרי. והנה בספרו זה הלך בדרך המחווה והישרה גם בספקי ההלכות הנוגעות לדני ביהוש, ובכללן הרחיב יפה גם בענין מילה והעלה דברים נכונים אם כי באיות פרטים יש להתווכח על דבריו, אכן זאת עלי לעוררו שלדעתי נכונים מאד דבריו שגם לענין מילה בשבת צריכים לדקדק ג"כ רק לג' כוכבים בינונים ולא לסמוך על סימן הכסף משום שזה אינו אלא לר' יהודה (מלבד לשטת הגרי"א ז"ל), ולא נראה לי מה שאומר להתוס דבריו בסוף פ"ז שלמעשה אינו מכריע בהפרט ההוא. למותר להגיד כי אין דעתנו מכריעה נגד רבן של ישראל הגרי"א ז"ל שהוא חשוב אצל כל הגדולים כאחד מגדולי הראשונים, אבל בענין זה דבריו אינם במקומם. דעת כמה מהראשונים שאחר הגאונים והרמב"ם מסכימים לדעת ר"ת וכן נפסק בשו"ע, ובחרי"ל כדאי לא היו מלין בשבת אם לא נולד ע"ב מינוט אחר השקיעה, ורק בשביל שבאח"כ נראה לעין דא"א להמתין על ע"ב מינוטין דכבר נראו מקודם הרבה כוכבים ואפי' קטנים, ולכן נכונה החלטת כתיב ישי' כג' כוכבים בינונים כפי פשטות לשון השו"ע ואף דמסקא לי קצת גם כזה, אבל להסתפק לדון כשיטות לשון הגרי"א ז"ל בספק איסור סקילה (לוא אפי' בנוגע למצות כיום השמיני) בודאי א"א—שכחומה קמה וגם נצבה דעת כל הראשונים והשו"ע, ואפי' המחזיקים בשטת הגרי"א ז"ל גם להקל היינו רק בעניני תפלה וכדומה אבל לא באיסורי שבת, וא"כ ישמש נא מעכ"ת השורה האחרונה¹) ויחזיק בהחלטתו הקודמת שאין למול בשיב"ק בשנולד (תחלת ליל הנכנס לשבת) בפחות מג' כוכבים בינוניים, ולא עוד אלא שספרו הלא יגיע גם לחייל, וריבם אינם מעינים בספר אלא רואים את החימת הדברים. וגם אני נצטערתי ע"ז שרבים מההמון וגם מהמון הלומדים אינם יודעים אלא שהגרי"א סיקל

(1) עשיתי קצת חריג והסמכתי השורה שהכילה קצת ספקוק (בנולד ככניסת שבת אחר זמן הכסף) וחזרתי להחלטתי הקודמת שכל זמן שלא יצאו ג' כוכבים בינונים אין למול בש"ק. (תערת המחבר).

בג' רבעי מיל ואינם מבחינים שגם הגר"א ז"ל התנה תנאי מפורש שזה אינו ככל המקומות
ובכל הזמנים וכמו שהאר"ך בזה מעכ"ת. ומעשה היה בסלוצק בשמישי גדול בתורה וזהו
במצות מאד שהקיל במוציאין בהדלקת הנרות בהחזיקו בשטת הגר"א ז"ל ובשנועך לי
העובדא הוכחתי לו את טעותו בשטת הגר"א. ודעתי שרוב המון הלומדים אינם יודעים זאת.
...והנני יודו אהבו ומברכו.....

איסור זמן מלצר

אבד ר"מ סלוצק

וכיום ר"מ ראשי ביישיבה הגדולה עין חיים בירושלים ת"ו

" * "

והנני מתכבד לשלוח לו בזה את אשר העדתי בעברתי על ספרו זה :

(א) בפ"ב ס"ו א' (דף "א) כ' כחיד' שמצא גם בפרושי רבנו נסים גאון ז"ל
ש"ס' זה הוא במזרח. והנה לשון ר"מ גאון אין הכרח לדעתי ומ"ש, ומאחרין שם פני
המזרח להכסף ושוהין בו' עד שמכסף פני המזרח' אפ"ל יתחם לשון הגמרא מדלא
כ' צד המזרח. והר"ת בס' הישר שבי' בזה"ל משתשקע החמה כ"ז שפ"מ מאדמין האי
ס"מ מערב הוא שנקרא פני מזרח לעת ערב כ"ז שמאדים עד שהכסף התחתון בו'
ומטיל זהורית ומאדים מושבו עכ"ל מוכח דמפ"ש מאדמין כלשון אדמו בתולע והאדמו
דבני מעים, מדכ' שהחמה מטילה זהורית ומאדמין מ"ש ב"ה. אכן ספ"ר ר"ח מוכח
אמנם בהר"א בדברי מעכ"ת דכ' וז"ל איזהו ביה"ש משתשקע החמה וכ"ז שפ"מ מערב
מאדמין את המזרח וכ"ז. והא דהביש אב"י או רבא למערב כבר עמד בזה גם המח"ס
מלובלין וכ' ש"ל דלפעמים אינו ניכר המראה במזרח יצאך להביש במערב מקום
שהחמה מאדים למזרח¹) וע"י במשנה ברורה דציג בהלכה ברורה שם מה שהביא בבאור
הגמ' באיזה צד הוא. גם הגאון ר' אלכסנדר מ"שה לפירות וצ"ל בקונטרס הלבנון שנה
י"ד כ' שעפ"י נסיון נדמה לו שבמערב מכסף התחתון קודם.

(ב) ובביאור סימנא דכוותא עמדתו גם אני עליו, ומעכ"ת בארו שהוא כמו שחודר
האור דרך חלון פתוח לצד השני, ואכתי קצת צ"ח איזה חידוש יש, בכוחותי ודאי אם
נר נגד חלון יכול האור דרך החלל לצד שני, אף אמנם ישכברו נמצא בחידושי הר"ן
במ"ש בחלון זה שהחמה נכנסת בו וטארמת הכותל ישכנגדו, וכחיד' הוסף לציין, ע"י
ס"ר ר"ח ונראה שרוצה לכוין דבריו עם פ"י ר"ח אבל הר"ח ז"ל כ' אם ד"י נר חולק
בבית ובו חלון פתוח למערב מתראה האור כנגד פתח החלון במזרח, הרי כ' שהנר
חולק בבית ולא מחוץ לבית, והדבר תמוה לכאורה אם הנר בבית איך יחדור דרך
החלון של מערב למזרח, ונראה לדעתי להוסיף לדבריו דס"י כוחות אינו חלון ח"ל ל' אלא
כמו חלון עם זכוכית, או גשם אחר שקוף שנראה האור דרך בו (והא דהביש ופתח נח את חלון

(1) דברי הספרים וגם של המשנה ברורה ח"ו ידועים לי ואחרי שבררתי בעזה"י את כחית
ההכסף וס"מ מאדמין כפ"י המציאות, אין מקום לזכירים שונים. ולפיכך השמטתי כאן כל
הארוכות של הדריג בענין זה—(הערת המחבר).

החובה ומתרגם אינקלוס "ית כוות תיבותא" פי' מלת כוותה וחלון אינו כשהוא פתוח אלא מקום החלל שבו דבר שמתראה דרך בו האור, וכן פתח את החלון הזה, ויש גם לומר עפ"י שמיד צוהר ומיד הלון אלו ואלו דברי א"ח. ועפ"י מ"ש הר"ח וכו' חלון פתוח ד"ל שהחלון עשוי לצד מערב וכו' גשם שקוף שיש לו כח אור חוזר כמו מראה וכונתו כאילו נר דולק בבית באופן שיפול אורו רק על צד המערב והחלון שכמדד שהוא שיש בו כח אור חוזר מאדים צד המזרח, וכה כענין החמה בדתה למטה באופק ועד שבי' כתר.

ג) ובעיקר העובדא דאביי הוי לרבא דקא דאוי למורח שפרשי' דה"י מבית ערב שבת לראות אם יש שם אדמומית חמה שפסל בזה כדתיה וכו' שאלולי פרשי' י"ל שהי' במקרה של מילה—לדעתו כן הוא גם לפרשי', מכיון שבי' דשי' אם יש שם אדמומית ולא הוכיח מתחתון ועליון ס"ל לרשי' כדעת הגאונים וכרבה דתיכף משישקעה חמה הוי ביה"ש ואיכ' בימי החול אין מה להביט, דעל השקיעה ליש השקפה וכשישקעה החמה ודאי הוישבים ה' ימים מהערב ולכן נ"ל שגם לפרשי' ה"י או מקרה של לידה והביטו אם למולו לח' ימים בשבת הבא, היינו אם כבר בלה כל האדמומית (שהוא הכסף הגמור) ימולו בשבת הבא ואם יש עוד אדמומית דנו כנולד ביה"ש. והא דלא פרשי' על מוצי"ש משום שבנוגע למוצי"ש לא ה"י מיקל תיכף משהכסף לעשות מלאכה ולכן ס"י בערב שבת ובשבי"ל מילה!).

ד) בפ"ג סוטה את השטת שעה"כ הוא מיד אחר הכסף גם מהמציאות וכדרך שבי' גם הרב ר' יוסף שווארין ז"ל, והנה הרב ר' רוד כהני' שיה"י העיר לי' שיתכן מה שאין אנו רואים צאח"כ בזמן תלתא רבעי מיל וזהו מסובת התמטות ראות העינים, דהלא אמרו בנכורות שרועה רואה ישיבה עשיר מיל, ואנחנו אין במציאות לראות במרחק כזה ומוכה הרא"י שלנו נתקלקלה ונטיטערים שוה"י בשביל הגרות הגדולים של הנפס וכו', וידענו שהבידאום שאינם משתמשים במאורות שלנו רואים גם עכשיו רחוק מאוד ואיכ' י"ל שבימי חב"ל היתה ראי' כינונית רואה ג' כוכבים בזמן הכסף²), עז"ל בזה עפ"י דברי הרושלמי פ' תסלת השחר דשיעור אדישמשא אריש דקלי' שהוא סמוך לשקיעה אינו אלא בכבל אבל באר"י רחוק יותר מהשקיעה וכפ"י בעל ס' חרדים שאישמענין שצריך לראות כמו שהוא באותו מקום, ולפ"י יתכן גם לומר שהשיעור תלתא רבעי מיל נאמר רק בכבל ובאר"י הוא יותר³), אלא דמי' שמת הגר"א כאן קשה

(1) יש לעיני; אם מחיר למולו בשבת שוב יכול לפרש גם בנוגע למוצי"ש למלאכה, ואם אינו מתיר במלאכה אין להחרי אפ"י המילה, כי ע"כ נלע"ד שלרשי' הכונה משונה לענין מלאכה בע"ש והסתכל פשוט על השקיעה לרבה או על המאדים לרב יוסף, ולשון רשי' אם יש שם אדמומית וזהו בשביל רב יוסף.

(2) אבל הלא גם רוח"פ אומרים ששיעור ר' יוסי מופלג משיעור ר' יהודה ושכן מוכח בגמ' (והגר"א ז"ל ה"י מוכרח לחדש לפיכך גרסא חדשה), וא"כ סימנ' ג' כוכבים מופלג מסו' הכסף העליון, וגם הגר"א בעצמו מקפיד לכוכבים קטנים ומהו למדתי שלמעשה חושש גם הגר"א שצאח"כ מופלג כג' רבעי מיל.

(הערות המחבר).

(3) עמ"ש בזה בפ"י כ"י—

טובא, הוא מישב כאן הא דאמרו הלכה כר' יוסי לענין תרומה עפי' גרסתו החדשה דלא אכלי כהנים תרומה עד דשלים ביה"ש דר' יהודא, ולדעתו לר' יהודא אוכלין תרומה מתחלה ביה"ש בדכתיב ובא השמש, ותמוה הא מקמי דך קרא כתיב ושמא עד הערב ודין ערב הא הו' לר' יהודא בספק, ואם נאמר דגלי' כאן רחמנא דערב דהבא הוא תהלת השקיעה מנלן תו להסתפק בכל ערב דעלמא, ובקונטרסי' בענין ביה"ש הארכתי בזה הרבה.

(ה) ובפ"ג ז' (דף ל"ז—ל"ט) דוחה מעבית מה שהמצאתי לחדש דס' ערב לא שייך לס' לילה, דין יום ודאי עד צאת הכוכבים, אבל בדבר התלוי בחשבון איזה יום הוא או בכריתו של עולם ויהי ערב ויהי בקר, והקשה ע"ז כמה קושינות: ראשית שלפ"ז אינו מדקדק לשון הכריתא ביה"ש יש בו מן היום ומן הלילה ספק כלו מהיום ס' כלו מהלילה, אלמא שס' ביה"ש הוא ספק לילה, וע"ז אומר למעבית דאדרבה, לשון זה מסייע לדירי דלא אמרו ביה"ש ספק יום ס' לילה אלא ספק מן היום ספק מן הלילה ספק מקצתו מהיום ס' מקצתו מהלילה, והיינו דלילה ודאי אינו עד צאת הכוכבים אלא שהוא ספק מן השייך ללילה בהדרגים התלויים בחשבון הימים, והארכתי בקונטרסי' בבאור המשנה במגילה לפ"ז.

שנית הקשה עלי' מדכתיב יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב ואדם הלא עושה מלאכה עד צאת הכוכבים כדמכח מקרא דנחמ"י, מה דפשיטא למעבית שאדם עושה מלאכה עד צאת הכוכבים מקרא דנחמ"י הנה באמת אמרו במרכות ובמגילה ובית מבי ערבי שמש לילה ואינהו דקא מקדמי ומחשבי תיש והי' לנו הלילה למשמר והיום למלאכה, וטענה הן אמנם אינהו עבדו כל היום, היינו כיו' שנקרא יום, אבל אינו מוכח שכל אדם עובד דוקא עד הלילה אפשר שאינו עובד אלא עד הערב, והמקור שהביא מעבית מקרא ולעבודתו עדי ערב היה מסוגי' דבימי (פג.) ויש אמרו פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעה"ב שנא' תורה השמש כו' ולעבודתו עדי ערב, ופירשו בתוס' בכניסתו משלו ישצריך לעבוד עד צאת הכוכבים ומן הליכת הזרתו משלו היינו אחר צאת הכוכבים וביציאתו משל בעה"ב ישא' להתחיל במלאכה אלא מהנהגות ומה דעשו בנחמ"י מעה"ש אינהו דקא מקדמי, ואם אנו רואים שאינהו מקדמין הה"נ אפ"ל ישגם קא מחשבי, אלא שעכ"פ לפי דברי התוס' הצדק עם מעבית שעכ"פ עובדת הסויעל היא עד צאת הכוכבים ובכ"ז מיתני לה הגמ' מקרא ולעבודתו עד ערב.

ובתוס' יש הביאו דברי המדרש הוצאה משל בעה"ב דכתיב תורה השמש יאספון מכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל דכתיב ולעבודתו עדי ערב, ולא ידעתי הלא מהמדרש מוכח הוצאה משל בעה"ב כלשון הכתוב יצא אדם לפעלו היינו שאז הולך לעבודתו, ואילו התוס' מפרשים הוצאה משל בעה"ב שאינו מתחיל הפועל בהמלאכה אלא מהנהגות, ותקשה לתוס' כיצד מוכח מהקרא הוצאה משל בעה"ב, ועלינו לומר משום דעיקר חשבון היום מהנהגות עד השקיעה (וכמו שביארו בזה דברי הירושלמי וחכמים מעבית לעיל.) ורק לדין התורה הוא מעה"ש עד צאת הכוכבים ועבודת פועל היא רק עיקר היום, וחידוש

לנו הכתוב דיציאה הוא משל בעה"ב ואין הפועל מחויב לצאת מביתו קודם הנהיגה וכוה מיושב דברי רש"י שבי שצריך לותר משלו והקשות תוס' שאינו מותר כלום, והנה רש"י אינו מפרש בניסתו וציאתו על זמן הלילה אלא על זמן העבודה, ולפיכך אם בתחלת עבודה צריך לעבוד מהנהיגה הי צריך לסיים בשקיעה ונסה עובד עד צאתה וע"ז כי שהוא ויתור מצד הפועל בסוף היום. [בתור השערה אפשר להוסיף שהוא מנדר גירומין האמור בכ"ב פ"ח, ולשמה שג' רבעי מיל הוא קרוב ליד דק נמצא שהוא שני חלקים ממנה, והנה גירומין אינו אלא אחד ממאה ושם יש ספק א' שלא יפחות מהמדה וכאן שיש שני סדקות שלא יקדים ושלד יאחר מוסף שני גירומין, והנה היותו שהזכיר רש"י ז"ל (1)].

שלישית הוסיף לומר: 'שלפניו נפל בבירא ביאורו הנכון בדברי הרמב"ם, אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים' ישראל הכוכב השני שרק הוא כוכב ליל שלשים ונצטרך שוב לסים הלשון, אם לא יצא אלא כוכב אחד, כנראה בנתנו דא"כ מה זה שבי הרמב"ם שהוא כוכב ליל שלשים הלא אין קה"ח נוגע דוקא ליום שלשים ולדעתו—ל' שאה"נ באמרו כוכב ליל שלשים ל' כוכב הלילה, ול"ק הא גם הכוכב הראשון הוא בסי לילה (לכח"ה לר' יהודה) דלדין קה"ח שמצותו כיום כשר כוכב אחד וכמו שאמרנו שענין ערב להור ולילה להור וישיב כוכב הראשון לא נקרא כוכב ליל שלשים. וכן מיישב דברי הרמב"ם בעל סדר זמנים עדין, וכ"ת אכתי מה מועילין שני כוכבים הא אמרי' דוקא שלשה כוכבים הוי לילה—אם זוהי שקשה ל' איכ' אפי' כמשמרים לשון הרמב"ם יקשה לו מעיקר דינא של הרמב"ם שספק אם כבר יצאו ב' כוכבים שוב אין מקדשין, ואולי כוננו שאם נתקן לשון הרמב"ם באמת לא נימא דבאן תלוי כיום ולילה אלא בדינא דערב והרמב"ם מוסק כאן בדברי ר' יוסי, אכן ע"כ אם נחדש כן עלינו להוסיף עוד כמו שסיים בסדר זמנים דכ"ז הוא לביה"ש דר' יהודה אבל לביה"ש דר' יוסי איצ' להחדש כל עיקר של הדרוש זה, ומבוארים דברי הרמב"ם הכי: שכ"ז שלא יצא כוכב ליל שלשים והכונה (כמו שאמר גם מעב"ת) על הכוכב השני דהא כוכב אחד יום ואיננו ודאי מליל שלשים אף שהוא ספק מיום שלשים (ולדעתו הי' נכון להגיה ברמב"ם כמקום כוכב, בוכב"י), אלא שאני מודה שדוחק הוא להחדש שדין ביה"ש לר' יהודה אינו אלא לענין דין ערב ולר' יוסי הוא לענין דין יום ולילה.

עוד כתב שהי' נראה לו לפרש דמה שאמרי', והא קי"ל דעד צאתה יממא' זהו מסוגין דשבת שביה"ש הוא ספק צאתה, וכמיש' תוס' דמספ"ל בצאתה—הנה תפס אותי מעב"ת מאותו המקור שהכריחני להחדש את הדרוש, דהא יש אמרו אלא מעתה ולחדש קרא לילה כו' הא קי"ל דעד צאתה לאו לילה ואם לפי הפשוט, דעד צאתה לכל חד כדאית ל' ולר' יהודה הוי' משקעה"ה מה פריך בפשימות הא מתחלת השקיעה הוי' לר' יהודה, וא"ל למהשיך ובא קודם שקיעה זאת אא"ל דהא דומי' דמאיד וכא

(1) והאריך כאן הגאון הרי"ם שלישיא בחריפות ובנקיאות בשטת רש"י והרי"ח ובשטת תוס' והרא"ש והג"א וטור ורמ"א וכו' ומפני שקצתני בכל דבריו (כמו שקצתני בדבריו גם אני) היסטתי כאן את האריכות שלו אף שראוי' היא למי שאמרה—(הערות המחבר).

דהו מעהיש עד הנץ (ובשלמא לר"ה נחא אבל להגאונים קשה), ואף דאפשר לסרש קושית הגמ' דאם נימא למהשיך ובא קרא לילה איך הו' ביהיש ספק, אבל מפשטות הגמ' משמע דעד צאה"כ יום ולא ספק, ומה' ה"י לי היסוד לחדש דיום לחוד וספק ביהיש לענין ערב לחוד, ויש מקום ליישב דברי התוס' בפסחים שכתבו שנלמד מקרא דנחמ' וגם ליישב השינוי שבין הגרסאות מה שפסחים גרסי, דעד צאה"כ יום' ובמגילה גרסי, דעד צאה"כ לאו לילה משום דפסחים הכונה למסקנא דמגילה שילפינן מקרא דנחמ' דעד צאה"כ יומא ובמגילה מירי מקמי דמיתא קרא דנחמ' ופרך שעכ"פ עד צאה"כ לאו לילה דאיכא ספיקא דביהיש.

ומה שהקשה מר"ש ברכות דאמרו כהנים קא אכלי תרומה משעת צאה"כ והו' ביאת השמש טהר יומא ומוכח מהסוגי' דר"ן התלו' בה ערב' שמש קשור בצאה"כ של לילה—הלא הגריא' כי שסוגי' ההוא אליבא דר' יוסי וכמו שהביא גם כתוב' ולסיק לא קשה הרבה גם מסוגי' דמנחות שאפ"ל שגם היא אליבא דר' יוסי¹.

(ו) ובפ"ד י"ד (דף מ"ו) מתקשה בבאור סוגיא זו דריש ברכות לשטת הגאונים דלגרסא שלנו הא אמרי' ממאי דוכא השמש ביאת שמשו והא' טהור טהר יומא כו' ואס' לגרסת הגאונים ממאי דוכא השמש ביאת אורו כו'—מוכח ג"כ שטהר יומא בצאה"כ—כאן הוכיח גם מעכ"ת שכבר ב' הגריא' ול' שהסוגי' היא לר' יוסי אלא שמתקשה שעכ"פ אנו רואים שלשון ובא השמש איננו שקיעת עגול החמה. אכן לגרסתנו איא לכאורה ליישב שטת הגאונים דאפי' נאמר שהסוגי' אליבא דר' יוסי אכתי' אינו מיושב, דלשטת הגאונים לשון ביאת שמשו הוא שקיעת עגול השמש והא' דר' יוסי סובר דעד צאה"כ יום משום דמפרשי' ביאת אורו ובין נחא לגרסת הגאונים אבל לגרסתנו דביאת השמש אחר ביאת אורו קשה, והנה הגריא' מיישב גרסתנו להגאונים ממאי דהא' ובא השמש ביאת שמשו דהיינו בצאת ב' או ג' כוכבים דלטא ביאת אורו והוא בצאת כל הכוכבים, וכבר כתבתי בקונטרסי על ביהיש ולרבריו לא מוכן החלוק בין טהר יומא לטהר גברא' דבפשוטו טהר יומא מטהר מטהר גברא' דהקרא מיסב' וטהור ישיטה דהם לגמרי, אבל לרבריו דביאת אורו הוא בצאת כל הכוכבים וע"ז מפרש דמהר גברא' קשה מנין לנו בטהר גברא' שצריך צאת כל הכוכבים, ואפ"ל דלא מטהר גברא' בעי למילף ביאת כל אורו אלא שזוהי קושי' מצד עצמה שנלף מעהיש שדומי' דהכי צריך להיות יום עד צאה"כ, וזוהי בעין קושית הירושלמי שנלף דין עהיש מדין צאה"כ וגמרא דידן מקשה להפך לילף מעהיש, וקושית גמרא דידן מיוסדת יותר דעד עהיש יום יש לנו קרא דנחמ' משא"כ בצאה"כ לא מוכח אם ב' או ג' כוכבים או כל הכוכבים.

והנה מעכ"ת בא לכאור דברי הגמ' בברכות שדוקא עסי' דבר הגריא' ול' הם

1) כוונתי שעכ"פ חיונין שדין ערב ודין לילה אחד הוא, וקשה לומר שכזה נוסא פליגי ר' יהודה ור' יוסי (מה שהוכרתי עד"ו גם אנכי) וגם הדרת גאונים הוכיח לעיל שזהו דוחק, ומכ"ש סוגי' דמנחות קשה לאוקמא רק אליבא דר' יוסי—(הערת המחבר).

מיושבים, בהקדמתו להקשות אמאי אי אפר' ביאת שמישו הוא מהר יומא ואי ביאת אורו הוא מהר גברא, ותי' עפ"י קושית הצליח דליל קרא הא כתיב ואחר יאכל מן הקדשים כו'. והנה מה שהקשה מקודם בסתם וחוסף אחיב לומר דלפ"י תוס' ולגרסת הגאונים קשה—אנא לא ידענא מה קשה לו, דלפ"י תוס' האי ובא השמש הוא צאח"כ ידענו דהאי וטהור מהר יומא ואי לא וטהור הוא דהוא בתהלת ביאת השמש וא"ת איכ גם אם נפרש ביאת אורו נוכל לומר וטהור מהר יומא ולא בתהלת ביאת האור אלא כצאח"כ—אפשר ליישב בפשיטות דלענין ביאת אורו באמת לא נטהר היום בצאת ג' כוכבים דאכתי יש אור עד צאת כל הכוכבים איכ אם נפרש"י ביאת אורו ע"כ תהלת ביאת אורו והאי וטהור לא מהר יומא אלא מהר גברא⁽¹⁾.

וכן מיש להקשות על ישבת דת' החזקן ישצ"ך הכתוב לומר מהר למהר יומא אלמא דסתם ביאת השמש תהלת השקיעה—זה ליק דבאן הוא יסוד ההלכה ומכאן למד דהאי וטמא עד הערב ובא השמש וטהר הר' שיעורא דהיינו סוף השקיעה, וכן ליק מה שהקשה לגרסת הגאונים דביאת אורו הוא צאח"כ ליל להוסף מהר יומא דודאי מדכתיב וטהר דאמר' מהר יומא מפרש"י בא השמש על ביאת אורו, ומה שלא נחא לו כזאת באמר' ודחוק לומר דהא גופא קמיל דבזמן צאח"כ מהר היום חדא דהו ידענו מואחר יאכל כו'—לא הבנתי הא לא כתיב בהאי קרא שיעורא כלל, עוד כתב ועוד איכ ליל למילף דלילה הוא צאח"כ מקרא דנחמ"י⁽²⁾ הנה באמת בגמ' דמגילה לא ילפינן מקרא דנחמ"י על צאח"כ אלא עה"ש ובתוס' ריש פסחים הוא שכתבו דמשנה ק"ל דעד צאח"כ יממא, וכבר דקדק מעב"ת בעצמו בשם המהרש"א דחתם אמר' והא ק"ל מקמא דמית' קרא דנחמ"י, ועי' בפ"י מה שתיקן, ועכ"פ הגאונים אינם מוכרחים לדברי התוס'.

(1) מה שחקר מעב"ת בפ"ה דף נ"ב—נ"ה) ובפ"ו דף ס"א—ס"א) ע"ד המקומות הגבוהים והמקומות הנמוכים אם צריך לחשוב כמו מישור, ופשוטו אצלו שמקומות הנמוכים הוי כמו הפסק חומה, ומקומות הגבוהים מסתבר לו שאין מנכין הגובה, ומפרש דהא חלקי ממוציאי שבת כו' שצ"ק השבת הוא על טבריא העמוקה אבל בבני צפורי הוא מעיקר הרין.

והנה אף שסברתו אולי יש לה מקום אבל מכיון שהביאור בגמ' קשה מאד ומפשיטות דכתיב הגמ' מוכח דבין צפורי בין טבריא הם להחמ"ה, דאל"ה ליל להזכיר צפורי כלל, וא"ל שהכונה מכניסין שבת בטבריא שהם מוציאים שבת בצפורי, פ"י אלה שהולכים מטבריא לצפורי, וכמיש הר"י מיגש שהם בתחום אחד, ובני טבריא לכדם אינם יכולים לשבת דאף שמחמירים בבנייתו מקילין בציאתו—וזאת היא לו לומר דלשבת

(1) ערינו לא הכנת' א) אמאי באמת לינ בסחר יומא שהוא צאת כל הכוכבים והלא לשבת ר"ת אה"נ כך הוא וגם הגר"א פ"י לשבת הגאונים דלמא ביאת אורו והוא צאת כל הכוכבים, ב) אכתי אמאי לא נאמר בכ"א שמישו וטהר גברא, וע"כ משום שזה לינ וכמו שכתבתי. (הערות המחבר).

מעבית שבטברי צריך מדינא לנכות העמק איב בודאי לא הללו ישבת ובודאי אמרו להם חכמים לנכות העמק כמוציאין, ועוד הגדלתנו היא, וממוציאי ישבת, ולפיזו הי ציל ומוציאי ישבת, ועיכ הכונה היא חלקי מוכות המכניסים בשכר, ומוכות המוציאים בצפורי ומעלה אף דלכאורא סברתו נכונה איננה מברחת כלל, והלא במגדל או גבעה עשוי ע"י בני אדם או בשוכה באורזן רואה אני ישגס דעת כתרזה נושה שמנכין הגובה כמו שמספיל כדף ניה בהגהה (וכן גם מסתבר בסטרא שאמיל דבמקום אחד יהי למטה שבת ולמעלה עדיין חול) וא"כ אינו מוכרה גם כהר הנברא ביד"ש שיהי שונה דינו מגבעה או מגדל העשוי בכנ"א, ובכלל אינו מכיר בהחלוק שמחלק בין עומק שמנכין מדינא את כסוי ההרים לבין גובה שמדינא אין לנכות את הגובה—לדעתי כשם שבגובה מתאחזת החסה להתכנסות כך גם בעמק ממהרת להתכנסות ואם החליט בעומק שאין להתחשב עם הכסוי מדינא כך גם בגובה אין להתחשב עם הגובה, ואולי נאמר לחלק בין מקום שההפריש קטן לבין מקום שההפריש גדול, אם אפשר לעלות או לירד (בזמן ההפריש שיש בין המישור לאותו המקום) מננו למישור לפני השבת או בסוף השבת חושבים שם כמו בהמישור ואם אי"א לעלות בזמן ההפריש אפשר שאין מנכין, ואולי יש גם להסביר עפ"י משיב הר"י מגוש דטברי וצפורי אין בנייהם תחום ישבת, ואין זה דומה לבבל שהיא עמוקה ונכסה שם הישמש קודם כדאיתא בירושלמי פ' תפלה השחר שאין דנין אלא לפי מה שהוא שם באותו המקום (ע"ש פ"י ס' חרדים) ורק טברי וצפורי שאין בנייהם תחום שבת צריך להביט מדינא על מקום הממוצע, ואין תימה גם אם נאמר שהגבול כזה הוא תחום שבת אף שתחומין דרבנן, עכ"פ מכין שמשמעות דברי ר' יוסי היא שמעיקר הדין מנכה את הגובה ואח העומק, אי"א להחליט שאין לנכות בדבר הנוגע לחלול שבת דאורייתא¹).

(ח) ולדעתי אפי' במצות מילה לא הייתי מורה (במש' מעבית פ"ז דף מא) למול בישבת אם נולד בשעה שאפי' הלוח (בחיטובן) השקיעה האסטרונומית) הוא כבר אחד השקיעה אף שבמקום גבוה עיד טרם היתה השקיעה באופק הים, ולדעתי לא יצא זה מכלל ספק דאורייתא, ומה שמסתמך בזה כתרז גם מעניני ס"ס א"א הוא כיה"ש וס' כר' יוסי וכו'—הנה כבר כי גם כתרזה בעצמו החזיל לא עשו ס"ס לפסוק כר' יוסי בצרף הספק דביה"ש ובטעמא דמלתא כי מעבית משום דהוא משם אחד, כרם שכפי המבואר בפס"ג ביו"ד ס' ק"י במחודשים אות ג' דפלוגתא דרבוותא הוי ס"ס אם ספק אחד סתיד

(1) דעתי אני בעניי נושה אמנם כאשר אמרתי שאין לנכות הגובה מדינא כי מצד החומרא משום שמדינא הכלל בירינו שהלילה הוא רק, בהראות ג' כוכבים (בכל אופק ואופק ובכל מקום ומקום) ולא דמי לעמק שגאי מסכים לנכות מדינא משום שאין סברא שיפסיק עמק הכרור הארצי כמו שאין סברא שישתנה הדיון לזה שנמצא בין נקיקי (או בנקיקי) סלעים או בחצירה ובור, אולם אף אמנם נסתמכת בזה גם ממדרש ופסמיג ומניי לא אמרתי זאת בתור דבר פשוט וברור, ומכיון שהר"ג מערער בזה אינו כדאי שיסמכו עלי כדן קשה כזה, ואולי יתברר ד"ו בפשך הוכח ביתר באור ובהחלף אם על ידי או ע"י אחרים—(הערת המחבר).

יותר והנה זה הו' ספיקא דדינא דציל מהני סיס. וגם אין לצרף אפי' לסנף את חוקת יום
דכבר האריכו האחרונים וביאשם הטל' דבספיקא דדינא לא מוקמי' בטר חוקה משום
דהחוקה לא תביע הרין, ואפשר גם לומר דביהיש הוא ספק כמו כו' ואנדרגנוס שהוא
ספק בעצם, וכמו המקדש אחת משתי אחוזות לדין דהוי קדושי ספק שאינם יכולין
להתכרר, ונזכרתי שראיתי עדין להרב ר' הוסף שווארץ בספרו, וממילא י"ל דספק כזה
אינו מצטרף לסיס.

אכן באמת דבר זה הוא מחלוקת בירושלמי ריש ברכות דאמר שם אמר ר' מנא
קשית' קומי ר' חוקי' וכו' טאן תנא ראי' נחלקת' לשנים וכו' אמר ל' קשית' לכשיבוא
אלי' ויאמר זהו בין השמשות טאן פליג, ועין בפ' בעל ס' חרדים פירושו דמי יאמר
שאלהו יברר רק מתי בין השמשות ולא יכיר עצם הספק של בין השמשות, נמצא
ד' חוקה סובר דאלהו לא יכיר ספיקו של ביהיש כשיכול שהוא ספק בעצם ור' מנא
סבר דיברר משום דהוא ספק ברין.

ואיכ' סברא זו לא נוכל לומר אלא לר' חוקי' ולא לר' מנא — ולכן נראה דמה
דלא יצטרף ספיקו של ביהיש לסיס הוא עפי' משום התוס' ב"ק דף י"א דהוי דהוי
תרת' דסתרי לא מצטרף לסיס ויאה' דכל ספק בפיע' וכל להיות מותר ספיקו של ביהיש
ולא יהיו ודאי איסור דגם שם בדברי התוס' אין הכונה ישה' ודאי איסור אלא דיהיה
ודאי ספק איסור דאם הוא וכו' ולא יצא רובו כיום ראשון שניהם מותרין, וכתבתי זאת
בשביל שראיתי לא מגדולי האחרונים שטעה בדברי התוס' דלא הו' תרת' דסתרי אלא
אם יהי' ודאי איסורו, והני ס' של ביהיש יוכל תמיד להצטרף ישם להקל משני הצדדים
דמוצי' נקל בסי' איסור שבת מטעם שמא הוא לילה, ואף דאבתי ספיקו של ר' יהודא
ור' יוסי צריך להצטרף לסיס (ועי' בשיש שיא פי"ז שהארץ בענין סיס שאינו שקול
והחליט דאינו סיס) מיט' נימ' מספיקו של ר' יהודא ור' יוסי לאחר ביהיש דר' יהודא
דלדידי' כבר לילה ונוכל לצרף, זה לסיס בסי' איסור שבת, וכן ספיקא של שטות הגאונים
ורית' אי' להצטרף לסיס להקל דשמא הוא כרית כיון דבמוצי' ודאי עבדינן כשטת
הגאונים דמעיקר הלכה כבר ברורה שטה זו ואין אנו יכולין לעשות משטת רית' סיס
כיון דגם הוא סיס דסתרי, ומכיש ספיקו של נכוי הגובה אין להצטרף לסיס דעדיין לא
הוקבע ספק זה לא כשיש ולא כפוסקים והוי ס' הסיון ידיעה, אח"כ ראיתי דהביח בס'
רס"א כתב להדיא דלא מצטרף ספיקו של ביהיש לסיס לא כמו שמשמע ממה שהביא
דבריו המנן אבות (בחדושו לשבת ל"ד) ⁽¹⁾.

(1) לענין אף הביח' (שהבאתיו לעיל פי"ד י"ג דף מ"ה פעות הדפוס נפל שם, הביח' וצ"ל
הביח') כנ"ל איננו אומר שאין זה בגדר פ"ס אלא שגורו בספק השוכח גם בכח"ג, ולפי"ז לא שנה
גם הגאון ר' מרדכי בנעם ז"ל בספרו מגיא עפמי"ש חב"ח שבאם יש גם ס' אם הוא ביה"ש אפשר
לקרא לזה פ"ס, והרי גם הפרס"ג (שליא ב') שמבאר את טעמו של הירב"ז מדוע באמת אם נולד
בע"ש וספק אם כבר הו' ביה"ש אסאי לא יוכלו בע"ש מטעם ס"ס וכו' משום שיש חוקת מעוברת
ואיכ' בניד' שלי"ש חוקה זו מטעם הטוב שכתבנו שם — הו' הו' פ"ס, ככ"ז גם אני לא החלפתי

(ט) וזוהי שכתבתי מפקפק אני גם בהחלטת כתריה (כפ"ז אות ט) בנימול ביה"ש בדיעבד שא"צ לחזור ולהטף דם בבית, דלפ"מ שנתבאר אין ספקו של ביה"ש מצטרף לס"ס ודין נימול כלילה אם צריך להטף דם—בדאי הוא ספיקא דפלוגתא, ויש להאריך קצת בדבריו השאניא ואכ"ס להאריך.

(י) כפ"ה כ' מעבית ב' פעמים יורק את הד"ך ומהר"ב"ח מצא שמסכמים לשטה זו שצאה"כ הוא שעור אחר עם ג' רבעי המ"ל, ואני מציא שגם רש"י והאר"ז דעתם כן: רש"י ברכות (ב' ד"ה ה"ג) כ"י ביה"ש דר"י יהודא מהלך חצי מ"ל לפני צאה"כ ודר"י יוסי כהקף עין לפני צאה"כ עכ"ל, והנה מ"ש חצי מ"ל בדעת ר"י כבר העירו הגר"א והגרע"א ועוד, עכ"ס מוכח שהוא זמן אחד, ובמפורש ביותר באר"ז הל' ע"ש ס"י י"ד וז"ל: דר"י יהודא ור' נחמ"י ור' יוסי דאפלטו בביה"ש מודו כללו דבני כוכבים בניונים היו לילה אלא ישר' נחמ"י סובר חצי מ"ל קודם הוראות כוכבים בניונים ספק אם הוא כבר לילה או לא ולר"י יוסי אין ספק כי אם כהקף עין, כך פירש"י בס"ק דברכות, ולר"י יהודא משתקע החמה התחיל ס' ביה"ש אבל ג' כוכבים ובהקף עין קודם לכן היו לילה גמור כדאיתא בפ' במה מדליקין דבתר דישלים ביה"ש דר"י יהודא הדר מהחיל ביה"ש דר"י יוסי עכ"ל, הרי כתב ישלגי רק בזמן ביה"ש אבל בזמן לילה דעת ששלשתם שוה, ולפיהו האי חצי מ"ל דר"י הוא קודם צאה"כ נמצא ישלשתם מודם בזמן הלילה שהוא צאה"כ, ואפשר שרש"י והאר"ז לא איכפת להו קושית תוס' (ושכלם ה"ג"ש"ש לקושי עצומה ושכשביילה ה"י מוכרח הגר"א להגיה הנוסחא כגמ') וס"ל שגם בשביל הרף עין יש לסוסק כר' יוסי, וכן בנדה ד' נ"ג דפלגי כבדקה כל ביה"ש דר"י יהודא ובביה"ש דר"י יוסי לא בדקה כ"י אפ"ל שיש לצמצם עד כהקף עין זה.

מ"מ לדינא ודאי שצריכים להביש רק לזמן הכוכבים עפ"י מ"ש גם בת"ר, ואפ"י לדין מילה כבר אמרתי לעיל במכתבי שצריכים לדקדק בהב"י דמלבד מה שאין לנו ברור אם רש"י ואר"ז מחזיקים דוקא בשטת הגר"א בבאור שקיעה"ח (ויש להאריך בשטת רש"י מביד) — אף גם הלא עכ"פ אנו יודעים שמשנתה זמן ג' רבעי המ"ל מן שקיעה"ח וכאשר האריך הרבה בת"ר כדא ובנגון דא.

(א) שם פ"ה ס"י ג' בתענית, יש לדייק בפירש"י שפ"י בשבת (לה) כאכ"י או רבא שדאו למערב שמי"י בע"ש ולמה לא פירש כגון לענין תענית, הנה אם נפירש בדברי רש"י כנראה לדעתו שר"ל שהוא בגמר האדמומית (וכמו שאמרנו שהוא בשביל המילה כדי לדעת למולו בשבת) או אם גם באפוקי וזמא מותר ביה"ש בישראל תעניתים אפ"ל

שהוא ס"ס אלא שכל הספיקות הרבות הנם נקראים "רבוי ספיקות" וכמ"ש תוס' חולין, ואפשר לצרף רבוי הספיקות וחזקת היום (אף שאינה חזקת מעליא) להחזירה, וא"כ אני בענין היתיר עומד בשלי שגם באותם ארבעת הדקים שלפני 12 יש להתחוק גם ביורשלים ליום, אולם כאשר אמרתי לעיל מכיון שהדרי"ג שדעתו רחבה אינה מסכמת לי בפרט זה (ופרס' שמענו כזה חות דעת שאר גאוני דורנו וארצנו) אינני ראוי שיסמכו עלי בחומר כזה למעשה (למול בש"ק כגולד' בש"ק לפנות ערב תוך 4 דק קודם 12—באופק כביורשלים)—(הערת המחבר).

ישמחבר לענין תענית ההלוא מותר בביה"ש אבל אם באשוקי יממא אסור קיק, ויש לישב.
דרך אגב אעזרה ישדעת הרא"ש בשבת היא שבתענית לא בני צאהיכ דקיל כרב וספ
ונימ לענין תענית והקישו על הרא"ש מדיד" אדיד" דבתענית (פיקסטייב) כי דבעי
צאהיכ, ובקינ החק בזה, ואפ"ל ישמייש הרא"ש בתענית דעיקר שקיעתה היינו צאהיכ ר"ל
השקיעה השני והארכתו בדיוק לישון הרא"ש.

ידדו דישית

איסור זלמן מלצר הנ"ל

